בלעטער

דער אידישער סאלדאט
און אנדערע ערצעהלונגען.

פון

שלום אש.

ארויסגעגעבען פון „פאַרווערטס"
175 איסט בראדווי, ניו יארק
1918

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/pagesjewishsoldi0000shal

אינהאלטס-פערצייכנים:

דער אידישער סאלדאט — — — — — — — — — — — — 5
אין א פריהלינגס נאכט — — — — — — — — — — — — 51
דער גנב מיט זיין מוטער — — — — — — — — — — — — 64
דער פויער און די ערד — — — — — — — — — — — — 71
די שטומע — — — — — — — — — — — — — — — — 77
א געגט פאר פאלק — — — — — — — — — — — — — — 84
קראקוי — — — — — — — — — — — — — — — — — 89
א בערגעל ערד — — — — — — — — — — — — — — — 102
א זיוג — — — — — — — — — — — — — — — — — 106
דער גובערנאטאר קומט — — — — — — — — — — — — 110
באנקראט — — — — — — — — — — — — — — — — 116
א פערשטעלטער חתן — — — — — — — — — — — — — 125
א אידישער נגיד — — — — — — — — — — — — — — 133
די מאמע מיט דער טאכטער — — — — — — — — — — — 142
די אקאדעמיע — — — — — — — — — — — — — — 148
צוויי אפיקורסים — — — — — — — — — — — — — — 154
פאריז — — — — — — — — — — — — — — — — 161
וויסע רויזען — — — — — — — — — — — — — — — 167
א הינטעשע נשמה — — — — — — — — — — — — — — 172
א פערשוואונדענער מאן — — — — — — — — — — — — 179
א שטילער גארטען — — — — — — — — — — — — — — 192
מילך — — — — — — — — — — — — — — — — — 199
שטיל, א מענש ווערט געבוירען — — — — — — — — — 205
די טויז פיק — — — — — — — — — — — — — — — 213
דער מאגנעטישער — — — — — — — — — — — — — — 221
דער רויטער העט — — — — — — — — — — — — — — 230

Copyright 1918
by
SHOLEM ASH
(all rights reserved)

דער אידישער סאלדאַט.

(ערצעהלונג)

דאס יאהר איז נעווען דאס גערעטענסטער יאהר צייט מענשען גע־
דענקען, און די צייט איז געווען די הערליכסטע — דער רייפער זומער.
אלעס אויף די פעלדער און די לאנקעס, אין די גערטנער און אין די סע־
דער איז געווען רייף, אויסגעוואקסען און האט געוואַרט אויפ'ן שפיי־
כלער. די הויפען און די שפייכלערס זיינען געווען איבערפילט פון די
ארבעגענומענע תבואות. די עפעל האבען געבויגען די צווייגען צו
דער ערד. די בריט־בייכיגע ארבוזען און באנעם האבען זיך געבריהט
אין וואַרעמען זאמר און געגילדעט זייער אראנזשען קאליער אין דער
זונן, און די בלעטער פון וויין זיינען שוין געל געוואַרען פון רייפקייט.
די תבואות פון די פעלדער זיינען שוין געווען לאנג ארבעגענומען און
צוזאמענגעלענט אין קופעס אין די שפייכלערס און געוואַרט אויף
די דרעש מאשין. און די פעטע שעפסען זיינען גענאנגען אויף די
אבגעשניטענע פעלדער און אויפגעגעסען די פערגעסענע און
איבערגעבליבענע זאנגען. נאר בחנם האבען די תבואות געוואַרט אויף
די דרעש הענד, און מיט פערוואונדערונג האבען זיך די רייפע בלאַטע
בעהויבטע פלוימען געווענקט יעדען פריה־מארגען און געקוקט אויף
זייערע געפאלענע חברים וואס פוילען אויף דע, ערד, און נישט פער־
שטאנען פאר וואס דער גערטנער זאמלט זיי נישט אין די טונען.
די פעטע וויין־הענגלעך האבען געבויגען זייערע רינע, געל אבגעברענטע
צווייגעלאך צו דער ערד און געוואַרט מיט אונגעדולד אויף דעם קלייבער.
אפילו די שעפסען, וואס דער קליינער שעפער־יונג האט יעדען פארנאכט

און טערעק פרייע העלדישע יענער, וועלכע רייטען אויף לייכטע פערד אין די סטעפען ארום. און געפיהרט האט מען זיי דא אהער און אויס־געשיקט פריהער אויסצוגעפינען דעם פיינד — מענש. דערנאך האבען זיך געצויגען נאנצע רייהען מענשען פון פערשיעדענע נאציאנען: רוסען, רוטהענער, ליטווינען, פאליאקען, אידען — מענער פון פער־שיערענע לענדער. אלע האבען זיי יעצט אויסגעזוהכן גלייך, אלע אין די אייגענע גראהע ערדיגע יוניפארמען און אנגעלאדען מיט א ביקס אויף דער האנד און מיט א ראנץ פון הינטען. און נאך זיי פאהרען די שווערע הארמאטען אין די פייכטע שוואַרצע ערד. די גרויסע, שטארקע **פערד** קרעכצען, שלעפענדיג אין געשפאן די גרויסע וועגען, אויף וועלכע עס זיינען אנגעלאדען אין מעטאלענע קאסטענס די באמבען און די קוילען; און נאך זיי, אין אן אונענדליכע צאהל, ציהען זיך וועגען קיכען, וואס פארשטעלען די לופט מיט זייער רויך. עס הויבט זיך אויף א שטויב פון די סטאדעס בהמות, וואס מען טרייבט נאך זיי. עס שלעפען זיך וועגען פאר קראנקע פון רויטען קרייץ, איינצעלנע פערד, אויטאמאביליען, וועגען מיט ברויט, וועגען מיט קרויט און היי, אזוי אהן א צאהל, אהן אן ענד...

די ארמעע פון גענעראל ל. וועלכע האט נאכגעיאגט דעם פיינד אויף די פוילישע קוראווע, איז געבליבען רוהען אויף א גרויס פעלד אונטער קלייניע בערגלאך. די ארמעע איז געבליבען איז רעזערוו אוז האט געווארט אויף איהר רייהע צו גהען אין פראנט. דערווייל אבער זיינען די זעלנער געווארען אונגעדולדיג פון דער תמיד'יגער בעווגונג, פון לויפען פון איין פעלד אויפ'ן צווייטען, אהן צו געבען איין שאס אוז אהן אנצוזעהן דעם פיינד אין די אויגען. ביז איצט האט זיך די ארמעע נעהאלטען אין איין אייל, אז עס איז נישט געווען קיין צייט נישט נור איבערצונעכטיגען אויף אן ארט, נור אפילו וואַרעם געקעכט צו עסען. מען האט שוין אייניג מאל אויף די ערטער, וואו מען איז גע־בליבען רוהען, אויסגענאסען פון די קיכען דאס פארטיגע געקעכט, וויל עס איז אבגענעבען געווארען דער בעפעהל זיך צו בעווגען. עס האט נעהייסען, אז דער פיינד טרעט פלינק אב אהן א שלאכט אוז מען דארף איהם נישט לאזען אבשטעלען זיך, בעפעסטיגען. און די אייליניש, אוז דאס אייביג וואַרטען אויפ'ן פייער אוז זוכען דעם פיינד, האט די סאלדאטען מעהר אויסגעמוטשעט אוז אויפגערעגט, ווי ווען זיי וואלטען

פון פעלד צוזאמענגעטריבען צום טייד, האבען זיך געלייגט אין וואסער, נענארעט זייער געגרייזעלטע וואל אין וואסער זאמד און נישט גע־ וואוסט פאר וואס עס קומט נישט דער שערער און בעפרייט זיי נישט פון די פעטע משא וואל וואס איז אנגעוואקסען אויף זיי.

בחינם האבען די תבואות אין די הויפען און די פרוכטען אין די גערטנער גע־ווארט אויף זייערע בעלי־בתים.

אין א שהנעם נאכמיטאג איז דער גמינע שרייבער ארוים אין גאס פון דארף און מיט א טרומפייט צוזאמענגערופען די פויערים פון פעלד און זיי פארגעלעזען דאס פאפיער, וואס איז פון שטאדט צוגע־ שיקט געווארען. און עס איז נישט אויסגענאנגען קיינע פיער און צוואנציג שעה און דער פויער פון פעלד און דער גערטנער פון סאד, זיינען געווארען אין זעלנערשע מלבושים איבערגעטהאן. אלע האבען געקראגען איין אויסזעהן. עס איז שוין נישט געווען נישט קיין פויער, נישט קיין פישער, נישט קיין קאוואל און נישט קיין טישלער — אלע זיינען זיי געווען סאלדאטען, בעלאדען פון קאפ ביז די פים מיט כלי זין. אלע וועגען, אלע טייכען האבען זיי געפיהרט פון די דערפער, פון די שטעדט מענשען צו הרג'ענען, אדער אליין גע'הרג'עט צו ווערען.

דורך צעהנדליגער יאהרען האבען פאבריקעז געהאלטען אין איין אויסארבייטען כלי משחיתים. צעהנדליגע טויזענדער מענשען זיינען געווען בעשעפטיגט דערבי, און זיי האבען מיט זייער חכמה און פליים אויסגעגאסען פון מעטאל און בראנז גרויסע, גרויסע הארמאטען און צו־ געפערטיגט צו זיי גרויסע גראנאטען, וועלכע זיינען געווען אנגעפילט מיט דינאמיט און אלערליי צושטערענדע מאטעריאלען. גרויסע חכמים זיינען געזעסען בעהאלטען אין זייערע חדרים און געקלעהרט טאג און נאכט ווי אויסצוגעפינען נאך גרעסערע כלי משחיתים און נאך גרע־ סערע באמבעס, וועלכע זאלען זיין אנגעפילט מיט נאך געפעהרליכערע שטאפען וואס מעהר צו פערניכטען.

און יעצט פיהרען גרויסע שטארקע פערד, פיער געשפאנט, צו אייז כלי משחית איבער די פייכטע, שווארצע פעלדער פון דער פוילישער פראווינץ קויאווע. נאך א טאג פריהער זיינען די לייכטע רייטער אויס־ געריטען. געבראכט האט מען זיי פון דעם וויטען זונענדיגען לאנד, וואס ליגט אין טהאל פון טייד טערעק, הינטער די קאווקאזע בערג. עס ציהען זיך אויף יענע ליכטיגע, פרעהליכע פעלדער ביי די טייכען פון דאן

וואו זיינע האבען נעווארהנט צוזאמען. נור עם האט איהם אבנעשטעלט פאלגענדע סצענע:

צוויי קליין רוסישע סאלדאטען אשמין און קאזלאוו האבען נעהאלטען דעם אידישען סאלדאט לעווין ביי די הענד און דער קאזאק ארבוז האט איהם א שטיק טריפענריגעם חזיר געשטופט אין מויל. דער איד האט פערביסען די צייהן, די אויגען האבען איהם זיך ווייט ארויסגעזעצט און געקאפיעט די סאלדאטען מיט די פיס. — דער ריח פון טריפענדען חזיר האט איהם נעריייצט צו ברעכען — און ער האט מורא געהאט די צייהן צו עפענען, נור דאם ווארימע שפייעכץ וואם האט זיך אננעקליבען אין זיין מויל האט איהם נעווארגען און דער איד האט ארום זיך נעשפיגען און די סאלדאטען האבען נעלאכט און גערופען:

— עס, דו מוזט עסען, גאט'ס שפייז פערשעהמסטו — פאר מענשען נעמאכט, ניט פאר חיות.

— לאז איהם ניט אב, — ער מוז עסען — ער מוז — ער מוז...

אסנת איז נעשטאנען א ווייל. עס האט איהם עפעם אזוי מאדנע אנגעריהרט דער ארימער אידל אין די הענד פון די סאלדאטען, וואם האט זיך אזוי רחמנות'דיג נעווארפען. ער האט ניט נעקלערט א מינוט, איז צוגעגאנגען און אננענומען דעם אידישען סאלדאט און ארויסגענומען איהם אהן ווערטער פון זייערע הענד. די זעלנער האבען איהם פערוואונדערט אנגעקוקט: זיי האבען דערזעהן, אז ער איז אן איין יעהריגער, האבען זיי פאר איהם דרך ארץ נעקראגען און אפגעלאזען דעם אידישען סאלדאט. ער האט איהם מיטגענומען מיט זיך און זיך אוועקגעזעצט אין אווינקל. אסנת האט רוהיג נעגעסען זיין נעקעבטם. דער אידישער סאלדאט האט זיך א קורצע צייט אבגערוהט, געלעגען אויף דער ערד און אבגעאטהעמט פון דעם בארוועזען זיך מיט די זעלנער, דערנאך האט ער זיך אויפגעהויבען און אוועקגעשטעלט זיך דאוונען שמונה־עשרה. אסנת האט איהם אנגעקוקט, נעזעהן ווי דער אידישער סאלדאט שאקלט זיך פרום און האט נישט קיין מורא, און עס אארט איהם נישט וואם די ארומינע סאלדאטען קוקען אויף איהם פערוואונדערט, לאכען, און זאגען גראבע ווערטער. אסנת'ן איז עפעם יעצט איבערדריסיג נעווארען דאם עסען. ער האט עס אויסגענאכען, פערדויכערט א פאפיראס און איז געלעגען.

זיך געפונען אונטערן פייער פון די הארמאטען. ערשט יעצט איז אבגענע־
בען געווארען דער בעפעהל אויפצושלאגען די געצעלטען און אוועק־
לייגען זיך אברוהען. די פארפאסטען האבען זיך דערוואוסט, או דער
פיינד האט זיך פערשטארקט אונטער די בערגלאך און פערנעהמט א
שטארקע פאזיציע, וואס עס וועט נישט זיין אזוי לייכט איהם אוועק־
צושלאגען. די ארמעע איז אויך נעווען צו מיעד יעצט צו מאכען אן
אטאקע, האט מען איהר געהייסען אברוהען אויף דער פאזיציע וואס זי
האט פערנומען, פארצובריייטען זי צו דער אטאקע וואס וועט פארקומען
אין א פאאר טעג.

אין א קלייניע צייט ארום איז דאס קרויט פעלד, אויף וועלכען די
ארמעע האט זיך אבגעשטעלט, פערוואנדעלט געווארען אין א לאגער,
ווי די ארמעע סאלדאטען וואלט דא זיך פעסט אייגעפונדעוועט. עס
האט זיך געטראגען אין דער לופטען דאס רויך פון קיך וועגען, וועלכע
האבען זיך אבגעשטעלט אין מיטען דער ארמעע. דער געשטאנק פון גע־
נעקאכטע פלייש און צולאזען פעטם האט זיך געהערט פון די קיך
און גערייצט דעם פערשלונגענעם אפעטיט. דא און דארט האבען סאל־
דאטען נעשייערט מיט די ערד די ציינענע טעפלאך, די כלים און די
בעקענס — און געשטיפט זיך מיט די כלים ארום דעם קעסעל. דא
און דארט האבען סאלדאטען אנגעווארפען ארום די געצעלטען זייער
אנגעטהועכטס, אויסגעטהאן די שטיוועל, איבערגעווייקעלט די אנו־
טשקעם און עם האט זיך געטראגען אינאיינעם מיט דעם געקעכטם דער
ריח פון מענשען־שוויים און דזשענעכץ. די געשמאקען האבען היימליך
געמאכט דעם לאגער און מען האט זיך נעפיהלט ווי מען וועלט שוין
דא לענגם געווואהנט. וואו מען האט זיך ארומגעקוקט האט מען געזעהן
סאלדאטען, טהייל מיט איבערטהאן זיך די שטיוועל — און אלע מיט די כלים פון
עסען.

צווישען די סאלדאטען וואס האבען זיך געשטיפט בייס קעסעל
פון דער פערטער ראטע פון אכט און פיערציגטען שיסער־פאלק האט זיך
אויך געפונען דער איין־יעהריגער איד אסנת, אז ער האט דער־
מאפט דאס אנגעפילטע קעסעלע האט ער זיך נעלאזט צו זיין ווינקעלע

לאך וועט עס דיך געפינען, אז עס וועט קומען דיין צייט — האט דער איד נעזאגט מיט זיכערהייט און רוהינקייט.

אסנת האט איהם בעוואונדערט און מקנא געווען, — דעם אידען, וואס היט אב זיין אמונה אפילו אונטער'ן פייער פון שונא, צווישען גויים, גלויבט אז א בעזונדערע קראפט פיהרט זיין וועג און בעשטימט זיין גורל.

— **הייסט עס, אז איהר האט נישט קיין מורא פאר'ן טויט?**

— נישט קיין מורא! — וואונדערט זיך לעווין, — אודאי האב איך מורא פאר'ן יום הדין. נאר וואס דען זאל מען טהאן? מילא דאס מייניגע טהו איך אזוי וויים וי איך קען. אז מיר געהען ארויס אין דער פריה, זאג איך אב ווידוי, איך בעט נאר דעם רבונו של עולם, אז ווען שוין יא, זאל איך די זכיה האבען צו קומען צו קבר ישראל און, ווען דאס איז מיר נישט באשערט, זאל איך באטש ביים שכל זיין „שמע ישראל" צו זאגען, — וואהרים מען זאגט: דעם פיינד'ס קויל'ען נעהמען אב דעם שכל. די זעלבער שטארבען אהן הויזים. איז עס וואהר?

— **איך האב נישט געהערט דערפון** — זאגט אסנת.

א מינוט האבען זיי ביידע שטיל געשווייגען אין צונעקוקט זיך צו די אונטערנעהענדע זונן. פון דא און דארט האבען זיך נעריכערט פייערלאך פאר די נעצעלטען, און די זעלבער זיינען נעווען אויסגעזעצט ארום די פייערלאך. פון טהייל פייערלאך האט זיך נעהערט א טרויעריג בענקענדיג ליעד, וואס האט דערמאנט אן דער היימאטה. פון טהייל פייערלאך איז דערגאנגען א נעזונד לאבען און א פרייד פון יוגענד. דאס נאנצע לאגער האט נעשטערט אין א וואלקען פון שטויב און רויך, וואס איז אויפגענאנגען פון די פייערלאך ארום די נעצעלטען, און דער וואלקען פון רויך האט זיך אבגעשלאגען אן די רויטע אונטערנעהענדע זונן.

אסנת האט זיך אפגערופען:

— **און א ציצה־כנפות טראגט איהר?**

לעווין האט זיך פערשעהמט:

— **וועגען וואס פרעגט איהר דאס?** אודאי טראג איך א ציצה־כנפות.

אז דער איד האט אבגעראוועט, האט ער זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעל, אבגערוקט פון אנדערע, ארויסגענומען פון דער קעשענע א פלעשעל וואסער, געוואשען זיך די הענד, און געזומען זיך צו טרוקענ ברויט מיט א שטיקעל קעז, וואס ער האט געהאט ביי זיך.

אסנת'ן האט פערוואונדערט די פרומקייט פון'ם אידישען סאלדאט אין דער צייט פון מלחמה. האט ער זיך צוגערוקט צום איד און איהם געפרעגט:

— וואס, לעווין, איהר זיינט א רב, וואס איהר זיינט אזוי פרום?

— א רב — האט לעווין געלאכט — מען מוז דען זיין א רב, כדי א איד צו זיין?

— אבער ווי קענט איהר דאס אויספיהרען יעצט, אין דער צייט פון מלחמה?

— וואס איז דען דא אזעלכעס אויסצופיהרען? דער רבונו של עולם העלפט דעם, וואס ווייל איהם דיענען. אט געפינט זיך דער איד, דער פאדריאטשיק, שיקט ער מיר צו א אידיש מאכל, מען קומט דורך.

— און וואס טהוט איהר אז מען איז אין וועג?

— דאוועז איך איז וועג, ווי ווייט איך קען.

אסנת האט א מינוט גשוויגען.

לעווין האט זיך אפגערופען ערנסט:

— אז נישט יעצט, וועז מען איז יערע מינוט אין סכנה, טא וועז דען זאל מען דאס אידישקייט אבהיטען? אז יערען אויגענבליק קען מען, חלילה, אהין גערופען ווערען...

אסנת האט איהם אנגעקוקט, האט געזעהן, אז דער איד גלויבט זיכער אין יענער וועלט; אז עס וועט אויסקומען, וועט ער זי האבען פארטיג, און ער האט איהם מקנא געווען.

— איהר האט א פרוי?

— א פרוי מיט צוויי קינדער — קרעכצט **דער איד.**

— נו? — פרעגט אסנת.

— נו, און אזוי איז מען דען נישט אין גאט'ס האנד? **אז עס איז** באשערט צו לעבען, וועט דאך דאס פייער מיידען: נעבען דיר וועסטו עס זעהן, און עס וועט ניט האבען קיין שליטה אויף דיר. **און אז חלילה** נישט, וואס וועט דיר העלפען. אז דו וועסט דיך בעהאלטען? אין א

וואריס פון דער פּאַרע, וואס האט נעיאנט פון זייערע יונגע, נעזונטע שלאפענדע קערפּערס.

אסנת האט זיך נעווארפען אין זיין ווינקעל, עפּעס דארט אונטער־נעלייגט אונטער זיך, גוט זיך איינגעוויקעלט אין זיין מאנטל, פערנער רעט ערגעץ וואו דאס פּנים און נישט דערפיהלט דאס פייכטקייט פון דער ראסע, וואס נישט קוקענדיג אויפ'ן נעצעלט, האט זי זיך דאך אריינגעקראנען אויף די ציטערענדע בלעטער פון קרויט, — און ער איז באלד איינגעשלאפען.

ער איז אבגעלעגען א פּאאר שעה. די ראסע אבער, וואס זעצט זיך אויף דער שווארצער טארף־ערד, איז אזוי געדיכט און פייכט, אז זי צוקנעט די ערד ווי ליים. אסנת האט באלד אנגעהויבען דערפיהלען די פייכטקייט, וואס האט דורכגענעצט זיין מאנטל, זיינע מלבושים און איז דערגאנגען ביז צום לייב. צוערשט איז די פייכטקייט געווען אנגענעהם, ווייך. באלד אבער האט ער זי דערפיהלט, עס איז איהם קאלט געווארען אין לייב און די פּים האבען געציטערט. דער דורשט נאך שלאף איז אבער געווען אזוי גרויס, אז ער האט מלחמה געהאלטען מיט דער פייכטקייט און איז זי בייגעקומען. אסנת האט זיך אי־בערגעדרעהט אויף דער צווייטער זייט, אויסגעזוכט אן עק פון דער קאלדרע, וועלכע איז נאך נישט פייכט געווארען, ארונטערגערוקט זיך אונטער'ן לייב און איז וויעדער איינגעשלאפען. באלד אבער איז דער עק אויך נאס געווארען, און אסנת האט דערפיהלט, ווי עפּעס א וואַרעם וואלט געלעגען אונטער איהם און בייסט איהם. ער האט זיך אויפגע־הויבען, אראבגענומען דעם לאמטערן, וואס איז געהאנגען אין געצעלט, און בעלויכטען זיך זיין געלעגער. האט ער דערזעהן ווי זיינע פּים דרעפּ־טשען זיך אין א נאסער בלאטע, וואס איז געווארען צוואמענגעקנאטען פון שווארצער ערד, פון צוטראטענעם גראז און וואסער. דאס האט איהם אבגעשטויסען, און ער האט זיך שוין נישט געוואלט אויסקלייבען. ער האט אבער גע'חלש'ט שלאפען, האט ער זיך איינגעקראטשעט אינ־טער א ביסעל שטרוי, אויף וועלכע עס זייענען געשטאנען די ביקסען. דארט איז אבער אזוי ענג געווען, אז ער האט געמוזט האלטען די פּים מיט די הענד צוואמענגעדריקט און אוועקגעלעגט דעם קאפ אויף די ביקסען. אזוי איז ער איינגעשלאפען אוז אבגעשלאפען א מיניט צעהן־פונצעהן. וואס האט זיך איהם אויסגעדאכט ווי א לאנגע, לאנגע וויילע.

— מען זאגט אז א איד שטארבט בעגראבט מען איהם אין טלית. אפילו דעם שלעכטסטען איד בעגראבט מען אין א טלית, דאס איז, אזוי צו זאגען, די אידישע פאהן. איז עס וואהר?

— געווים איז עס וואהר. און אז חלילה עס וועט אויסקומען און זיין וויצען וועט געשעהן, וועל איך מיר פארשטעלען מיט'ן ציצה כנפות די אויגען, כדי מען זאל מיר דערנאך דערקענען, אז איך בין א איד — וויזט לעווין אויף די ציצית, וואס ער האט ארויסגעצויגען פון אונטער'ן מונדיר.

— הייסט עס: אונטער דער אידישער פאהן? — שמייכעלט ערנסט אסנת און פערקלעהרט זיך.

דער פארנאכט איז קאלט, טהייל פייערלאך וועדען אויסגעלאשען, דא און דארט וועדט שטיל, און די נאכט רוקט זיך צו איבער'ן לאגער.

זיי האבען נאך פערבראכט א וויילע אין שווייגען. עס איז טוקקעל געווארען. באלד האט זיך דערהערט א טרומפייטערן, און די סאלדאטען האבען זיך אינציגווייז אויפגעהויבען און זיך צוגאנגען אין די געצעלטען אריין שלאפען, וואהרים זיי זיינען אווי אויך שוין מיעד נעווען און שלעפעריג.

אז די סאלדאטען זיינען אוועק, איז אסנת געבליבען אליין זיצענד פאר דער שוועל פון זיין געצעלט. עס איז שוין גאלעגען די נאכט ארום דעם לאגער. געווען א ליכטיגע און א קאלטע נאכט. די צוויי אהנבלעטערדיגע מאפאלען אויפ'ן בערגעל האבען אין לבנה-ליכט אויסגעזעהען ווי שרעקעדיגע שדים, און די געצעלטען אויף דעם גרויסען פעלד האבען געווארפען זייערע שאטענס. דא און דארט האבען זיך נערוי-כערט די פייערלאך, עס זיינען ארומגענאנגען צוויישען די געצעלטען, ווי שאטענס, אייניצעלנע זעלנער אין מאנטלען גההילט. עס האבען זיך נעהערט אייניצעלנע שטימען רופען. אסנת איז מיעד נעווען און שלעפעריג, כאטש דער געשפרעך פון די סאלדאטען האט איהם דענערווירט און נעמאכט איהם עפעס אונרוהיג. ער איז אריין צו זיך אין געצעלט. די חברים זיינע, פון די איין-יעהריגע, זיינען שוין געשלאפען ארומגעהילט אין זייערע מאנטלען, און אין געצעלט איז נעווען נענוג

די קינדער זיינען זיך אליין געווארען איבערגעגעבען. די נאנצע זארג פון פאטער'ס און מוטער'ס ערציהונג איז בעשטאנען אין דעם, וואס זיי האבען געטהאן אלעס מעגליכעס, אז זייערע קינדער זאלען ווערען אין גימנאזיע אנגענומען, נור קוים אבער האבען זיי דאס גליק געהאט זייערע קינדער אין גימנאזיסטישע קליידער צו זעהן, האבען זיי געמיינט, אז זיי האבען שוין דעם חוב צו דער ערציהונג פון זייערע קינדער אבגעטהאן. פון צייט צו צייט אינטערעסירען זיי זיך מיט די צייכענס וואס ער האט געקראנען אין דער שוהלע, און דאס ניט דערפאר ווייל זיין לערנען און זיינע פעהיגקייטען האבען דעם פאטער אינטערעסירט. ניין, עס איז געווען דערפאר, אויב ער וועט האבען א גאלדענעם מעדאל וואס וועט איהם אריינפיהרען אין די טהויערען פון אוניווערזיטעט.

און ער נעדענקט דעם גרויסען אונגליקליכען טאג, וואס איז נעווען אין זיין פאמיליע, וועז ער האט אהיים געבראכט פון דער שוהלע א 2 פאר רוסישע גראמאטיק — און מען האט זיך געסטארעט מיט אלע מעגליכקייטען צו בעקומען אלס רעפעטיטאר פאר איהם פון דער רוסישער שפראך טאקע זיין לעהרער אליין פון גימנאזיום פון דער רוסישער שפראך.

נארנישט האט ער געהאט אין זיין קינדהייט דאס ער זאל ליעבען. ניט די לעהרע, וועלכע מען האט זי באלד פאר איהם געמאכט א לייטער צו זיין קאריערע; ניט די אמונה, פון וועלכע זיין פאטער דער „ליבעראל" האט זיינע קינדער אבגעהיט און נור פון פארמע וועגען האט ער זיי גע־פיהרט ראש השנה און יום כפור אין דער רעפארמירטע שוהל אריין און די אידען אין די טלתים און די געבעט אין אן אונפערשטענדליכער שפראך — האט זיי גאנץ ווייליגט.

ער נעדענקט, אז ער איז א קינד נעווען האבען איהם זעהר אינטע־רעסירט די העלדען פון דער רוסישער נעשיכטע. ער האט נעשלונגען די קינדערשע ביכלאך, וועלכע ער האט געלעזען, פון די גרויסע טהא־טען פון די רוסישע העלדען, פון צאר פיאטער, קוטוזאוו, קאזאקען. און ער מיט זיין קינדערשע נאיוויטעט איז שטאלץ נעווען אויף זיי... און נעקלעהרט אלץ פון דעם, אז ער וועט גרוים זיין, וועט ער אויך א העלד זיין.

ער האָט אַבער דערפיהלט מיט אַמאל אזא קעלט, אז ער האָט אויפגערי־
סען די אויגען. זיין שלאָף איז אינגאנצען פֿערשוואונדען. ער האָט אויפ־
געדעקט דעם שפּאלט פון דעם געצעלט און ארויסגעקוקט. אויב עס טאָנט
שוין.

די נאכט איז געווען שווארץ, די לבנה איז ערגעץ וואו פֿערשוואונ־
דען. און א שוואַרצקייט איז געלעגען ארום. די נעצעלטען האבען נאר
מעהר יעצט אויסגעזעהן ווי שדים, און די איינצעלנע זעלנער, וועלכע
האבען זיך געדרעהט ארום די נעצעלטען, — ווי אבגעריסענע אברים פון
געשפּענסטער. פון גאנץ ווייט האט זיך יעצט געזעהן אויפֿן האריזאנט
אן אבשיין פון א ליכט־וואַרפֿער, וואס ער האט נישט געוואוסט, אויב עס
קומט פון רוסישען אדער פון שונא׳ס לאגער. דאס ליכט האט איהם
נעגעבען עפּעס א שטאַך אין הארץ און דערמאהנט איהם אן די סכנה.
אין וועלכער ער געפינט זיך. די אימה פאר׳ן טויט, וואס בייטאג, אין
לאגער, אין גאנג, צווישען די לעבעדיגע סאלדאטען האט ער זי גאר ניט
נעפיהלט, איז איהם יעצט, אין דער שטילקייט פון דער נאכט, אין
שלאָף ארום, מיט אמאל בעפאלען. ער האט זיך געשראקען פאר דעם
ליכט־שיין, וואס קומט פון ליכט־וואַרפֿער. ער האט פערמאכט צוריק
די זעק פון געצעלט, אוועקגעזעצט זיך אויפֿן קאסטען און געפרובט
איינשלאפען. אבער יעצט האט ער שוין ניט נעקענט איינשלאפען.
דער שלאָף איז אוועק — ער האט אנגעהויבען צו קלעהרען: אבגע־
ריסענע גראנקעז און ראַינערונגען זיינען איהם געקומען אויפֿן מח.
ער האט זיך דערמאהנט אז דעם געשפּרעך פון די סאלדאטען, דערמאנט
זיך אז זיין קינדהייט. און זיין גאנץ לעבען איז יעצט דורכגענאנגען
פאר איהם אין דער פֿינסטער פון דער נאכט.

ער האט זיך דערמאהנט אז זיין קינדהייט וואס איז דורכגענאנגען
אהן פרייד, ער האט קיינעם נישט געליעבט, וויל ער האט נישט געהאט
קיינעם ליעב צו האבען. די מוטער איז געווען פערנומען איהר גאנץ
לעבען מיט קינדער האבען, געהאט האט זי א צוועלף קינדער, איז קיינ־
מאל נישט קיין צייט געהאט צו זיי: איז געווען פערנומען מיט איהר
קראנקהייט וואס די דאקטוירים האבען בשום אופן ניט געקענט שטעלען
די דיאגנאזע און געהאלטען אין איין שיקען זי פון איין פראפעסאר צום
צווייטען, און דער פאטער זיינער איז געווען אן ענגאיסט און ליעב
געהאט זיך און זיינע געשעפטען — איז וועלכע ער איז געווען פערנומען

געהאט זיך צו שעהמען מיט עפעם פאר זיינע חברים. ער האט ניט געהאט צו קיינעם קיין פרעטענזיע, קיינער האט איהם דעם פעהלער ניט נעשאפען. ער איז אזוי געבוירען געווארען, נאר דאך פיהלט ער נאך ביז היינטיגען טאג, אז ער קען פאר דעם פעהלער ניט מוחל זיין זיין פאטער. און זיין פאטער האט ער ניט אזוי ליעב ווי אנדערע קינדער האבען ליעב זייערע פאטערס, אדער ווי ער וואלט געווילט זיין פאטער ליעב האבען. דערנאך, נעריינקט ער, האט זיך עפעם אין איהם איבערגעביטען. ער איז עלטער געווארען. איהם און זיינע חברים, די אידען, האבען די לעהרער פיינד געהאט אין דער שוהלע און געמאכט זיי שווערינקייטען — און דאס האט איהם צוגעבונדען צו זיינע חברים, די אידען. און ניט נור בלויז זיינע חברים, די תלמידים נור. ער נערענקט, ער האט אנגעהויבען צו פעראינטערעסירען זיך מיט דער אלטער אידענע, וואס טראגט אין זייער הויז פוטער און אייער, און מיט די אידען וואס קומען צו זיין פאטער און דרעהען זיך ביי איהם ארום אין קאבינעט, כאטש ער האט זיי קיינמאל ניט פערשטאנען און קיינמאל זיי ניט ליעב געהאט.

דענסמאל איז אנגעקומען די טרויעריגע צייט.

ער איז נאך דענסמאל א אינגעל געווען, אבער ער האט דאס אזוי טיף געפיהלט... מען שלאגט די אידען... שרעקליכע און ווילדע זאכען האט ער זיך אנגעהערט דענסמאל. עס האט איבערגעלאזט אן אינדרוק אויפ'ן גאנצען לעבען. פון דענסטמאל אן איז דאס לעבען נאך טרויעריגער געווארען, נאר עפעם אינטערעסאנטער. ער האט ליעב געקראנען די געשלאגענע, די פערשעהמטע, און צווישען זיי איז אויך ער. און פון דענסמאל אן האט לערנען און דאס לעבען געקריגען אן אנדערן טעם. — מען דארף לעבען און מען דארף זיך לערנען פאר די וואס מען שלאגט... און אן עקשנות האט איהם ארומגענומען, און ער האט זיך שוין מעהר ניט געשעהמט פאר יענע חברים, און ניט מעהר געפיהלט זיך א קאליקע, אדרבה, ער האט נאך מעהר פון זיי, ער איז שטארקער פון זיי און בעסער פון זיי. ער איז דער געשלאגענער. און פון דענסמאל אן האט עפעם אלעם אין לעבען געקריגען א טעם, ער האט דערפיהלט, אז עס איז נישט אזוי פראסט, נור מען דארף עפעם זוכען. ער האט זיך נענומען ערנסטער צו לערנען — ניט פאר'ן טאטען, און ניט פאר'ן גאלדענעם מעדאל, נאר פאר זיך, און ערנסטע

נור איין מאל האט איהם דער פאטער דעם טרוים אוז דאס גלייך אבגענומען. ער גערענקט דאס ווי עס וואלט ערשט היינט געשעהן.

ער האט געלעזען א ביכעל פון נאפאלעאן אין רוסלאנד, ווי קוטוזאוו האט בעזיגט נאפאלעאן'ן. ער איז אריינגעפאלען צום פאטער אין קאבינעט אריין אוז אויסגעשריען:

— פאפאטשקא, ווייסט ווער עס האט בעזיגט נאפאלעאן'ן? קוטוזאוו, פאפא...

דער פאטער האט איהם אנגעקוקט פערוואונדערט.

— אוז וואס איז מיט דיר די שמחה אז קוטוזאוו האט בעזיגט נאפאלעאן'ן?

— ווי הייסט, פאפא, ער האט גערעטעט רוסלאנד!

— א גוטע בשורה זאל מיר ווערען אנגעזאגט. דו הערסט, חנה, — האט ער זיך אבגעראפען צו זיין ווייב. — קוטוזאוו האט בעזיגט נאפאלעאן'ן, פערה דיר, חנה, פערה דיר.

ער איז געבליעבען שטעהן אין מיטען שטוב, אוז געפיהלט זיך עפעס אזוי מאדנע... ער ווען דאס געדענקען דעם גאנצען לעבען.

נאר קוים איז ער אביסעל עלטער געווארען, האט ער שוין אליין פערשטאנען, אז ער האט זיך ניט מיט וואס צו פרעהען מיט קוטוזאוו'ן אוז מיט די אנדערע רוסישע העלדען וואס האבען געשלאגען די פאליאקען, די קאווקאזער, די סיביריאקעס. עס זיינען ניט זיינע עלטערן. דאס לעבען האט איהם דערפון דערצעהלט, אז ער איז א איד, אוז ער האט גאר נישט אין לעבען, וואס זאל איהם פרעהען, וואס זאל איהם שטאלץ מאכען. ניטא קיין אייגענע געשיכטע אוז די פרעמדע איז איהם פרעמד, אוז אפילו דאס לערנען, דאס דערוויסען זיך פון פערשיידענע זאכען — זיינען נור פאר איהם דא, כדי ער זאל דורך זיי קריגען דעם 5, וואס איז איהם נויטיג איבערצוגעהן אין א העכערען קלאס, אוז פון דארט צום גאלדענעם מעטאל.

אזוי איז זיין יוגענד אדורך איהן פרייד, איהן ליכט אוז אהן ליעבע. ער גערענקט אז ער האט געהאט דאס געפיהל, פאר זיינע חברים אין דער שוהלע, אז ער איז געבוירען געווארען א קאליקע, כאטש ער האט ניט געווואוסט אין וואס עס בעשטעהט זיין פעהלער. אזוי יונג, נעזונד אוז פרעהליך איז ער געווען ווי אלע זיינע חברים, אוז נארנישט האט איהם געפעהלט וואס זיי האבען געהאט, — נאר דאך האט ער

לײכטיטען, אז די אידען אין רוסלאנד איז נאך פיעל בעסער, ווי די אידען אין עסטרייך. און אין צוהיצטקייט פון דיסקוסיאן האט ער אננעהויבען צו בעזינגען די ברייטקייט פון דער רוסישער נשמה.

זיין האלטען זיך האט איהם אננעמאכט פיעל פיינד, עס האט איהם דערווייטערט פון אלע. צוריק אין רוסלאנד האט ער ניט געוואלט פאהרען, ער האט ניט געהאט צו וואס. ניט מען וואלט איהם דארט אין אוניווערזיטעט ארײנגענומען, און ניט ער וואלט דארט געהאט וואס צו טהאן — האט ער געמוזט לײגען דא. און די חברים האבען געוואוסט זיין שוואכקייט און דאס אויסגענוצט.

ס'איז אננעקומען די צייט פון פאליטישע רייבענישען צווישען רוסלאנד און עסטרייך. ניט איינמאל האט ער געהערט ווי די עסטרייכישע אידישע סטודענטען גארען נאך א קריעג מיט רוסלאנד. זיי זעהען אין רוסלאנד ניט נאר בלויז דעם פיינד פון זייער לאנד, נאר אויך זייער אייגענעם, נאציאנאלען אידעשען פיינד. נור איהם איז דאס אלעס אזוי גלייכגילטיג וואס טהוט זיך ארום איהם. אין די טעג האט ער זיך גאר בעהאלטען, ער האט ניט געוואוסט וואס מיט זיך צו טהאן. אין שטוב איינזיצען האט ער ניט געקענט. ער האט מקנא געווען די עסטרייכישע אידישע סטודענטען, וואס קענען אזוי רעדען, וואס האבען פאר וועמען זיך צו שלאגען, אין זיך האט ער געפיהלט ווי ער שטעהט איינער אליין אין גאס. קיינער איז ניט מיט איהם. נור ער, אסנת, אליין איז א פאלק, איז א נאציאן, א נאציאן פון איינעם.

דענסמאל איז געשעהן דאס, וואס האט איהם געבראכט צו דעם איצטינען צושטאנד.

עס איז געווען אין דעם פאדער־הויז פון דעם אוניווערזיטעט. די בעציהונג צווישען רוסלאנד און עסטרייך איז געווארען זעהר אן אנגעצויגענע. מען האט גערעדט, אז ענדליך ברעכט עס אוים. ער האט געזעהען ווי די סטודענטען זיינען אויפגערעגט, זינגען פאטריאטישע לידער, געהען זיך פערשרייבען אין דער ארמעע, אלע, די אידען אויך. ער האט זיי מקנא געווען, ווייל זיי האבען א היימאט, א לאנד פאר וועלכע זיך צו שלאגען. ווי וואלט ער גליקליך געווען צו זיין ווי זיי, — און דא שטעהט ער אליין, די וועלט געהט אום, — אלעס בעוועגט זיך, און עס איז איהם אלעס גלייכגילטיג.

ביכער געלעזען, און מיט אמאל האט ער זיך דערפיהלט א דערוואק־סענער. און מיט א פאראנטוואַרטליכקייט אז א מענש דארף עפעס האבען — וואס האט ער נאך קלאהר ניט נעוואוסט, — נאר ניט זיין גאלדענעם מעדאל, וואס דער טאטע מיינט, נער עפעס טיעפערעס, איניגעס און גרעסערעס — און ער האט דערפיהלט אז ער קרינט דאס.

געלערנט האט ער שוין וויסענדיג אז אין אוניווערזיטעט וועט ער ניט אריינגעהן. און די לעהרער מיט די חברים, מיט די גאנצע שוהלע איז איהם שוין מעהר נישט אנגענאנגען. און אז ער האט נע־ענדיגט דאס גימנאזיע אהן דעם גאלדענעם מעדאל, וואס דער טאטע מיט דער מאמען האבען געמיינט, אז ער איז א פערפאלענער, איז ער אוועק אין אויסלאנד. דארט האט ער זיך געטראפען מיט נאך אזעלכע ווי ער איז, וואס דענקען אזוי ווי ער — נאר צונויף גערערט האט ער זיך ניט מיט זיי. ער האט דאס אלעס געפיהלט פאר זיך, און מיט זיך אליין געלעבט.

ער איז אריין אין א עסטרייכישען אוניווערזיטעט, וואו עס זיינען נעווען פיעלע רוסישע און דייטשע אידען. חברים האט ער בעהאט וועניג, און צו קיין פארטיי האט ער ניט געהערט. ער האט זיך עפעס ניט געקענט געפינען צווישען זיי קיין ארט. דענסמאל האט זיך פאר איהם אנגעהויבען א אונפערשטענדליכעס איבערלעבען.

זייענדיג אין רוסלאנד האט ער געפיהלט צו איהר א טיעפע שנאה, צו אלעס וואס איז רוסיש. ער האט געשמעקט דערפון דאס פערגליווערטעס אידישעס בלוט, און געווארט מיט אונגעדולד דעם טאג פון נקמה, וואס וועט קומען אויף איהר פאר אידישע בעליידיגונג און צרות. נאר הערענדיג דאס רעדען פון זיינע חברים די עסטרי־כישע, גאליציאנער אידישע סטודענטען, — האט ער זיך אונענדליך געפיהלט פערוועהטאגט און עפעס א אונפערשטענדליך עקשנות האט איהם ארומגענומען, דוקא אין זייער נעגענווארט, צו ריהמען רוסלאנד, און ארויסווייזען זיך פאר'ן ווארעמסטען פאטריאט.

דאס עקשנות פערשטעהט ער נאך ניט ביז היינטיגען טאג, אין הארצען האט ער נעוואונשען אלעס שלעכטעס רוסלאנד. נור קוים האט ער דאס געהערט אויסרעדען פון א פרעמדען סטודענט — האט עס איהם געקרענקט, און ער האט געפרואווט אויפווייזען מיט אלע מע־

זיך נעוואשען, נעשייערט די צינערנע ראנדעלעך. דער אפע־טיט צום עסען האט זיך אינאיינעם געווענקט מיט דעם מארגען. אבער ניט האבענדיג צו פערבייסען, האבען זיך די זעלנער דערווייל די ראנדעלעך געשייערט.

פון פריהמארגען אן האט זיך בעהערט פון דערווייטענם א בע־שטענדיגע שיסערייי פון פעלד־הארמאטען, וואס זייער עכא האט אין פרישען מארגען טעמפּ אבגעשלאגען. אויף די סאלדאטען האט דאס שיסען צום ערשטען מאל פון אזא נאהענטקייט געמאכט אן אייגדרוק. זיי האבען זיך געווענקט, אוז אין גאנצען לאגער זיינען געוואכרען קופקעלאך אוז מען האט זיך גע'סוד'עט.

דער מארגען איז געווען אזא שעהנער, די זונן האט אזוי געווא־רעמט דאס גרינס ארום, אז דאס נאהענטע שיסען אין דעם רוהיגען פריעדליכען זונענרייגען לאנדשאפט האט געמאכט אויף אסנת'ן א מאד־נעם אייגדרוק. ער איז ניט געווען אויסגעשלאפען, צופרוירען פון קעלט, האט ער זיך אויסגעזוכט א שטיקעל פלאץ, וואס די זונן האט דארט געלויכטען, אוז האט זיך אריינגעזעצט צווישען די שטראהלען, וואריימענדיג זיך אין דער זונן.

באלד זיינען צוגעקומען לעווין מיט נאך צווויי אידישע סאלדאטען פון דעם זעלבען פאלק, לעווינזאן אוז קאהאנאווסקי, איינגעהילט אין דורכגעווייקטע, צוקנייטשטע מאנטלעך. זיי זיינען אויך ניט געווען אויסגעשלאפענע, אבער אויסגעזוהן האבען זיי מונטער, אויפגערעגטע פון שיסען. ביי לעווינזאנ'ען האבען די אידישע אויגען אויסגעדריקט שרעק, זיי זיינען פשוט ווי וואסער צוגאנגען אין די ווייסע גריבעלאך וואס אונטער זיי; די נאז איז ביי איהם געווען בלויך, אוז ער האט זיך פערקלעהרטערהייט געצויפט זיין קורץ בערדעל. לעווין האט בע־קוקט תמ'עוואטע, נאכדענקענדיג, אוז דאך איז ווי עפעס געווען צו מערקען א חסידיש שמייכעלע אויף זיינע בלייכע דינע ליפען. אנדערש האט אויסגעזוהן דער אינגערער פון זיי, קאהאנאווסקי. אויף זיין געזונטען, טונקעלען פנים האט דאס שיסען פון די הארמאטען ארויס־גערופען א צורייצטע נייגעריגקייט, זיינע שוואכרצע אויגען האבען גע־לויכטען, אוז זיין פנים אוז זיינע בעלעבטע בעוועגונגען האבען אויס־געדריקט אן אונרוהיגקייט, ווי די אונרוהיגקייט פון א יעגער הונד, וועז ער זעהט, אז זיין בעל־הבית נעהמט די ביקס אין האנד.

וואו וואהנט איהר? ניט אויפ'ן ערד־קוגל? און פֿאר וואס פיהלט ער זיך פערלאזען, איינער אלייז? קיינער איז ניט מיט איהם און ער איז ניט מיט קיינעם. און ווי ער שטעהט אזוי, קומט צו א חבר. א אידישער סטודענט פון גאלִיציע, זיינער א גוטער פרײנד, א גוטער איד און א נאציאנאלִיסט א אידישער ווי ער, און לעבט אזוי ווי ער, און קלאפט אסנת'ן אויפ'ן פלייצע און זאגט אזוי:

— אסנת, מיר וועלען זיי בעצאהלען פאר אלעס. פאר אידישע פאגראמען, פאר די שאנד פון אידישע טעכטער, פאר דעם נאנצען בלוטיגען אונרעכט און פאר דער לאנגער מלחמה, וואס זיי פיהרען מיט אונז, פאר אלעס, פאר אלעס וועלען מיר זיי בעצאהלען. אסנת, עס איז נעקומען דער יום הדין.

און די אויגען בלישטשען איהם פאר פרייד און נקמה, און ער זעהט אז דאס אידישע הארץ ברענט אין איהם.

און אסנת שרייט אויס:

— אן מיר וועסטו נקמה נעהמען, מיך וועסטו טרעפען אויף דער צווייטער זייט.

— אסנת, וואס טהוט זיך מיט דיר? מיט אונז בלייב, מיר נעהען אידישע נקמה נעהמען.

— אויך איך ווילֿ האבען א הייסאטה, אויך איך ווילֿ צו וועמען נעהערען, איך בעשטעה אויך פון עפעס.

מיט'ן ערשטען צוג איז ער צוריק געפאהרען נאך רוסלאנד,
דארט האט ער זיך אנגענעבען אלס פרייוויליגער.
נאר דאס אלעס איז שוין אזוי לאנג געווען.

דער פריהמארגען איז אויפגענאנגען אין א נאסער ראסע. כאטש די זונן האט אנגעהויבען אויסצוטריקענען די נאכטליכע פייכטקייט, דאך איז זעהר קאלט און פריש געווען. אסנת איז ארוים פון זיין נעצעלט און נעקוקט אויף דעם רויטען פריה־מארגעדיגען הימעל, און נעפרעהט זיך, וואס ס'איז טאג. אין לאנער האט זיך שוין אנגעהויבען א בעוועגונג. דא און דארט האבען זעלנער אויסגעשפרייט אין דער זונן זייערע פייכטע מאנטלעך צו טריקענען. דא און דארט האט מען

נעזאגט: „נעה, דיען עהרליך דעם קייסער אוז הער נאטשאלסטווא, אוז זעה צו זיין א גוטער סאלדאט, וועט דיר גוט זיין אוז אלע וועלען דיך ליעב האבען. אוז אז דו וועסט קומען אין א שטאדט אריין, זוך דיר אויף אן ארעגטליך מיידעל פון בעל־הבתיש הויז, נעה אין הויז אריין, שדכן זיך, וועסטו צו עסען קריגען, די מויד וועט דיר די וועש וואשען, נאר זעה, דו זאלסט די מיידעל ניט אומגליקליך מאכען, עס איז א אידישע טאכטער". אט וואס מיין טאטע האט מיר אנגעזאגט, היט איך. איך בין א גוטער סאלדאט, כ'האב נעקראגען א בענדעל, נאטשאלסטווא האט מיך ליעב. אט אזוי ברידער, האט מען דיך איינמאל אבגענעבען אין סאלדאטען, טא זיי נעטריי דעם קייסער!

— אבער פאר וואס? — צוקאכט זיך לעווינזאן — פאר די פראווען, וואס מען גיט אונז? פאר די פאגראמען, וואס מען מאכט אויף אונז? וואס מען שיקט אונז פון די דערפער ארויס אוז מען טרייבט אונז פון די שטעדט, ווי די וויילדע הינד? די גוים נעהען אין מלחמה, שלאגען זיך — זיי וויסען פאר וואס: זיי האבען א פאטערלאנד, א קייסער. —פארוואס זאלען מיר דיענען? פאר וואס זאלען מיר זיך דאס לעבען איינשטעלען? אז מיר וועלען נעווינגען. וועלען מיר דען עטוואס האבען דערפון? אדרבא, מען וועט אונז דערנאך ניט לאזען וואהנען אין די איינגענומענע לענדער.

דער עולם האט נעשוויגען.

— אוז איך וויים נישט דארט יא פראווען אדער נישט פראווען. איך וויים נישט מעהר, איך בין א אידישער סאלדאט, אוז איך מוז פאלגען מיין נאטשאלסטווא. אוז אז מיין נאטשאלסטווא זאגט מיר: נעה אין מלחמה אריין פאר'ן קייסער אוז פאטערלאנד, נעה איך. איך וועל זיך שלאגען, ביז עס וועט נאר כח זיין. זאלען זיי יא דערנאך נעבען פראווען, זאלען זיי נישט נעבען — זאל אויך זיי די שולד זיין. איך טהו דאס מיינעג — איך שלאג זיך פאר מיין פאטערלאנד.

— פאר'ן פאטערלאנד, — שמייכעלט לעווינזאן אוז וועגדעט זיך צו לעווין'ען, וועלכער האט זיך דערווייל, ווי די האבען גערעדט, די הענד געוואשען, ארויסגענומען זיך די תפילין, וועלכע ער האט געטראגען ביי זיך, אוז געשטעלט זיך אין א ווינקעל אריין דאוונען.

— לעווין, ווילסטו זיך שלאגען פאר'ן פאטערלאנד?

לעווין האט נעדאוועט אוז ניט אבגעענטפערט.

— איהר הערט, אסנת, איהר הערט? — האָט לעווינזאן נעזאגט, מיינענדיג דאס הארמאטען־שיסערייַ.

אסנת האָט נעשווייגען.

— אוראי הערט ער. וואס איז ער איז דען ניט קיין סאלדאט?

— זאגט קאהאנאווסקי פרעהליך.

— און וואס איז אויף דיר די שמחה? — פרעגט לעווינזאן אויפ־געריבט.

— מען הערט קנאקען, — ענטפערט קורץ אב קאהאנאווסקי מיט א וואונק.

לעווינזאן איז געווען דער אינטעליגענט פון פאלק. ער האָט פאר אלע אידישע סאלדאטען בריף געשריבען און די בריף געלעזען, דערצעהלט זיי פון פאליטיק—און געוואוסט פון אידישקייט. און קאהא־נאווסקי פערקעהרט איז געווען בעקאנט אין פאלק אלס גראבער יונג. וואס קומט ארויס פון גראבע עלטערען. און געוואהנט איז געווען לעווינזאן, אז קאהאנאווסקי זאל איהם פאלגען און האבען דרך־ארץ פאר איהם. איצט, ביים שיסען פון די קאנאנען, ווען ער אליין, לע־ווינזאן, איז אזוי דערשראקען געווארען, האָט איהם קאהאנאווסקי'ס דרייסטיגקייט נאך מעהר דענערווירט.

— וואס איז מיט דיר די שמחה אזוי? דו נעהסט אויפ'ן זיכערען טויט. זעהסט, ס'ארא הנאה ער האָט, מען הערט קנאקען. פרעה, דיד, פרעה דיך.

— און איך האב נישט קיין מורא, — שרייט אוים קאהאנאווסקי, איך בין א סאלדאט און אלע מיינע ברידער זיינען געווען סאלדאטען, און קוים ביזטו א סאלדאט, מוזט דו זעהן דיך ארויפצוארבייטען אויף א בענדעל און אויף צוויי, נישט ווי אראנאוויטש, וועלכער האט זיך די צייהן אויסגעריסען, וויל ער ניט דיענען, אדער ווי די אידלאך ביי אונז אין שטעדטעל, וואס זיינען אויף גאנצע נעכט פאר'ן פריזיוו און זאגען תהילים און פייניגען זיך, אז מען זאל זיי אין סאלדאטען נישט נעהמען. מיין טאטע האט געדיענט ביי ניקאלאי'ען אין סאלדאטען און מיר פינף ברידער, אלע האבען מיר געדיענט אין סאלדאטען, און אז מען האט מיך נענומען אין סאלדאטען האט מיר מיין טאטע א זאק געקויפט, אריינגעלעגט א פאאר נייע שטיוועל, א פאאר העמדער, א נאדעל מיט פאדעם און מיטגענעבען א דרייי־רובעלדיגען אויפ'ן וועג און

עס איז אַנגעקומען אַ בליבער און אַ דערשראקענער אראנאַוויטש. דאס איז געווען א הויבער שטארקער יונגער מאן, מיט אַ מויל אַהן צייהן, וואס האָט ארויסגעקוקט פון זיין נעזונד געזיכט ווי אן אויסגעהאקטע פענסטער פון א הויז. צוגעקומען איז ער א שטילער און געזאגט מיט א טאָן, ווי מען זאגט אַן דעם טויט.

— איהר ווייסט? מען בעגראבט דאָ אונטער אונזער לאגער די טויטע אויפ'ן פעלד.

— פון וואנען ווייסטו עס, אראנאוויטש?

— אָט געהען דאָך די סאָלדאטען ארויס קוקען. מען לאָזט זיי ניט. נא. זעהט, פון יענעם בערגעל זעהט מען עס.

זיי האָבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן אַ צעהנדליג סאָלדאטען שטעהען אויפ'ן בערגעל און קוקען אין טהאָל אראב.

— זעהט זיך אוים, אז מיר זיינען אַנגעקומען גאר נאָהענט, און הייַנט־מאָרגען וועט אויסקומען זיך צו שלאָגען. ניט געריכט זיך אזוי ניך — זאָגט לעווין — געמיינט עס וועט פריהער שלום זיין.

— וועסט, ברודער, געהן אין פראָנט אריין, אין עסטרייכער שיסען, — קלאפט איהם קאהאנאָווסקי אין דער פלייצע.

— און וואָס פרעהסט דו זיך אזוי? — פרעגט איהם אראָנאַוויטש.

— פאר וואָס זאָל איך זיך נישט פרעהען? אונזער קאָמאנדיר האָט געזאגט, אז עס איז א גרויסער כבוד פאר א סאָלדאט צו געהן אין פראָנט. דער סאָלדאט, וואס בעהט אין פראָנט, אויף איהם פערלאָזט זיך דער קייסער אליין, און דער קייסער אליין וויים פון איהם — פאר וואָס זאָל איך זיך נישט פרעהען?

— גיב נאר א קוק די שמחה וואס ער האָט, ג'הרג'עט צו וועדען אַדער אן אַנדער אידען צו הרג'ענען, — ווייזט אויף איהם לעווינזאן.

— איך פערשטעה נישט, איהר האָט נישט געוואוסט צו וואס מען האָט אייך דאָ אהער געשיקט? — שרייט אויס אסנת, וועלכען ס'האָבען זעהר נעריהרט די לעצטע וועדטער, וואס לעווינזאן האָט געזאגט, — מיר זיינען סאָלדאָטען און מיר זיינען גענאָנגען אין מלחמה אריין. מיר ווייסען נישט, וועד דאָרט אויף יענער זייט ליגט, צו א איה, צו א קריסט. מיר ווייסען נאר, אז דאָרט אויף יענער זייט ליעגט דער שונא, — דער שונא פון אונזער לאנד. און דער סאָלדאָט, וואס שיסט

אסנת האָט געקוקט אויף לעווין'ען און האָט איהם מקנא געווען און זיך אבגערופען אין דער שטיל:

— איהם איז בעסער פאר אונז אלע. ער האָט מעהר פאר אונז אלע.

— וואָס מיינט איהר? — פרעגט לעווינזאן.

— ער האָט א גאָט.

— אָט דאָס איז זיין נאטשאלסטוואָ, דאָס איז זיין היימאטה! לעווין, — רופט ער זיך אָן צו לעווין'ען וועלכער איז פונקט אויסגע־גאנגען שמונה־עשרה, — וואָס מיינט איהר, לעווין, וועו מען לאזט אייך יעצט אזוי אב אהיים, און דערפאר זאלט איהר זיצען טאָג און נאכט אין בית המדרש און דאוונען, הא, וואס וואלט איהר געוואלט? א שטיקעל האַרטען רמב"ם אדער פאר „פאטערלאנד געהן א כפרה ווערען, הא?

— נו, זעהסטו שוין, וועלכעם איז דעם איד'ס נאטשאלסטוואָ, וועלכעם איז דעם איד'ס היימאטה, — זאגט ער צו קאהאנאָווסקי'ן. א איד האָט ניט קיין היימאטה — די אידישע היימאטה איז דער אידישער גאָט, ניט וואהר, לעווין? — רופט זיך אָן לעווינזאן, וועלכער איז מיט א מאל פרום געוואָרען.

— אוודאי אזוי, — שטימט איין לעווין, — אלע פעלקער האָבען מלכים בשר ודם'ס, און אונזער מלך איז גאָט.

קאהאנאָווסקי האָט א מינוט געשוויגען, ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערען; דער יונג האָט געציטערט פאר אויפרעגונג; נאָר דעם האָט ער זיך אָן עפעם דערמאָנט, און שרייט אויס:

— אבער לעווינזאן, פון וואנען זייט איהר אזוי פרום געוואָרען? איהר האָט דאָך שטענדיג געלאכט פון גאָט.

— עס איז ניט אמת, — זאגט לעווינזאן — איך האָב קיין מאל ניט געלאכט פון דעם אידישען גאָט.

נור אסנת האָט זיך א מינוט פערקלעהרט:

— האָט שוין דער איד מיט אן אמת קיין אנדער היימאטה ניט, נאָר די גייסטליכע, געטליכע? איז דער איד מיט אן אמת היימאטהלאָז? און וואָס טהוט דער איד, וואס גלויבט שוין ניט אין גאָט?... — האָט ער געזאגט פאר זיך.

— נו, און דו, אראנאוויטש, קומסט מיט? — האט קאהאנאווסקי געשמייכעלט צום בלייבען יונגען מאן.

זיי זיינען ארויף אויפ'ן בערגעל. דארט זיינען שוין געשטאנען פיעל אנדערע זעלנער און האבען אראבגעקוקט אויף א בריטיט פעלד. פון דערווייטענם האבען זיי געזעהן פריש אויפגעגראבענע ערד אין לאנגע, לאנגע שורות. אידען אין שווארצע קאפאטעם, מיט קלייגע אידישע היטעלער, זיינען געשטאנען מיט שאפלען אין די הענד און האבען פערדעקט די ערד. נעבען זיי זיינען געשטאנען סטראזשניקעם מיט ביקסען אין די הענד, און אנגעיאגט די אידען צו דער ארבייט. פיעל זעלנערשע זאכען, קליידער, ביקסען, זיינען געלעגען ארום דער אויפגעגראבענער ערד, און זעלנערשע פוהרען זיינען ארומגעפאהרען און אויפגעקליבען די זאכען. דאס גאנצע פעלד איז צוטראטען, ארום די בוימער לינען אבגעבראכענע צווייגען, האלב אבגעשאסענע שטאמען. די פערוואונדעטע בוימער האבען מעהר דערצאהלט פון דער גרויסער הריגה, וואס איז דא פאָרגעקומען, ווי די אנגעווארפענע זאכען אויף דער ערד. עם האט עפעם אויסגעזעהן, ווי די בוימער, געבראכען אין מיטען בעסטען בליהען, וואלטען געווען קינדער, וואס וויינען גאר נישט, פאר וואס און צו וואס דאס איז אלעס פאָרגעקומען, און זיי האבען געמוזט שטעהן אויף איין אָרט און ניט געקענט אוועקגעהן.

נאר לאנג קוקען האט מען די סאלדאטען נישט געלאזט. מען האט זיי פון בערגעל אראבגעטריבען: נאטשאלסטווע האט מורא געהאט, אז דער טויט זאל נישט אבשרעקען די יונגע מלחמה־לייט.

אז אסנת מיט די חברים זיינען צוריקגעקומען אויף זייער פריהער־דיגען אָרט, האבען זיי געטראפען אראנאוויטש'ן זיצען מיט לעווין'ען. לעווין האלט א סידור אין האנד און זאגט תהילים, אראנאוויטש בויגט אויף זיין קאפ אין סידור אריין און זאגט נאך לעווין'ען וואס ביי וואס, ווי א תלמיד נאך'ן רבי.

דאס האט אויף די סאלדאטען געמאכט א ווילדען אייגדרוק. זיי האבען געקענט אראנאוויטש'ען, וועלכער האט שטענדיג געלאכט פון לעווין'ס פרומקייט און אפטמאל געשטערט איהם צו דאוונען און אנגע־רעדט איהם פון קעסעל צו עסען. אראנאוויטש זאגט מיט אמאל תהילים! זיי האבען אלע דערפיהלט אין דעם תהילים־זאגען דאס

נישט דארט אהין, דער איז א פעררעטהער פון זיין לאנד און איהם קומט די שטריק. קאהאנאוואסקי, איהר האט רעכט, גיט די האנד, מיר וועלען אין איינעם שיסען די עסטרייכער און מיר וועלען זיך פערדיענען דעם געארגיעווסקי, איהר האט רעכט, ביזטו איינמאל א סאלדאט, מוזטו זיין א גוטער סאלדאט. אז נישט, איז עם נישט נור בלויז א שאנדע פאר זיך, נאר א שאנדע פאר דער גאנצער נאציאן, פון וועלכער דו קומסט ארויס.

— זעהט איהר, מיט דעם האט איהר רעכט, — זאגט אראנאוויטש, — מיר, אידישע סאלדאטען, דארפען זיך גוט שלאגען, כדי זיי זאלען נישט קענען זאגען, אז אידען זיינען פחדנים. מיר דארפען זיך שלאגען און ארויסווייזען מוטה, כדי צו וויזען די אנטיסעמיטען.

— נישט פאר די אנטיסעמיטען, — שרייט אוים אסנת — דאר־פען מיר זיך שלאגען, נאר פאר אונז אליין. דערפאר וויל מיר זיינען מענשען, און מיר ווילען, אז מען זאל אונז פאר אזעלכע האלטען.

— אודאי, אודאי דארף מען געטריי דיענען דעם קייסער, — רופט זיך צום לעצט אויך אן לעווין, — דער רב האט מיר אנגעזאגט, וועז איך האב זיך מיט איהם געזעגענט, אז איך זאל געטריי דיענען דעם קייסער, עס איז א גרויסע מצוה און א חוב.

אלע האבען א מינוט געשוויגען.

נאר אראנאוויטש האט נאך געציטערט פאר שרעק און געזאגט מעהר מיט דער האנד, ווי מיט'ן מויל:

— געהט אהין, געהט, זעהט ווי מען בענראבט. ווי די הינד בענראבט מען זיי. זעהט, זעהט, — האט דער יונג אויסגעשריען אין ציטערניש, פערמאכענדיג די אויגען.

— אודאי וועלען מיר געהן, — רופט זיך אן קאהאנאוואסקי. — קומט, אסנת, איהר געהט זעהן, ווי מען בענראבט די עסטרייכער?

— אודאי גיעה איך, — האט זיך אסנת אויפגעהויבען.

— ווארט, איך גיעה אויך מיט, — שמייכעלט לעווינזאן, — לא־מיר זעהען, ווי מיין קבורה וועט אויסזעהן, — האט ער זיך אויפגע־הויבען.

— מען טאר נישט רעדען אזוי, — האט לעווין אין דער שטיל גזאגט.

נעוואוסט, אז זיי האבען קיינמאל ניט נעדאוועט — קומען צו לע־ ווין'ען. דאס דאוונען ווערט וואס א מאל מעהר ווארימער און פרומער. לעווינזאן, דער אינטעלינענט, דער וואס האט תמיד נעלאכט פון נאט, קומט אויף צו, נעהמט אויך א סידור אין האנד אריין, — **ער איז אויך** פרום נעוואָרען; און אראנאוויטש ווייניט, מען זעהט, ווי דעם יונג ניסען זיך די טרעהרען און ער פערקריכט דאס פנים, ווי ער וואלט גרויס רחמנות בעקראנען אויף זיך אליין.

די קופקע סאלדאטען ווערט שטילער; לעווין זאגט הויך **אויפ'ן** קול ודוי, און אלע סאלדאטען זאגען איהם נאך, קלאפען זיך **אין הארץ**. א טהייל ווייניגן, א טהייל זיינען פערקלעהרט און א טהייל שווייגען, נור אלע זיינען ערנסט. נאך דער ודוי האבען זיך די סאלדאטען נע־ קושט אייניר מיט'ן צווייטען און נעגעבען זיך די הענד, און עם זעהט ביי זיי אויס, ווי עם וואלט נעווען יום כפור צו כלינדרי.

לעווינזאן **קומט צו.**

— **נו, אסנת, ניט** אהער די האנד און זייט מוחל, כאטש איהר **גלויבט נישט אין דעם.**

אסנת האט איהם שטיל־שווייגענדיג די האנד נעגעבע.

נאך'ן דאוונען ביי די רויסישע אין נאך ודוי ביי די אידישע סאל־ דאטען **איז** אויפ'ן פעלד אביסעל לייבטער נעווארען. די סאלדאטען האבען אויפגעלעבט, נעווארען עפעס מונטערער, און אייניר האט זיך כרודערליך מיט'ן אנדערען אדומנעמטען. דעם מיטאג האט **מען נע־** נעבען אינאייניעם, אין נרופעם, און די רויסישע און אידישע סאלדאטען האבען זיך נעהאלטען **אין** איין קושען און נעזונגען מיט אנאנדער, אייניר האט דעם צווייטען גליק נעווינשען, און א נרויס ברודערשאפט האט נעהערשט **אויפ'ן** פעלד. אויך די אפיצערען און דער פאלקאוויק אליין זיינען אריין צווישען די סאלדאטען, נעקושט זיך מיט זיי און נעזונגען זיך. די אפיצערען זיינען אויך צונעגאנגען צו די אידישע סאלדאטען, נעזונגען **זיך מיט** זיי, און נרויסע ברודערשאפט האט נעהערשט צווישען זיי. **ארבוזאוו**, אביסעל שיכור פון אויפרעגונג, איז צונעגאנגען צו לעווין'ען, נעקושט זיך מיט איהם, מיט **נאך אנדערע** אידישע סאלדאטען און נעהאלטען אין איין רעדען:

— בעט'ס צו אייער נאט, בעט'ס, אידישע סאלדאטען, **ער איז** אונזער נאט אויך, זאל ער אונז העלפען. זאל ער אונז מציל זיין.

ערנסטקייט, וואס קומט אן, און זיי זיינען זיך צוגאנגען יערער אהן וועדטער, נישט וועלענדיג זיי שטערען.

אסנת איז געווען אויפגערעגט דעם נאנצען טאג און איז ארומגענאנגען א ניערערגעשלאגענער און נישט געקענט געפינען זיך קיין ארט. ניט דער טויט אויפ'ן בריטען פעלד האט אויף איהם נעמאכט דעם אייגדרוק, נאר ער האט פערלארען דעם טעם פון זיין שריט, וואס ער האט זיך אליין אבגעגעבען אין סאלדאטען. צוערשט האט ער איהם אויך נישט ריכטיג פערשטאנען, נאר ער האט געפיהלט, פאר וואס ער טהוט דאס. יעצט האט ער דאס נעפיהל אויך פערלארען, און עס האט זיך איהם נעדאכט, אז עס איז נעווען א נארישקייט. דאס נעשפרעך מיט לעווינזאן'ען האט איהם דערמאנט אן פיעלע סצענעס פון אידישע בעליידיגונג, ווי מען טרייבט זיין פאטער פון דעם וואלד, וואס ער האט געקויפט. דער פאטער, דער גרויסער וואלד־סוחר, איז פערשריבען פאר א סוביעקט ביי אן ארימען שיכור'ן גוי, וועלכען ער צוהלט דערפאר וואכען־געלד... פיעלע סצענעס, נישט פון כעס. נאר פון קליינליכע נקמה און שלעכטקייט... און אפשר האבען זיי רעכט, אז דער איד האט ניט קיין פאטערלאנד, און וועט עס קיינמאל ניט האבען, און זאלען די פעלקער עסען איינער דעם צווייטען, וואס געהט עס דעם איד אן? ער דארף זיך בעהאלטען אין קעלער און מיט א גלייכגילטיגער מינע צוקוקען, ווי ער געהט איבער, ווי א שקלאף פון איין האר צום צווייטען. וואהרים וואס איז דער חילוק, ביי וועלכען פריץ ער וועט זיך מאטערען?...

און עס איז איהם געווען א שאד נישט זיין יונג לעבען, וואס ער האט איינגעשטעלט אין סכנה פאר נאר נישט, נאר זיין נעפיהל. עס האט זיך איהם געדאכט, אז נאטשאלסטווא אליין לאכט פון איהם, וואס דער איד אסנת האט זיך א פרייווילינער אנגעגעבען אין סאלדאטען מלחמה צו האלטען פאר זיין „פאטערלאנד".

אסנת איז געלעגען אויפ'ן פעלד און צוגעקוקט ווי אראנאוויטש, קאהאנאווסקי און נאך א סך אידישע סאלדאטען, פון וועלכע ער האט

זיך געראכט, וועז ער וואלט דאס געטהאן, וואלט דאס געפיהל ניט געווען קיין עכטעס, אוז ער וואלט זיך עפעס געוואלט צו'חנפ'ענען צו די סאלדאטען. אליין האט ער זיך געפיהלט, ווי דאס הארץ איז אויך געווען איבערלאפען, אוז איהם האט זיך אויך געוואלט אין דעם מא־מענט, איידער מען געהט אוועק אפשר זיך ניט מעהר צו זעהן איינער מיט'ן צווייטען — וועמען די האנד צו דריקען. נאר ער האט קיינעם ניט געהאט. דעם אינטעליגענט לעווינזאן האט ער פיינד געהאט אוז לעווין איז געווען צו רעליגיעז פאר איהם. נאר לענגער ליגען אלייז אויפ'ן פעלד האט ער שוין ניט געקענט. די סאלדאטען האבען איהם שוין בעמערקט אוז ער האט מורא געהאט, אז מען זאל איהם ניט האל־טען פאר א בעל גאוה. ער האט זיך אויפגעהויבען אוז איז אוועק פון די אידישע סאלדאטען. ער האט זיך דערמאנט אז קאהאנאווסקי'ן אוז געזאגט צו זיך: יא, מיט איהם דארף מען זיך געזעגענען. ער איז איהם געגאנגען זוכען. צום סוף האט ער איהם געפונען. יענער איז געזעסען מיט אראנאוויטש'ען אין א ווינקעל אוז עפעס אין איהם אריינגערעדט. אראנאוויטש האט שוין יעצט ניט געווייגט, נאר געזע־סען אוז געטרייסעלט זיך פאר שרעק. די אויגען זיינע האבען אויס־געדריקט א אהן־האפענדיגע פערצווייפלונג, אוז ער האט נעשאקעלט אויף זיך אליין מיט'ן קאפ. קאהאנאווסקי איז געזעסען נעבען איהם, געטרייסט איהם אוז מיט איהם געררעדט.

— אט איז אסנת אויך דא, — זאגט ער צו אראנאוויטש'ען, — ער איז געביל־דעטער פון אונז אוז איז א רייבערער פון אונז, אט געהט ער אין קריעג אוז האט גאר ניט קיין מורא, אוז קיינער פון די סאלדא־טען האט ניט קיין מורא. זעהסטו ווי מוטהיג זיי זיינען. מיר אלע געהען. דו מוזט דאך האפען, אז דו וועסט לעבען, אוז אז דו וועסט יענעם שיסען, וועט דיר קיין קוי׳ל ניט טרעפען. מוטהיג מוז מען זיין. ביזט דאך ניט קיין קינד.

— אבער איך האב דאך א קליין מיידעל אין דער היים אוז איך וואלט אזוי געוואלט זעהן זי ווען אויפוואקסען, ווי זי וועט אוים־זעהן וועז זי וועט גרוים זיין. איך וואלט אזוי געוואלט זעהן — אוז איך וועל זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן. — האט דער יונג גע־זאגט אין אן אונענדליכע פערצווייפלונג.

— אבער, אראנאוויטש, מיר אלע האבען דאך טאטעס מיט מא־

און צו די חברים, די רוסישע סאלדאטען, וועלכע זיינען צוגעקומען מיט איהם, האָט ער גע'טענה'עט:

— יעדער האָט זיין נאָט און זיין ארט בעטען צו איהם.

— עס איז נאָר דאָ איין נאָט אויף דער וועלט פאר אונז אלע — האָט א אידישער סאלדאָט געזאגט.

— נאָר איין נאָט, — האָבען די רוסישע סאלדאטען מיטגעשאקעלט.

— נו, לאמיר זיך נעזעגענען, ברידער.

— אלע זיינען מיר ברידער.

און די אידישע סאלדאטען האָבען זיך צוקושט מיט די רוסישע, מיט די „דיאדקעס", מיט די „דענשטשיקעס".

— דו האָסט איהם נעבטען בעליידיגט, — זאגט ארבוזאוו, וויי־זענדיג אויף לעווין'ען, צום סאלדאט, וואָס האָט נעבטען אריינגעשטופט א שטיק פלייש אין לעווין'ס מויל, — נעה, איוואנאוו, נעה, בעט איהם איבער, האָסט איהם בעליידיגט.

— בעט איהם איבער, איוואנאוו, בעט איהם איבער, — האָבען די אנדערע סאלדאטען מיטגעשאקעלט

עס איז ארויס איוואנאוו, דער גרויסער, שטאַרקער גוי, א פער־שעהמטער, און דערלאנגט לעווין'ען די האנד.

— קוש זיך מיט איהם, — האָט ארבוזאוו געשריען, — צוקושט זיך.

איוואנאוו האָט זיך צוקושט מיט לעווין'ען.

— אָט אזוי איז רעכט, — האָבען די סאלדאטען צוגעשטימט.

אסנת איז געלעגען אויפ'ן פעלד אליין. ער האָט געזוהן דאָס ברודערשאפט און די אמת'ע מענשליכקייט, מיט וועלכע דער שוידער־ליכער טויט בינדט צו איין מענשען צום צווייטען, און ער האָט ניט געקענט קיין אנטהייל נעהמען אין דעם. עס האָט איהם פערדראסען אויף זיך, וואס ער קען נישט אראבווארפען פון זיך דאָס גאנצע קלעהרען און ווי לעווינזאן זיך אריינווארפען אין דער אלגעמיינער ברודערשאפט און אין איין מינוט אן אלעס פערגעסען. ער האָט אויך געוואלט צו־קושען זיך מיט די סאלדאטען, נאר ער האָט ניט געקענט. איהם האָט

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן פעלד, וואס זיי האבען פריהער געזהען פון בערגעל. אויף דעם פעלד האט געמוזט נעכטען עהער־נעכטען פארקומען א גרויסע שלאכט. דאס גאנצע פעלד איז נעווען צוטראטען, צופאהרען; עס זיינען נעווען אנגעווארפען דא און דארט לאנגע רייהען פריש אויפגענראבענע ערד. ארום האבען זיך געשאקעלט די האלב־אבגעבראכענע בוימער, וואס זיינען בעשטאנען אין זייערע אבגעשאסענע, נאך גליהענדע צווייגען, ווי הרוגים אין זייער בלוט. עס איז נעווען א בוריקעס־פעלד, און עס איז נאך ניט נעווען אבנערייניגט פון די בוריקעס. די רויטע און ווייסע בוריקעס זיינען נעווארען ארויסגעקאפּיעט פון דער ערד מיט די טריט. זיי זיינען געלעגען האלב צוטראטען, און דאס גרינס אויף זיי האט זיך ווי שמאטעס געוואלגערט אונטער די פיס. צוויישען זיי האבען זיך ארומגעוואלגערט הפקר זעלנערשע קליידער, היטלען, ראנצעס, ביקסען, שוועדען, טהייל מאל א מענש, און טהייל מאל אן אבר פון א מענשן... אלטע פויערים, פויערטעס, שיקסעס האבען די בוריקעס אויסגעקליבען צוויישען די אנגעווארפענע זאכען און צונויפגעלעגט אין קופּעס, און אידען, אין שווארצע קאפּאטעס מיט קליינע היטעלעך, האבען צוויישען די בוריקעס צונויפגעקליבען די טויטע קערפערס און געטראגען זיי אין די פרישאויפגעגראבענע גריבער. די גאנצע בוריקעס האט מען געקליבען אין קופּעס צום נוצען, און די צוטרעטענע זיינען געבליבען אויפ'ן פעלד אינאיינעם מיט די מענשליכע גופים צו בעמיסטיגען די ערד...

די סאלדאטען זיינען געגאנגען שווייגענדיג, כאטש מען האט געהיסען זינגען. דא און דארט האט זיך געהערט אן איינצעלנע שטימע, נאר קיינער האט ניט אונטער געכאפט דאס געזאנג, און די איינצעלנע שטימע איז אויך צום סוף אנטשווייגען געוואלרען. זיי זיינען אנגעקומען צו די גרויסע גריבער, ביי וועלכע די אידען מיט די שאפלעך זיינען געשטאנען. די אידען האבען זיך אויף א מינוט אבגערוקט, געשטעלט זיך אן א זייט און האבען מיט די שאפלעך אין איין האנד אבגענעבען דעם פאלק „טשעפט". די סאלדאטען האבען אנגעהויבען צו שפרינגען איבער איינע פון די גריבער, זעהענדיג אינווייניג קופּעס סאלדאטען, אנגעלעגט איינער אויפ'ן אנדערען, א טהייל נאקעטע, א טהייל אין זעלנערשע קליידער, טויטע פנים'ער האבען ארויסגעקוקט מיט אפענע קליינע נאאיוועו אויגען. די טויטע ערנסטע פנים'ער

מעם! מען שטארבט דאך נאך ניט, וואס טהוט זיך מיט דיר? קוק אויף מיר, קוק אויף אסנת, אויף אנדערע אידישע סאלדאטען.

אז קאהאנאווסקי איז אוועק פון אראנאוויטש'ען, איז אסנת צוגענגען צו איהם און געזאגט מיט א מאדנעם שמייכל:

— נו, קאהאנאווסקי, ניט די האנד, אפשר וועלען מיר זיך שוין מעהר ניט זעהן. איהר זייט דאכט זיך אין דער זיבעטער ראטע?

— יא, — האט קאהאנאווסקי אבגעענטפערט. דערביי איז ער אויך בלייך געווארען און געגעבען די האנד.

— איהר האט וועמען? — האט אסנת געפרעגט.

— איך האב א כלה, וואס איך ליעב זיי.

— זיינט איהר גליקליכער פון מיר: איך האב קיינעם ניט.

— קיינעם ניט?

— יא, א קליין שוועסטעריל, וואס איך ליעב זעהר.

— גיט איהר דאס קייטעל, אז איהר וועט אהיים קומען, — זאגט קאהאנאווסקי, און נעהמט אראב זיין קייטעל פון זייגער.

אסנת האט עפעס געזוכט אין זיינע קעשענעס, וואס איהם צו געבען. ער האט גאר נישט געפונען, נאר דאס קליינע בענדעל, וואס זיין שוועסטערעל האט איהם מיטגעגעבען אלס אנדענקען. עס איז איהם אבער א שאד געווען דאס אוועקצוגעבען. ער האט זיך דערמאהנט אז זיין גאלדענעם זייגער, די מתנה פון זיין פאטער צו זיין ענדיגען גימנאזיום, האט ער איהם ארויסגענומען פון ראנעץ און אוועקגעגעבען קאהאנאווסקי'ן.

זיי האבען זיך צוקושט און זיינען זיך צוגאנגען.

אסנת איז אריין אין פאלאטקע, ארויסגענומען פון זיינע זאכען דאס האנד־טוך, וואס ער האט זיך מיטגענומען פון דער היים, אז ער זאל עס האבען נעבען זיך, וועז ער וועט דארפען (ער האט ניט געוואלט שטארבען אויף א פרעמדע טוך אדער אויף זאמד), ארומגעוויקעלט דאס האנדטוך ארום הארץ, געמאכט זיך גרייט אין וועג אריין.

אין א האלבע שעה ארום האט דער פאלק דאס קרויט פעלד פערלאזט און איז געגאנגען אין פייער אריין.

טער מען איז נעקומען, האָט זיך דייטלִיכער ארויסגעוויזען, אז דאָס זיינען וואלקנס רויך. וואס נעהן אויף פון דער ערד איז הימעל אריין. די סאלדאטען האבען פערשטאנען, אז דארטען איז עס. ביי א טהיי? האבען די הערצער אננעהויבען שטארקער צו קלאפען, א טהיי? זיינען שוין גלייכגילטיג נעווארען. דער וועג איז יעצט גראדע נעווען א בעסערער, די גריבער האבען זיך שוין מעהר ניט נעווען, אויף די לאנגע שורות אויפנעגראבענע ערד האבען זיך נעזעהן זעלטענער, נור פון צייט צו צייט איז אויסגעקומען איבערצושפרינגען א טויטען זעלענער, וואס איז נעלעגען א פערלאזענער אין פעלד. דער טויטער זעלענער, מיט דעם ביקס אין דער האנד און דאָס, וואס מען האָט איהם אָנגעטראָפען אזוי פלוצלונג, אונערווארטעט — דאָס האָט נאָך מעהר אבגעשראקען. ווי די שווארצע גריבער. די פאנטאזיע ביי יעדען סאלדאט האָט געארבייט: איך קען אויך אזוי זיין ווי ער...

דער וועג איז שווערער נעווארען, די ערד שרעקליך צוטראטען און צופאהרען, די זעלענער זיינען נעגאנגען אין טיעפער זאמדיגער ערד דורכגעפלאכטען מיט אזא מין גראז, ווי קוניטשינע, וואס האָט זיך נעבונדען אן די פיס. עס איז אויך טונקעלער נעווארען, עס איז אבער נעווען פיעל היימישער און פערהלִיכער. מען האָט אָנגעטראָפען פיעל, פיעל וועגען, פערד, אויטאמאבילען. הויכע נאטשאלסטווא איז געשטאנען אויף א בערגעל און גערעדט. מען האט זיך מיט אמאל ארומגעזעהן, אז מען איז זעהר, זעהר פיעל, און נישט זיי אלייז נעהעזן, נאר פון אלע זייטען קומען אן פאלקען, סאלדאטען און סאלדאטען: פיעבאטע, רייטערס-ארטילעריע. זיי האבען ניט נעווואוסט, פון וואנען דאָס האָט זיך נעקומען מיט אמאל אזוי פיעל סאלדאטען, נור זיי האט זיך נעראבט. אז די גאנצע וועלט און די גאנצע ערד איז פול מיט זיי, ווארים וואו דאס אויג האט נור געקענט דערגרייכען, האט מען נעזעהן און געהערט אונזעריגע. פאקלען האבען געברענט. ליכט-ווארפער האבען געשיינט. בעלויכטען אמאל דא און אמאל דארטען, און וואו זיי האבען נעווארפען זייער ליכט, זיינען בעלויכטען נעווארען סאלדאטען. פון דערווייטענם האט זיך געהערט א בעשטענדיגעם שיסען: קראך: קראך, קראך, נאר עם האט שוין קיינער דאס ערשט ניט בעמערקט און נישט געהערט. דאס שיסען איז פערטויבט נעווארען אין דעם רעש פון די סאלדאטען. פון די וועגען און פערד, פון די אויטאמאבילען וואס זיינען פערבייי-

האבען זיך ווי ארויסגעריסען פון די גראבע זעלנערשע קלײדער. א טהייל סאלדאטען האבען זיך אויף א מינוט אבגעשטעלט קוקען איז גרוב, אבער די אנדערע הינטער זיי האבען זיי באלד אבגעשטופט. אזוי זיינען זיי אריבערגעשפרונגען איבער דעם טויטען־גרוב.

זיי האבען אויפ'ן וועג אנגעטראפען גרויסע שווארצע לעבער וואס האבען אויסגעזעהן פון דער וויטעסע וויי בלאטעס. אז זיי זיינען אבער צוגעקומען צו די לעבער און אריינגעקוקט אין די בלאטעס, זיינען זיי אפגעשפרונגען: זיי האבען דערינען דערזעהן עפעס ווי א אפ־געשטאנען געקעכטס... אויפגעריסענע מענשליכע אינגעווייד אינאיינעם מיט פערדישעס. פון א שווארצער צונויפגעקאכטער מאסע, וואס זיי האבען נישט געוואוסט, וואס דאס איז אזוינס. האבען ארויס־געשטארט מענשליכע פנימ'ער, מענשליכע אברים און פון אויבען אויף איז אן אויפגעריסענער פערד מיט די אינגעווייד ארויס געלעגען אויף דעם אלעמען...

צוערשט האבען זיי אזוינע שווארצע גריבער געטראפען איינצינ־ווייז, נאר וואס אמאל זיינען זיי נעדיכטער געווארען. דאס גאנצע לאנד איז געווען פול מיט אזעלכע בלאטעדיגע גריבער, און די סאלדא־טען האבען זיך געמוזט זוכען א וועג צווישען זיי. זיי האבען געוואוסט אז די גריבער ווערען געמאכט דורך די באמבעס פון די שוועדע הער־מאטען פון דעם שונא, נאר יעדער איינער האט זיך עפעס געטרייסט, אז איהם וועט אזא שווארצע בלאטיגע גרוב מיידען. פאר וואס — האט קיינער ניט געוואוסט. אבער די יונגע געזונדע לעבענס האבען פרא־טעסטירט און נישט געוואלט אונטערגעהען אין אזא ברודיגען קעסעל, וואו דער טויט איז אזוי שמוציג; זייערע פאנטאזיעס האבען זיך פארגעשטעלט א פרייען און בעסערען טויט...

די זונן האט זיך אנגעהויבען צו זעצען ביי'ם עק הימעל; דער לאנדשאפט איז געווען א גלייכער, א ברייטער, און דער הימעל איבער'ן לאנדשאפט איז געלאפען רונדיג ארום, און דער גאנצער זוים פון'ם הי־מעל איז געווען בעגאסען מיט א רויטען ליכט, וואס האט רויטליך אבגע־שפיגעלט אומעטום.

דאס לאנד האט זיך ביי'ם עק הימעל נעבלייכט, עס האט זיך עפעס וואס געווויזען, וואס מען האט נישט געקענט פון דערווייטענס אונטער־שיידען, צו דאס זיינען הייזער, בערג אדער ווייטער וואלד. וואס נעהנ־

ווייטער, ווייטער, — ביז מען קומט אן צו גריבער. דארט געפינען זיך שוין אונזערע. מען הייסט זיך ליגען אין די גריבער, גראבען נייע, און אלע סאלדאטען ווארפען זיך אויף דער ערד.

ארום איז שטיל. מען הערט יעצט שארף אין דער שווארצער נאכט דאס קראכען פון שיסען, און איבער די קעפ פליהט ליכט פערבי אזוי נאר דעם — א רוישען, ווי מען וואלט די לופט אויפנעווואכט.

לאנג זיינען די זעלנער אין די גריבער געלעגען, בעשיצענדיג זיך די קעפ מיט זאמד. פון דערווייטענם האבען זיך געזעהן קליינע, קליינע פייערלאך — דארט איז דער פיינד. נאר מען האט אנגעוואגט, אז מען זאל נישט שיסען, ביז מען וועט נישט הייסען, ווארים עס האט זיך געהאנדעלט וועגען אויסנארעז דעם שונא פון זיין פערפעסטינגטער פאזיציע. מען האט געדארפט, דער שונא זאל גלויבען, אז אונזערע אויף וועלכע ער האט ביי טאג אנגעשטעלט זיין שווערע ארטילעריע. האבען אבגעטראטען. דערווייל האבען אונזערע ביינאכט שטילערהייד פערמעהרט זייערע קרעפטען, כדי אזוי ווי דער שונא וועט נאר וואגען ארויסצוטרעטען פון זיין פאזיציע צו מאכען א טריט נעהנטער, זאלען זיי איהם נעהמען אויף די באיאנעטען, ווארום אין אזא קאמפף האבען זיך אונזערע געפיהלט א סך שטארקער. אבער די סאלדאטען האבען זיך דאך נישט געקענט איינהאלטען און איבערגעטוישט זיך מיט פיינד מיט איינצעלנע שיסע, וואס האבען ווי טויטע עכא'ס אבגעקלונגען אין דער פינסטערער נאכט.

אז אסנת האט זיך געפונען אין זיין גרוב, האט ער דערפיהלט עפעס וועיכעס אונטער זיך. ער איז אין דער ערשטער מינוט אויפגעשפרונגען פאר שרעק, דערנאך האט ער דערהערט אונטער זיך א קול: „האב רחמנות, ברודער". ער האט זיך צוגעבויגען און דערזעהן א סאלדאט אונטער זיך:

„גיב צו טרינקען, ברודער, — האט יענער געקרעכצט, — איך שטארב פאר דורשט".

ער האט איהם דערלאנגט זיין פלאש, פון וועלכער דער קראנקער זעלנער האט געטרונקען.

„וואס איז דיר, ביזט פערוואונדעט?" — האט איהם אסנת נע־פרעגט, — פאר וואס האבען זיי דיר פון דאנען ניט אוועקגענומען?"

געפֿלויגען ווי די טייוואלים, איז פרעהליך געווען. און מען האט שוין נאר נישט זיך געשראקען און מורא געהאט. אזוי פיעל אנדערע!

נאר זיי האט מען נישט אפֿגעשטעלט אויף א מינוט. זיי זיינען דורך אין דעם רעש, צווישען דעם געיאג פֿון די סאלדאטען, איבערגעגאנגען א דארף, וואו די הייזער זיינען געווען צוגעשלאסען, די לאדען פערהאקט, קיין מענש האט זיך נישט געוועהנ, נור אין עק האט זיך דער שפּיץ פון די קירכע געברענט און קיינער האט נישט געלאשט.

זיי זיינען אנגעקומען אונטער דעם ראדף — האבען זיי פֿלוצלינג דערזעהן פאר זיך א שווארץ פעלד, בעוואקסען מיט עפּעם: עפּעם שטעהט פאר זיי, ווי בוימער אדער ווי מענשען. נאר עס איז אזוי טונקעל אז מען זעהט נישט.

פֿלוצלינג פאלט איבער'ן קאפּ דער שיין פון א ליכט ווארפער. עס בעלייכט זיך א וואלד אין גרינעם. מען זעהט אינ'ם ליכט, ווי די בלעטער רוישען, איינצעלנע סאלדאטען שטעהען איבער א לאנקע. באלד ווערט וויערער פינסטער, און פֿלוצלינג פֿליהט עפּעם פערביי אין דער לופטען איבער די קעפּ.

ער רוישט און קאכט אויף די לופט, און ווי דעם קאפּ ארונטערריסען. מען הערט, ווי עס פאלט און גיט א טעמפּען קלאפּ אן דער ערד. בוימער פאלען...

מען גהעט וויטער, אן אויטאמאביל פליהט פערביי, ווי א שד וואלט געריטען... טריט פון פֿערד הערען זיך נאהנט. מען זעהט נישט ווער, מען וויים נישט וואס... עס איז פֿינסטער. די פּים קלאפּען זיך אן עפּעם אז, מען וויים נישט אין וואס. אין א שטייז, נייז, עס איז ווייך, עפּעם אן אונבעקאנטע זאך...

עס איז פינסטער. מען גהעט וויטער. פֿלוצלינג פאלט א ליכט איבער'ן קאפּ. מען זעהט די חברים ווי ביי טאג: אראנאוויטש'עם הויכער בלייכער פּנים — די אויגען ווערען פערבלענדט. מיט אמאל א ווינד איבער'ן קאפּ, און עפּעם פאלט...

עס ווערט א קלייגער רעש, זעלנער פאלען אין א גרוב אריין. חברים נעבען דיר פאלען, די פּים גליטשען זיך. נאר מען גהעט וויטער. וויערער גיט עס א בליטץ אין די אויגען און א ווינד איבער'ן קאפּ. דער קאפּ ווייל פון קערפער אראבפליהען, און עפּעם פאלט אריין. חברים ווערען אריינגעוויגען. מען הערט רופען: גאט, ראטעווע... נאר מען גהעט

— וואו האסטו די וואונד, גיב אהער. איך וועל זי דיר פערבינדען — זאגט אסנת.

— שוין ניטא מיט וואס : אלעס, וואס איך האב געהאט האב איך צוגעלאגט, נאס, דאס בלוט לויפט. אלעס איז שוין פארנעצט.

— איך האב ביי מיר א האנדטוך — זאגט אסנת און ציהט ארויס דאס היימישע האנדטוך, וואס ער האט געהאט ביי זיך די ברוסט צו פערבינדען, — גיב אהער.

דאס האנדטוך האט אבער ניט געהאלפען. דארט, וואו די וואונד איז געווען איז ארום און ארום, אויף דער ערד, אויף די קלײדער און אויפ'ן קערפער געווארען א פערגליווערטע מאסע, וואס האט פערבונדען דעם קערפער מיט דער ערד. אין א מינוט ארום האט שוין דאס האנדטוך גהערט צו דער פערגליווערטער מאסע.

אסנת האט זיך דערפיהלט מיט דעם פרעמדען סאלדאט פערבונדען דורך דעם, וואס ער האט איהם אפגענעבען זיין האנדטוך. און דאס געפיהל האט איהם גוט געטהאן. ער האט זיך קיינמאל ניט פערגעשטעלט, אז א מלחמה איז אזוי שרעקליך און אכזריות'דיג, נאר עס האט איהם אויף איין מינוט ניט באנג געטהאן וואס ער האט דערקענט די שרעקען פון מלחמה.

שטאלצער און צופריעדענער איז ער געווען יעצט מיט זיך, קיין שפור איז ביי איהם יעצט ניט געבליבען פון דעם מיאוס'ען געפיהל און פון דעם אבערגלויבען. וואס האבען איהם געמאטערט בייטאג. איצט האט ער שוין ניט איבערגעקלעהרט און ניט נאכגעגריבעלט, נור ער איז נעלעגען אין דער פינסטערער נאכט און געפיהלט די ערד אונטער זיך, די שווארצע, קאלטע ערד, און ער האט דאס געפיהל געהאט, אז פאר קיינעם איז ער ניט געגאנגען אין דער מלחמה אריין, נאר פאר די ערד דא. פאר די ערד, אויף וועלכער ער איז געבארען געווארען און זיין פאטער'ס פאטער איז געבוירען געווארען, און אויף וועלכע זיי האבען זיך תמיד געפונען. — פאר איהר און צוליעב איהר ליעגט ער דא יעצט אין גרוב, ניט לאזענדיג קיינעם זי אוועקנעהמען. דאס פערבינדט איהם מיט דעם קראנקען סאלדאט דא, וואס ער קען איהם ניט. און וואס ער איז מיט איהם אפשר שונאים. און וואס ער האט אפשר אמאל איהם אדער זיינע ברידער בעליידיגט, אדער גאר אנטהויפט נענומען אין די פאגראמען אויף אידען. דאס פערבינדעט איהם מיט

— „נישטא קיין צייט, קיינער איז נישט געקומען פרעגען. אלע אונזערע דא איז גרוב זיינען טויט אדער פערוואונדעט — א גאנצען טאג זיינען די באמבעם געפאלען, ווי די דונערם פון הימל. גאט'ס קללה, ברודער, גאט'ס קללה איז אויף דער וועלט אויסגענאסען געווארען".

— און ווי אזוי האט מען אונז אריינגעלאזט טרעטען אויף מענשען, אויף לעבעדיגע מענשען? — האט אסנת אויסגעשריען.

— מיר האבען אויך געטראטען אויף מענשען. נא זעה, אונטער מיר ליגט אויך ווער. א גאנצען טאג איז ער נאך ווארעם געווען, דאס וואסער מיינם האט ער אויסגעטרונקען: דאס גאנצע העמד האב איך איהם אין דער וואונד פערשטעקט. יעצט איז ער שוין קאלט. דאס בלוט איז איהם אויסגערונגען. פון פארנאכט אן איז ער קאלט, נאט האט אויף איהם רחמנות געהאט. א קאטאליק געווען, וואלעסטין סטעכאוויטש האט ער געהייסען, פון 87טען סטרעלקאווען פאלק, געדענק עם גוט. ער האט מיר געבעטען פאר'ן טויט, אז איך זאל זיין נאמען געדענקען און איבערגעבען אין פאלק, אז מען זאל זיין מוטער שרייבען. יעצט וועל איך דיר דעם נאמען איבערגעבען: געדענק איהם, איך האב איהם ג'חזר'ט א גאנצען טאג. און מיינעם געדיינק: איוואן מאלא־דעיץ, פון 14טען סטרעלקאווען פאלק, 6טע ראטע. געדענק איהם גוט, געדענק איהם...

— דו וועסט נאך לעבען, ברודער! אונזערע זיינען געקומען, פיעל זעהר פיעל, מיר וועלען פאר אייך אלע נקמה נעהמען!

— ניין, ליעבער ברודער, ניין. איך וועל עם שוין ניט דורכלעבען — קרעכצט דער קראנקער סאלדאט. — דו אפשר יא, איך שוין ניט! דאס גאנצע בלוט רינט ארוים. אט לויפט עם פון דער זייט איבער דער האנד, ווי א ווארימער טייכעל. און קיין וואסער איז שוין ניטא. דיינם איז אויסגעטרונקען און עם דורשט שוין וויעדער.

— לאז, וועל איך איהם ארויסטראגען פון גרוב, וועט דיר בעקווע־מער זיין צו ליגען, — זאגט אסנת.

— ניין ברודער, טהו דאס ניט, דא איז ער זיכערער! איז דרויסען וועלען איהם די גראנאטען אזוי צוהאקען, אז גאט וועט איהם ניט דערקענען, גאט'ס געזיכט וועלען זיי צושטערען. אין הימל וועט ער ניט קענען ארויפקומען. לאז איהם ליגען. עם איז א רחמנות.

— א איה, — האט דער קראנקער סאלדאט ווי געזאגט פאר זיך — נו, אלץ איינס. איין נאט איז דא אויף דער וועלט. קוש דיך מיט מיר. עס טהוט באנג אליין צו שטארבען.

אסנת האט זיך צוקושט מיט איהם.

— און פארגעס ניט וואלענטין סטעכאוויטש א קאטאליק, און איוואן מאלאדעץ א פראוואסלאווני, חזר איבער, וועסט פארגעסען.

— און אסנת מאיר א איה, — האט אסנת געזאגט פאר זיך.

דערויף איז דער סאלדאט שטיל געווארען.

אין א האלבע שטונדע ארום האט אסנת דערפיהלט א קעלט. ער האט זיך איבערגעדרעהט און אנגעשטויסען אויפ'ן קראנקען סאלדאט, נאר דער לעצטער האט זיך שוין נאר ניט אפגערופען. אסנת האט איהם געשטופט מיט דער האנד און געפרענט: „וואס איז דיר? דו הערסט?" ער האט ניט געענטפערט. אסנת'ען האט א שרעק ארומ־גענומען. ער האט זיך אינסטינקטיוו אפגערוקט פון דעם טויטען, אבער ליגען רוהיג האט ער שוין ניט געקענט. עס האט זיך איהם זהר גע־וואלט זהען דאס געזיכט פונ'ם סאלדאט. דורך דער גאנצער צייט וואס יענער האט גערעדט מיט איהם, האט ער געהאלטען זיין פנים איינגעגראבען אין דער ערד, אבער אסנת האט מורא געהאט צו צוקעהרען זיך צו איהם, כאטש ער איז געווען זהר נייגעריג. א צינר־העלצל אנצינדען האט ער ניט געטארט; מען האט אנגעזאגט אז מען זאל זיך ניט דערוועגען אנצוצינדען קיין ליכט, כדי דער שונא זאל ניט וויסען, וואו זיי נעפינען זיך. צום סוף האט ער דאך אויפ־גע־הויבען דעם קאפ פון טויטען חבר און געקוקט איהם טיף אין פנים אריין ביים שוואכען ליכט פון די שטערן. ביינאכט, אינ'ם אונקלאה־רען ליכט, האט ער אויסגעזהען ווי ארבוזאוו פון זייער ראטע, און עס האט זיך אסנת'ען געדאכט, אז דאס ליגט ארבוזאוו נעבען איהם...

די רעשט נאכט האט ער פערבראכט אין קעלט און אין נעפיהל פון פערלאזענקייט...

מיט די ערשטע מארגען־שטראהלען האט זיך אנגעהויבען דער לאנדשאפט צו בלייכען. צוערשט האט אסנת דערפיהלט א פייכטקייט ארום, וואס ער האט ניט געוואוסט, צי עס איז טהוי אדער עס איז בלוט

דעם סאלדאט, דא, וואס זיי ביידע, נייז, זיי אלע דריי — ער האט זיך דערמאהנט אן וואלענטין סטעכאוויטש — געהן בעשיצען דעם שפאז ערד, אויף וועלכען זיי זיינען אלע דריי געבוירען נעווארען.

ער האט נעקוקט אויף דער שווארצער נאכט, וואס ליגט אויף דער ערד, און עס האט זיך איהם נעראכט, אז ער געהט בעפרייען זיין שפאז ערד פון דער שווארצער שרעקענדער נאכט. פון דערווייטענם האבען זיך אלץ נעווייזען די פיינדליכע פייערלאך, וואס פינקלען ווי די אויגען פון א גיפטיגער שלאנג, וועלכע קריכט אויף דעם האלז פון זיין מוטער. ער, אסנת, איז בעקומען בעפרייען דער מוטער פון דער גיפטיגער שלאנג. ער האט דאס געפיהלt נעהאט, אז די ערד איז קראנק; דורך דעם איז זי אזוי שלעכט צו איהם, ווייל עם קריכט אויף איהר די שלאנג. מען דארף זי בעפרייען פון די גיפטיגע ברענענדיגע פייערלאך, וואס ווייזען זיך פון דער וויטענם. יעצט האט ער געפיהלט אין זיך די קראפט און דעם מוטה דארט אהין צו נעהן און צוטרעטען די פייערלאך מיט זיינע פיס. ער האט געפיהלט, אז ער איז יונג און שטארק און ער האט די קראפט זיין קראנקע מוטער פון דער גיפטיגער שלאנג צו בעפרייען.

אזוי איז ער אפגעלעגען א האלבע נאכט אין גרוב, פערבראכט אין די נעראנקען, און נעקוקט אין דער שווארצער נאכט, אין די פייערלאך נעגענאיבער. דער קראנקער סאלדאט האט ניט אויפגעהערט צו קרעכצען און צו בעטען וואסער. אסנת האט שוין איבערגענומען די פלאשען וואסער פון זיינע שכנים, נור דארטען האבען זיי אויך נעהאט קראנקע חברים, וועלכע זיינען נעשטארבען פון דארשט. א נעוויסע צייט איז דער קראנקער נאר פערשטילט נעווארען: עס האט זיך נעדוכט, אז ער איז איינגעשלאפען. אסנת האט איהם ניט נעוואלט וועקען. פלוצלינג, אין א צייט ארום, רופט ער זיך אפ:

— ברודער, איך פיהל: עס איז שלעכט, צלם מיך, פאר'ן טויט.

אסנת האט נעקלעהרט א מינוט, נע'צלמ'ט דעם קראנקען און זיך אנגערופען: איך בין ניט קיין קריסט, נור דאך...

א מינוט האט דער סאלדאט נעשווויגען.

— וואס, א מוסולמאן? — פרעגט פלוצים דער קראנקער סאלדאט.

— ניין, א איד, — האט אסנת אבנעענטפערט.

בעגראבען אייגנעוויקעלט אין פאהן... אוז ער לאזט זיך לויפען פון זיין גרוב צו דער פאהן. עפעס פליהט פערביי, עס גיט אַ ברעז, ווי ער וואלט זיך אבגעבריהט... ער לויפט ווייטער. ער האט דאס געפיהלט, אז ער לויפט ראטעוועז עפעס זעהר א נויטיגע זאך, נישט קיין מענשען, נאר מעהר פון אַ מענשען, אוז אז ער וועט דאס ראטעווען, וועט ער האבען גערראטעוועט די ערד אונטער זיך. ער לויפט. עפעס פליהט וויעדער פערביי, עס גיט וויעדער א ברעז; ארום קאפ צינדט זיך עפעס אן א הייסער רייף, נאר ער פיהלט דאס נישט, איהם דאכט זיך אז ער הויבט אויף די גאנצע ערד אונטער זיך מיט אלע איינגעוונקענע סאלדאטען, ער פאכט מיט דער פאהן איבער'ן קאפ אוז לויפט ווייטער.

ווייטער יאגט עפעס פערביי, עס גיט וויעדער א ברעז. יעצט דאכט זיך איהם שוין, אז דער קאפ ברענט איהם, עס ברענען די האאר, עס ברענט דאס פנים, נאר ער לויפט. ער קוקט זיך ארום, אויב ווער לויפט מיט איהם. ער זעהט קיינעם נישט הינטער זיך: אלע זיינען ווי איינגעוונקען אין דער ערד. אוז אט איז ער שוין באלד ביים ווייסען שטריף; פון דארטען ריהרט מען זיך, ער זעהט, ווי מען הויבט אן צו לויפען צו איהם. א סעקונדע בליבט ער אליין שטעהען אין פעלד, מיט דער פאהן אין האנד. קיינער איז נישטא ארום, אלעס איז איינגעוונקען. אוז דער קאפ ברענט ביי איהם, אט וועט זיך באלד אויך די פאהן אנצינדען אוז ברענען.

פון דער וויטעם ווינקט ווער, מען טראמייטעט. ער דערמאהנט זיך, אז ער לויפט צום פיינד. אט זעהט ער שוין, ווי די קלייגע מענשעלאך דארטען הויבען אן לויפען צו איהם, זיי קומען וואס נעהענטער. ער דרעהט זיך אום אוז הויבט אן צוריק צו לויפען מיט דער פאהן.

איבער'ן קאפ פליהען פייערלאך, עס בריהט ווידער. פול מיט לעבער אין דער ערד, פול מיט גריבער. אין אַ גרוב דארט ליגען אוימגעשפרייט אַ טלית־קטן. ער ווייל אנהויבען שרייען: לעווי! נור ער שפרינגט איבער די גריבער מיט דער פאהן אין דער האנד. אט האט ער זיך שוין אויסגענליטשט, נאר ער לויפט אלץ ווייטער.

עפעס ווערט איהם לייכטער, לייכטער; עס דאכט זיך איהם, אז ער האט פליגעל געקראגען; אוז ער לויפט מיט דער פאהן פאראוים אוז נאר איהם פליהען די סאלדאטען, אויף פייערדינע פערד פליהען זיי

פון׳ם טויטען סאלדאט. דערנאך איז דער ראנד פון הימעל רויט געווארען און אלעס איז געווען בערעקט מיט א נעבעל. באלד האבען זיך פון נעבעל אנגעהויבען ארויסווייזען פעלדער, איינצעלנע בוימער, דערנאך א הויכער וואל אנגעשאטענע ערד מיט וויסע הייזלאך. באלד איז אבגענעבען געווארען דער בעפעהל צו שיסען. עס האט זיך אנגעהויבען א שיסעריי פון גאנצען פראנט. די אויערען זיינען פערטויבט געווארען פון דעם קנאקען, די חושים פערשטאפט. מען האט גאר ניט געפיהלט, גאר ניט געווואוסט, נאר דאס אוג האט געזעהען א וויסען שטריך און אהין האט מען געציעלט. עפעס איז געפלויגען איבער׳ן קאפ, אין די זייטען — נאר קיינער האט אויף דעם ניט אכטונג געגעבען. ווי אין א חלום האט מען נאר געהאט דעם בעוואוסטזיין פון א דורכפליהען, וואהרים אלע געפיהלען זיינען געווענדעט צום וויסען שטריך ביי די בערגלאך.

אין א צייט ארום האט מען געגעבען דעם בעפעהל איבערצולויפען א פאאר מעטער צו די נעקסטע גרובען. אסנת האט געזעהן, אז אנדערע סאלדאטען לויפען, איז ער אויך נאכגעלאפען און אריין אין די צוויטע גרובען, וואס די זעלנער פון זיי זיינען ארויס און וויטער געלאפען, שפעטער האט מען וויעדער אנגעהויבען צו לויפען. אסנת האט זיך מיט אנדערע סאלדאטען געוואלפען אויף דער ערד, אויסגעגראבען א גריבעל און אנגעשאטען א בערגעל כדי צו פערשטעלען זיין קאפ, און האט וויעדער געציעלט.

אסנת האט געקוקט אויף דער פאהן פון זיין פאלק, וואס איז נאנגען פאראוים אין דער מיט. וואוהין די פאהן איז געגאנגען, אהין האט ער געוואוסט, דארף ער אויך מיטגעהן. דאס בעוואוסטזיין איז ביי איהם געווען, און ער האט אלעס נאכגעטאהן. אבער געפיהלט האט ער גארנישט: אלע זיינע חושים זיינען געווען געוואנדעט צו איין ציעל. די פאהן האט זיך אלע וויילע אויפגעהויבען איבער די קעפ און געלאפען פאראוים, ער נאך איהר. אבער יעדעס מאל זיינען אלע וועניגער זעלנער געלאפען נאך איהר: זיי זיינען איינגעזונקען געווארען אין די גריבער, וואס האבען זיך געפעפענט אונטער זייערע פיס. באלד זעהט ער, ווי די פאהן בויגט זיך, פאלט אויף ארונטער צו דער ערד. עפעס פליהט איהם אין קאפ פערביי דער גראנק:

לעווין מיט׳ן טלית־קטן, די אידישע פאהן, יעדער איד ווערט

באלד איז צוגעקומען צו איהם א מיידעל, אנגעטהאן אין ווייסען (אלעס האט ביי איהם אין די אויגען אויסגעזעהן ווי סאלדאטען), און האט גערעדט צו איהם פשוט אידיש:

— איהר וועט לעבען, אסנת, איהר וועט לעבען. דער פראפעסאר אלייז גיט זיך אב מיט אייך. די אפעראציע איז גליקליך דורך. די דאקטוירים גיבען זיך אלע מיה.

אסנת האט נישט פערשטאנען וואס זי רעדט און זיך געוואונדערט.

ער האט אויסגעטרונקען פון איהר האנד עפעס א געטראנק. די אויגען זיינען איהם ליכטיגער געווארזען און ער האט דערקענט אז ער געפינט זיך נישט אויף א פעלד, נאר אין א גרויסער, גרויסער שטוב אנגעשטעלט מיט בעטלאד.

— וואו בין איך? — האט ער שטיל געפרעגט.

— איהר געפינט זיך אין וואשוויער אידישען האספיטאל. מיר אלע ווייסען דא פון אייך, די צייטונגען האבען געשריבען פון אייך. איהר זייט א העלד, אסנת, א העלד, מיר אלע זיינען שטאלץ מיט אייך.

אסנת האט נאך ניט ריכטיג פערשטאנען איהרע ווערטער, נאר ער האט זיך געפיהלט גוט, וועז די מיידעל האט געדרעדט צו איהם.

— און דער גובערנאטאר אלייז איז געקומען פרעגען אויף אייך, דער ענגעראל און הויבט נאטשאלסטווא. אלע קומען זיך נאכפרעגען אויף אייך. אט דאט מען אייך אויפגעהאנגען דעם „גענראגיעווסקי" צוקאפענס, דער ענגעראל האט איהם געבראכט און האט איהם אליין אנגעהאנגען איבער אייער בעט. מיר אלע זיינען שטאלץ מיט אייך, אסנת, וואס איהר זייט א איד. אלע אידען פרעהען זיך.

אסנת האט יעצט אנגעהויבען צו פערשטעהען, נאר ער האט געהאט עפעס א מאדנע געפיהל. איהם האט זיך געדאכט, צייט ער איז געקומען צו זיך, אז עפעס פעהלט פון איהם, א שטיק פון זיין קערפער פעהלט, — נור נישט דאס דאט איהם אזוי געאארט. ער האט געהאט דאס געפיהל, אז דאס שטיק אבר, וואס פעהלט פון איהם, ציטערט, בעוועגט זיך, זוכט צוריק זיין ארט, און דער ציטער איז דארט, וואו זיינע פים זיינען געווען...

ער האט פאמעלאך אין דער שטיל געטאפט מיט זיין האנד אונטער זיין קאלדרע, און עפעס א מאדנע זאך: ער האט זיינע פים נישט געקענט געפינען... דאכט זיך, אט זיינען זיי דא, ער פיהלט זיי... זיי

און ער האט אויך א פייערדיגען פערד. ער שפרינגט אריבער מיט זיין פערד די טויטע שוואדצע גרויבער.

אט האט ער מיט אמאל געגעבען א פאל אראב פון פערד, ער ווי׳ל זיך אויפהויבען, לויפען, ווייטער לויפען... אויף דער ערד אראב... נור ער איז שוין געווען אויסער׳ן פייער. צווויי סאלדאטען האבען איהם געכאפט אונטער׳ן ארים און צוגעטראגען איהם מיט דער פאהן אין האנד, בעלאפען מיט בלוט פון קאפ ביז די פיס, צום גענעראל.

דער גענעראל האט ארויסגערעדט צו איהם, אבער ער האט ניט פערשטאנען. ער האט געקלערט וועגען דעם, אז שפרינגענדיג איבער די גרויבער האט ער דערזעהן עפעם צוגערעקט מיט א טלית קטן. דער טלית־קטן האט ארויסגעקוקט צוויישען א סך פנים׳ער...

אז ער האט אויפגעעפענט די אויגען, האט ער זיך געפונען אין א גרויס פעלד, פול אנגעשטעלט מיט בעטלאר. זעלנער אין ווייסען אנגעטאן קוקען ארויס פון אלע בעטלאר. עס איז א גרויסער טומעל; בון אומעטום הערט זיך קרעכצען. ערגעץ דאדט איז א ווינקעל קלאגט א סאלדאט הויך אויפ׳ן קול. אסנת׳ן האט זיך געדאכט, אז ער געפינט זיך אויפ׳ן שלאכט פעלד און אז די סאלדאטען אין ווייסען האט מען אוועקגעלעגט אין די „טרענשעעס״ אין די בעטלאר. ער האט געקוקט אויפ׳ן באלקען און האט געווארט אז עס זאל פון דער הויך עפעם אראב־פאלען, און א אינערליכער אינסטינקט האט איהם באוואוינען אז ער זאל זוכען נעבען זיך דעם ביקס. ער האט זיך האסטיג א ריהר געטהאן — און מיט אמאל האט ער דערפיהלט א שטאך אין קאפ, אין די זייטען, אין די פיס ווי מען וואלט איהם מיט שפיזען געשטאכען. ער איז געבליבען ליגען רוהיג, גלייכגילטיג און דער קאפ און דאס הארץ איז נעווען פוסט.

עס האט ווער גערעדט צו איהם פון דער צווייטער בעט.

— סאלדאטשיק, פון וועלכען פאלק? פון וועלכער שלאכט?

ער האט פערשטאנען די פראגע, דאכט זיך אז ער האט עפעם אב־געעמפערט, נאר יענער סאלדאט האלט אלץ אין איין איבערפרעגען:

— סאלדאטשיק פון וועלכען פאלק? אין וועלכער שלאכט? וואס דו הערסט נישט?

— א קאטאליק, א רוס, און א איד, האט אסנת געשטאמעלט פאר זיך, אזוי אז יענער האט נישט געהערט.

מיט וועלכע ער האט זיך אנגעהויבען בענוצען נאר אין האספיטאל. די געוועהניים צו לעבעדיגע פים האט זיך אויסגעלאשען און האט זיך בישלעכווייז אנגעהויבען איבערצוטראגען אויף די הילצערנע פים. ער האט זיי ליעב געקראגען... אפטמאל האט ער געהאט א מאדנע נע־פיהל: דער נערוו פונ'ם לעבעדיגען אדער האט אנגעהויבען ציטערן אין דעם קאלטען האלץ — און ער האט דאס האלץ ליעב געקראגען.

לאנג פערבלייבען אין האספיטאל האט ער ניט געקענט: אויף זיין ארט האבען געווארט הונדערטער און טויזענדער. מען האט איהם איבערגעשיקט אין א קלענער שטעדטל, וויט ארויף אין רוסלאנד. דארט איז ער אויך נאר געווען א חידוש. ער האט געווארט ביז דער מאטע וועט קומען און איהם אהיים נעהמען. ער האט איהם שוין אייר־ניגע מאל טעלעגראפירט, אבער פון דער היים האט ער נישט בעקומען קיין אנטווארט. נעהערט האט ער נאר אין האספיטאל, אז זיין שטעד־טעל יאנאוו, וואס ליגט נישט וויט פון דער גרענעץ, איז א פאר מאל שוין איבערגעגאנגען פון די רוסען צו די דייטשען און פארקעהרט, און אז דאס שטעדטעל איז חרוב. אבער וואו איז דער טאטע? וואו איז די מאמע? וואו איז די קליינע שוועסטערעל?

אידען פון דעם שטעדטעל, וואו ער איז איצט געלעגען, האבען צו־זאמענגענומען א פאאר רובל און איהם אבגעשיקט אהיים. צוויי וואר־כען האט ער זיך נעווארלגערט אויפ'ן וועג, אין פראכט־וואגאנעם, ביז ער האט זיך דערשלאגען קיין יאנאוו. ער האט דאס שטעדטעל נישט דערקענט: די בוימער פון די סעדער ארום זיינען נעווען אויסגע־האקט; די פעלדער און די וועגען פערוויסט; דער מארק איז נעווען אבגעברענט; די קוימענס האבען ווי שווארצע שדים ארויסגעקוקט צווישען די וווייסע וועגע. דא און דארט זיינען איבערגעבליבען נאנצע הייזער מיט אויסגעהאקטע שויבען און ארויסגעשטעלטע טהירען. עם האט זיך קיינער ניט נעווויזען אויפ'ן גאס, א חוץ א פאאר זעלנער, וואס האבען אין מיטען מארק אנגעלעגט א פייער, נעזעסען ארום איהם און נעווארעמט די הענד. ער האט נעזוכט צווישען די חורבות זיין פאטער'ס הויז און האט פון דערווייטענס דערזעהן די וואנד פון זיין מוטער'ס שלאף־צימער: ער האט זי דערקענט אן די וווייסע טאפעטען: א רעמעל פון א בילדעל איז נאך נעהאנגען אויף דער וואנד. דער הויף איז נעווען אנגעווארפען מיט שטיקער וואנד. שטייגער, שטרוי האט זיך

ציטערן... נור וואו זיי זיינען, ווייס ער נישט. עפעס זיינען זיי בע־
האלטען אין אן אנדער ארט. עס איז איהם אזוי וואונדערליך פאר־
נעקומען: ער לייגט אין איין בעט אוז די פיס זיינען אין א צווייטע
בעט... קען מען דען פיס אוועקנעהמען פון לייב?... אוז פונדעסטוועגען
פיהלט ער זיי דאך... ער פיהלט דעם נערוו... עס קיצעלט איהם אין
קלייעם פינגערל פון זיין לינקען פוס אוז ער ווייל קראצען. ער זוכט
מיט דער האנד, פאמעלאד, פאמעלאד די פיס...

וואס אמאל ווערט עפעס בולטער דער נעדאנק. ער ציטערט אויף,
פרענט דאס מיידעל אונרוהיג:

— וואס, מען האט מיר די פיס אבגעשניטען?

דאס מיידעל איז בלייך געווארען, צוויי גרויסע טרעהרען האבען
זיך איהר בעוויזען אין איהרע אויגען. זי האט אנגעבויגען איהר קאפ
אויף זיין געזיכט אוז געקושט זיין שטערען. איהרע טרעהרען האבען
נאס געמאכט זיין געזיכט אוז זי האט געמורמעלט פאר זיך:

— איהר זענט א העלד, אסנת, איהר זענט א העלד.

נאר באלד איז צוגעקומען דער דאקטאר, ער האט געזעהען די סצענע
פון דערווייטענס, ער האט אראבגענומען דעם געארגיעווסקי צלם פון
וואנד אוז איבערגענעבען איהם אסנת'ן, זאגענדיג מיט א פייערליכען
טאן:

— דער גענעראל האט מיר בעאויפטראגט דאס אייך איבערצוגע־
בען אין קייזער'ס נאמען וועז איהר וועט קומען צו זיך.

אסנת האט א מינוט געהאלטען דעם שטאלענעם צלם אין האנד:
אונטער דער קאלדרע האט ער אלץ נאך געפיהלט דעם נערוו פון די
אבגעשניטענע פיס... ער האט געקלערט: וועט ער שוין טאקע נישט
קענען געהן? אוז ער האט דאך דאס געפיהל, אז אט שפרינגט ער
ארויס פון בעט, אזוי לעבעדיג פיהלט ער זיינע פיס...

אין א פאאר וואכען ארום האט מען אסנת'ן ארויסגעלאזט פון
האספיטאל. ער איז דורך דער צייט אוים מיוחס געווארען: עס זיינען
נעקומען אנדערע אזעלבע העלדען, ווי ער, אוז די אויפמערקזאמקייט
האט זיך איבערגעטראגען צו זיי. דורך דער צייט האט ער זיך אביסעל
צוגעווועהנט צו זיינע צווייי הילצערנע פיס אוז צו זיינע צווייי קוליעס.

— נאך ערגער.
— וואס? זאגט! — שרייט אסנת.
— זיי האבען איהם צום טויט געשמיסען!
אסנת האט זיין ליפ געביסען און איז שטיל נעווארען.
א לאנגע ציים האבען זיי אלע געשוויגען.
— און וואו איז די מאמע?
— די מאמע איז אויבען אין דער וויבער־שוהל מיט די וויבער. אונזערע וויבער קאכען פאר אונז אויבען אביסעל געקאכטס.
עס איז נישט אוועקגענאנגען קיין צוויי מינוט, און פון דרויסען האט זיך דערהערט א ווילד געשרייי, ווי א חיה וואלט געשריגען, וועז מען פערוואונדעט זי: דאס איז געווען אסנת'ס מוטער. וואס איז אריין אין בית המדרש מיט א ווילד, אויסגעמאטערט געזיכט. זי האט שוין אויבען געהערט, אז איהר קינד איז צוריקגעקומען, און האט אנגעפילט דעם גאנצען בית־המדרש'ל מיט א ווילד־מוטערליך נעשריי.
— מיין קינד, מיין קינד איז צוריקגעקומען!
זי האט זיך געווארפען אויף איהם פון איין זייט, דאס שוועסטערעל פון דער צווייטער זייט, און א לאנגע ציים האט זי קיין וואדט פון מויל נישט געקענט ארויסבריינגען.
פלוצים האט זי דערזעהן די הילצערנע פים, און מיט א שטארקען אימפעט האט זי זיך געגעבען א וואדף צו דער ערד און ארומגענומען די הילצערנע פים און געשריעז מיט נישט קיין מענשליך קול:
— זעהט, זעהט וואס זיי האבען פון מיין קינד געמאכט! מיינע פים, מיינע גאלדענע פים!! — און זי האט די הילצערנע פים געקושט. ארומגענומען, געדריקט זיך צו זיי מיט איהר פנים און בענאסען מיט מוטערליכע טרערהרען.
אסנת איז געשטאנען ווי א דונער וואלט איהם געטראפען. ער האט געריסען דעם שטאלענעם קרייץ פון זיין מונדיר און געהאלטען איהם אין האנד און געזאגט ווי פאר זיך:
— איז דאס וועדטה א טאטע, א מאמע? איז דאס וועדטה א פאאר פים, צוויי לעבעדיגע פים?
און ער האט דעם צלם'ל וויט אוועקגעווארפען פון זיך.
אסנת האט געהאט דאס געפיהל ארבאצוריסען דאס צלם'ל פון דער ברוסט און אוועקצואווארפען. ער האט זיך אבער דערמאהנט,

ארומגעוואלגערט. און צווישען די שטיינער דער מאמע'ס אטלאסענע קלייד, א שיטעל, א ספר, א צובראכענער טיש.

ער איז אוועק פון דארט און זיך ארומגעדרעהט איז גאס, געזוכט וועמען. ער האט אבער קיינעם ניט געזעהן, נאר א פאאר הונגעריגע הינד האבען זיך ארומגעדרעהט אין מארק און געקוקט מיט משוגענע אויגען און נישט פערשטאנען. פאר וואס איז דאס אלעס געווארען אזוי... אין אן עק גאס האט ער באמערקט דאס אלטע בית־המדרש'ל. ער שטעהט נאך נאנץ, ווי עס איז געווען, און פון די שויבען שיינט א ליכטל ארויס. ער איז אריינגענאנגען. פאר'ן עמוד האט זיך איינזאם א ליכט געברענט, און א פאאר אלטע אידען, אין לייכטע צוריסענע קאפאטעס, האבען געציטערט פאר קעלט, פאר שרעק און הונגער ארום־עם קאלטען גרויסען אוויווען.

זיין אריינקומען האט די אידען אויפגעוועקט. זיי האבען זיך אנגעהויבען קלייבען ארום איהם, צוערשט מיט שרעק, מיט אונצוטרויען, דערנאך האבען זיי איהם דערקענט און ער האט זיי אנגעהויבען צו דערקענען: ר' יוסף ראזענקראנץ, דער נגיד פון שטעדטל, ר' חיים סאכאטשעווער, דער מחותן. ער האט זיי קוים דערקענט: בעלי־בתים זיינען דאָ פריהער געווען, די שענסטע אידען פון שטאדט. איצט זעהען זיי אוים ווי אורחים, ווי ארימע לייט.

א מינוט האבען זיי אלע געשוויגען. ר' יוסף האט זיך נעווישט די אויגען מיט אן ארבעל און נעזאגט:

— אזוי, אסנת, אזוי זעהן מיר אוים!

— און וואו איז דער טאטע? — האט אסנת נעפרעגט.

די אידען האבען געשוויגען, איינער דעם אנדערען אנגעקוקט. פלוצים האט זיך ליב שמש אבגערופען:

— וואס איז דא צו בעהאלטען? ער דארף עס וויסען, ער דארף קדיש זאגען. אסנת, דער טאטע לעבט נישט.

— פאר וואס? — האט אסנת אויסגעשריען.

— זיי האבען איהם זיין רעכט געטהאן. קוים ארויסגעקרינגען דעם גוף צו קבר ישראל.

— ווער?

— די קאזאקען.

— האבען זיי איהם נעשאסען?

אין אַ פריהלינגם-נאַכט.

(ערצעהלונג)

שבת צו־נאכט פאר הבדלה. אין געסעל פאר די פענסטער שפּאציר־לען נאך די מיידלאך, די וויבער זיצען פאר די טהירען און מאטלעז. מאטעל קארעטע איז געזעסען ביי זיין טיש אהן א קאפּאטע און האט געערדט מיט דער ווייב, קוקענדיג פון צייט צו צייט אויף זיין כלה־מיידעל, וועלכע איז געזעסען אין האלבען שאטען און האט ארויס־געקוקט דורכ'ן פענסטער אין געסעל אריין.

— וואם פעהלט דיר נאר, חנה, הא? און נישט וואַרטענדיג אויף קיין אנטוואָרט, האט ער צוגעלעגט, ווי ער וואלט זיך פלוצלונג דערמאנט — וויסט וויפיעל חיים'ל האט געטראפען אויפ'ן זייגער? הונדערט און פופציג קארבונעם, כ'האב דאך נאר נישט גע־וואוסט, א 65־ציגער פרואוו, דו הערסט? דאם אידעל האט נישט גע־נארט — וועט דאם זיין א מתנה, זאג איך דיר, שוין איינמאל!

— מיינסט, אז זיי וועלען זיך פערשטעהען דערויף. זיין מא־טעלע וועט עס נאך נאר נישט געפעלען פאר איהר קינד. אז זי האט זיך משדך געווען מיט די פערד־העגדלער. אז דו וועסט זי אפילו אב־גיליגען, וועסט דו זיך אויך נישט אויסקויפען.

— נו, שווייג, שווייג, ער איז א וואויליער יונג (איז דער שטיל, אז דאם מיידעל זאל נישט הערען). זיי זיינען מיך מקנא מיט'ן חתן — ווייזט מיט אן אויג אהין צו דער טאכטער — האט געפאקט א קע־פעל — די גאל ווערט דאך זיי צופלאצט. מאטעל קארעטע זאל האבען אזא חתן!

אז דאס איז ניט געווען פאר זיי. — ניט פאר זיי האט ער זיך נע־
שלאגען נאר פאר זיך אליין — פאר אסנת, האט ער מיט שטאלץ
די מאמע געוויזען דאס צלמ'ל אויף זיין ברוסט:

— די פים פארלארען, מאמא, — אבער דערפאר א מערל גע־
קריגען.

די מוטער האט אבער נעריסען דאס צלמ'ל פון זיין מונדיר און
געשריען ווי א פערוואונדעטע טיער:

— זעהט מענשען. מיינע פים, מיינע צוויי לעבעריגע פים —
פאר א צלמ'ל...

און שארף נעזעל, וועלכער האָט זיך שארף געריסעוועט פון איהר נע־זיכט ארויס, אז אונצופריעדענע גרימאסע געמאכט. און גערויטעלט זיך אין גאנצען ביז איהר וויטען האלז אריין, און איהר פולער רונ־דיגער קארק, און איהר קלייניע נור דיקע האלז, וואס האבען זיך ארויס־געווויזען פון איהרע האהר, האבען זיך אויך גערויטעלט און אויסגעזאגט. אז וויטער, וויטער הינטער איהר וויים שבת'דיג בלוזקעלע מוז נאך דאס רויטליכקייט דערגרייכען און צודעקען איהר גאנצען ניערריגען, נור רונדיגען און אויסגעקנעטען קערפער'ל.

דער פאטער האָט איהר א גלעט איבער איהרע הערלאד געגעבען, און געשמייכעלט צופריעדען און גליקליך געזוכט א שטערן און גע־זאגט:

— מען מעג שוין הבדלה מאכען. חנה, צינד אן א ליכט.

אנגעצונדען א ליכט. די אידענע האָט דאָרט געברומט: „גאָט פון אברהם". דער פאטער האָט זיך אויך אין א ווינקעל געשטעלט. דאָרט עפעס גערעדט. דאָס מיידעל האָט זיך וויטער שטיל־שוויי־גענדיג דורך דער פענסטער ארויסגעקוקט און בעטראכט מיט א שטילע מינע, וועלכע בעהאלט עפעס ווי א מוד, די שפאציערענדע.

ערשט וען דער פאטער האָט שוין דעם וויין אין בעכער אריינ־גענאסען צו הבדלה, האָט ער זי גערופען, אז זי זאל די ליכט האלטען.

דאָס מיידעל האָט מיט דער שטילער מינעלע פון פריהער די ליכט גענומען און דעם פאטער צו די הבדלה געלויכטען.

ביי דער ליכט האָט מען בעמערקט איהרע אויגעלאך, וועלכע זויי־נען שוואַרץ און אונרוהיג אין ראנד פון איהר הויכען שטערן געזעסען און די הייטעלאך, מיט שארפע שוואַרצע הערלאד האבען זיך אין גאנ־צען איבערגעצויגען איבער דער אויג עפעל, און הינטער איהר אוי־בערשטע ליפ, וועלכע האָט ניט דערגרייכט צו איהר וויסע נור עט־וואס געקרימטע שארפע צייהנדעלאך, האָט זיך א מין שטיל לעבעלען ארונטערגע'גנב'עט, ווי א שטיל קוואלכעל וואסער, וואס האָט עפעס בעהאלטען איו זיך, א קליין, קליין, נור א אינטערעסאנט סוד'ל...

איינצייטיג האבען זיך איהרע הייטעלאך איבערגעקוקט כשר איבער די אויגען און איהר פנים'ל האָט אנגענומען אן ערנסט פרום מינעלע...

הבדלה געמאכט, האָט דער פאטער אריסגענומען פון שראנק א צעהן־רובעלדינע, געגעבען עס דער מוטער, אז זי זאל מיט דער כלה־

— אז זיי זאלען נאר צופלאצט און צוזעצט וועלען, טאטע איי־נער! אז וואס זיי ווינשען אונז, זאל זיי נעשעהן. — ווי גרויסע אוי־גען מען האט דאס! מען קען דאס נישט צוזעהן.

— שוין גוט, שוין גוט, אלטע, — קלאפט ער איהר אויף די פלייצעס — זאלען זיי רעדען, זאלען זיי נור רעדען, און מיר וועלען מיט גאט'ס הילף אונזער קינד אויסגעבען. א נדן געבען, א חתונה מאכען, און אויסשטייער און זאלען זיי צוקוקען און רעדען, וואס ארט עס דיך! נאר — זאג נאר, האסט נור אלעס, וועלען מיר מאכען א שבועות. דו הערסט, כ'האב דעם חזן געזאגט, אז ער זאל מיר א צוויי משוררים'לאך שיקען צום טיש, ווען דער חזן וועט זיין ביי אונז צו נאסט, און ער אליין קען אויך קומען אויף קונעל, ס'שאדט נישט. ער קריגט כבוד־יום־טוב־נעלד.

— גיב נור א פאר רובעל, גיב נור, מען דארף אין געוועלב נעהן — שרה'לען דעם זומער קאפעליוש אהיים נעהמען, צום שפאציער.

— שוין צו דער פולער וואר נעלד! — זאגט ער מיט האלב נע־בייזער פון געוואהנהייט, ווען דאס ווייב רעדט צו איהם וועגען נעלד — און נעהט צו צום פענסטער, שטעקט ארויס דאס קאפ, זוכט א שטערן. בעמערקענדיג דאס מיידעל, בעטראכט ער זי און זאגט אין דער וועלט אריין: מען דארף שוין באלד דעם וואגען שפאנען, לייב'לען (דעם חתן) אנטקעגען צו פאהרען.

— נו, שרה'לע, וואס קוקסט דו?

— גלאט אזוי, — ענטפערט דאס מיידעל, האלטענדיג איהר שעהן רונדיג פנים'ל אנגעלעגט אויף ביידע הענד.

ער נעהמט אן א געקרייזעלט לאקען פון איהרע געקרייזעלטע האהר, וועלכע פאלען איבער איהר פנים און פערשטעלען איהר די אויגען און דעם הויבען בולט'ן שטערן ביז די שארפע שווארצע ברעמען און לאנגזאם וואנדענדיג אויף איהר בחן'ט פנים'ל א צערטליכען געטרייען פאטער־בליק, פרעגט ער זי:

— נו, שרה'לע, ביזט צופריעדען וואס דער חתן קומט צו נאסט?

א רויטער בלוט פלאם האט געגעבען א שלאג ארויס אויף דעם מיידעל'ס רונדיגע נור נענוג בולט'ע בעקלאהר. זי האט מיט איהרע ליפעלאך, וועלכע זיינען נישט גאנץ צוגעגאנגען און האבען שטענדיג ארויסגעוויזען איהרע צייהן, און מיט איהר לענגליך געמבעלע

געהן, די פּוטער־קוכענס באקען, אבער שרה'לע האט לאנג, לאנג זיך געפאסט און אלע האבען געקוקט אויף איהר, ווי זי האט מיט איהרע פּולע רונדיגע הענדלאך די קאפּעלושלער געמאסטען אויף איהר קאפּעלע, און געטראכט זיך אין דער שטיל: די מיידעלע וויסט וואס עס איז איהר שעהן.

אהיים געקומען מיט'ן קאפּעלושל שוין שפּעטלאך. דאס געסל איז שוין לעער און שטיל געווען, נור וואו נישט וואו האט זיך הינטער א לאדען א שטיל פערטרויען שעפּטשען געהערט פון א פּאר'ל, אדער אן אויסגעלאסען קיבער'ן פון א דיענסט־מיידעל, אדער א שוסטער־יונג. איינצעלנע פאר־לאך האבען וויט אין געסל שפּאציערט. אין שטוב ביי מאטלען האט זיך שוין געוודערט. די מויד האט שוין די פוטער־קוכענס געקנאטען, די מוהמע האט איהר צוגעהאלפען, דער פאטער מיט'ן פּעטער זיינען אין דער גרויסער שטוב געזעסען און האבען די וואד־רעכנונג געמאכט. די מוטער האט זיך באלד אויך גענומען צו דער ארבייט, און דער פאטער מיט'ן פּעטער האבען זיך גרייט אין די חברה צו געהן אויף תקון שבועות.

שרה'לע האט זיך ארומגערדעהט, האט געוואלט מיטהעלפען באקען און זיך געפּרעהט, אז זי וועט אויך אויף זיין א גאנצע נאכט, נור די מוטער האט זיך אויף איהר געבייזערט און זי געיאגט, אז זי זאל געהן שלאפען.

— גוטע, שרה'לע, גוטע שלאפען, דו וועסט דאך מארגען אויסזוהן בלאס.

— באלד, באלד, מאמעלע, איך וועל נאך אביסעלע אויף זיין. עס איז אזא שעהנע נאכט, אוי, מאמעלע, איך וועל אביסעלע פאר דער טהיר ארויסגעהן.

— גערענק אין גאט, שרה'לע, א כלה אליין ביי נאכט! וואס טהוט זיך מיט דיר?

דאס מיידעל האט זיך פערשעהמט און לייכט און לעבליך זיך אב־געהוסט. באלד איז דער פּאטער מיט'ן פּעטער ארייגעקומען פון דער צווייטער שטוב. מאטעל האט געזעהן ווי מען באקט די קוכענס, און איז אויוועז ברענט זיך, האט עס איהם הנאה געטהאן. און ער האט געקוקט אויף דער טעכטערעל... זי האט אביסעל איהר קלייד־על מיט מעהל איינ־געריבט, האט ער זיך אבגערופען מיט א לעבליך גוטע:

מיידעל געהן אין געוועלב אריין. עס איז געקומען דער פעטער חיים'ל און דער בחור, לייבעלע דעם שדכן'ס זוהן, וועלכע האבען געווארט אויפ'ן וואגען, אז זיי זאלען פאהרען אנטקעגען דעם חתן, וואס דארף אנקומען פון זיין שטעדטל צו זיין כלה צו גאסט אויף שבועות, וואס וועט זיין מאנטאג און דינסטאג.

די מאמע מיט דער טאכטער, דאס כלה־מיידעל, האבען זיך אנגעהאן, געגומען די שירמלאך אין די הענד אריין און זיינען צוועקגעגען אין געוועלב אריין, קויפען א קאפעליוש אויף שבועות.

עס איז געווען א ליכטיגע פריהלינגס שבת־צו־נאכט אין די שבועות־טעג אין אונזערע קלייניע אידישע שטעדטלאך. שפעטלאך איז שוין געווען און די זון האט נאך געהאלטען ערגעץ אין אונטערגעהן, אויסגעגאנגען לאנגזאם, לאנגזאם, לאנגזאם אין די טונקעלע נאכט אריין. עס האט זיך עהערט די זשאבעס קוויטשערייי אין די וואסערלאך אויף די פעלדער, וואס איז ארום די שטעדטל, אין די הייזלאך האבען זיך ליכטלאך געפינקעלט. נור דאך זיינען די מענשען אין די גאסען געווען,פאר טהיר און טויערען געזעסען. מאמעס האבען זייערע קינדער אויסגעבעט אויף די בענק, אין די רינשטאקען האבען זיך קלייניע מיידלאך געשפיעלט, און אינגלאך האבען פון די בוימער כראבאנזשעס געכאפט, אידען און ווייבער האבען אין די געסלאך גערעדט און שניידער־מיידלאך האבען אויף די שטאדטס־וועגען שפאציירט, ראמאנעס געשפיעלט און איבער דעם אלעם איז די נאכט צוגעפאלען. וויגענדיג זיך צוויישען די בלעטער פון די צווייגען און צוויישען דעם גרינס פון די פעלדער, און די קנאספען פון אלערליי געבליטהען האבען זיך געעפענט און אנגעפילט די נאכט מיט א ליבעדן חלום'דיגען ריח, וואס האט זיך אין שטח געטראגען, און איינגעשלעפט און געוועקט צו א בעהאלטען שטיל... שטיל... לעבען...

זיי זיינען אין בריטען מארק אנגעקומען, מען האט נאך שפאציירט אויפ'ן טראטואר, אין געוועלב ביי די ווארשאווער קאפעליוש־מאכערין האבען זיי געטראפען אייניגע פון די פיינסטע בעל־הבית'ישע מיידלאך, וועלכע האבען זיך אויך קאפעליושען צוגעקליבען, געווארט אלץ אויף דעם פרייטאגדיגען טראנספארט, וואס דער „שפיליטער" וועט בריינגען פון ווארשוי, שרה'לע האט זיך לאנג א קאפעליוש צוגעקליבען, די מוטער האט זיך געוואלט פלינק אפפארטיגען, אהיים

עס האָט זי אָבער בעמערקט ניטעל די שכן'טע, וועלכע איז פונקט ארויסגענאנגען אין עמער וואסער אנשעפען. זי האָט איהר אין דער שטיל נאכגעקוקט און נעזעהן, ווי דאָס מיידעל לויפֿט אריין צו דעם אָפיצער אין הויז.

די שכן'טע איז צו קארעטע'ן אין קיך אריין, נערופען דעם פֿאָטער און מוטער אַן א זייט און דערצעהלט זיי וועגען דעם.

דער פֿאָטער האָט געגעבען א לאָף צו דער מיידעל'ס טהיר און די מוטער האָט די אידענע אויסגעזידעלט.

געפֿינענדיג די טהיר פערשלאָסען, איז ער ארוים אין גאָס צום פענסטער צו. די מוטער האָט דערווייל אָנגעהויבען שטאַרק צו האָקען אין טהיר, רופענדיג: „שרה'לע, שרה'לע, עפען, עפען!"

— עפענען וועט זי דיר! — איז דער פֿאָטער געגעבען א לאָף אריין. זי איז בייס אָפיצער! — און האָט געבאָפט דעם שטעקען און איז ארוים אין גאָס.

— א בראָד איז צו מיר — האָט די מוטער געשריען איבער'ן געסל — אַן אונגליק האָט מיך געטראָפען. און מיט'ן טור איבער'ן קאָפ איז זי אויף געקומען צו לויפען פאר דעם אָפיצער'ס טהיר.

— חנה, געוואלד, וואָס שרייסט דו, מאכסט דאָך אונז אונגליק־ליך! — האָט דער פֿאָטער געשריען און איז ארויף צום אָפיצער. ער האָט אָבער אויף די טרעפ א זעלנער געטראָפען, וועלכער האָט איהם געסטראשעט מיט דער ביקס אין האנד.

דאָס שטערטעל איז נישט געשלאָפען. די וויבער זיינען בייס בעקער געזעסען, האבען פוטער־קוכענס אויף שבועות געבאקט, די מאנספערשוינען אין די חברות אין די שוהל'עכלאד, אדער אין דער היים האבען תקון שבועות נעזאגט, געהערט א געוואלד אין געסל, זיי־נען זיי פון די הייזער ארויסגעקומען, האבען אויפ'ן הימעל געקוקט. אבער דער הימעל איז נישט רויט נעווען, און ס'איז ניט ערגעץ וואו א שרפה געווען. איינער האָט דעם צווייטען געפרעגט: „וואו ברענט?" — נור זיי האבען נישט נעזעהן קיין רויטען הימעל, האבען זיי זיך בערוהיגט. פאר א הויז האָט זיך א איד אין גאטקעס ge־וויזען, ארומגערינגעלט פון א קופע וויבער און האָט זיי עפעס דער־צעהלט. פון א לופטשיף האָט א אידענע דעם קאָפ ארויסגעשטעקט

— געה, כלה מיינע, מארגען קומט דער חתן, מוזט זיך גוט אויס־שלאפען, אז דו זאלסט שעהן אויסזעהן, אפשר וועסט דו איהם גאר נישט געפעלען וועלן?

דאס מיידעל האט זיך פערשעהמט און איז פלינק אין איהר צימער אריין ניט זאגענדיג איהרע עלטערן א „גוט וואכט".

— כא, כא, כא, ווי זי איז אנטלאפען וואו פעפער וואקסט!

— און שטענדיג מוזט דו מיט דיינע שעהנע וועלטלאך דאס קינד קרענקען — זאגט די מוטער, — האב נישט קיין מורא, זי איז אזוי אויף נענוג שעהן, מענען אוכזערע שונאים צופלאטצט וועלן.

— דער נישט און גיב לעקאך און בראנפען — מען דארף באלד אין די חברה נעהן צו תקון שבועות.

די מוטער איז מיט די מאנספערשוינען אין צווייטען שטוב אריין לעקאך און בראנפען געבען.

אז דאס מיידעל איז געקומען צו זיך איז שטיבעל אריין, האט זי די טהיר פערשלאסען הינטער זיך, אויף איהר בעט זיך געזעצט און אנגעהויבען זיך לאנגזאם אויסצוטהאן. אויסגעטהאן האט זי זיך אבער נישט, בלויז די קאמאשען פון זיך אראבגעווארפען און צום אפענעם פענסטער צוגעגאנגען און געקוקט אין גערטענדעל אריין, וואס איז אויפ'ן הויף הינטער דעם פענסטער געווען. די נאכט איז שטיל געלעגען צוויישען די בוימער, און האט זיך איינגעקוקט צו די בלישטשענדע שטערן אין הימעל און זיך צוגעהערט צום זשאבען־קוויטשעריי. דער זשאסמין האט געבליהט און דער בעז האט איהר קליין שטיבעל אנגע־פילט מיט פריהלינגס דופט. דאס מיידעל איז פאמעליך אין די זאקען צוגעגאנגען צו דער טהיר, ארויסגעקוקט דורך דעם שליסעל־לאך אויב דער פאטער איז נאך דא. דאן האט זי זיך אנידערגעוועצט האלב־גע־קלויידעט אויף איהר בעט. געלעגען א לאנגע וויילע, האט זי זיך באלד אבער אין דער שטיל אויפגעהויבען, געגומען א טוך אויף זיך, איינגע־וויקעלט זיך, אז מען זאל זי נישט דערקענען, און מיט נאנץ לייכטע טריט, קוים, קוים וויי געשוועבט, דורך דער ניעדריגער פענסטער אין גערטענדעל אריין: און וויי א קאץ דורך דער הינטער טהירעל זיך ארויסגעלאזט, ארויבער באדפוס איבער דאס שטיקעל פעלד און פלינק אריין אין דאס הויז, וואו עס האט געוואהנט דער יונגער אפיצער, פון דער איינציגער ראטע וואס איז געשטאנען אין שטערטעל.

געורב, וועלכער האָט דעם טרוקענעם בעשמעקטען פריהלינגס פריה־מארגען אָנגע'שיכור'ט.

דער עולם איז אלץ געשטאַנען פאר דער טהיר, וואָס אמאל האָבען זיך מעהר נייגעריגע געוויזען. א איד אין א שלאָף־ראָק, פון וועלכען מען האָט די אונטער־הייזען געזעהן, אין שלאָף־מיץ אויפ'ן קאָפּ איז שטיל שפּאַצירענדיג אָנגעקומען, די הענד פערלייגט אויף הינטען און גענפרענט: „וואָס שטעהט מען?" אייניגע יונגע לייטלאך זיינען אין די ווינקעלאך געשטאַנען און האָבען נייגעריג ארויפגעקוקט צום אָפּי־צער'ס פענסטער, וועלכע זיינען געווען אָפען, און דער וויגד האָט די אַרַבעהאָנגענע גארדינען בעווענט. א יונג איז אויף דעם דאך ארויפגעקראָבען וואָס איז געגנאיבער דעם אָפּיצער'ס הייזעל און האָט דורך אויס געוואלט כאָפּען א בליק אין פענסטער אריין. מיידלאך אין די טיכער איינגעהילט האָבען זיך וויט אין געסעל געדרעהט, אהער גע־קוקט צו דער קופּקעלע פאר דעם אָפּיצער'ס הייזעל און גערוימט זיך אין די אויערען און זיך בעהאלטען אין די הייזער, וועו זיי האָבען גע־זעהן א מענשען אָנקומען. יונגע לייטלאך, בחורים, האָבען זיך תמ'ע־וואטע אהין און אהער געדרעהט פאר'ן אָפּיצער'ס הייזעל און האָ־בען געוואָרפען א בליק צו די פענסטער ארויף. ווייט אין געסעל איז נאָך אלץ דער איד אין די גאטקעס געשטאַנען פאר דער טהיר, ארומגע־רינגעלט פון א קופּקעלע ווייבער, אין די שלאָף־הויזען, און האָט זיי געוויזען אויפ'ן אָפּיצער'ס פענסטער, און עפעס דערצעהלט; פון דאָרט האָט זיך א שטיל קיכערן געהערט.

און די מאי פריהלינגס לופט האָט זיך אין געסעל געגאָסען. עס האָט זיך גראָכט, אז פון'ם אָפּיצער'ס אָפּענע פענסטער, צו וועלכע אלע האָ־בען גנב'יש זייערע בליקען אין דער שטיל געוואָרפען, גיסט די מאָרגען לופט ארוים, וועלכע שיכור'ט אן דעם שטח מיט דעם שטאַרקען בעז־גערוך, און לעגט זיך איבער די פעלדער, און איבער דעם גאנצען שטער־טעל.

און די יונגע לייטלאך און די מיידלאך שטעהען, סוד'ען זיך און שעפּטשען אין די ווינקעלאך און אָנגע'שיכור'ט אין דער שטאַרקער מאי־לופט, וואַרפען זיי בענקענדע, בעהאלטענע בליקען צו די פענסטער ארויף און אייגער פרעגט דעם אנדערען: „וואָס האָט נעטראָפען? וואָס האָט געטראָפען?"

און געוסען אין מארק און האָט געבעטען זיך ביי די פארבייגעהענדע: „ליעבע לייט, וואָס האָט געטראָפען? וואָס האָט געטראָפען?"

אז דער עולם האָט זיך בערוהיגט, האָבען זיי אויסגעשפּיגעלט, וואָס זיי זיינען אָבגעקומען בלויז מיט שרעק און זיינען צוריק אין די הייזער געגאנגען.

די נייגעריגע האָבען אָבער געוואָלט דערגעהן, וואָס עס האָט געטראָפען. זיינען זיי געגאנגען נאָכ'ן קול און זיי זיינען אָנגעקומען צום אָפיצער'ס הייזעל. דאָרט האָבען זיי געטראָפען מאָטעל קארעטע מיט זיין ווייב; זיי האָבען זיך אָביסעל פון דערווייטענס אָבגעשטעלט, געשטויסען זיך יא, געשטויסען זיך נישט, און א נייגעריגער האָט געפרעגט: „וואָס האָט געטראָפען? וואָס איז געשעהן?"

— וואָס'אי געשעהן? — וואָס האָט געואָלט געשעהן? גאָר נישט איז געשעהן.

נור אז זיי האָבען געזעהן, אז מאָטעל און זיין ווייב שטעהען און וואַרטען, האָבען זיי זיך אויך אָנידערגעשטעלט וואַרטען.

— וואָס וואַרט איהר דאָ? וואָס שטעהט איהר דאָ? וואָס איז? האָט מאָטעל גע'טענה'ט צום עולם.

— גאָר נישט, גלאָט אזוי.

— גאָר נישט, גלאָט אזוי — פּאַשאָל וואָן! — האָט ער געשריען צו די אינגלאָך, וואָס זיינען געקומען צולויפען.

דערווייל זיינען אָנגעקומען נאָך אייניגע און האָבען געזעהן א קופּקעלע שטעהט, זיינען זיי אויך געבליבען שטעהן און געפרעגט אייניער דעם אנדערען:

— וואָס איז געווען פאר א געוואָלד? וואָר האָט עס געשריען?

— וואָר האָט געשריען? עס האָט קיינער נישט געשריען.

דערווייל האָט שוין אָנגעהויבען צו טאָגען, די פעלדער זיינען ענטפלעקט געוואָרען פון דער טונקעלהייט, פון די וואָסערלאָך זיינען פאָרעם אויפגעגאָנגען, און דער מארגען־שטערן, וועלכער איז רויט אויפגעגאָנגען און צופלאָמט א האלבען הימעל, האָט געטריקענט די פייכטע ערד, די פויגעלאָך האָבען געשפּרונגען אויף די צווייגען פון די בוימער און פרעהליך געקוויטשעט; די בעז־בוימער, וואָס האָבען ארומגערינגעלט דעם אָפיצער'ס הייזעל, האָבען פערשפּרייט א שטאַרקען

זיך געלאזט לויפען מיט פעקלאך אין די הענד, וואס זיי האבען אין אייגעניש נעכאפט מיט נעוואלדען און געשרייען:

— נעוואלד, אידען, וואו ברענט? וואו ברענט?
— די קינדער ראטעוועט מיר, די קינדערלאך!
— מיין ביסעל ארימקייט, אוי משה, משה!

דערזעהן פון דערווייטענס א רעדעל מענשען פאר'ן אפיצער'ס הויז, איז דער עולם געקומען צולויפען פאר'ן אפיצער'ס הויז מיט די פעקלאך.

— אידען! וואו? וואו?
— דא, דא! —
— א בייזע נאכט אויף קארעטע'ס קאפ! די טאכטער איז איהם צום אפיצער אנטלאפען, שרעקט ער דאס שטערטעל איבער, האט'ס שוין געהערט אזעלכעם? — שרייט א אידענע.

דער עולם לאכט.

מאטעל קומט צולויפען פון מארק, שטעלט זיך אב און שרייט פון דערווייטענס, וויזענדיג מיט דער האנד אויפ'ן עק שטאדט.

— אין דארף ברענט, — אין לאנשיען, קומט'ס, אידען, קומט'ס — און מאכט זיך לויפען.

דער עולם שטעהט אויף איין ארט, קוקט איהם אן און לאכט.

— די פייער-לעשער קומען שוין אן.

— מיט'ן שפריץ לעשען! — זאגט קאמיוע, — און דער עולם ברעכט ארוים מיט א געלעכטער.

— א כאלעריע וועט אייך דא אויפ'ן ארט אנידערלייגען — שרייט אוים מאטעל — אוועק פון דאנען, וואס שטעהט איהר דא? און האט זיך נעגעבען א לאז אריין אין דעם עולם מיט פויסטען, דעם עולם פאנאנדערצוטרייבען. אינגלאך האבען אנגעהויבען צו לויפען, דער עולם האט זיך אביסעל מיט א געלעכטער אבנערוקט אן א זייט.

— וואס לאכט איהר? און איז זי געלאפען, און איז זי ביים אפיצער — שרייט מאטעל — און הענגט זיך אויף!

פון דערווייטענס האט מען שוין טאקע געהערט די פייער-לעשערס. די שפריץ פאהרט איבער'ן געסעל מיט'ן קלומפער פון פארענט. דער עולם איז זיך יעצט וואס אמאל מעהר צונויפגעקומען נאך דעם שפריץ.

— נאר נישט האָט נעטראָפען, א טאָפּ פּוטער־מילך איז צובראכען נעוואָרען — זאגט דער פערד'ס יונג אוּן ווייזט אין געהיים מיט דער האנד אויף מאָטאָל קארעטע.

— א טאָפּ פּוטער־מילך? וואונדערען זיך א טהייל.

— יאָ, יאָ, דאָס טעפּל איז צובראכען נעוואָרען אוּן די מילך האָט זיך אויסגענאָסען — ענטפערט דער יונג, ווייזענדיג אויף די אָפּענע פענסטער.

אין די ווינקעלאָך הערט זיך א פערשטיקט קיכערן, נור באלד האָט זיך מאָטאָל קארעטע גע'סוד'עט מיט סטעפּאָן'עו, דעם סטרוזש. דער עולם האָט זיך נייגעריג פון דרערוייטענס צוגעקוקט אוּן געטייטעלט מיט די פינגער.

אוּן פלוצים האָט זיך געהערט א קלינגען פון די פייער־גלאָקען, וואָס שטעהען אין מיטען מארק. דער עולם איז אין די ערשטע מינוט דערשראָקען געוואָרען, בלייך געוואָרען, איינער האָט אויפ'ן צווייטען נעקוקט — געוואלד עס ברענט! — האָט מאָטאָל קארעטע געגעבען א נעשריי אוים אוּן האָט אָנגעהויבען צו לויפען. דער עולם איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאָפען, נור באלד האָט זיך איינער פוּן'ם עולם אָנגערופען, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויפ'ן אָפּיצער'ס פענסטער:

— דאָ ברענט אויך, דאָ אויך!

דער עולם האָט ארויסגעזעצט אין א נעלעכטער.

מאָטאָל איז נעלאָפען איבער די גאסען. דער עולם, וועלכער איז איהם אין די ערשטע מינוט נאכגעלאָפען, האָט זיך באלד צוריק אומ־נעקעהרט, לאָזענדיג מאָטאָלען אליין לויפען.

— א חכם, ער ווייל אונז פון דאנען אוועקקרייגן!

— עס ברענט איהם, נעבער, אוי, ברענט עס איהם! — האָט א אידענע צוגעלאָגט.

— דאָרט אויבען איז היים, היינט א הייסע נאכט דאָרט אויבען נעווען.

דערווייל האָבען די גלאָקען אין נעסע׳ל נעשאלט, פוּן דערווייטענס הערט מען שוין פערד פוּן די פייער־לעשערס פענדושען: וווייבער, אידען, מוידען זיינען יעצט ארוים פוּן די הייזער אין די נאכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען, נעכאָפּט אויף זיך ווער א טוך, ווער א ראָק, אוּן

די וויבער זיינען פאר דער טהיר געזעסען און צוגעקוקט:

— ווער איז דאס?

מאטעל'ס טעכטערעל.

אין די וויסלעז פון איהרע ליפען האט זיך אויפבעהאלטען א ניי אונבעקאנט שמייכעלע, וואס מען האט עס ביז יעצט נאר נישט בעמערקט...

— די שפּריטץ פֿאהרט, די שפּריטץ!

נור דאָס האָט מאָטעל שוין ניט געקענט אויסהאלטען. ארויף אויף די טרעפּ פון אפּיצער'ס וואהנונג, אוועקגעשטופּט דעם זעלנער. צו לאנג האָט ער נישט געברויכט צו וואר־טען. ער האָט געפּונען דער טאכטער הינטער דער טיהר איינ־געווויקעלט דאָס פּנים אין א טוך, נור דאָס גנב'ישע לעבעלע אויף די לי־פּעלאך האָט פון אונטער דער טוך ארויסגעשיינט...

— א בראָך זאל מיר געשעהן נאָך דיר! און ער האָט זי געגעבען א כאַפּ און א טראָג ארויס פון די טרעפּ אהיים איבער דער גאס.

די מוטער איז נאָך דער מויד נאכגענאנגען און מיט די פויסטען זיך אין קאָפּ געשלאָגען.

— וועה איז מיר און ווינד!

און דאָס נאנצע שטעדטעל, האלב נאקעט, איז די נאכט־העמדער, אין די אונטער־הויזען איז נאכגענאנגען נאָך דער לויה, מיט א געשריי און א פייפערייי און די שפּריטץ פון די פייער־לעשערס נאָך זיי — אזוי האָט מען זיי אהיים בעגלייט — און וואָס מען האָט זיי דאָרט אנ־געשאָלטען זאל אין אלע וויסטע מדבריות אריין.

אין א שעה ארום איז לייבעל בעל־העגלה'ס וואגען איבער'ן לעש־ניצער טראקט נעפאָהרען, צו ברייגען שרה'לען חתן אויף שבועות צו נאסט.

יום־טוב האָט מאָטעל א מנין ביי זיך אין שטוב געמאכט, די קרובים פערבעטען, נעהייסען דעם חתן, אז ער זאל מיט קיינעם נישט א וואָרט רעדען. עס האָבען זיך נעפונען גוטע פריינד וואָס האָבען פּאר'ן חתן צום טיש כיבוד געשיקט.

און יום־טוב נאכמיטאג צום שפּאציר איז שרה'לע, מאָטעל קא־רעטע'ס טאכטער, ארויסגענאנגען מיט דעם חתן'ס שוועסטער שפּאצי־רען, אין דעם נייעם זומער־קאפּעלושעל, מיט דעם זומער אנצוג פריי און פראנק איבער'ן מארק, איבער דער שטאָדט אפּען פאר אלע אויף דעם שפּאציער ארוים.

לערער קראָם און איז ערשט נור צוריקגעקומען פון זשאכלין, וואו ער האט די סחורה פערקויפט. נור קיינער האט ניט געוואגט איהם א וואָרט צו זאגען. אבער טראכטען האבען זיי זיך נעמענט וואס זיי ווילען און אויך מורמלען זיך אין די אויערען:

— פאר לייבעל'ס נעלד, פאר וואס זאל ער זיך נישט לאזען לוסטיג נעהן שווער נעהאַרעוועט האט ער אויפ'ן נעלד?

— זעה זעה, די נאנצע וואורשט קויפט ער אויף.

נטע האט אבער ליעב נעהאט ווי מען בעטראכט ווי ער קויפט אויף דאס שענקעל. און אז ער האט נעזוהן, אז די פורמאנעס און די קצבים יונגען האבען אוועקגעווארפען די דאמענע און זיך ארומנע־שטעלט צו בעטראכטען איהם — האט נטע אריינגעשטעקט די הענד אין די קעשענעס און נעפרענט:

— און א נעבראטען נענזעל האט איהר נישט?

די פעטע אידענע וואס איז נעשטאנען הינטער דעם בופעט און פערקויפט האט נעשמייכעלט, חנפה'דיג זיך צו איהם:

— פאר וועמען זאל איך האלטען נעבראטענע נענזלאך? פאר די דלפנים דא? אז איך וואלט נעווען נעווארסט, אז זיי וועלען קומען — וואלט איך אנגענרייט א פעט נענזעל.

נטע'ן האט נעשמעקט דער קאמפלימענט. ער האט זיך נלייך נע־מאכט זיינע שהנע צוויי וואנצעלאך, אריינגעשטעקט די הענד אין די קעשענעס און ארומגעקוקט זיך אויף די שהנע לייט וואס זיינען ארום נעשטאנען. ער האט נעזוהן ברוד'ל פוהרמאן, ווי ער קוקט מיט נאווער אין מויל אויף די גוטע זאכען וואס ער האט איינגעקויפט — האט ער זיך אנגערופען:

— נו, ברוד'ל, ווילסט א שנאפס? — ניט איהם ראזע א שנאפס.

ראזע האט אנגענאסען און ברוד'ל האט אויסגעטרונקען, אבגעוויש זיך דאס מויל און נעזאגט:

— גוט, נטע!

— נא, פערבייס, האט איהם נטע אבגעשניטען א שטיק וואורשט און האט איהם נעגעבען.

— גוט, נטע — האט ברוד'ל נעזאגט, קייענדיג די פעטע פערטרי־קענטע וואורשט.

— און איהם ניט אויך — האט נטע אנגעוויזען אויף א צווייטען

דער גנב מיט זיין מוטער.

(סקיצע).

עס איז געווען א קאלטער ווינטער־טאג. דער שנעע איז נע־לעגען האַרט פערפרוירען ביז איבער די האלבע הייזלאך, און האַט פערשלאסען די איינוואהנער אין זייערע לעבער. זעלטען ווער עס האַט זיך ארויסגעוואגט אויף דער גאס ארוים אין דעם בייסענדען פראסט. די איינוואהנער האבען זיך איינגעקופיעט אין די ווארימסטע שטובען אדער אין די קיכען פון זייערע הייזלאך און געגעסען דאס, וואס זיי האבען זיך אויפ'ן ווינטער אנגעגרייט: קארטאפעלס און איינגעזויערטע קרויט. און האַט די נויטה וועמען פון שטיבעל אין גאס געיאגט צו פערדינען א פאר גראשען, איז ער ניט ווייטער דערגאנגען ביז צום אי־דישען שענקל, ווען־כעס איז געווען אין א עק פון גאס, אריינגעכאפט זיך אנצוואוואַרעמען אין רויך פון פאפיראסען און די פארע פון די מענשען וועלכע זיינען געזעסען אין שענקל, געשפיעלט אין דאמענע, און פון צייט צו צייט אויסגעטרונקען א גלעזל ברענפען, אדער א קופעל ביער.

אין אזא פראסט האַט זיך נטע גנב געלאזט איבער'ן געסעל פון זיין הייזל ארוים, אריין אין שענקל און אויסגעקויפט א האלבען שענ־קעל. א צוויי פלאשען שנאפס, די גאנצע וואורשט אוועקגעקויפט וואס האַט זיך געפונען אויפ'ן לאגער, דאס שטיקעל פערטריקענטע לעקאר, קיכעלאך און אריינגעלענט דאס אלעס אין קייבעריל. מיט פייכטקייט אין מויל און מיט קנאה'דינע אויגען האבען די בעל־מלאכה'ס, קצבים־יונגען און קארטען־שפיעלער געקוקט וואס נטע קויפט איין. אלע האַ־בען געוואוסט פון וואס פאר א געלד נטע קויפט איין די גוטע זאכען, אז פאר צוויי וואכען צוריק האַט ער ערשט אויסגע'גנב'עט לייבעל'ס

שטאלצירט מיט איהר זוהן, און נטע האָט ליעב געהאט דער מאמען. טאמער האָט וועד א שלעכט וואָרט אויסגערעדט אויף דער מאמען, איז זיך **נטע** געגאנגען שלאָפן.

— אויף מיר קענט איהר זאָגען וואָס איהר ווילט, איך בין א גנב. אל־דאָס שלעכטס בין איך, נור מיין מאמע'ס נאָמען זאָלט איהר היטען. אויף מיין מאמען זאָלט איהר קיין שלעכט וואָרט ניט אויס־ריידען אז ניט וועל איך די קעפּ שפּאלטען — האָט נטע ניט איינמאל געטאנה'ט אין געסל.

די אלטע פּעשע האָט געוואוסט, אז נטע האָט געמאכט אין זשאכלין א גוט געשעפט מיט לייבעל'ס גנבה. און ער איז געגאנגען אין שענקל אריין אהיים ברענגען גוטע זאכען. זי האָט זיך דערמאהנט, ווי גוט ער איז. האָט זי איהם אבגעקאכט קארטאפּל־קלויסקעם וואָס ער האָט ליעב. קאלט איז געווען, די שויבען פערקאוועט אוז דער פּראָסט האָט זיך גענומען אויפ'ן אבענד שטאַרקער, האָט זי אונטערגעהייצט דעם אל־טען אויוועז מיט דער רעשט טאַרף וואָס איז געווען אין שטוב, אוז כדי די וואַרימקייט זאל אנהאלטען א גאנצע נאכט, האָט זי אריינגע־פּאקט אין אויוועז אריין אלעם וואָס האָט זיך געפונען אין דעם ווינקל, די רעשטלאָד טאַרף, העלצער, — עס האָבען זיך מיטגעשלעפּט אלטע שמאטעס, אלטע לעדער; — אין שטיבעל איז באלד געווארעז א סוואנט, א געשטאנק, נור דער סוואנט האָט געוואַרימט דאָס שטיבעל, און פּאר פערגניגען פוז וואַרימקייט האָט זי ניט געפיהלט דעם געשטאנק.

אז נטע איז אהיים געקומען מיט'ן אקעוויט אוז וואורשט איז שוין טונקל געווען. די מאמע האָט שוין אנגעצונדען דאָס קליינע לעמפּל. אויפ'ן טיש איז שוין געשטאנען א טעלער מיט קארטאפּל־קלויסקעם פוז וועלבע עס איז ארויסגעגאנגען א רויך.

— א, מאמע, קאלט איז דרויסען, א שרעק — האָט נטע געזאגט אריינגעהענדיג.

— קום אהער, מיין קינד, נעהם אביסעל בראנפּען, וועסט דו זיך דערווארימען. דאָס פרעסטעל נעהמט צו.

נטע האָט אויפגעעפּענט דעם בראנפּען.

— וואָס פאר א געשטאנק איז עס אין שטוב? — האָט נטע נע־פרעגט.

בעל־עגלה, ווער עס וויל קען קריגען א שנאפס. דער יונג האָט ארויס־
געגומען א זילבערנעם קערבעל פון זיינע טאשען און אוועקגעלעגט
אויפ'ן בופעט־טיש פאר ראזע'ן.

קאלט איז געווען און די מאגענס זיינען לער געווען. און גאר ניט
איז געווען צו טהאָן איז אזעלכע פרעסט. און נטע'ס טהיילען שנאפס
איז געווען ווי פון הימעל אראבגעפאלען: האבען זיי אלע זיך צו־
גערוקט צום בופעטעל, געטרונקען שנאפס, זיך אבגעווישט די מיילער,
און אלע האבען אנגעקוקט נטע'ן מיט דאנקבארקייט און געזאגט:

— גוט, נטע.

און נטע איז צופריעדען געווען.

און ווי נטע איז אזוי געשטאנען און געטהיילט שנאפסען, האָט זיך
די טהיר פון שענק אויפגעפראלט און עס איז אריין מיט א גערודער
לייבעל, דער לעדער־סוחר, איינגעהילט אין אן אויסגעקראכען פעלצעל,
אין א צוריסען שלימוזעל אויפ'ן קאפ — און האָט אנגעקוקט נטע'ן
מיט א ביטערען בליק, פערביסען די ליפען. די לאנגע נאז איז איהם
בלייך געווארען, אזוי, אז עס האָט זיך געראכט, אז די נשמה האָט זיך
איהם אוועקגעזעצט אויף די שפיץ נאז, געשאקעלט מיט'ן קאפ:

— מיין בלוט טרינקסט דו, נטע, מיין שוועכער פראצע, מיינע קינ־
דער'ס ברויט עסט דו אויף — הע, — הע?

נטע האָט איהם אנגעקוקט גלייכגילטיג, גלייך געמאכט זיך די
שהנע וואנצעלאך און געזאגט ווי צו זיך, גלייכגילטיג:

— צייט אהיים צו גהען.

און ער האָט געמומען דאס קייבערל מיט די איינגעקויפטע זאכען
און איז ארויס פון שענקעל.

— גאָט זאל דיר בעצאהלען וואָס דו האָסט מיר געקרדזשוודעט—
האָט איהם לייבעל אנגעשאלטען.

נטע האָט זיך ניט אבגערופען און זיך געגאנגען ווייטער זיין וועג.

אין דער היים האָט שוין אויף נטע'ן געווארט זיין מוטער. די אלטע
פעשע איז געווען א קצב'טע און האָט געהאקט פלייש אין די יאטקעס.
נור צייט נטע איז געווארען א גנב האָט איהם נישט געפאסט אז די מו־
טער זאל האקען פלייש אין די יאטקעס, האָט ער זי געהאלטען אין דער
היים, און ער האָט פערדינענט אויף איהר. די אלטע פעשע האָט

און געזעהן די פערהאקטע לאדנעס, און מעהר האט מען שוין ניט גע־דארפט: עס איז באלד נעווארען אן עולם ארום פעשע׳ס פענסטער, און מען האט אננעקלאפט אין די לאדענס.

— פעשע, נטע, — וואס איז דער מעהר?

אבער קיין ענטפער האט מען ניט בעקומען. א איד האט גע־פרואווט די לאדענס אויפריסען, צו זעהן וואס אינווייניג טהוט זיך. האט פון אויפגעריסענעם לאדען געגעבען א זעץ ארויס א קנויל רויך און א געשטאנק פון א סוואנט. האט מען זיך באלד שוין דערוואוסט וואס עס איז געשעהן, און עס איז געווארען א געשריי אין געסל:

— פעשע די קצב׳טע מיט איהר זוהן זיינען פערסוועגרושעט גע־ווארען.

באלד איז געווארען או איינגעלאף, און געוואהר וועהרענדיג אז מענשען זיינען אינווייניג, האט מען ניט געפרעגט יא גנב, ניט גנב, דאס לעבען איינגעשטעלט און אריין אין שטיבעל און די צוויי ארוים־גענומען און אוועקגעלעגט אויפ׳ן שנעע.

— מען דארף די שלייפען רייבען מיט שנעע — האט א איד אן עצה גענעבען.

— ניין, מען דארף וואסער אין די נאז גיסען.

מען האט די שלייפען געריבען מיט שנעע, מען האט וואסער אין די נעזער גענאסען, געשאקעלט זיי אויף דער לופט. דער יונג האט די אויגען געעפענט און ארומגעקוקט זיך:

— וואו איז די מאמע? — האט ער דאס ערשטע נעפרעגט.

מען האט איהם נאר ניט געקענט ענטפערען, ווייל זיין מוטער איז שוין טויט געווען.

אז דער יונג האט געזעהן, אז מען ענטפערט איהם ניט, איז ער ארויס מיט א געוויין, און וויפיעל כח ער האט געהאט, איז ער צוגעקראכען אויף אלע פיער צו דער מוטער, און זי געווקט:

— מאמע, מאמע, שטעה אויף, מאמע!

זיינע געשרייען „מאמע" האבען דערציטערט יעדעם הארץ, איז פיעלע אויגען האבען זיך בעוויזען טרעהרען, און איינער האט דעם אנדערען געזאגט:

— כאטש א גנב, דאך ליעבט ער די מאמען.

— עס דאכט זיך דיר נאר אזוי, מיין קינד — איך האב אייגנע־ הייצט דעם אויוועז. איידער דער טאַרף צוברענט זיך איז אביסעל רויביג.

— עפּעז אויף די טהיר, מאַמע, מען ווערט דערשטיקט — האָט נטע געזאגט.

— אין קיך איז ווארימער, מיין קינד, אין דרויסען איז קאלט. נטע האָט געטרונקען פון בראנפען, אוז דער מאמען אנגענאסען.

— טרינק, מאַמע, וועסט דו זיך דערווארימען.

— יא, מיין קינד, איך ווע טרינקען. דאס פרעסטע נעהמט צו.

זיי האָבען געטרונקען שנאפס אוז פערביסען מיט די ווארימע קארטאפעל־קלויסקעס; דעם ווארשט האָט די אלטע פּעשע אויסגע־ריישט מיט א ציבעלע אוז דער רויד פון ריישערס האָט צוגעדעקט דעם רויך פון אויוועז. דער אקעוויט האָט געווארימט די ביינער, אוז דער קאפּ איז צוהיצט געווארען, אוז פון סוואנט האָט מען שוין נאר ניט געוואוסט אוז נאר ניט געדעדט.

אז די מאַמע אוז זוהן האָבען זיך גוט אנגענעסען מיט קארטאפעל־קלויסקעס, מיט די אנגעריישטע ווארשט אוז פערטרונקען גוט מיט שנאפס, האָבען זיי זיך ביידע דערשוויצט. די אלטע פּעשע האָט אויסגעבעט די בעטען, אויסגעזוכט קישענס אוז דעקען, אלטע קאפּטאנעס אוז פּעלצען וואס האָבען זיך געפּונען אין שטוב — אוז דערמיט צוגעדעקט די בעטען.

— דאס פרעסטע נעהמט דורך, מיין קינד, שטאַרק. פערקא־ ווען די שויבען. מען דארף פערריגלען דעם אויוועז, א שאד די וואר־ רימקייט וואס לויפט ארויס. אוז די אלטע פּעשע האָט ניט געזעהן אויב דער טאַרף איז יא צוברענט אדער ניט. זי האָט פערדוקט דעם אויוועז, אווקגעלעגט זיך א צושוויצטע פון בראנד־וויין אוז ווארשט. זי — אין איין בעט אוז דער זוהן אין דער צווייטער בעט אוז גוט זיך צוגעדעקט מיט אלע דעקען אוז קאפּאטעס, וואַרים דער פראסט אין דרויסען האָט טאקע שטאַרק צוגענומען...

צו מאַרגענס אין דער פריה, דער זייגער האָט שוין געשלאגען צעהן. עס איז שוין געווען נאר מיטאג אוז ביי פּעשע'ן זיינען נאר געווען די לאדען פערהאקט. איינער איז פארבייגעגאנגען, געזעהן די פערהאקטע לאדענס, האָט ער זיך געוואונדערט; א צווייטער איז דורכגעגאנגען

דער פויער און די ערד.

(א מעשה'לע וועגען דער נייער רוסלאנד).

דער פויער קאנסטאנטין בוריאן איז אוועק פון פעלד זיך שלאגען כמעט א נאקעטער. פון דער שטוב האט ער גאר ניט מיטגענומען, נאר זיין לייב־העמד און צוריסענע הויזען, מיט א דריי־פונטיגען דאזאוועז ברויט אונטער'ן ארעם. אזוי האט ער געשפרייזט פון זיין דארף צו דער נאהענטער סטאנציע וואו נאטשאלסטווע האט זיך געפונען — צו געהן זיך שלאגען פאר זיין צאר און פאטערלאנד. ער האט געוואלט מיטנעהמען זיינע שטיוועל וואס ער האט זיך געקויפט אויפ'ן יאהר־מארק ביים איר אויף פאסקא, זיין אייניגעם אייגענטהום — האט זיין אלטער פאטער, א קלוגער פויער, גענויט אין לעבען, איהם אבגעראטהען דערפון:

— טאמער וועט מען דיך דער'הרג'ענען און דער פיינד וועט זיי דיר פון די פֿים אראבציהען.

האט דער יונגער פויער אייניגעזאהן דעם פאטער'ס קלוגשאפט, האט ער זיי איבערגעלאזט.

— זאל עם זיין א ירושה צו דעם ניי־געבוירענעם, אז עם וועט קומען אויף דער וועלט — האט דער יונגער מאן געשמייכעלט צו גרישע זיין יונג ווייבעל, וועלכע האט שוין געטראגען זיין קינד אונטער איהר הארץ.

— דאס איז קלוג, מיין קינד — האט דער אלטער גוט געהייסען דעם זוהן'ס בעשלום.

ביי די בוריאנס האט מען זיך ניט געשראקען צו רעדען וועגען טויט. מען האט גערעדט וועגען איהם ביי די רוהיגע מאל־צייטען, און

— וואָס, אַ גנב האָט ניט קיין הארץ? — יערער מענש האָט אַ הארץ — האָט אַ אידענע נעזאָגט.

לייבעלע, דער לעדערסוחר, איז געקומען צולויפען: איז זייער אויגען האָט געברענט דער פייערעלע פון נקמה. אויסגענלעט זיך מיט דער האנד דאָס בערדעלע, כאָטש דער פראָסט האָט געשניטען, און גע־זאָגט צו די ארומיגע:

— איך האָב געוואוסט אַז גאָט וועט זיך פאר מיר אַננעהמען.

די ווייבער האָבען איהם אוועקגעטריבען:

— געפונען יעצט אַן אָרט נקמה צו נעהמען — אַ מענש איז גע־שטאָרבען!

כּען מיט קאַנסטאַנטין'ען איינגעפאַקט אין וואַגאַנען, און מען האָט זיי אוועקגעפירט ווייט, ווייט צו שלאָגען זיך מיט'ן פיינד.

אויפ'ן וועג איז פּרעהליך געווען. צו עסען גענוג, צו ארבייטען וועניג און פּרעהליכקייט א סך. מען האָט געזונגען, געטאַנצט, געשפּילט זיך אין פּאַטשען אין די געזעסער, אין ענגע דושנע וואַגאַנען. און מען איז נעפּאַהרען טאָג איין, טאָג אויס. פּעלדער א סך, בּרייטע, גרויסע לאַנקעס, וואַסערען און וועלדער, און הייזלאַך וועניג. אָפּט כאָל האָט זיך קאַנסטאַנטין אויסגעקליבען צווישען די גרויסע פּעלדער זיין איין שטיקעל בּערגעל, אויף וועלכען ער וואָלט זיך געוואָלט זיין הויז אויפּשטעלען און זיין נחלה האָבען — און געטראַכט זיך: רוסלאַנד איז גרויס — ערד א סך, נאָר דער פּוּיער איז אַרעם.

— דאָס איז אַלץ דער דייטש שולדיג — האָט ער זיך דערמאָהנט וואָס מען האָט געערדט אין קאַזאַרמע — דער דייטש און דער איד; נאָט וועט נעבען, און מען וועט דעם דייטש פּערטרייבען, וועט מען פון איהם די פּעלדער אוועקנעהמען און די פּויערים צוטהיילען. א סאָלדאָט, א דאָפּעלטען חלק; א פּויער אין דער הייט, איין חלק נאָר...

— אז נאַטשאַלסטוואָ וועט ערלויבען, וועל איך מיר אָט דעם בערגעל אויסקלייבען, מיט דעם ברעג וואַסער, אט אַדאָ וועל איך מיר פּאַשע-פּעלד פּאַר די בהמות האָבען — האָט ער זיך געטראַכט ארויסקוקענדיג פון וואַגאַן אויף א שטיק לאַנד, וואָס איז איהם געפּעלען געוואָרען.

— נאָר ערשטענס דארף מען דעם דייטש פּערטרייבען; דעם דייטש-פּיינד פּעריאָדען און זייענע פּעלדער ביי איהם צונעהמען. דערנאָר וועלען מיר קריגען.

אין קאָפּ איז איהם אפילו שווער געווען, ער האָט ניט פּערשטאַנען צו וואָס מען בעדארף דאָס לעבען זיך איינשטעלען און ביים דייטש אוועקנעהמען — אז רוסלאַנד האָט אזוי פּיעל. נאָר צו פּרעגען איז קאַנסטאַנטין ניט געוואָהנט געווען.

דער צאָר-באַטיושקא האָט אזוי געהייסען. נאַטשאַלסטוואָ וווייסט בעסער וואָס זיי האָבען צו טהאָן, אז עס זאָל מעהר ערד זיין.

נאָר מעהר האָט מען געקלעהרט וועגען איהם און געוואונשען איהם אלם אן אנגעלעגטען גאסט. אלע וואם האָבען זיך געפונען אין דער אייגענער גרויסער כאלופע, די דריי בוריאנס ברידער, די צוויי אייידעמס, די וויבער און די קינדער — אלע האָבען געוואָרט, אז דער אלטער פאָטער זאל אוועקשטאַרבען, ניט צוליעב דער ירושה, נאָר עם זאל ווערען א מויל ווינציגער אין שטוב, וואם עסט אוז ברייגט קיינעם קיין נוצען ניט. דער אלטער האָט געוואוסט פון די קינדער'ס וואונש אוז ער אליין האָט מיטבעדויערט מיט זיי זיין לאנגעם לעבען. נאָר העלפען האָט ער זיך ניט געקענט.

— וואם קען מען טהאָן, אז עס איז נאָר ניט געקומען די צייט.

וואָרים פון די פֿינף דעסיאטין ערד וואם איז געווען פון דער גע־ מיינדע פאָר דער משפחה — האָבען זיך די בוריאנס ניט געקענט דער־ נעהרען. א שטאָדט אוז א פאָבריק איז ניט געווען אין דער נאָהנט, וואו מען האָט געקענט געהן פערדיענען. מאסקווע איז געווען ווייט, אוז זיי האָבען געהערט דערפון, ווי פון אן אלטער בייקע... די שכנים אָרום האָבען גענוג העגד געהאט אליין אוז וועניג ערד. איז דער אייגציגער רע־ טער געווען טהייל־מאל דער טויט, וואם האָט די מענשען ווינציגער געמאכט; אוז טהייל־מאל די נאטשאלסטווא וואם האָט גערופען אין סאלדאטען, אוז ארויסגענומען אזוי אָרום אן עסער פון שטוב.

קאנסטאנטין האָט זיך געזעגענט מיט זיין יונג ווייבעל, מיט זיין ניט זעהר בעזאָרגטע משפּחה, מיט זיינע זעהר בעזאָרגטע בהמות, מיט זיין פעלד אוז וואלד אוז האָט געשפּרייזט א האלב־נאקעטער אָהן א היטעל, מיט א ברויט אונטער'ן אָרעם, צו דער סטאנציע, צו די נא־ טשאלסטווא — אין סאלדאטען.

ביי די סאלדאטען איז קאנסטאנטינ'ען זעהר געפעלען געוואָרען. וועניג ארבייט אוז גענוג צו עסען, אוז פרעהליך איז אויך געווען. ער האָט זיך גוט געלערענט די דיענסט, וואם איז בעשטאנען אין געהאָרכ־ זאמקייט צו נאטשאלסטווא — ווייל געהאָרכזאמקייט אין געווען זיין נאטור.

לאנג אין קאזארמע האָט מען קאנסטאנטין'ען ניט געהאלטען. עס איז געווען א צייט פון מלחמה — אוז ערגעץ־וואו האָט געוואָרט אויף איהם א רעהר פון א ביקס, אדער א קאנאן. טויזענדע אנדערע האָט

קוואל פון ענערגיע, וואם דער פריהלינג־הויך האט אריינגעגאסען אין די ערד אריין, און אויך אין זיינע ביינער אריין. אה, ווי ער וואלט געוואלט אנשטאט די ביקס, דעם שפאדעל אין האנד נעהמען און אויפקאפיען די ערד... געזעהן ווי די שראפנעלען גראבען גריבער אין די ערד און די פעלד צודרעפטשען זיי, האט עס זיין הארץ צושניטען: — פערזינדיגען זיך פאר גאט... די ערד'ס פנים פערדארבען זיי...

וואם עלטער דער פריהלינג איז געווארען, האט די ערד אלץ מעהר געבענקט נאכ'ן פויער, און דער פויער נאך איהר... די פויערים זיינען אבער אין סאלדאטען־מאנטלען אין די גריבער געלעגען, געגעסען א סך און גאר ניט געטהאן. קאנסטאנטין האט אנגעהויבען צו פערשטעהן, אז עפעם איז ניט גלאט אין דער וועלט, „צוהולויעט זיך די מענשען", האט ער זיך געטראכט, קוקענדיג אויף די פויערים וואם ליגען אין די גראבענס מיט די ביקסען אין די הענד, און געהען ניט ארוים די ערד בעארבייטען. מיט בעדויערען און רחמנות האט ער געקוקט אויף דעם באדען וואם האט זיך אויסגעשפרייט פאר איהם א שווארצער און א פייכטער און האט געבענקט נאכ'ן אקער, ווי א מענש נאך א פריש העמד, וועז דער פריהלינג קומט...

די ערד האט זיך געשפאלטען, געפארעט. דא און דארט האבען זיך גרעזלאך געוויזען, ווילדע שפראצען ארויסגעקומען, וועלכע זיינען באלד צוטראטען און צודרעפטשעט געוואָרען פון די פערד, פון די שראפנעלען און פון די זעלנערשע פיס... די פויערים זיינען פויל געוואָרען, און עס האט זיי גאר ניט פאר דער ערד געארט, און פאר'ן פריהלינג געקימערט. די פעלדער שטעהען אין הויכען פריהלינג וויסט, און די פויערים עסען און טהוען גאר ניט...

קאנסטאנטין האט זיך דערמאהנט אן זיין סווינינקא, אן זיין דארף — שטעהען דארט אויך די פעלדער וויסט, און קיינער בעארבייט זיי ניט — ניט קיין קארטאפעלס פערזעעט, ניט קיין וויציען אויפ'ן וויכטער, **ניט** די בהמות פון שטאהל ארויסגעלאזט... און דא איז שוין אזוי שפעט אין פריהלינג — און ער זיצט דא אין א גרוב, מיט א ביקס

און די מלחמה האט ביי קאנסטאנטין'ן געקראגן א פערשטענדנים און א טעם. ער האט געוואוסט צו וואס מען דארף זיך געהן שלאגן מיט'ן דייטש און פאר וואס מען דארף זיך דאס לעבן איינשטעלן.

— אז מען זאל פון דייטש די ערד צונעהמען און די פויערים צו־טהיילען.

לאנג איז קאנסטאנטין געלעגען אין די גראבענס, אין די פעלדער, און האט געהאלפען מיט אנדערע דעם פיינד צו פערטרייבען. דער קריעג איז געווען גוט און היימליך. צו עסען איז געווען פיעל און אר־בייט ווינציג. עס איז דורכגענגען דער זומער, עס איז דורכגענאנ־גען דער ווינטער — און דער דייטש־פיינד איז נאך אלץ ניט פערטריבען געווארען, און די ערד צוטהיילט מען נאך ניט צווישען די פויערים. עס איז אנגעקומען דער פריהלינג, דער גאנץ פריהער פריהלינג. די ערד האט אנגעהויבען ענטפלעקט צו ווערען פון די שנעען. דא און דארט האבען זיך געוויזען שווארצע שטיקער אויבערפלעכע וואס האבען זיך געשפאלטען און פארעם פון זיך ארויסגענעבען, און געשמעקט מיט ערד־געשמאק. קאנסטאנטין'ן איז דער קריעג שוין לאנג פער'מיאוס'ט געווארען. ניט דער שרעק פאר'ן טויט — צום טויט איז ער צוגע־וואהנט געווארען דורך דעם יאהר און א האלב וואס ער איז אין די טרענטשעס געלעגען. נאר עס איז איהם פער'מיאוס'ט געווארען דאס, וואס ער האט ניט געהאט וואס צו טהאן. צו עסען איז נאך געווען, אבער ארבייט ווינציג, און עס האט זיך געבענקט עפעס צו טהאן. דער יונגער פריהער פריהלינג וואס האט זיך אויסגעגאסען איבער די לאנ־קעס, האט אן עפעס דערמאהנט: אן אן אלטע בעקאנטע זיסע עראינע־רונג. און עס האט זיך איהם פערבענקט נאך ערד, צו בעארבייטען די פעלדער, איינצושפאנען די פערד צום אקער און איבערוואוארפען דעם גרונד. דאס יונגע פרישע גראז, וואס האט זיך דא און דארט ארויסגע־זויזען, האט איהם דערמאהנט אן די יונגע בהמות, אן די קעלבלאך אין שטאהל, אן די זשערעבקעס וואס זיינען דורך'ן ווינטער געבוירען געווארען און מען בעדארף זיי צום ערשטען מאל אין פעלד ארויספיהרען, אז זיי זאלען גאט'ס וועלטען דערזעהן. יעדען פריהמארגען, וועו קאנ־סטאנטין האט זיך אין גרוב געוועקט, האט ער דערפיהלט א נייעם

די שטומע.

נאך א געוויסע צייט, אז איך האב מיך אין דער וועלט ארומגע־וואלגערט בין איך צוריק צו מיין טאטע־מאמע אהיים געקומען.

איך זיץ ביי'ם פענסטער און קוק מיר ארויס אין מיין בעקאנט גע‌סעל... די גאס איז אין א האלב־טונקעלען וואלקען איינגעהילט ווי אין א פאטשיילע, א וואכרים ווינטעל האט אין גע‌סעל געבלאזען.

געגענאיבער מיין פענסטער — דער בעקאנטער אייביג וויסטער און אייביג בעשמוצטער סטעלמאר'ס פלויט, מיט די גרינע צווייגען, וועלבע שטייגען פון איהם ארויס, און אינגלעך קריכען און רייסען באהנעם... ווייט אין הימעל, ביי'ם אלטען פאלאץ, וואס שטעהט אין אינזאמען וואלד, וואו דער פריץ ליעגט בעגראבען, באדען זיך וואל־קענדלעך, פליסענדיג אין זיך און פון זיך, געהען אין ים אריין, טרינ־קען זיך אן מיט וואסער, און וועלען באלד אין גע‌סעל אנקומען אויף אונז ארבגיסען דאס וואסער, וואס זיי האבען אין ים זיך אנגע־טרונקען...

יעקב דער טרענער לויפט פארבי פאר'ן פענסטער, טראגט א בארעל ביר פון לאנקעשין און קינדער אין דער גאס זינגען:

„— די מאמע, די מאמע איז ניטא.
„— וואו איז זי געפאהרען?
„— נאך לאנקעשין.
„— וואס וועט זי מיטברענגען?
„— א טונדעל ביר.
„— וואו וועט מען עס שטעלען?
„— הינטער דער טהיר.
„— וואו וועט מען עס שטעלען?
„— איך מיט דיר".

אין האַנד, מיט נאָך פּויערים און מען רויכערט טיטון און מען טאַנצט א קאַמאַרינסקע, און גאָר ניט — נאַטשאַלסטוואָ הייסט אזוי.

— צוהוליעט זיך, נאַטשאַלסטוואָ צוהוליעט זיך — טראכט זיך קאַנסטאַנטין — דעם פּויער פּויל געמאכט, די ערד פערדאַרבען, און פאר גאָט פערזינדיגט זיך...

מיט אמאל האָט זיך דערהערט אויף דעם פראַנט, אין די גראַבענס אז נאַטשאַלסטוואָ איז אוים געוואַרען: צאר באַטיושקא אראַבנעזעצט — און נאַטשאַלסטוואָ ניטא מעהר: רוסלאַנד איז בעפרייט געוואַרען פון נאַטשאַלסטוואָ.

דער פּויער קאַנסטאַנטין האָט זיך פערטראַכט וועגען די נייעס, און זיך צו די פּויערים, זיינע חברים, אבגערופען:

— אויב אזוי, קומט אהיים, פּויערים! געגוג געהוליעט, צייט די פעלדער צו בעארבייטען! רוסלאַנד איז פריי פון נאַטשאַלסטוואָ!...

און זי שטעהט פאר מיין פענסטער, פערריכט זיך דאָס טיכל אויפ'ן קאָפּ און שמייכעלט, ווי זי וואָלט זאָגען:

— יאָ, יאָ, הינדעלע!

און א רעגען הויבט אָן צו טריפֿען, א טראָפּען צו א טראָפּען. דער פֿלויט ווערט דורכגעווייקט, א סך טרעהרען ווייזען זיך אויף די בלעטער פון די בוימער.

און דער רעגען נעצט זי דורך, זי שטעהט, לאָכט און ווייגט...

— נו, וויים ניט גאָט וואָס ער טהוט? ער שענקט ניט קיינעם. אוי, אוי, וויסט ער וואָס ער טהוט.

איך קוק מיך אום, מיין מאָמע זיצט אין צוויטען וויגקעל די ברילען אָנגעטהון אויף די אויגען, האַלט א גרויסען קרבן־מנחה סדור אין דער האַנד, און דאַוונט מנחה...

— זעהסט דו, מיין זוהן, ביי גאָט ווערט גאָרניט פערפאַלען. לאָזט געהן דעם קרוג ביז צום וואַסער...

— דאָכט זיך, הינדעלע?

— יאָ, הינדעלע, די אָרענטליכע...

— וואָס איז דאָס מיט איהר געוואָרען?

— זי האָט דאָך חתונה געהאַט!

— חתונה געהאַט?!

— אודאי! מען זאָגט, זי האָט געוואַלט א פערענטפערניש אויף יענער ווילט איבער איהרע מעשים, האָט זי זיך גענומען א מאָן, גלאַט אזוי, נאָר זי זאָל הייסען זיין ווייב... איהם געגעבען וואָס ער דארף, נאָר ער זאָל יערען טאָג דאַוונען פאָר איהר, שבת האַלטען. זי ווילּ, הייסט דאָס, גאָט איבערבעטען. נור גאָט דארף ניט אזעלכע... איז זי קראַנק געוואָרען, דער מאָן וואַלגערט זיך ערגיץ אין דער מדינה, און זי אין שטאָדט אָרעם, שטומערהייד.

שטום?

— מיט איהר קוקּ האָט זי געצויגען צו זיך פרעמדע מאַנספּערשוינען, האָט זי גאָט שטום געמאַכט.

און הינדעלע שטעהט אין גאָס, קוקט אויף מיר, ווי זי וואָלט מיט'ן קאָפּ צוגעשאָקעלט: אזוי איז עס, אזוי איז עס.

— לויפט זי א גאַנצען טאָג אין גאָס אַרום, און ברומט... וואָס? ווען? קיינער ווייט ניט וואָס זי ווילּ: זי איז דאָך שטום. מען

עם פאהרט א וואגען פארבייַ פֿאר'ן פענסטער אנגעפאקט מיט קאָרב און קאסטען, און אזוי פיעל דרענגער, מיט מענער און וויי־בער; מען פאהרט אודאי פון מארק, א שטויב געהט אויף. א גאנצע סטאָרע געגן שרייען, **נאָר זיי געהן נאָר „צווויי הויבע דייטשען מיט לאנגע בייטשען"...**

און דונקעל ווערט אין געסעל.

די הימלען קומען נעהענטער צו דער ערד. קומט א וואלקען צו ציהען און שלינגט איין אלע קלייגע וואלקענדלעך אין זיך, און א שווארצער פלעק הילט איין דאָס געסעל, דאָס שטערטעל...

ווייט אין געסעל רופט א מאמע:

— קומט, קומט קינדערלעך אין שטוב אריין, **א רענען וועט זיין, א רענען וועט זיין!**

געהט א אידענע פארבייַ, איינגעהילט דאָס פנים אין א שווארצע פאטשייעל; דאכט זיך זי ווייַנט און לאכט צוזאמען. שטעלט זיך אב פאר מיין פענסטער און נעהמט צוזאמען שפענדלעך פון גאס. דאָס טוך פאלט איהר פון קאפ אראָב, די האר פרעסען זיך אויפ'ן שטערן, און די ווייכע לעפלען פון די אויערען ציטערען אין דער שטיל... דער ווייסער האלז, וואָס ציהט זיך פון א גערויטעלט קאפ־טענדעל ארוים איז טרויעריג־שטום, און די ברוסטען בעוועגען זיך לייכט אונטער דעם קאפטענדעל. דאָס יונגע און נאך גאנץ פרישע געזיכט, אויף וועלכען עס ליגט אויסגעגאסען א בעהאלטענע תאוה, הארמאָנירט ניט מיט די טיפע, ערנסטע שווארצע אויגען, וואָס בע־האלטען זיך טיף אין געזיכט. און די אויגען ווייַנען, דאכט זיך, אין דער שטיל פאר זיך, נאר דאָס פנים שמייכעלט גוטוויליג.

— הינדעלע!

— יאָ, הינדעלע.

... **טאטע איז הימעל! דענסטמאל וועז איך האָב געראָלטען איהר האנד אין טיינע... איהר גאנצע נשמה האָט געציטערט אין איהר צערטליכע האנד... און די ליפען האבען זיך אין דער העלפט געעפענט,** און עס האבען זיך געוויזען א רייהע ווייסע צייהן...

מיין הארץ קלאפט אין דער שטיל:

— הינדעלע... הינדעלע...

— דא! דא!
איך האָב זי געזוכט,
זי איז שוין אין גאָס ניט געווען.

בײנאכט בין איך אין געפֿל ארויסגעגאנגען, בעקומען מיינע אלטע חברים — די הייזער אין זייער נאכט־שאטען. דער שאטען פון איין הייזל האָט אין זיך איינגעהילט דאָס צווייטע הייזל, און אזוי איך־איינעם האָט עס עפּעס געטרוימט, שלאָפֿערigערהייד צי וואכעריגער־הייד, די גוטע יאָהרען וויסען זיי... נאָך דעם רעגען איז די נאכט געווען א פינסטערע. שטיל איז אַרום, ערגעץ אין א נאָרע קלאָגט א הונד... ערגעץ אין א דאָך־שטיבל וויינט א קינד... וויט אין גע־סל פֿאָהרט א פוהר און א מענש געהט פון דערווייטען, און דאָס עכא פון זיין טריט, ווי עס וואלט פון א הויל־ען פֿאָס אבגעקלונגען... וויט אין געפֿל קלאָגט דאָס מיהלעבל פון אָרע קאשעמאכער, צורייבענדיג דעם וויינ אויפֿ'ן שטיין, און עס הערט זיך דעם וויינ'ס קרעכצען... און איבער דעם אלעם איז צוגעדעקט א גרויער נאכט־פלעק, בעהאל־טען פון מענשע'ס אויגען...

איך געה פֿארבי דאָס הויבע, איינשטאָקיגע הויז, וואָס שטעהט אין ליק פון אונזער געסל. דער דאָך איז בעהאלטען און אויסגע־מישט אין נעבל פון דעם נאכט־פלעק. אין דער הויך אין א קליין פענסטערל, וווייזט זיך א ליכטל, און עס הערט זיך א הארצרוי־סענדיג ברומען: אימ־מ־כ־ם! אימ־מ־מ־ם! ווי אן איינזאמע נשמה וואלט פאר זיך געווויינט.

איך קוק מיך אום.

אויף דער שוועל פון דעם קלײנ־שטוב וווייזט זיך א אידענע, די בעקריין, אין א טוך איינגעהילט, און וווייזענדיג מיר מיט'ן פינגער אין דער הויך צו'ם פענסטערל זאגט זי:

— קיין אויג לאָזט דאָס ניט צומאכען א גאנצע נאכט, אָט אזוי ברומט דאָס.

— וואָס ווילּ זי דאָס אזוינס?

— איין גאָט וויסט זי, ליגט א גאנצע נאכט און ברומט; זיי זאגען דאָך: א בריף ווילּ זי שרייבען. געה פרעג א שטומען!

זאגט, אז זי וויל מען זאל איהר שרייבען א בריעף צו איהר'ן עפעס א „קאכאנעק", וואס האט זי פערלאזט. וואר קאן זי דארט פער־שטעהן?

— אוך וואו נעכטיגט זי?

— אין איהר שטוב. עס איז דאך א ירושה פון איהר פאטער, א פרומער איד געווען, אוך האט איבערגעלאזט נאך זיך אזא מאכטערעל, ליעגט זי אויף איהר שעניק.

— אוך פון וואס לעבט זי?

— מענשען זיינען זיך אויף איהר מרחם, ברענגען איהר א לעפעל עסען. פון אונז טראגט מען איהר פון צייט צו צייט אויך עפעס אהין. עס איז דאך א נפש. גאט בעצאהלט איהר פאר דאס איהריגע אויף דער וועלט.

דער הימעל האט זיך פלוצלונג געשפאלטען, אוך גאט'ס וואגען איז איבער אונזערע קעפ דורכגעפאהרען...

מיין מאמע האט די האנד אן די שויבען אנגעריהרט אוך א ברכה געמאכט איבער'ן דונער.

— שמואל, שמואל! געה אוועק פון פענסטער.

די טראפען רעגען האבען אין די שויבען אנגעקלאפט. מיין מאמע האט זיך געשטעלט דאוועגען שמונה־עשרה.

אין עק גאס שפילען זיך קינדער אין רעגען, אזוי ווי זיי וואל־טען זיך מיט'ן טאטען אין הימעל גערייצט: דיינע טראפענס קענען אונז אין שטוב ניט ארייניאגען. טהוען זיי זיך אוים די שטיוועלעך מיט די קאפאטקעלעך אוך האלא! אין די רינשטאקען.

אין דעם ווערט א גערודער אין געסעל. פון דערווייטענס לויפט א אידענע מיט גרויסע געוואלדען:

— כאפט'ס! כאפט'ס!

איך קוק ארוים פון פענסטער. חנה שרה'לעם געוועלב שטעהט אין גאנצען אין רינשטאק אוך דאס וואסער כאפט פון איהם שטיקער האלץ ארוים: א באנק, א שטוהל, אוך חנה שרה'לע דורכגעווייקט אין רעגען לויפט נאך נאך די זאכען: כאפט'ס! כאפט'ס!

אין גאס ווערט א גרויס געלעכטער. קינדער וואס טרעפטשען אין די רינשטאקען אוך לאזען שיפען אויפ'ן וואסער לויפען נאך חנה שרה'לען:

בריסטען געטולִיעט, דערנאָך האָט זי דאָס פּאַפּיער פּעסט, ערנסט אוּן לאַנג געקושט:

איך האָב געפּיהלט, אַז דאָס, וואָס עס האָט איהר ארץ ערפּילט חדשים, וואַכען, טעג, אוּן זי האָט עס ניט געקענט מיט די ליפּען אַרויס־ברענגען, האָלט זי יעצט אין איהרע הענד, אוּן טולִיעט עס צו איהר ברוסט...

יעדער נאַכט בין איך אין איהר שטיבעל געקומען, אוּן איהר בריעף געלעזען פּון מיין אנגעשריבענעם ביכעל, אוּן זי האָט דאָס שטיקעל טויטע פּאַפּיער צו איהר ברוסט געדריקט...

פּון דענסטמאָל אָן האָט איהר מוראַ־דיגער ברומען אויפגעהערט אין דער שטילער נאַכט דאָס שטילע געסעל צו שרעקען.

דאָס איז געווען מיין איינציגע טובה, וואָס איך האָב געקענט טהאָן פּאַר א שטומע...

איך בין אַרויף אויף די פערקרימטע טרעפ, אַריין צו איהר אין שטיבעל. אויפ'ן בעט, אין וועלכען די קישענס מיט די קאָלדרע האָבען נאָך דערמאָהנט אָן די גוטע צייטען, איז הינדעלע געלעגען. דער טונקעלער שיין פון דעם פֿענסטער לעמפּעל האָט האַלב בעלויכטען איהר קערפּער און די וויסע הענד, וועלכע האָבען וויך דעם קאָפּ ארומגעהאַלטן. די צוקאָטע טונקעלע האָהר, וועלכע זיינען געווען פערבאָרגען אין שאָטען, האָבען, דאכט זיך, דאָס גאַנצע בעט צוגעדעקט. אין איהרע אויגען האָט א שווערץ ליכטעל געברענט, און פון דער אויפגעדעקטער ברוסט האָט אַרויסגעשמעקט דער געשמאַק, מיט וועלבען די קישענס און די קאָלדרע האָבען דערמאָהנט אָן גוטע צייטען...

— דו ווילסט שרייבען א בריף צו איהם? — פרעג איך זי.

א ליעבליכער שמייכעל האָט איהרע וויסע צייהן בעלויכטעט.

איך האָב אויפגעדרעהט דעם קנויט פון לעמפּעל, אַרויסגענומען פון מיין בוזעם מיין ביכעל, און הויב אָן שרייבען, לעזענדיג איהר הויך, וואָס איך שרייב.

„צו מיין געליעבטען...

„פֿאַרוואָס האָסטו מיך פֿערלאָזט? זעה, איך בין שוין געזונד, אין גאַנצען געזונד, און וואַרט אויף דיר, אז דו זאָלסט קומען צו מיר, וועלען מיר ביידע ביי'ם רב חופּא וקדושין נעהמען.

„זעה, איך וואַרט אויף דיר, איך בין שוין וויעדער געווארען די „שעהנע הינדעלע". די האָהר ווען איך מיר צולאָזען, איך וועל פּאר דיר זינגען, ווי דענסטמאָל, דענסטמאָל..."

א וואַרעמער נערוו האָט אין מיינע גליעדער גענעבען א ציטער... זי האָט מיך ביי דער האַנד אָנגענומען. אין איהר האַנד, אזוי שוואַך און בלייך, האָט געציטערט דאָס גאַנצע צערטליכקייט פון א פרוי, וואָס איז קראַנק געווען און קומט בישלעכווייז צוריק צום געזונד. דאָס גזיכט האָט זי טיף אין קישען איינגענורעט, און אָנגעהויבען צו ווייגען, אָבער אזוי טיף געווייגט, אז זי האָט די טרעהרען געקושט, געטרונקען אין זיך...

איך האָב אויפגעהערט צו שרייבען. דערנאָך האָט זי פון מיין האַנד דאָס בלאַט גענומען, אויף וועלכען די פּאַר ווערטער זיינען געווען אויפגעשריבען, און טיף אין צערטליך דאָס בלאַט צו איהרע

יחזקאל מיכאל'ס איז אמאל געווען א בית־המדרש־בחור, האט ער חתונה געהאט פון אילזשע, און דערנאך אז ער האט שוין געהאט א קינד, פאלט איהם איין א נארישקייט און ער פאהרט אוועק נאך ווארשוי. קומט ער צוריק דייטש געקלייידעט. דער שווער הויבט אן שרייען, דאס ווייבעל ווייגט און מען כאפט דעם גוי אריין צום רב.

דאס וואסער אין אילזשע האט א נאמען און גט'ן מען.

און דאס ווייבעל ווייגט און נעהמט א גט.

דאס קינד איז געבליבען ביי איהר, ער איז צוריק נאך ווארשע.

אויף אלע יום־טובים קומט ער אהיים צו זיינע עלטערען. אין שטערטעל זאגט מען אפילו, אז דאס פאר פאלק האט נאך צווישען זיך א גרויס שיכות. נאר דאס איז א ליגען. דאס ווייבעל קאן זיין נאר מען ניט הערען, און וויל ניט נאך אמאל חתונה האבען נאר דערפאר, וויל זי וויל דאס קינד זאל אביסעל עלטער ווערען.

געווען איז עס שבת נאך מיטאג, אילזשע האט אויפגעפענט איהרע טויערען און ארויסגעפיהרט איהר ביסעל פערמעגענס אין גאס ארוים. איטליכעם ווייבעל, וואס האט נאר וואס עס איז פערמאגט, איטליכעם מיידעל, וואס האט נאר געהאט בעהאלטען א וועלכע עס איז שמאכטע, האבען זיך אנגעטהאן, אויסגעפוצט און שפאציערען גענגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפאציערען האט אילזשע איהר בעזונדער שיק. עפעם דאס געהן פון יערען ווייבעל, פון יערען מיידעל איז מיט א כיוון, עפעם מיט א בעזונדער מיין: „זעהסט, איך האב מיך אויסגעציערט, געה איך מיר שפאציערען, כדי צו בע'חנ'ווען אילזשע מיט מיין שעהנקייט"...

פאר א הויז שטעהט יחזקאל מיכאל'ס, א הויבער יונגערמאן, אנגעטהאן אין א שווארצען קאפעליוש. דאס שנירעל פון קאפעליוש איז צוזאמענגענפלאכטען מיט דעם שנירעל פון די בריללען, און ער שטעהט און קוקט מיט א געלעכטערעל אויף די שפאציערענדע. קינדער רינגלען איהם ארום, בעקוקען איהם פון קאפ ביז די פים; די עלטערע

א געגנט פאר-פאלק.

דער הימעל, זאגען מענשען, איז אומעטום גלייך. אבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האט טאקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פאר איהר געמאכט, — דעם שטערטעל'ס הימעל. אבגעפאסט איז ער, אז ער זאל זיך ציהען פון דארט, פון נאך דעם גוי'עשען „בית-עולם" ביז ווייט אונטער דעם בארג, וואס איז אויך יענער זייט שטערטעל. אבגעפאסט איז ער, אז דער סאמע מיטען זאל גלייך אויסקומען געגנאיבער דער שוהל. וועז מ'זאל דעם הימעל מעסטען, וואלט אויסגעקומען, אז דאס פעהנדעל פון דער שוהל שטעהט פונקט אין מיטען הימעל, און מיט א כיון איז דאס אזוי געמאכט געווארען, כדי דער הימעל זאל קענען אלץ צודעקען, אלע שיצען, אפילו דעם גוי'עשען „בית-עולם". זיי זיינען דאך געווען אילזשער גוים, און אן אילזשער גוי, מוזט איהר ווייסען, איז א רעכטער צדיק, האלט מעהר פון שבת איידער פון זונטאג — זאל ער זיך אן עצה געבען, אז שבת זיינען דוקא אלע געוועלבער פערמאכט און זונטאג אפען... אפילו דער אילזשער סטראזשניק איז אויך מעהר איד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט'ן אידישען לוח, איידער מיט זייער'ן... אפילו זיין מונדיר טראגט אויך זיך דעם ריין אידיש-אילזשער חן, אויך דאס היטעל זיינם און די שליפעם! נאך מעהר, אפילו אויך דעם שפיץ פון דער קירכע וואלט מען געקאנט בעמערקען אויך עפעם אידישעם: אויך דעם דריידעלע און חנ'דעל, וואס איז אויך דעם שפיץ, ליענט עפעם אוים-געגאסען נחום מאיר דעם גלעזער'ס שיק...

און אפילו אין אזא אילזשע האט זיך אריינגעכאפט א דייטש און דאס איז געווען יחזקאל מיכאל'ס.

גרויסע הנאה; באלד אבער רוקט זיך אראב איהר קליינער שטערן, און א זיפץ לאזט זיך הערען אין דער שטיל.

— טאטעשי, קום, רייסט דאס קינד דעם פאטער ביי דער האנד.

יחזקאל מיכאל'ס האט אנגענומען דאס קליינע קינד ביי דעם קליינעם הענטיל און מיט איהם שפאציערען גענאנגען.

די זון האט זיך אלץ מעהר און מעהר אננעהויבען ארונטערלאזען אונטער דעם בארג, און זיך פערבלאנדזשעט דארט טיף צווישען בלאהע אינזלען. א לייכטע כמארע שוועבט אויף דעם היכעל, און דארט איבער דעם בארג זיינען עפעס ווייסע וואלקען, ווי ווייסע בערג בעגילדעט געווארען, און ווארפען א גלאנץ אויף דעם שפיץ פון דער חורבה, וואס איז אויף דעם בארג.

יחזקאל גיהט מיט דעם קינד טריט ביי טריט, און גלעט עס לייכט מיט דער האנד איבער די געגרייזעלטע הערעלעך.

הינטער דעם טויער שטעהט דאס ווייבעל און קוקט נאך און שמייכעלט, דער טאטע מיט'ן קינד גיהען פאר'ן טויער דורך.

דאס ווייבעל איז פלינק ארונטער דעם פלויטעל, וואס איז ביי דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג ארויס.

זיי זיינען פערביגענאנגען, און זי איז ארויס פון דעם פלויטעל. איהר רויט געזיכט, וואס האט זיך ארויסגעוויזען פון אונטער דעם שייטעל, האט אין דער שטיל געשמייכעלט.

— זעהסט, טאטעשי, דא וואהנט די מאמעשי, קום! — זאגט דאס קינד, ציהענדיג דעם פאטער ביי דעם ארבעל.

ער איז שטיל געווארען און האלטענדיג פעסט דאס קינד ביי דעם הענטיל, איז ער ווייטער גענאנגען.

דאס קינד האט זיך פלוצלונג אומגעררעהט און האט דערזעהן, די מוטער שטעהט פאר דער טויער.

—טאטעשי, טאטעשי, — די מאמע, די מאמע! — האט דאס קינד פרעהלעך געטאנצט, ציהענדיג דעם פאטער ביים ארבעל, און ווייזענדיג מיט'ן פינגער אהין צום טויער...

מענשען שטעהען פון דערווייטען. איינער מיט קאפ און בארד פול מיט פערזרן און מיט וואנצעס, וואס טראגען נאר אויף זיך דעם סימן פון געטרונקענעם רויטען וויסניאק, שטעהט און טייט מיט א פינגער אויף איהם. מיידלעך און וויבלעך ווארפען אויגען און פערשעהמענדיג לויפען זיי פלינק פארבי. טהיילן וויזען, אז זיי זיינען ניט קיין קלוינשטעדטינג בהמות און קוקען איהם גלייך אין די אויגען אריין. און ער קוקט, שמייכעלט, מאכט א מינע פון א גרויס־שטעדטינגען און קוקט זיי גלייך אין די אויגען.

באלד, עפעס ווי פון הימעל אראבגעשפרונגען, איז צו איהם צוגענאנגען א קליין פינף יעהריג מיידעל, אנגעטהון אין א רויט קליידעל מיט א ווייס שערצל, און גלעטענדיג יחזקאל־מיכאל'ס ביי דער האנד, האט זי ליעבליך געקוויטשעט:

— טאטעשי, טאטעשי!

יחזקאל מיכאל'ס האט ארומגענומען דאס קינד, עם אויפגעהויבען, צוגענומען עם צו זיין הארץ און געטרייי געקושט.

— זעהסט, טאטעשי, — זאגט דאס קינד, — מאמע האט געקויפט, — און זי ווייזט דאס נייע רויטע קלייד, אין וועלכען זי איז געווען אנגעטהאן, דאס שירצעל און די שווארצע שיכלעך.

און ער גלעט דאס קינד:

— מאמע האט אבגעוואשען, אויפגעקעמט, און געשמקט צום טאטען, — זאגט ווייטער דאס קינד אויפהויבענדיג די קלייניע אויגעלעך אין דער הויך צום פאטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאמענגעצויגענע ליפעלעך האבען זיך ארויסגעווייזען צוויי שורות ווייסע צייהנער. די הערעלעך האבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האלז.

ער שווייגט און גלעט דאס קינד.

הינטער א טויער, וואס איז גלייך געגענאיבער, שטעהט א יונג ווייבל און קוקט ארוים דורך א שפאלט. זי זעהט, ווי יחזקאל גלעט דאס קינד, אזוי ווייך אזוי טאטע'דיג, און ווי דאס געזיכט פון קינד לאכט פון פרייד, שפרינגט צום טאטען. דער מוטער טהוט דאס א

קראקוי.

(זיי און מיר).

גֶּעווידמעט סמאַניסלאַוו ווימקעוויטשׁ.

I

דער „רינאָק".*)

זיי זיינען די בעלי־בתים, מיר — די שכנ'ם־שכנים. **איך וועל** אַנהויבען פון די בעלי־בתים.

דער מאַרק דאָס איז די מזרח־וואַנד אין קראַקוי. הויכע שמאָלע הייזער שטעהען איינגעקוועטשט איינער צום צווייטען, אזוי ווי זיי וואָלטען זיך אַנגענומען ביי די הענד: האָבען זיי מורא פאַר עפעס און זיי האָלטען זיך אין איינעם, איינע דאָס צווייטע אונטערגע־שטיצט? אין מיטען „רינאָק" די לאַנגע „צוקערניצע" מיט איהר פוילישער קאַפּקע אויפ'ן קאָפּ. די — באָבע אַרום די קינדער. די באָבע אין דער בריטער שירץ, מיט די ברילען אויף דער נאָז פער־צעהלט אַלטע מעשיות די אַרומיגע הייזער:

„עס איז אַמאָל א פּאָלק געווען,
עס איז אַמאָל א פּאָלק געווען".

אין דער שטילער נאכט איז עס געווען, **איך האב** אַליין אין די גאַסען געבלאָנדזשעט. כ'לעבען, אין „רינאָק" איז גוט צו בלאָנדזשען. דו פיהלסט דיך עפעס זיכער צווישען אַלטע, ערענסטע הייזער —

---

*) דער מאַרק אין קראַקוי.

עפּעס ניט ווילענדיג האָט זיך יחזקאל׳ס אומגעקערט און האָט דערזעהן זיין געוועזענע פרוי.

א מינוט איז דאָס פֿאר־פאלק געשטאַנען און געקוקט איינער אויף דעם אנדערען, באלד אבער האָבען זיי זיך ביידע אן עפּעס דערמאָהנט, זי איז פלינק ארונטער דעם טויער, און ער, האלטענדיג דאָס קינד ביים הענטיל, איז מיט גיכע טריט ווייטער אוועק אין געסעל.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמעשי דאָרט.

אין מוזעאום.

עס האט אמאל א העלד געלעבט. דער העלד איז געשטארבען. זיינען געקומען זיינע אייניקלעך און האבען אויפגעזוכט זיינע טאבאק־קעשטעלאד, זיינע סידורים און האבען דאס אויסגעציערט און אויס־געפוצט, אין דער גלעזערנער שראנק אריינגעשטעלט: א אנדענקען פון זיידען.

און אויסגעזוכט האבען זיי די צובראכענע צינעל פון זיידענ'ס אויוועז און האבען זיי גלייך געשטעלט. א רחמנות, נעביד. מען זעהט בחוש, א פאלק וויל ניט געהן אין קבר אריין. און מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט צובלוטיגטע הערצער, האבען זיי אויפגעקליבען די שטיקלעך, די ברעקלעך וואס שטעלען צוזאמען א פאלקס־נשמה, א פאלקס־הארץ, און קלייבען צוזאמען, מיט אלע כחות עס צו דער־האלטען:

„קומט לאמיר צוזאמענקלייבען די נשמה!"

און דעם זיידענ'ס פערראסטעטע שווערדען האבען זיי צוזאמענ־געגומען און אויסגעשטעלט זיי אין בריייטע שויבען שאפען: „אונ־זערע שווערדען" „דעם זיידענ'ס שווערדען". שווערדען אין א כוח זעאום — איז דאס ניט דער צייכען פון טויט? שווערדען אלס אנ־דענקען זיינען געווען שווערדען.

געווענע שווערדען, אויסגעריינטע עפאלעטען! שליפעם אין דער שראנק — קענען שוין ניט בעפעהלען.

„פאמיאנטקעם", מצבות אויף העלדען:

„עס איז אמאל א פאלק געווען,
עס איז א פאלק געווען"...
עס רייסט דאך ביים הארץ...

אין דער גאס.

געה איך אין דער גאס, מענשען לויפען, אייליען זיך, האנדלען און וואנדלען, די עלעקטרישע טראמווייען רוישען און ווי משוגעים לויפען זיי אין מארק ארום. מענשען שטעהען און דינגען זיך, מען לעבט. עס קאכט א לעבען. און זעהסט דו דארט דעם אידעל מיט'ן איינגעקנויטשטען צילינדערעל אויפ'ן קאפ — ער לויפט, ער האנדלעט,

עס איז זיך דאָ אויף וועמען צו פערלאָזען... דער הימל איז געווען אויסגעשטערנט, איין שטערן, ווייט אבגערוקט פון צווייטען, האָט מיט שטיל־שווייגעניש דאָס זייניגע זיך געטהאָן. די לבנה האָט פון לאַנגווייליגקייט אין פּליסענדיגע וואלקען זיך געטונקט, טהיילמאל האָט זי אונווויסענדיג א דאָך בעלויכטען, און די הייזער, איינם האָרט בייַם צווייטען, שטעהען אוך שווייגען. אן ערנסט שווייגען — ניט זיי שלאָפען, ניט זיי זיינען אויף, נור קוקען דיך שטום אן — ווילען דיר עפעס זאָגען און זאָגען ניט: זיי האָבען אין זיך א ערנסטען סוד בעהאלטען און האָבען דאָס מויל פערמאכט... אין זייערע שווארצע לעכער, דאָכט זיך דיר, ליעגען די העלדען פון „פאָן טאַראוש" טויט איינגעשלאָפען, אין זייערע בריייטע, לעדערנע פאסקעס, און זייערע פויליש „שארמאנקעס" מיט די שווערדען אין דער האנד אוך די היטלען אויפן קאָפּ. פון ערגעץ וואו א פענסטער שיינט א שטראהל ליכט אַרויס. צי האָט זיך ניט דאָרט, טהיילמאל, א טויטער אויפגעכאפט? באלד דערוף איז דאָס ליכטל שוין אויסגענאנגען. א פּנים, יענער דאָרט האָט פערשטאַנען, אז עס איז בעסער צו חלומ'ען ווי אויף צו־זיין, און האָט זיך ווייטער שלאָפען געלעגט...

די נאַכט איז שטיל, די נאַכט איז רוהיג. מען ווייסט ניט, ווען עס האָט זיך אנגעהויבען אריין צוגענב'ענען א ליכטיגער שטראהל אין הימל אריין און טיף, ווייט אוך בריט אין הימל געלאָזט א כווליץ בלוט אין אייגער פון די וועלען אויפ'ן הימל אוך דער רויטער גלאַנץ גיסט זיך אוים אוך קוקט ארוים פון צווישען די צווייי הויכע שפיצען פון דער „מאריאנסקער" קירך אין דער וועלט אריין. די נאַכט, אדער דער טאג שוין, קוקט מיט גרויע בריללען אויף דער שטאָדט. די הייזער ווי פריהער שטעהען שטום, נור זיי האָבען פון זיך א סוד אראָבגעווארפען. אוך הויכע מצבות בעגעגענען דעם טאג מיט גלייכגילטיגקייט.

פון „מאריאנסקען" טהורם אראָב פערבלאָנדזשעט זיך א שפּיעלען פון א טראָמפייט אוך זאָגט אן דער גאס אוך וועקט די גאס: דער מארגען ברעכט אויף!

די אלטע, הויכע מצבות האָרכען אוים מיט גלייכגילטיגקייט דעם טראָמפייטער'ס שפּילען.

אויף מיצקעוויטש'עס קבר.

מיצקעוויטש דער טאטע פון „פאן טאדעאוש" — וואס טהוט ער דא ?

געמומען זיין קערפער, אין א געמויערטע טרונע איהם אריינגע־לעגט, א דויערהאפטיג אנדענקען פון איהם געמאכט.

נאראנים! מיצקעוויטש'עס שוועדען שטעהען נאך ניט אין מו־זעון, זיין נשמה וואנדעלט נאך ניט צווישען פיער געמויערטע וועגר. אין טויזענדער הערצער לעבט זי, זי וועט לעבען וועג איהר וועט שטאר־בען; זי וועט לעבען אזוי לאנג ביז דעם מענשענ'ס געפיהל וועט אין מענשענ'ס הארץ לעבען!

זיין שוועדר האט ער ניט אין דער האנד געהאלטען, אז דענסטמאל וען די האנד שטארבט, שטארבט די שוועדר אב. זיין שוועדר איז ניט אוים אייזען געווען, וואס זי קען פערראסטעט ווערען. זיין שוועדר איז גאט'ס וואדרט געווען, א טוי, וואס לעבט אויף הערצער, א טוי פון תחית־המתים, די נשמה פון נשמות...

אין טויזענדער טרונעם וען איהר וועט איהם איינמויערען, וועט איהר איהם ניט טויטען. פון זיין טויטען קערפער נור קענט איהר א אנדענקען מאכען. זיין נשמה האט זיך ארויסגע'גנב'ט, זי אין א לעבעריגער טוי פאר טויטע הערצער.

איך ווייל ניט וויסען, וואו מיצקעוויטש ליענט בעגראבען.

נעהמט איהם ארוים פון אייזערנעם קאסטען, מישט איהם מיט די ערד אוים — לאזט איהם צוריק געהן צו דער נאטור, פון וועלכער ער איז געקומען. לאזט איהם צוריק צו דער מאמע־ערד ווינטער אונ־טער דעם דיקען שנעע צו ליגען, זומער מיט אלעם צו בליהען, צו וואק־סען. דער רעגען זאל איהם נאס מאכען, דער טוי זאל איהם בעפרי־שען, און זעהסט דו דארט, א בלימעל צו א קרענצעל שמייכעלט אין הימעל ארויף, עס קומט א פויגעל צו פליהען, ער גיט א צופ דאס קרענ־צעל. א טראפען פון איהם האט עס גענאסען. צו גיסט זיך ניט אוים זיין שאל־מעלאריע אין דער לופט, בריים און רייך?

אויף דעם געמויערטען קבר האב איך א בלימעל געפונען.

א פערשלאסען קעלך, נאך ניט צייטיג געוואירען און עס הויבט זיך שוין אן צו פערטריקענען, ווי א ליעבליך אונשולדיג מיידעל, נאך

ער וואנדעלט — אוז הינטער דעם לעבען ווערט עפעס אז אנדער לעבען: עס ווי׳ל עפעס, עס בענקט נאך עפעס...

אוז די אלטע הייזער שטעהען טויט־שטום אוז פערשלאסען איז זיך, אוז מיט טרויעריגע שוועכע געהיימנים קוקען זיי זיך צו צום היינטיגען לעבען: וואס טהוען אונזערע אייניקלעך? וואס ווילען זיי? אוז זיי לערנען ניט, די אלטע, זיי ווייזען ניט קיין ווענ. זיי בעפעהלען ניט — נור קוקען זיך צו אוז שווייגען.

אין „וואוועל".

עס איז דאך א געלעכטער, אבער דאך אזוי. די „פאלקס־פער־זארגער" האבען מורא, אז די נשמה זאל ניט אין איינעם מיט׳ן טויטען קערפער אבשטארבען, נעהמען זיי אן צוזאמען שטיקלעך נשמות אוז ווילען די נשמה איינמויערען אין א שטארק, פעסט געבויטען הויז, פערזיעגלען זי מיט זיעבען זיעגלען, היטען, אז די נשמה זאל ניט אנטלויפען. זיי ווילען מען זאל ארויינקומען, איינזויגען זיך מיט דעם פאלקס־גייסט, שטארקער ווערען ביי זיך.

נארָאנים, וואס טהוט איהר? צוברעכט דאס הויז, א נשמה אין א הויז? גייסט אין מויערען?

איין וואהנונג איז נור פאר א נשמה — דאס איז דעם מענ־שען׳ס הארץ. אזוי לאנג ווי די נשמה לעבט אין מענשענ׳ס הארץ קען זי וועלטען בויען, ווילטען איינלעגען. א לעבעדיגע נשמה קען נור לעבען אין א לעבעדיג הארץ. א נשמה צווישען טויטע ביינער אוז שטיינער? פערווויסטעט קען זי נור ווערען, קליין אוז גלייכגילטיג!...

וואו נור א ביינדעל, וואס איז געווען ערגעץ פערוואַרפען אויף זיעבען ימים, האבען זיי עס געבראכט, אין אייזערנעם קאסטען אייז־געמויערט, דאס קריינדעל אויפ׳ן קאפ, די שווערד אין דער האנד.

אוז טהיילמאל ביינאכט, ווען א ווינד געהט פון דער ווייט אויף אוז ווהעט אויף זיגמונד׳ס גלאק, גיט דאן א קלונג אוז עס ווערט עפעס. א גרוס פון עלטערע צייטען. א קוש פון דער עלטער־באבע אין דער לופט. זיי מוזען זיך דאך דארט די טויטע ביינער אין זייערע אייזערנע טרונעס בעווענען. די שווערדען קלינגען אין די טרונעס אב, א וויעדער־קול איז עס... נור די טרונע איז צו שווער, פון איהר זיך ארויס־צוריסען.

"פאכטארש"*) אהן א אידישע „קרעטשמע" פעהלט עפעס ווי א בלי־מעל אין א הויז... נוים דארפען דעם איד, אז ניט דאס בערדעל צו צופען, כאטש „מה יפית" צו זינגען — א גוי נעהט אוים פאר א אי־דישען „מה יפית" — מיצקעוויטש האט דעם שעהנסטען „מה יפית" זין יענקעל מוזיקאנט'ס מויל ארויסגענעבען. „קאזמיערש" מאכט דעם איינדרוק ווי אזא מין אידישער „פאכטארש" אין קראקוי... און דער פאכטארש האט זיך זיין וועלט פאר זיך...

אן ארים אידיש מנין האט זיך ארומגעקליבען ארום די אלטע שוהל, אזוי ווי זיי וואלטען מורא האבען אליין אין גלות איבער צו בלייבען, וויל־ען זיי זיך פערלאזען אויף א גרול. אין מיטען כאפט זיך אריין איינס מיט דער „אויפגעדעקטער שאנד", דאס מיין איך, מיט אן אב־גערוסענעם דאך, מיט אבגערוסענע וועגד, נור דאך וועדט עס ניט געפאלען ביי זיך און עס וועדט ניט אן דעם יחוס. א אטלעסענע קאפאטע, כאטש זי אין צופליקט, צוריסען, פענדעסטוועגען איז זי מעהר שבת'דיג ווי א גאנצע, א נייע קאפאטע... א פערשעהמט מנין. זייע־רע בעלי־בתים זיינען דאך נור אידען וואס זיצען אין דער גאס ביי די אונטערגעהייצטע קוימענס און פערקויפען געבראטענע קארטאפ־לעס... און פרעהען זיך, אז די קעניגין יאדוויגא האט פאר אונז „זשידקעס" א פרוכט אויפגענעהט אין דער אלטע שוהל אריין... אט געה, נעהם אראב די נעטהא־קייט, וואס הענגט נאך אויפ'ן וואנד ביים אנהויב „קאזמיערש" און לעג זי איבער דער צווייטער זייט וואנד אריבער, האסט דו וויעדער דאס „גענהא" פארטיג.

ביי נאכט איז עס נעווען. פון „רינאק" בין איך אויפ'ן „קאז־מיערש" ארויס. די הייזער זיינען געשטאנען, וויל זיי זיינען געשטא־נען — און האבען מיט שטיל־שווייגענישׂ ווי א טוים, ערענסט געזיכט נאכגעקוקט און בעטראכט אלץ וואס איך טהו.. נור טהיילמאל האט זיך מיר נעראכט, אז מען פערצעהלט מיר עפעס, מ י ר, דעם אייני־קעל. מען וויל מיר עפעס איבערגעבען, זאגען „נו, וואס?" און זיי קוקען מיך אן און שווייגען. און איך האב מיך געפיהלט אזוי משפחה־דיג צווישען זיי, מיינע זיידעס, — אט, דא בין איך אין דער היים, ביי אונז...

*) פאכטארש — מילכיגער.

ניט אין די יאהרען, הויבט אן צו פערבליהען. אויף דעם פערטריקע־טען ליפען־רויז איז א פולע טרעהר געהאנגען, א לעבעדיגער טראפען טוי. און די בלום זויגט חיונה פון דער טרעהר און קען ניט פער־וועלקט ווערען. די טרעהר לעבט, לעבט, וועקט און דערפרישט.

און קענסט דו דאס מיידעל? ביים פענסטער זיצט זי, אין אייג־זאמען דארף און קוקט אויף דער דארפ'ס גאס. דארט ווייט צווישען די הויכע טאפאלען פערבלאנדזשעט א איד מיט'ן פעקעל אויפ'ן רו־קען, פון דארט ווייט פון נאך בערגער און טהאלען קומט צו ציהען, קומט צו פליהען א פערגעסענער זימ־זים. דאס מיידעל זיצט: „פאן טאדעאוש" אין דער האנד, און א עלטער באבע פערצעהלט אלטע מעשיות פון הארץ צו הארץ:

„עס איז אמאל א פאלק געווען,
עס איז אמאל א פאלק געווען".

און א פולע טרעהר אין אויג. גאט מיינער, וואלט איך די טרעהר פון דעם מיידעל'ס אויג אין מיר איינגעטרונקען, זי וואלט מיר א נייע נשמה בעשאפען.

ניין! איך וואלט די טרעהר געגומען און געקומען צו מיין ארים אומגליקליך פאלק און וואלט טויטע מענשען מיט די טרעהר אנגע־טרונקען. אזא טרעהר — קראנקע הערצער וואלט זי גהיילט, צו־בראכענע נשמות גאנץ געמאכט, זי וואלט א ניי לעבען בעשאפען...

אז עס פאלט א טרעהר ניט אויף מויערען, ניט אויף ציגעל און לעהם, נור אויף א בלום, ווער ווייסט, וואס אזא טרעהר קען בע־שאפען!...

II

קאזמיערש.*)

אז משיח וועט קומען און אידען קיין ארץ־ישראל פיהרען, וועט א פוילישער פריץ מיט די טויזענדער אבוועגען א איד, אבי ער זאל זיך אין זיין דארף בעזעצען. אין א פוילישען דארף אהן א אידישען

*) קאזמיערש דאס איז דאס אידישע קוואדרטאל פון קראקוי.

און פריי ביזט דו, פריי אויף גאט'ס וועלט.

וואדפט זיך דיר אמאל אין די אויגען א שווארצער פלעק, און א וווייסער שטרוי־דאך קוקט אראב פון דער הויך, דאכט זיך דיר, עס איז פון דער הויליער הויט ארויסגעוואקסען, ניט קיין מענשענ'ס הענד האבען דאס געמאכט, נאר אויסגעוואקסען איז עס ווי די גרעזער אין פעלד, ווי די בוימער אין וואלד.

און פער'חלומ'ט איז אלץ אין גאט'ס לייטזעליגען שלאף, און אלץ בויגט זיך, טוליעט זיך איין צו דער מאמע'ס ברוסט — דער ערד, איינגעשלאפען אויף גאט'ס שוים. א פנים, אלץ ארום איז צופריעדען מיט זיין גורל, וואס עס איז פאר איהם בעשערט און פערלאנגט ניט קיין בעסערס. די הויכע אויפגעשטעלטע שוואדצע קוימענס גלאצען ווי חזנים אין הימעל אריין, ווי בעטענדיג: חלילה נאך ניט ערגער.

איך געה.

די הייזער, זיי קוקען ארויס פון איינגעהילטען שלייער — געגעצען און וואונדערן זיך: וואר איז דער? באלד אבער טוליען זיי זיך ווייטער איין — און געהייסען וואלט עס: עס איז ניט כדאי.

אט איז דער בארג, און איך שטייג אויף איהם ארויף.

אן אלטער בעקאנטער... א זיידע איז ער,, וואס שטרעקט אוים זיין גרינע בארד צו זיינע אייניקלאך און זאגט: צופט, קינדערלאך, צופט, אז איהר האט פערגעניגען דערפון. ער בויגט דעם רוקען איין: קריכט, קינדערלאך, קריכט, אז איהר ווילט אזוי. אזוי איז דער בארג, דער זיידע פון שטעדטעל; לויפט אראב, לויפט ארויף, שפיעלט אייך מיט מיין זאמד, מיט מיין גראז. ליעב זייט איהר מיר אלע.

איך שטייג ארויף אויפ'ן בארג, קריך אויפ'ן זיידען'ס רוקען.

טהיילמאל קוק איך מיך אום. הינטען אין דעם טהאל נעהמען זיך צונויף אלע הייזער און קוקען מיר פון הינטען נאך. א בלויער, היימישער הימעל איז אויסגעגאסען פון אויבען, אויף איהם שיינען די שטערן, א לייכטער שלייער האט ארומגעהילט דאס שטעדטעל און פון דעם לייכטען שלייער שפארט זיך דורך דער שפיץ פון א קירכע און גענגען איהם ווערט פערלארען אין שטח פון אויר דאס קלייגע פענדעל פון דער שוהל.

ווי ווייט זיינען די מענשען, ווי ווייט זיינען די הייזער, איינער פון צווייטען ביי טאג; און ווי נאהענט אבער, ווי היימיש נאהענט.

און אלץ ארום איז שטיל און שווארץ געווען. ניט געשטארבען איז עם, נור בעהאלטען אין זיך, טיף אין איהר געהיימנים איז די נאנצע גאם געווען איינגעטונקט און געלעבט איהר שטיל־שווייגענדיג לעבען. פון הימעל קוקען ארא׳ב די שטערן און שווייגען און פרעגען נאר ניט. די אלטע שוהל איז אין דער ערד אייננעזונקען, אז זי זאל זיך ניט מיט איהר שפיץ ווארפען אין די אויגען דאדורט זיי, אויף יענער זייט קייט... פון די שווארצע פענסטער קוקט ארויס דער שווארצער גלות און שרעקט און טרייסט אין איינעם. פון א זייטען־פענסטער דרינגט א שטראהל ליכט ארויס, א נשמה־ליכט אויף א גאנץ פאלק. פינסטער און שטיל איז ארום און אומעטום, — און דיר דאכט זיך, אז גאט אין הימעל האט זיך דאם פנים צווישען ביידע הענד פערשטעלט, וויינענדיג אויף חורבן בית־המקדש.

און אין דער שטיל־ער פינסטערער נאכט האבען איינזאמע טריט אויף שטיינער אבגעקלאפט און א טרויעריג־וויינענדיג געזאנג האט זיך פון דערווייטען געלאזט הערען:

שטעהט אויף, שטעהט אויף:
אידעלער,
כשר׳ע אידעלער.
פרומע אידעלער.
שטעהט אויף, שטעהט אויף!
צו עבודת הבורא...

פון א שווארץ פענסטער האט א שטראהל אנגעהויבען ארויס־צושיינען...

ביים ברעג פון דער וויכסעל.

נאכט איז עם.

צוואוארפען זיינען די הייזער, שיטער, איינס ווייט אבגעזונקט פון צווייטען, זיי שטעלען זיך ניט צוזאמען, נעהמען זיך אן ביי די הענד, רייסען זיך אב פון גאט׳ס פרייער וועלט, און ווערען צוזאמען א שטארקע מויער און אן אייגענע, בעזונדערע שטאדט. נייז, פערלאזרען זיינען זיי אין שטח, אויסגעמישט מיט אלעס, פערשלונגען, פערטרונקען אין דער אונענדליכקייט, וואס איז ארום און ארום...

אז איינשלינגען וועט ער דיך, נאר דו פערטרויסט זיך, פערזיכערסט זיך אויף איהם; עס גלוסט זיך דיר דיין גאנץ הארץ פאר איהם אויסגיסען, איהם אלץ דערצעהלען, ווי פאר אן אייגענער מאמע.

עס גלוסט זיך עפעס אזוי דעם מענש זייגע טרעהרען אין איהם אריינצוגיסען, אז זיי זאלען זיך צוזאמענמישען מיט זיין וואסער.

עס רינט דאס וואסער, איין כוואליע יאגט נאך דער צווייטער. דאס וואסער גיסט זיך און גיסט זיך, און עס דאכט זיך: עס זינגט אויס דיין ליעד, עס דערצעהלט אלץ, וואס עס טהוט זיך אב אין דיין הארץ, וואס איז בעהאלטען, פערכארגען אין דיין נשמה — און דיר ווערט אזוי לייכט, אז ווייגען גלוסט זיך דיר ווי אויף א מאמע'ס א הארץ.

נאט, דאכט זיך, האט אויך ארבעגעניידערט פון זיין כסא הכבוד — פערלאזט דעם הימעל אין דער הויך — און אריינגעגאסען זיין גאנץ לייטזעליגקייט, זיין גאנץ הייליגקייט דא אין דעם אויר, אין די לופט. עס דאכט זיך, אז גאט האט זיך אויסגעמישט און צוזאמענגעגאסען מיט אלעס, וואס איז ארום און ארום.

און די כוואליעס רינען, גיסען זיך צונויף איינע מיט דער צווייטער, מאכען שלום, שליסען אחדות און בינדען זיך אן מיט די אנדערע כוואליעס. יענע ווייטער קניפען זיך צוזאמען מיט די איבערינע און דאס וואסער קושט מיט ליעבליכקייט, מיט לייטזעליגקייט די ברעגען פון טייך.

פון עק וועלט קומט עס און ווערט פערלארען אין צווייטען עק וועלט.

און דער טוי פון די טיעפע גרעזער שטייגט אין דער הויך, און עס גיסט זיך צונויף, שוועבט און ווערט א צוזאמענגעוועבטע חופה פון טוי־פערדים מיט געטליכע קושען — עפעס האבען זיך צוזאמענגעשפינט אין דעם לופטיגען אויר געפרוירענע, פערגליווערטע טרעהרען, וואס קומען פון הערצער, וועלכע באדען זיך אין גאנצע קוועלען ליעבע און טרייסט, און די חופה האט ארומגעהילט גאט'ס בעשעפענישען.

און גאטס בעשעפענישען זיינען פערטרונקען און פערזונקען איז גאנצע קוועלען פון ליעבע און טרייסט.

איך זיץ ביים ברעג פון טייך.

ווי משפחה'דיג שפירען זיך דא אלע הייזער ביי נאכט. אפילו דער הויכער שפיץ פון דער קירכע און דאס קלייניע פענדעל פון דער שוהל האבען פערגעסען זייער שטענדיגע מלחמה, וואס איז צווישען זיי, און לעבען איצט אין אחדות, אין שלום; איין הימעל ציהט זיך דאך איבער זיי, אין איין טהאל זיינען זיי פער'חלום'ט און איין נאט וואכט אי־בער זיי.

איך שטייג ארויף אויפ'ן בארג.

הינטען פון טהאל קוקען מיר נאך די שפיצען פון די דעכער; זיי סוד'ען אייגער מיט דעם אנדערען, נאר איך וויים נישט וואס זיי מיינען. דא דאכט זיך מיר: זיי האבען רחמנות, מיטלייד מיט מיר, בעדויערען און זאגען אייגער צום צווייטען: זעה, דער אנטלויפט פון אונז, פערלאזט אונז. באלד אבער דאכט זיך מיר, אז זיי, די הייזלאך, זיינען מיר מקנא: פים האט ער, קען ער אוועקגעהן, מיר אבער מוזען תמיד שטעהן אויף אייז ארט.

פון דער צווייטער זייט נידערט אראב דער בארג.

און א צווייטען הימעל האט נאט דא, צו זיינע פים אויסגענאסען. א פיעל מילדערען, א ליעבערען און א מעהר היימישען. דאס איז די וויבכסעל, אונזער הימעל אויף דער ערד.

יענעם הימעל אין דער הויך האט נאט פאר זיך מיט זיינע מלאכים געמאכט. ער ציהט זיך אין דער הויך, קוקט מיט שטאלץ אין דער ניע־דער אראב. ער וויים פון זיין גריסקייט, ער וויים, וויי הויך ער איז פון די מענשען און פון די ערד, וואס פאר א לייטזעליגקייט נאט האט אויף איהם אויסגענאסען, וואס פאר א גאלדענע ליעבע שטערן ער פערמאגט און וואס פאר א טהייערען שאץ ער האט — די לבנה, וואס באדט זיך אין איהם. ער וויים זיין פערמעגען, און ווי א גרויסער נגיד קוקט ער צו דיר אראב.

אנדערש אבער איז דער הימעל, וואס נאט האט דא אויסגענאסען אויף דער ערד. די וויבכסעל איז אונזער הימעל, א הימעל פאר אזעלכע געווענליכע, ארימע מענשען, ווי מיר זיינען. דער ערדישער הימעל גיסט זיך, און גיסט זיך און מישט זיך אוים מיט אונזער נשמה, גיסט זיך צוזאמען מיט אונז.

נישט ער בלאנדזשעט, נישט ער בלאנקעט, נאר זיין וויבכע, מא־מע'דיגע אויסזיכט אין אונז נאהענט. נישט פארכט האסטו פאר איהם,

אין דער וועלט אריין — און דאס אלץ מישט זיך אוים אין אייגעם. און עם ווערט איין נעזאנג:

ווייך, קושענדיג.

און גאט האט זיין כסא הכבוד פערלאזט, ארומגענידערט און אויפ־ געמישט זיך און צוזאמענגענאסען זיך דא אין דעם קליינעם שטח מיט אלעם וואס איז ארום און ארום.

און ארומגעהילט האט אלץ א וואלקען טוי.

ביים ברעג פון טייך ליג איך, דאס פנים בעהאלטען אין גראז.

איך בעט שוין נישט, מיין תפלה איז שוין ערפילט געווארען.

איך הער שוין גאר נישט, שפיר שוין גאר נישט, זעה נישט און פערשטעה נישט. נאר עפעס ווי איינגעפלאנצט בין איך — איך וואקס און לעב מיט אלעם, אויסגעמישט און צוזאמענגענאסען מיט אלעם — איין אבקלאנג אין דעם אלגעמיינעם געזאנג, איין פאדעם אין דעם געוועבעכטס.

נאר איך אליין וויים גאר נישט און פערשטעה גאר נישט — און אלע לעבען מיר, און אלע זינגען מיר, — נאר מיר אליין וויסען נישט דערפון.

עס הערט זיך דאָס געזאנג פון דער נאכט.

פון גאנץ ווייט קומט צו שווימען דאָס קול, און ווי א חלום פֿליהט עס דורך אין דער אויר, און עס קלינגט מיט דעם ליעבען אבקלאנג פון וואסער. עס שווימט באלד אוועק, דער וואסער־שטראָם האָט דאָס קול מיטגענשטרוימט, צו ברעגען א גרום אין עק וועלט אהין.

א פויגעל ערגעץ, מען זעהט איהר נישט, פערבענקט זיך און ניסט אוים איהר פערלאנג אין געזאנג, און איהרע טענער שווימען צוזאמען מיט א ווייטען אבקלאנג, וועלכער רייסט דורך דעם שלייער פון דער נאכט, און אלץ ווערט ווידער פערלאָרען, און שטיל איז אין דער אונ־ענדליכקייט.

ביים ברעג זיץ איך און קוק אין וואסער אריין: אין דער הויך הענגט דער הימעל מיט די שטערן.

אין די ערד טוליע איך איין מיין פנים און איך בעט:

— נאָט, בעט איך, פאַרוואָס האָסטו דיין וואהנונג געמאכט אויבען אין הימעל, זיך בעהאלטען הינטער די וואלקענס? קום אראָב און דא אויף דער ערד מאך דיין וואהנונג — וואס ארט עס דיר, אז די מענשען וועלען וועלען מלאכים? נאָט, בעט איך וויייטער, לאז אראָב מיין פנים צווישען די הויכע זאנגען — פאַר וואָס האָסטו מיך אבגעזונדערט פון דיין וועלט? פיס מיר געגעבען פון דאנען אוועקצוגעהן? אויערען צו הערען דאָס אלץ, אויגען — צו זעהען דאָס אלץ, אפילו א הארץ האָסט דו מיר געגעבען דאָס אלץ צו שפירען און איך וויל נישט זעהן, וויל ניט הערען און וויל ניט שפירען דאס אלץ, נאר אויסמישען זיך וויל איך מיט דעם אלעם, אויסגיסען דא מיין נשמה און צוזאמענגיסען זיך מיט'ן פעלד, מיט'ן וואסער, מיט דיין לייטזעליגען טוי, מיט אלעם וואָס איז דא, אז איינס זאל איך וועלען צווישען זיי, איינגעפלאנצט זאל איך ווערען אין דיין גאָרטען, ווי א בוימעלע אין וואלד, א גרעזעלע אין פעלד — אבער נישט א פויגעלע, וואָס גיט קוים א פיפס און פליהט באלד אוועק...

איך ליג מיט דעם פנים פערבאָרגען צווישען די זאנגען.

און די כוואליעס גיסען זיך, נישט עס קלינגען די וואסערען, נאָר עס קושט איין כוואליע די צווייטע. פון דערווייטען קומען צו שווימען יענע אונבעשטימטע טענער און קושען דעם אבקלאנג פון די כוואליעס. ערגעץ פון א בוים שיקט א פויגעל עפעס גלאט אזוי איהרע גריסען

עם בענקט זיך מיר אזוי צו זעהן מיין בערגעל, עם גלוסט זיך מיר צודריקען צו מיין הארץ מיין בערגעל ערד, אבער נישט דעם קאלטען שנעע, וואם ליגט דערויף.

זיי מיר געגריסט, מיין בערגעל!

די ווארימע זון האט דעם קאלטען שנעע צונעצט — און איך זעה דיר ווידער.

רוהיג ביזטו דיר געשלאפען, אונטער דעם קאלטען שנעע, דורך דעם לאנגען קאלטען ווינטער — צו שלאפען אין ווינטער, אפילו אונטער'ן שנעע, איז גרינג, אבער אויף צו זיין אין ווינטער...

איך בין אויף געווען — נעצעהלט האב איך די טעג. יעדען פריהמארגען האב איך געקוקט אויפ'ן הימעל, אויב די זון וועט ארויס און דיין ווייסע דעקע צונעמען, איך זאל דיר ווידער קענען זעהן.

געבענקט האט זיך מיר נאך דיין פראסטען מאמעדינען אויסזעהן.

און אויף מיין בעקאנט בערגעל שטעה איך, איך קוק מיך ארום נאנץ ווייט, נאנץ ווייט. איבער מיין קאפ ציהט זיך און פערשפרייט זיך דער לאנגער אונענדליכער הימעל און שמייכעלט צו דער ערד, און אונטען, צו מיינע פים פערשפרייט זיך און פערלענגערט זיך די ברייטע אונענדליכע ערד, און זי לאכט ארויף צום הימעל, און איר, איינער אליין, שפרייט אויס נאנץ ווייט און נאנץ ברייט מיינע לאנגע, ברייטע הענד...

דארט... פון הינטער די בוימער שטארט ארויס דער גרויסער קיר־כען־טהורעם, און אויסזעהן זעהט ער אויס ווי העגגעדיג אין דער לופטען... פאר איהם בויגען זיך די ניערדיגע דעכער פון די הייזער; דארט, אויף דער צוויייטער זייט, שטארען ארויס פון דעם אלטען האלב־צובראכענעם איינעפאלענעם פלויט די שפיצען מצבות. וואס גלאטצען זיי? ווי חזנים קוקען זיי אין הימעל בעטענדיג: גאט! שיק א טהוי פון לעבען. און אט שיקט דאך די זון איהרע ערשטע ווארימע שטראהלען.

און דארטען ווייט ציהען זיך צווי ציילען בוימער. צווישען די בוימער שווארצט זיך דער וועג. ווייט ציהט ער זיך, דערנאך פער־בלאנדזשען זיך די בוימער, עם פערבלאנדזשעט זיך דער וועג. א פוהר פאהרט נאנץ ווייט... נאנץ ווייט... און זי ווערט פערבלאנדזשעט דארט וואו דער וועג ווערט פערבלאנדזשעט.

א בערגעל ערד.

א בערגעל ערד, איך קאָן דאָס בערגעל.

אין טריבע טעג האט עס אין זיך מיינע טרעהרען אייגענעזאפט, אין גליקליכע טעג האָבען מיינע ליעדער דאָרט געקלונגען.

ווי אין א מאמעס הארץ האָב איך אין דעם בערגעל מיין פּנים איינגעגראבען, אין דער ארומיגער שטילקייט האט עס מיינע זיפצען פערנומען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג, גיע איך צו דעם בערגעל. איך גיע זעהן וואָס איז מיט איהם, אָבער דער שנעע ליגט נאָך אלץ אויף איהם.

ליעב ביזט דו, שנעע מיר, דיינע וויסע פּליענלעען האבען מיט גרויס ערבארימקייט די ערד צוגעדעקט, צוגעדעקט ווי מיט וויסע פּערערן און אלעס פערשטעלט. דו האסט בעדעקט די פעלדער, בעדעקט און בעשאטען דעם קליינעם צובראָבענעם פלויט פון בית־עלמין, די שפּיצען מצבות האסט דו גלייך געמאכט: גלייך איז ביי דיר סיי אָן אָרימער, סיי א רייבער, סיי א חכם, סיי א שוטה, ווייל דו ווייסט, אז אלע קומען ארויס פון דער ערד און אלע גיהען צוריק צו איהר; ווייל דו ווייסט, אז אלעס קאָן מען פון דעם מענשען אבקויפען, אפילו זיין חלק לעולם הבא, נאָר נישט זיין טהייל, וואָס ער האט אין דער ערד. וואו דער מענש וועט אויף דער ערד ניט פאלען, וועט ער אייגעשלאפען וועדען אויף זיין מאמע'ס ברוסט.

אלץ האט דער שנעע צוגעדעקט — און וועו איך שטעה אויף מיין בערגעל, מיין איך, אז איך בין צווישען צוויי הימלען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג קום איך געוואהר וועדען, אָבער מיין בערגעל איז נאָך אלץ בעשאטען.

דא אויפ'ן פעל'ד קריכען ארום א סך ווערים, דאַרטען הינטער די בוימער, אביסעל ניעדרינער פון די קליינע דעכעל'אך, קריכען ארום א סך מענשען, און זיי לעבען, זיי שיל'טען און זיי בענטשען זיך.

און די נאריש'ע שטראהל'ען ווי'לען אויפ'לעבען קאל'טע מצבות, אויפ־לעבען קאל'טע מתים.

דעם קאל'טען 'שטיין ווען איהר ווארים מאכען, דעם מענשען'ס פנים ווען איהר דערהיצען, אבער נישט לעבעדיג מאכען...

און אן אנדערער ווען אמא' שטעהן אויף דעם בערגעל, ער ווען זינגען מיינע לידער, און איך ווע' זיין **דאן אין בערגעל — נאר ווען ער כאטש דעמאלם וויסען, אז איך לעב!**

און אויף דער צווייטער זייט קוקט אהער דער געדיכטער וואלד, עפעס מיט אַ מינע פון זעהר א וויכטיגען מענשען, אַן אלטען חכם, וואס איז פערטהאַן אין חכמה־זאכען.

און עס שטיפט און שפּיעלט זיך דאָס שטילע פליסענדע וואסערעל. און אויסזעהן זעהט עס אויס, ווי א בן מלך, פאר וועלכען די אלטע חכמים־בוימער האָבען דרך־ארץ, רוקען זיך אַב פאר איהם, מאכען פאר איהם א וועג. און מורא האָבען זיי: אזא קונדס, עס קאָן זיך נאָר איהם פערגלוסטען זיי צו בעשפּריצען מיט זיינע וועלען, און פער־טומלען זיי פון זייערע געדאנקען...

און אביסעל אן א זייט שטעהט א קליין הייזעל, מיט אב־געווייסטע וועגד ,און א געדיכטער רויך געהט פון קוימען ארויס און א פויערטע, ארומגעוויקעלט דעם קאָפּ אין א וויים טיכעל, שטעהט פאר דער טהיר. פון דערווייטענס הערט זיך א קול: „יא—נ—קא, יא—נ—קא, יא—נ—קא". און דער קול וועדט פערלאָרען אין אויר.

דאָרטען, הינטער דעם פלויט, ליגען בעגראָבען די זיידעם פון דער שטעדטעל. זייערע קערפּערם האבען זיך מיט די ערד אויסגעמישט, פעראייניגט זיך מיט אלעם. די ליכטיגע זון שיקט אויף זיי די גאל־דענע שטראהלען, און די ערד בליהט.

מיט דעם בלוט פון די אלטע איז זי געוואָרען געפעטט. בעלי־בתים פון דאם שטעדטעל זיינען זיי מעהרסטען געווען... געלעבט האָ־בען זיי אויף דער ערד, אבער אבגעשיידט זיינען זיי געווען פון איהר. היינט בליהען זיי צוזאמען מיט דער ערד.

און זעהסט דו, אט קומט א פויגעל, פליקט אב א זאנג, כאפט א קערענדעל, א טראפען פון אמאליגען פויגעל האט ער גענאגט... און דער פויגעל פישצעט און פליהט אוועק... פאלען וועט אמאל דער פויגעל, עס וועט קומען אן אנדער פויגעל אויסזוכען זיין טראפען אין אן אנדער קערענדעל...

און די נאריש שטראהלען ווילען וואַרים מאכען די קאלטע מצבות, וואַרים מאכען, אבער נישט אויפלעבען — די הערצער לעבען אין פעלד...

האבען געריידט פון אלטע זאכען, דערמאהנט אלטע נעמען, וואס קיינער פון די לעבעדיגע האבען זיי שוין נישט געקענט; אויסגערעדט זיך איינע פאר די צווייטע דאס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינט נאזאגט, וואס וויסען נישט ווי עלטערען צו שאנעווען, און נאך און נאך, און ווייטער זיך צוגאנגען שבת צו־נאכט, אויף גאנצע זיעבען טעג.

האט זיך זיי געלעבט טרויעריג, איינזאם. צו די קינדער האבען זיי נישט געוואלט איבערגעהן. „איין מאמע קען צוהן קינדער האלטען, און צוהן קינדער קענען איין מאמע נישט אויסהאלטען", — זאגט די וועלט א גלייכווערטעל. און צו וואס פאלען צו לאסט? וועז די אויגען און די אויערען הערען נאך.

וויס מען נאך ניט ער היום אין שטאדט, ווי אזוי דאס איז געוואורען. געזונג: אין א שהנעם פריהמארגען, וועז דאס געסעל האט זיך אויפגעכאפט, האט עם פערנומען א נייעם: מזל־טוב, דאס אלטע פאר פאלק, ר' משה, מיט ר' שלמה'ס ווייב, די חברים, די שותפים, די מחותנים, זיינען געוואארען מאן און ווייב.

מען זאגט, עס איז דארט צו זיי אריינגענאנגען א אידעל, א דייטש, א ל"ו, האט ער געוואלט אבטהאן א שטיקעל, אז דאס שטערטעל זאל האבען צו זאגען און צו זינגען, האט ער דאס פאר פאלק אנגעשלאגען.

צוויי משפחות איז ביי יערע בעזונדער געווען דאס ווירטשאפט אנדערש... אנדערע בעטען, אנדערע שענק און בענק, און דאס איבער־ציעכטס אויפ'ן בעטגעוואנד איז אויך געווען פון אן אנדער קאליר. אז זיי האבען חתונה געהאט, האבען זיי דאס ווירטשאפט צוזאמענגעשלעפט אין איין שטוב און אין איינעם געוואהנט. האבען זיך אבער דאס מעבעל און די ציבער־איינשיטם געקריענט צוויישען זיך. עם האט נישט געפאסט איינם מיט'ן צווייטען — צוויי משפחות, צוויי וועלטען.

חתונה האבען זיי געהאט תחילת זומער. די טעג זיינען לאנג און די נעכט זיינען קורץ. א נאנצען טאג אין מען אין דער גאס אויף דער באנק, פאר דער טהיר, צוויישען מענשען. פאלט די נאכט צו־שלעפט מען די ציעגען פון לאנקע אהיים, און מען לענט זיך אין די בעטען אריין — האבען זיי אזוי דאס פרעמדקייט נישט געשפירט. וועניג געזהען זיך, איז ער אהיים געקומען מיטאג עסען, האט איהם דעם חבר'ס, שותף'ס און מחותן'ס וויב צום טיש געגרייט — האט זיך איהם געראכט, אז ער עסט ביים שותף מיטאג..

א זיוג.

(ערצעהלונג)

געווען צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חדר־אינגלאך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעה־רענט לייענען, פון איין קאנטשיק שמיץ געקריגען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאג נישט געגעסען. אונטערגעוואקסען — זיינען משה'לע און שלמה'לע חתנים געווארען, ביידע גאלדענע זייגערם געטראגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאט, האבען די ביידע יונגע־לייטלאך א געשעפט זיך געמאכט, א האלץ־סקלאד, — האט מען זיי אין שטאדט גערופען די „שותפים". האבען זיי קינדער געהאט, האט זיך אייגער מיט'ן צווייטען משדך געווען, האט מען זיי גערופען: „די מחותנים".

מאכט זיך אמאל, אז אייגער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטארבען, און ביים צווייטען איז לא עלינו די חבר'טע, די שותפ־טע, די מחותנת'טע געשטארבען. איז איבערגעבליבען אן אלמן, א חבר, א שותף, א מחותן. פון צווייטען צד — אן אלמנה, א חבר'טע, א שותפ'טע, א מחותנת'טע.

האבען זיך אזוי דאס פאלק געלעבט א צייט מיט יאהרען. די קינדער האבען זיי שוין אלע גאט צו דאנקען אויסגענעבען, און די געשעפטען האבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האבען זיי פון די מויערען, וואס זיי האבען אין שטאדט געהאט. א שבת נאכ'ן שלאף איז אייגער צו דער צווייטער צו־גאסט אריבערגענאנגען און

אין דער מחותן געשטאנען ביים מחותן׳ס קבר און האט מחילה גע־בעטען, און די מחותנת׳טע איז געשטאנען ביי דער מחותנת׳טעס קבר און האט מחילה געבעטען. אבגערעדט זיך די הערצער זיינען זיי אהיים אוועק. ר׳ משה האט זיך צוזאמענגענומען זיינע חפצים מיט׳ן טלית־זאק און האט געזאגט צו דער מחותנת׳טע אזוי :

— האט נישט קיין פאראיבעל, ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב.

— האט נישט קיין פאראיבער, נחה עליה השלום׳ס מאן.

און זיינען זיך צוגאנגען.

פון דעמסטמאל שעהמען זיך די אלטע, ווען זיי פרעפען זיך ביי א קינד, אייגער פאר׳ן צווייטען די אויגען אויפצוהויבען.

זיין ווייב, עליה השלום, האָט ליעב געהאט צו קאָכען באָבעלאך מיט פארפעל, און ר' שלמה עליו השלום'ס ווייב האט דוקא ליעב צו קאָכען באָבעלאך מיט קארטאָפעל (דער מחותן עליו השלום, האָט זעהר ליעב געהאט קארטאפעל. א עסער געווען, זאל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאך נישט זאָגען ר' שלמה'ס ווייב, ער ווילּ דוקא באָבעלאך מיט פארפעל. זיין נחה'ן וואלט ער נעזאָגט, אָבער דעם שותף'ס ווייב?...

איז אָבער אָנגעקומען דער הערבסט. פון בית־המדרש געהט מען אהיים. קומט ר' משה אהיים, דאכט זיך ער נעפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אבער נישט ביי זיך... די מחותנת'טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די ווארימע זאקען. זעצט ער זיך אנידער, עס איז נעגרייט צום טיש, ווי לכבדיל המת מן החי, פאר'ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אן די ברילּען און נעהמט זיך דעם מדרש, דאכט זיך איהם, אז מען דארף שוין צוגעהן צו זיך, נחה וואלט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און ווילּ זאָגען „גוט נאכט", דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת'טעם בעט... שעהמט זיך דער אלטער נעבעט זעהר פאר זיין נחה'ן, עליה השלום...

געלעגען א גאנצע נאכט אין בעט און נעקרעכצט, — האָט ער זיך צו־מאָרגענס געפערערט באלד נאָכ'ן דאוונען, געמומען דעם מעבר יבק און ארויסגעלאנגען אויפ'ן בית עולם צו נחה'ן, געשטעלט זיך צו קאָפענס פון איהר מצבה, און האָט איהר אין קבר אזוי געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האָב חלילה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס... — און האָט אויף איהר קבר אָבגעזאָגט א צעהן קאָפיטלעך תהלים און איז אוועק מיט א רויהיג הארץ צום חבר'ס, דעם שותף'ס, און מחותן'ס קבר, בעטען איהם מחילה.

קומט ער אן צום מחותן'ס קבר, דערזעהט ער די מחותנת'טע שטעהט אויסער ד' אמות און האלט דעם מענה לשון אין דער הענד. דערזעהט זי איהם, זאָגט זי אזוי:

— איך בין דאך שוין נעבעך א זינדיגע אשת איש, טאר איך דאך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות. לאָז דער מחותן אויף זיין קבר מחילה בעטען און איך וועל נעהן צו די מחותנת'טעם קבר און וועל פון איהר מחילה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פאר איהר די אויגען אויפהויבען!

ער אבער קיין ביזן נישט קיינעם; ער זיצט זיך א גאנצען טאג פאר דער טהיר, קייעט רויע ארבעס און יאגט מיט שטיינדעלאך זיינע טויבען, וואס פליהען ארום דעם מארק, בשעת אין פאסט שטעהט א גוי'ע און וואשט וועש...

נאר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האט „א פלייה אין דער נאז" — פאלט איהם גאר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אלע חדר־אינגלאך פאקען. די מאמעס מוזען די 50 קאפ. צאהלען און די חדר־אינגלאך מיט אויסגעטהאנענע ארבלעז און פערבונדענע הענד לויפען אין מארק ארום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אזוי איז זיך קאזמער—קאזמער, מיט נאט'ס הילף. די הייזלער אין די „תחתונים" קוקען איינס דאס צווייטע אן, די בעלי־בתים דרעהען זיך אין מארק ארום, ביי דער פלאמפעל, און דער בארג שטעהט צו קאפענס דער שטעדטעל. ער קוקט זיך אלץ צו און שווייגט...

אמאל, אין א שהנעם פריהמארגען, בשעת די חדר־אינגלאך זיינען נאכ'ן אנבייסען מיט די בייגעל אין חדר געגאנגען, לאזט זיך פלוצים פון פאליציי דער סטראזשניק ארויס אנגעטהאן אין „פאלנע פארס", מיט די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע מעדאלען, האלט א גרויסען, אלטען גראגער אין דער האנד, און דער גראגער לאזט פון זיך ארויס אז אלט בייזעריג כריפעדיג קול פון אן אלטען, וועלכער צובייזערט זיך אויף „המן" ביי דער מגילה.

די אידעלאך האבען זיך אלע ארום דעם גראגער צוזאמענגעקלעבען, די ווייבער מיט די שטריק־נאדלען אין דער האנד — טהייל מיט די קאך־לעפלען; קינדער פון די חדרים, איינס נעבאך מיט האלב אראבגעלאזטע הייזלאך אנטלאפען פון אונטער דעם רבי'ס קאנטשיק. דער רבי — אין זאקען, דער שוסטער — מיט דער נאל און דער שניידער מיט שער און מאס. און אז דאס נאנצע שטעדטעל האט זיך שוין נעהאט ארומגעקליבען, און אז דעם רבי'ס גבאי איז שוין אויך גע־קומען — אין די האלבע ווייסע שיך, און מיט דער זיידענער טיכעל, וואס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף צוויי זייטען קאפאטע — איז דער שרייבער (אנגעטהאן אין פראק, מיט מעשענע קנעפ, און עפעס א

דער גובערנאַטאָר קומט.

זיעבען אוּן צוואַנציג יאָהר האָבען די שטאָדט־הייזלאָך אייז „אַנ־טהועכטם" געטראָגען: אַבגערייסענע דעכלאָך, מיט שוואַרצע פער־פויליטע שינדלען בעקלאָפט, די וועגד אַבגערייסען, דער קאָלך אַבגעריבען, אוּן עם האָבען זיך געוויזען די העלצלאָך, וואָם זיינען ווי אַ שתי־וערב אַנגעקלאָפט, כדי דעם קאָלך אין זיך צו האַלטען. זיינען די חדר־אינגלאָך אין גאָם אַרויסגענאַגען „פּאָלענט" שפּיעלען, האָט מען די העלצלאָך פוּן די וועגד אַבגערייסען — אוּן קאָזמער איז געווען קאָזמער. פּאָר וועי־מען זאָל זי זיך דא אויספוצען? מ'שטיינס געזאָגט, פערשענערען זיך פּאָר ר' ברוך קרעמער'ס הייזעל? עס זיינען דאָך אלץ היימישע מענ־שען, איין זקן פּאָר'ן צווייטען זיך שעהן צו מאכען? אוּן עם האָט קיינער ניט געשטערט. דער שרייבער, א כּפרה זאָל ער זיין, איז א „טוב שבגוים"; ער רעדט אידיש אין דער גאָם מיט אידען אוּן מישט ביי יעדען וואָרט אריין „מיינע נאָמנות", „שבת מלכה", „איך זאָל אזוי לעבען". ער האָט זיין געהאָלט: יעדען זונ־טאָג א פונט צוקער מיט א פיערטעל פונט טהיי אוּן 1 רובל מיט 50 קאָפּ. במזומנים. וועי גיט אוּן פוּן וואָם פּאָר א געלד דאָם געהט, ווייס ער ניט, מען גיט שוין.. דערפּאָר זיצט ער א גאַנצען טאָג ביי רחל'ן אין געוועלב אוּן פערברענגט זיך מיט אידישע מיידלאָך. דער סטראָוש־ניק, זיין מענש, אויף מיינע נאָמנות, טראָגט א לאַנגע קאָפּאָטע, אויפ'ן הוט נאָר א רויטען קאָנט, „א זכר אויף א סטראָשניק"... „ער געהט פּאָר זיך"... דער נייער פּאָסט־מאָסטער איז אפילו אַן „אַנטיסעמיט" דער־פּאָר, ווייל אידען פערקויפען איהם די גענט, וואָם דער רב מאָכט טרפה, צו 10 גילדען, וואָם זיי האָבען בעצאָהלט צו 15 גילדען. טהוט

אין ענין מאלעריי האט יעדער דא ארויסנעוועזען זיינע „קונצעלאך", עס האבען זיך אויפגעוועקט דאן פערשיעדענע „אומ־יד'ס". „מושלמים" וואס אין בחור'שער צייט האבען זיי מיט זייער בריה־שאפט אין דער וועלט נעקלונגען און וואס נעבאך די פרנסה האט זיי פערשלא־גען, איצט האבען זיי אלע נעקענט בעווייזען זייער קענטניש און יעדער „אומן" האט ביי די הייזלאך זיינע „דריידעלאך" נעמאכט. איין האלב הייזל איז נעווארען רויט אבנעפארבט, דאס צווייטע האלבע בלוי און ביים דאך איז נעווען א מין קרענצל בלוי אויף רויט און ביי די פענ־סטער איז עס אין א ראד נעמאנגען אראב. טיל האבען אויסנעציגט זייער השלמה ביים בוידעם־לאך: דאס רונדינע לאך, וואס שטעהט העכער איבער אלע פענסטער, איז עפעס מסוגל דערצו. די קאז־מערער הייזלאך האבען ווי נעשמייכעלט איבער זיך אליין... מען נעהמט א זקן, וואס דער קאפ איז איהם פערטהאן, און ציערט איהם אויס מיט „דריידעלאך" און „שמאכטעלאך". די וועגן האט מען אב־געפארבט, דאס הייסט, א קנייפ זיך אין באק נעגעבען, אז זי זאל רויט זיין, אבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אראב.. אזוי איז מיט אמאל קאזמער פערענדערט נעווארען, אראבגעווארפען פון זיך די „קא־פאטע", וואס צעהנדליגער, צעהנדליגער יאהרען האט זי אויף זיך געטראגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פרייד, אי לייד, מיטגעטאנצט אויף אלע חתונות, און מיטגעטרויערט מיט אלע אבלים, אזוי, אז די קאפאטע אין שוין א שטיק פון גוף נעווארען — און מיט אמאל נעהמט מען די קאפאטע און מען טהוט זי אויס, מען ווארפט זי אוועק און מען טהוט זיך נאך אנ'אנדערע אן...

און וואר וויים, וואס פאר א צייטען וועט די נייע קאפאטע דורכלע־בען. איך שטעל מיר פאר די לבנה, אז נאך דעם מולד וועט זי א האלב אויג עפענען און געבען א בליק אויף איהר אלט בעקאנט קאז־מער, וואס יאהרען, יאהרען קענען זיי זיך שוין בייזאמען, זי קוקט אראב און בעגלענצט איהרע דעכער און קאזמער קוקט ארויף און פרענט נארישע קשיות... און דאכט זיך, אז קאזמער רעדט זיך פאר דער לבנה איהר טרויעריג הארץ אויס אין דער שטיל־ער נאכט... און מיט אמאל וועט די לבנה געבען א בליק אויף קאזמער: „וואס איז דאס? וואס טהוט זיך דאס מיט די אלטע? אויסנעפוצט זיך?" גאט מיינער, וואס פאר א מינע וועט די לבנה מאכען?!

מיז נאפאלעאנישען מגולגל'דיגען צוויי־קאנטיגען הוט, די פעדער אונ־טער דעם אויער) פלוצלינג איז מיטען דערינען ענטפלעקט געווארען אוז פון א גרויסען בויגען פאפיער האט ער אנגעהויבען ארויסצולעזען:

„בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטאר האט אריינגעשיקט אין די „פאפיערען", אז ער האט בדעה אין דעם יאהר, אין דעם חודש, אין דעם טאג אוז אין דער שעה דורך דאס שטעדטעל דורכצופאהרען, על־כן זאלען די בעלי־בתים אויספוצען דאס שטעדטעל, די אבגעפליקטע וועגטלאך מיט ליים בעקלעפען אוז אבוויסען: די נעוועלבער־טהירען אבפארבען אוז פאר די שוועלען מיט זאמד אויסשיטען — אוז די בלאטע אין גאס אויסרייניגען. אויסער דעם זאל מען דעם טאג, וואס דער גו־בערנאטאר וועט זיין, די שעפער אין די גאסען נישט גיסען אוז דא וועט נישט העלפען אוז פועל'ן קיין שום „כופר", נאר „פא זאקאנו' זאל עם ווערען אויסגעפיהרט אזוי אוז אזוי"...

ווי דער שרייבער האט דעם פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען, איז א גרויסע מהומה אין שטעדטעל געווארען: אידען חוקרים זיינען אויף דער באנק פאר ר' דוד לייב'ס טהיר געזעסען אוז מען האט גע־שמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הויבט אן מיט'ן טערק אוז דאס איז די מעשה... יוסף ארעל'ס, א איד אין א פאר בריל'ען, דאס איינציגע „פאפיערענע קראגענדעל" אין קאזמער, וואס דרעהט זיך א גאנצען טאג אין גאס ארום אוז לאכט אויס די גאנצע וועלט — האט אויף איצט געלאכט אוז זיין דינינקער שמייכעל האט זיך טרוי־עריג פערצויגען איבער זיינע דינע ליפען, אוז זיין דינער, קלייגער געזיכט — האט, דאכט זיך, ווי בעהאלטען איז זיך דעם סוד פון דעם זובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זיינען עס נישט ווערטה צו וויסען...

מיט איין ווארט, מען האט זיך געגומען צו דער ארבייט: דאס שטעדטעל האט זיך געקאלעכט; קאלך, קאלך אוז קאלך... טונען, פעסלאך, שעפלאך זיינען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזים האט פאר א פענזיל געדינט, אוז יעדער, וואס האט נאר א האנד געהאט דעם בעזים צו האלטען אוז א פוס אויף די לייטער צו קריכען, איז א מאליער געווארען. אין גאס האט מען נאר געזעהען פערקאלכטע וויבער, פערקאלכטע קינדער...

אין דעם יעניגען טאג, וועז דער גובערנאטאר האט געזאלט דורכ־פאהרען, האבען קאזמערער אידען זיך צוגעגרייט גאנץ פריה. יעדער בעל־הבית האט זיך אנגעטהאן אין זיין שבת'דיגער קאפאטע, די שטי־וועל מיט מעהל אויסגעשמירט, דעם בארד אויסגעקאמט אוז זיך פאר זיין הייזעל מיט פראשעניע געשטעלט ווארטען אויפ'ן גובערנאטאר.

א צוויי שעה זיינען די בעלי־בתים געשטאנען אוז האבען געווארט. דער סטראזשניק אין פאלנע פארם איז ווי א זעלנער פאר דער קאנ־צעלאריע געשטאנען, געוואונקען אוז געמאכט מיט די הענד צו די ארומינע אידען. דער שרייבער איז יענעם טאג אין קאנצעלאריע געווען אוז פון דער פאטשט האט מען די וועש ארויסגעטראגען.

געשטאנען זיינען די בעלי־בתים אין דער גאס אוז האבען געווארט — אוז האבען זיך נע'חזר'ט די שפראך, וואס דער שרייבער האט זיי אויסגעלערענט וועז זיי וועלען צוגעהן די פראשעניע אפגעבען — אוז האבען זיך די בערד מיט די פינגער נעקעמט.

יעדעם מאל האט מען זיך דערשראקען, ווארום א יונג האט געשריען: ער פאהרט! ער פאהרט!

אוז פלוצלינג איז ווי א בליץ א קארעטע, אין צוויי פאר פערד געשפאנט, מיט גרויס רעש אוז געאיל דורכ'ן מארק דורכגעפאהרען. אין די קארעטע זיינען צוויי עפעם געזעסען, אייגער אין א ווייסען אוז אייגער אין א רויטען הוט.

— שוין!

אוז די בעלי־בתים האבען אפילו ניט געוואוסט, ווער איז דער גובערנאטאר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?

אוז דערנאך, אז די בעלי־בתים האבען א קוק געווארפען אויף די הייזלאך האבען זיי נעבאך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אז אויס־געפוצטע כלה, וואס דער חתן איז פון איהר אנטלאפען. טאקי געלויבט זיך צו פוצען — נאך וואס, נאך ווען? האבען די בעלי־בתים גע־קרעכצט.

אוז ווער ווייס, ווי לאנג קאזמער וועט די „נייע קאפאטע" טראגען!...

קאזמערער בעלי־בתים זיינען פאר די הייזלאך געשטאנען, געקוקט און געקליבען נחת: אויפגעלעבט, אויסגעפוצט, און עס טראכט זיך א קאזמערער בעל־הבית: אט וועט דער גובערנאטאר דורכפאהרען, ער וועט זיך זיצען בריים אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעלע. א, ווא! געבען א פרעג די „צווייטע האנד": וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט געבען א פרעג דעם נאטשאלניק, דער נאטשאלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אן ענטפער: מורדכו אהרונו.

„פאריאדאטשני יעוורעי", וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף. „לאז מען עס מיר אנשרייבען אין ספר זכרון". און אמאל וועט זיין „בלילה ההוא נדדה שנת המלך" אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קיניג, וויאמר להביא את ספר הזכרונות — גיט ער א בעפעהל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב — און עם וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יאדר ארום דארף ער שטעהן צום פריזיוו...

און „פראשעניעם" האבען זיך אידען אנגעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראווען, וואס ער האט נאך וואס נעקאנט האבען א שטיקעל פרעטענזיע, איז צו לייזער אהרן דעם שרייבער נעקומען. עס איז געווען דענסטמאל לייזער אהרן דעם שרייבער'ס יריד. לייזער אהרן איז די בריל־ען אויף דער נאז, צומאכענדיג אן אויג און גוט אייגקניייטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויסגעהערט און יעדען בעוונדער האט ער א סוד איינגערויטט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער גוט נאכזוכען אין די זאקאנעס, ער פלעגט טאקי בשעת מעשה ארויסנעהמען פון אן אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סדור פון אן אלטען אידען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלעגט לייזער אהרן אין די בלעטלאך מישען, און עפעס רעדען צו זיך. דערנאך פלעגט ער נעהמען די פערער, דריי מאל זיי מיט די ליפען נאס מאכען — און געקינצעלט זי אויף א „יענא" און פערזיכערענדיג דעם בעל־הבית, אז די פראשעניע וועט מוזען „פאזאקאנו" ווערטער רעדען, פלעגט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענד מארק אומגעצאהלט. כאפט זיך מיט'ן ערשטען צוג אין דאס שטעדטעל אריין צו ר' אהרן ליב'ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, וועז ר' אהרן ליב מיט'ן ווייב זאל געזונד זיין, און מיט'ן גאנצען הויז געזינד, זאל געזונד זיין, זיצען ארום טיש, און עס איז „מאהל־צייט". איז ער דאך א דייטש, „מאהל־צייט" איז „מאהל־צייט", האלט ער זיך אויף אין פאדער־צימער אוז ווינשט נאך אריין דורך די אפענע טהיר: „גוטען אפעטיט".

נאך'ן „מאהל־צייט" פערבעט ר' אהרן ליב דעם דייטש אויף טהעע. ר' אהרן ליב זיצט ביים טיש אויבען־אן, דאס פולע געזיכט שיינט אהן עין־הרע, (זעהט זיך אוים, דער מיטאג איז איהם געפאלען); ער קעמט זיך אוים מיט די פינגער די לאנגע צוויי־שפיציגע בארד אוז קנעט זיך צו מיט'ן פינגער ברויט־טייגלאך. קומט דער דייטש אריין, בעט ער איהם שעהן זיצען, רוקט איהם צו א שטודל צו זיך אוז איז איהם מכבד מיט א פיינעם ציגאר. העלענשעלע (דאס אינגסטע טאכטערל), דערלאנגט טהעע, אוז יוכבד, דאס ווייב, דערלאנגט פיין איינגעמאכטס אויף גלעזערנע טעלערלאך אוז קרעכצט ביטער דערצו.

— אזוי מיין הערר, אזוי מיין הערר.

איז עס דאך א דייטש, וועט ער דאך באלד ניט ארוים מיט'ן שנעז, זיצט מען אוז מען רעדט וועגען פערשיעדענע זאכען, ווי מיט קארן שטעהט היינט, אוז ווייץ איז געפאלען, אוז ווי עס קאן נאך זיין, אז ביז יום־טוב וועט א שנעע אראבפאלען, אוי ווי די „זאנע" שיינט היינט, אוז וועגען נאך אזעלכע זאכען, אוז די „פרוי" בעט שעהן טרינקען.

— ערלויבען זי דאך, ערלויבען זי דאך.

א דייטש איז דאך א דייטש, נאר אפילו ביי א דייטש געהט שוין אויך די גאל אריבער, רופט ער זיך אן זעהר ערעל, מיט האלבע ווערטער קוקענדיג צום פענסטער:

— מיין הערר... מיין גנעדיגער הערר.. איך גלויבע.. יא— גלויבע.. עס ווער איין מיספערשטענדנים..דאס..דאס — אוז ער ווייזט איהם אויף די אומגעצאהלטע וועקסלען, וואס ער האט פון בוזעם־קעשענע ארויסגענומען.

באַנקראָט.

(הומאָרעסקע)

ר' אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט.

דאס איז קיין נייעס ניט. שוין ניט דעם ערשטען מאל, ווי ר' אהרן ליב ליכטענבערג באנקראטירט, נישט דאס לעצטע מאל. גליק נאך דעם באנקראָט מאכט די וועלט א גוואלד, א געשריי: „ווי הייסט? עוקר מן השורש זיין דארף מען איהם!" פאהרט ר' אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם א שוואגער במקום שאין מכירין אותו. דאס הייסט אין אן ארט וואו מען קען איהם נישט, און דאס ווייב געהט ארום אנגעפילט דעם קאפטען מיט די הונדערטער און קרעבצעט: „זעהט, וואס פאר אן אונגליק עס איז אויף מיר געקומען". דערנאך קומט ר' אהרן ליב ליכטענבערג צופאהרען, און ווערט מושה מיט די בעלי־חובות, בעצאהלט א גאנץ פיינעם פראצענט, א 25־נער למשל, און דאן ווערט מען ערשט א גאנץ גוטער בטוח. באנקראטירט מען ווייטער אמאל, ווערט ווייטער א געוואלד, א געשריי; איז מען זיך ווייטער משוח מיט די בעלי־חובות, ווערט מען ווייטער א בטוח, און אזוי דרעהט זיך דאס ראד ווייטער ארום — ווי עס שטעהט אין פסוק געשריעבען.

נו, האט ר' אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער אמאל באנקראטירט, דרעהט זיך דאס ווייב ווייטער ארום מיט דעם קאפטען אויסגעבעט פון הונדערט רובעל שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ'ן אומגליק, וואס איז איהר געשעהן.

מילא דער דייטש פון לייפציג, וואס האט ביי ר' אהרן ליב'ן א חוב פאר סחורה אויף צעהן טויזענד מארק, ווי ער האט בעקומען

ארויפגעקומען, נעהמט זיי יוכבד שעהן אויף, בעט זיי זיצען. ר' אהרן ליב אליין קומט אויף אריין און זאגט „גוט מארגען", אז מען ווינשט זיך „גוט יאהר".

— וואס וועט איהר עפעם זאגען גוטעם, חיה רייצע? — פרעגט צום סוף ר' אהרן ליב.

— מיין יתומה — זאגט זי, ווייזענדיג אויפ'ן כלה־מיידעל — איז ארויפגעקומען נאכ'ן נדן.

— אזוי, זאגט ער, — אז־וי־וי — נאכ'ן נדן. האט איהר דען חיה רייצע, נישט געהערט אין שטאדט?

— יא געהערט אדער נישט געהערט, וואס נעהט אונז אן, וואס מענשען פלוידערען.

— אמת נעביך, חיה רייצע, הלואי וואלט עס נישט געווען אמת, ווי עס איז יא אמת.

— וואס איז אמת? פרעגט חיה רייצע איבער.

— אז איך האב נישט צו בעצאהלען, אז איך קאן נישט צאהלען. מען האט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך וועל אייך ווייזען די ביכער: מילא עס וועלען דאך זיין מענשען, זיי וועלען דאך זעהן.

— ווי הייסט, איהר האט נישט צו בעצאהלען?

— אזוי ווי איהר הערט.

— און וועמענס זענען די שאנקען מיט די שפיגלען, מיט דעם זילבערווארג, און דאס דריי־שטאקיגע הויז, און נאך, און נאך?

— דאס איז אלץ מיין ווייב'ס, זאל לעבען און מיין שווער'ס — זייער פראצע. איך אליין בין אן ארימאן, א גרויסער ארימאן. אזוי ווי איהר קוקט מיך אן, נאר די קאפאטע, בלויז די קאפאטע אויף זיך: נאר צו נעהמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און אין די הייזער ארומצוגעהן.

— קומט אריין צו מיר אויך, וועל איך אייך א שטיקעל ברויט געבען — זאגט חיה רייצע, און הויבט זיך אויף, און נעהמט זיך מיט די יתומה, און זאגט זיך נאך א גאנץ גוטען טאג, און געהט זיך איהר וועג.

מיינט דאך ר' אהרן ליב ליכטענבערג, אז ער איז שוין פון איהר פטור, איז אבער אזוי נישט געווען.

— זעהען זי, מיין הערר דייטש, — ענטפערט איהם ר' אהרן ליב גלייכגילטיג, קנעטענדיג די טיינלאך ווייטער אוו קעמענדיג די בארד ווייטער מיט די פינגער — זעהן זי, מיין הערר דייטש, שלעכטע צייטען. יא, מען האט מיר צוגענומען מיין געלד, פיעל געלד, זעהר פיעל געלד, יא, האבע קיין אנדערען „ראטה" נעהאט. יא, וואס מאכט מען?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פאמעליך, גאר פאמעליך, רוקט זיך אב, הינטערווייעכטם נעהנטער צו צום טהיר, און אז ער איז שוין נאהענט ביים טהיר, און האלט שוין די קליאמקע אין האנד און דעם צילינדער־הוט אין דער צווייטער האנד, וועגדעט ער זיך צום אידען מיט א הויבער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש כאפט די פיס אויף די פליעצם אוו מאכט היידא, אראב פון די טרעפ, ווי דער פיעל פון בויגען, מורא האבענדיג, אז ר' אהרן ליב ליכטענבערג זאל איהם נישט נאכלויפען, איהם נאכווארפען די וויזיטען־קארטען אוו פאדערען אוף א דועל.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אבער ווייטער רוהיג ביים טיש אוו פערענדיגט דאס אנגעהויבענע טיינעל, וואס ער האט נעקנעטען ביים דייטש'ס אריינקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהעע פון גלאז.

נאר וואלטען אלע געווען ווי דער נארישער דייטש, מוז אבער פונקט דער נורל טרעפען, אז צווישען די וועקלען געפינט זיך א אידענע'ס א וועקסעל, דארט עפעס אן אלמנה'ס, חיה רייצע'ס א וועקסעלע פאר נאנצע דריי הונדערט אוו פופציג קארבוינים!

האט די אידענע אנגעטהאן, זאל גאט שומר אוו מציל אוו מרחם זיין!

נעוואהר נעווארען א אידענע ווי חיה רייצע, אז אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט, ווישט זי זיך דאס מויל אב אוו רעדט גארנישט. „דאס מיניגע וועט ער אבנעבען, זאל איך אזוי לעבען".

זי טהוט אן דאס שווארצע ראש־חודש־שלייפעל אויפ'ן שייטעל מיט'ן שווארצען באנד אויפ'ן האלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאס כלה־מיידעל אוו נעהט ארויף צו ר' אהרן ליב ליכטענבערג.

אויף די נעשרייען זיינען אנגעקומען צולויפען דאס גאנצע גע־סעל — אידען, ווייבער, בחורים און בתולות מיט געוואלדען. מיט נעשרייען: „ער הרג'עט די אלמנה, ער הרג'עט די יתומים!" און קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפ אראבגעווארפען און צו ר' אהרן ליב'ן.

עס האט זיך אבגעשטילט, אבגערוהט אביסעל פון נערודער. ר' אהרן ליב האט זיך די בארד גלייך געמאכט, צוגעטט געמאכט דעם גארטעל אויף דער אטלעסענער קאפאטע און דאס שטריימעל אויפ'ן קאפ: עס איז דאך פארט שבת, און האט זיך גענומען צום קרוש.

קרוש געמאכט, האט די אלמנה מיט די יתומים אבגעענטפערט „אמן", און ר' אהרן ליב איז זיך גענאנגען וואשען צו די חלות.

מען האט דערלאנגט דעם גרויסען קארפען־קאפ ר' אהרן ליב'ן, געהט צו חיה רייצע און רוקט־צו זיך דעם טעלער, צוברעכט דעם קאר־פען־קאפ און טהיילט איהרע יתומים מיט די יתומות. זי נעהמט אויך די חלה, איבער וועלכע ר' אהרן ליב האט זיך געוואשען, און טהיילט ארום מוציא'ס. איינטהיילענדיג יעדען זיין חלק, ווינשט זי נאך צו:

— עסט, קינדערלעך, עסט געזונטערהייט, זאל עס אייך וואויל בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פרעמדען. אייער מאמעס פראצע מיט אייער טאטענ'ס, עליו השלום.

קוקט זי אהרן ליב אן: ווי הייסט? און דער יושר?

— עס וואלט רעכט געווען, זאגט זי צו ר' אהרן ליב'ן — אז אזא איד, ווי איהר זענט, זאל זינגען זמירות פרייטאג־צו־נאכט ביים טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מיינע קינדער, די יתומים, וועלען אייך צוהעלפען.

ר' אהרן ליב דערלאנגט א קוק אויף יוכבד'ן, זהטט ער ווי זי זיצט אין דעם ווייסען שבת־שלייפעל אויפ'ן קאפ, מיט די בריליאנטען אין די אויערן, און ברעכט זיך די הענד.

— „אן אומגליק איז צו מיר געקומען, אן אומגליק".

מיט דעם ויוך דערלאנגען ווארט מען. מען ווארט אהין, מען ווארט אהער, חיה רייצע האט צייט צו ווארטען.

— וואס וועט זיין דער סוף? — פרעגט ער.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג קומט אהיים פרייטאג צו נאכט פון דאוונען, פון שטיבעל, טרעפט ער ארום דעם וויים העל געדעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייכטער, א גרעסער געזינדע: וואונ־דערט ער זיך, קומט ער נעהענטער, דערזעהט ער חיה רייצע, זאל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, איינם קלענער פון צווייטען, מיט איהרם א טאכטער א טראגעדיגע אלמנה און מיט איהר זוהן א גרוש און מיט זיערע קינדערלאך זאלען לעבען, זיצען זיך ארום טיש. זאגט ער „גוט שבת", הויבען זיך אויף אלע פון טיש, און ענטפערן איהם: „גוט שבת, ר' אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאהר".

קוקט ער אן דאם ווייב, זיצט דאם ווייב זיינם יוכבד אין א ווינ־קל מיט אויסגעווויינטע אויגען, און ארום שטעהען די קינדערלעך און ברעכען זיך די הענד: ארויינגעקומען די גאנצע קאמאנדע און האבען זיך ארום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רייצע:

— געוואלד, ווי הייסט?

— ווי עס הייסט — הייסט עס — ענטפערט זי איהם.

— און דער יושר וואו איז? — פרעגט ער.

— דער יושר איז דאָרט, וואו ער איז — ענטפערט זי איהם.

— מיר זיינען ארויפגעקומען, זאגט זי ווייטער — הערען אייער קדוש. מען זאגט, אז איהר מאכט קדוש גאר נישקשה. נו, וואס שטעהט איהר, ר' אהרן ליב? כ'לעבען, מיינע יתומים'לאך זיינען הונגעריג, הויינט א גאנצען טאג אין מויל נישט געהאט.

מאכט ר' אהרן ליב א געוואלד:

— יוכבד, וואו איז דער סטרוזש?

קומט ארויף דער סטרוזש און שטעהט ביי דער טהיר. ווייזט ר' אהרן ליב אן אויף חיה־רייצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רייצען. ווערט א געוואלד, א געשריי פון קינדער און קינדערלער: געוואלד, ער הרג'עט די אלמנה! ער הרג'עט די אלמנה, און זיי בעפאלען אלע ווי גרויס ווי קליין ר' אהרן ליב'ן: „געוואלד, די אלמנה! געוואלד, די אלמנה!"

און פון די געשרייען הערט זיך חיה־רייצע'ס קול, העכער פון אלע: „געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים! געוואלד, ער הרג'עט מיינע יתומים!"

ר׳ אהרן ליב מיט זוכבד׳ן האבען דערהערט אוא מעשה, ווערט דאך א גרויס בעוואלד. לויפען זיי אריין אין שלאף־צימער און לאזען נישט אריין אין בעט אריין, זיינען זיי בעפאלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואלדען, מיט געשרייען: „געוואלד, ער הרג׳עט די טראגעדיגע עגונה! געוואלד, ער הרג׳עט די טראגעדיגע עגונה!" און חיה־רייצע׳ס קול קלינגט העכער פון אלע: „ער הרג׳עט די יתומים! די יתומים!"

קומען דאך ווייטער צולויפען ווייבער און מוידען און אידען מיט יונגען, און חיה־רייצע שרייט צו זיי:

— געוואלד, העלפט מיר, די יתומה נעהט צו־קינד, די עגונה צו־קינד!

זיינען די ווייבער אריין אין שלאף־צימער מיט נעחען דער באבען בראש. קודם כל האבען זיי אנגעכאפט ר׳ אהרן־ליב׳ן און הינטער די טהיר ארויסגעשטופט: א מאנספארשוין!...

דארטען זיינען זיי צו צו יוכבד׳ס וועש־אלמער, די טהיר אויפגעריסען און ארויסגענומען ווייסע לייטעכער; אין קיף האט שוין א פייער געקנאקט, און מען האט היים וואסער געקאכט.

די עגונה איז געלעגען אין ר׳ אהרן־ליב׳ס בעט און האט עקערעכצט א נאנצע נאכט; חיה־רייצע האט אן אלע זכות אבות דערמאהנט און ר׳ אהרן־ליב איז געלעגען א נאנצע נאכט אויף א קאנאפע אין עס־צימער, און קיין אויג נישט צוגעמאכט.

הכלל, וואס האב איך א סך צו ברייען, ר׳ אהרן־ליב ליכטענבערג האט דורכגעלעבט א שבת — זאל איין גאט שומר און מציל ומרחם זיין. ער האט קוים דערלעבט, אז עס זאל שוין קומען דער שבת־צו־נאכט, און האט אריינגערופען חיה־רייצע׳ן אין א בעזונדער שטוב, אבגענומען די וועקסלען און יוכבד האט פון אונטער׳ן קאפטען ארויסגענומען די הונדערטער, און בעצאהלט דריי הונדערט און פופציג קארבוינים במזומנים.

נאר בינו לבינו האט זיך געמאכט, אז די אבות האבען זיך געמיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האט געוואונען מיט מזל א בן זכר, מילא וועט מען דאך א קינפעטאריו נישט איבערטראנען אין די אכט טעג. — האט די וויסטע עגונה אבגעהאלטען דעם קימ־

— וואָס זאָל זיין דער סוף? מיינע קינדער זיינען הונגעריג, עס וואָלט א יושר געווען, פֿאַני יוכבד, איהר זאָלט הייסען די יויך דערלאַנגען. כ'לעבען, מיין יתום דוד'ל דאַרף אַביסעל יויך ווי מיט'ן לעבען. א גאַנצען טאָג ניט געגעסען.

אז מען דערלאַנגט דאָס פלייש, נעהמט שוין יוכבד דאָס פלייש צו איהר טישעל, טהיילט איין בעזונדער און פערבעט איהר מאָן צו זיך אין ווינקעל אַריין. נאָר חיה רייצע איז זיך אודאי נישט פויל, פאַלגט זיך א נאַנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אַריין און נעהמט אַוועק דעם גאַנצען טעלער פלייש צו איהרע קינדערלער: „כ'לעבען — זאָגט זי — די יתומים קינדערלער וועלען זיך דאָס האַרץ דערכאַפען. א גאַנצע וואָך זעהען זיי דאָס אין די אויגען נישט אויס, און פאר זייער גראַשען געלד מעגען זיי הנאה האָבען".

לויפט דאָך יוכבד צו און ווייל דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק ארויסרייסען, בעפאַלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די וועלרים: „געוואַלד, זי שלאָגט די אלמנה" און חיה רייצע'ס קול קלינגט העכער פון אלע: „געוואַלד, זי שלאָגט מיר די יתומים!!"

קומט זיך ווייטער דאָס געסעל צולויפען, מיט קולות און חרמות, און מיט גרויס געלעכטער און שפאָט.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האַלט שוין ביים בענשען, הויבט אָן די יתומה, די טראַגעדיגע עגונה, צו קרעכצען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האָט בויכוועהטאָג.

חיה־רייצע איז נישט פויל און גיט א פיהר אריין די יתומה, די טראגעדיגע עגונה, צו ר' אהרן ליב'ן אין שלאָף־צימער, גיט זי א לעג אריין אין ר' אהרן־ליב'ס בעט אריין און זאגט צו איהר:

— נישקשה, מיין טאַכטער. גאָט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיין הילף. וואַרום ער איז אַן אב ליתומים ואבי אלמנות, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען, און וועגדענדיג זיך צו א יתום'ל, וואס איז געשטאנען הינטער איהר האנד, זאגט זי צו איהם:

— געה, מיין קינד, אַריבער נאָך נעהע דער באָבען און זאָג איהר, אז עס רוקט זיך די ריכטיגע מינוט, אז זי זאָל זיך צוראייגען צו ר' אהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היינט אָן, מיט מזל פאָר אונז און פאָר כל ישראל. אמן.

אַ פערשטעלטער חתן.

אַ בריעף האָב איך מיטגעבראַכט פון זיינם אַ גוטען ברודער אוּן אַ „געשעפט־מענש" צו ר' יצחק עקספעדירער. — דער „גרענץ מויליבער" אין שטעדטעל סל. וואָס לויגט האָרט ביי דער עסטרייכי־שער גרענץ, אַז ער זאָל מיך „אַרענטלירן בעהאַנדלען". ווי איך בין נור אין שטעדטעל אריינגעקומען, האָב איך מיך באַלד צו איהם אהין געאיילט. ער האָט געוואהנט האָרט ביי דער גרענץ, טאקע דער לעצטער שכן פון רוסלאנד מיט'ן „עסטרייבער". דורך דעם אודאי איז ער אזא „פאן בראט" געווען מיט איהם. איך קום אריין צו איהם. איך געפין דעם שטיבעל פול מיט מחותנת'טעם אין יום־טוב'דיגע הויבען אוּן בריטע זיידענע קליידער. גרייטען זיך אין וועג אריין, אוּן איינע שרייט איבער דער צווייטער. ר' יצחק, א קורץ אידעל מיט אַ בריטער באָרד, אין אַ בריטען סאמעט ברוינעם הוט, שטעהט אין מיט'ן רעדעל, אין האנד אַ פלאש בראנפען אוּן לעקעך, טיילט כבודים אוּן קוויטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איך האָב מיך קוים דערשלאגען צו איהם. אין אַ ווינקעל איהם געפונען, אוּן דאָס בריעווע איהם איבערגענעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאנטשיק — זאָגט ער צו מיר, איבער־לייענענדיג דעם בריעף, אוּן קלאפענדיג מיר אויף די פלייצעס: מזל, זאָל איך שוין אזוי לעבען. אט מאך איך היינט אַ זוהן חתונה אין קראקוי; דער חתן מיט'ן עלטערן זוהן זיינען היינט געפאהרען אין דער פריה דורך גריחאוו, מיר וועלען פאהרען דורך באר, איהר פאהרט מיט אונז אלס דער חתן, אוּן פון איצט אן הייסט איהר שמואל גאלדמאן. נאָך אמאָל, ווי הייסט איהר? — פרעגט ער מיך מיט אַ קשיא'דיגען טאָן.

פעט אין ר' אהרן־ליב ליכטענבערג'ס בעט. יוכבד האט געבארגט נע־
פעם אויפ'ן ברית, דערפאר האט די אלמנה מכבד געווען ר' אהרן־
ליב'ן מיט יוכבד'ן מיט קוואטערשאפט.

פון דענסטמאל אן האט זיך ר' אהרן־ליב ליכטענבערג א נדר
געמאכט: באנקראטירען יא, נאר פון אידישע אלמנות מיט יתומים
— האלט זיך פון דערווייטענס — א מאוס'ע אומה...

מיט די רערער קלאפען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן און איך ארבייט מיט זיך: ניין שמואל גאלדמאן, און דערווייל קומט גאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איך קען שוין גארנישט ארוים — איך קלעהר שוין פון גארנישט.

אין דעם רופט זיך אן ר' יצחק עקספערירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלעהרט? ווי הייסט דו חתן?

— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איך האבען א שעהנע חתונה, — רופט זיך אן ר' יצחק, — וואס פאר א „שלייפמאן" איז אויף מיר געקומען! שמואל גאלדמאן הייסטו דאך גאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, הויב איך אויפ'ס ניין אן צו חזר'ן.

דערווייל זיינען מיר שוין אננעקומען צו דער „טאמאזשנע", אונז זיינען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלאך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפען „שמואל גאלדמאן". „יעקב שלייפמאן". מיין ר' יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הייבט אן טיילען כבודים. „זעהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה", ווייזט ר' יצחק אויף מיר מיט'ן פינגער, און די מחותנת'טע רייזט הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהענדיג אז ר' יצחק איז מיט די לייטלאך אזא „פאן בראט" ווער איך אביסל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן" הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר יצחק ווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר: — נו חתן, שמואל גאלדמאן, ווי פיהלסטו זיך? און צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חושד זיין. — ער פאסט דאך נעבאך היינט.

מיר זיינען אריין אין „טאמאזשנע". אינווייניג זיינען געשטאנען נאליציאנער אידלאך, האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט, און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסלט פאר שרעק. א דיקער, הויכער, שטארקער פריץ, האלב אננעטהאן ווי א אפיציער האט אונז מקבל פנים נעווען מיט א געלעכטער: וואס איז דאס עפעס ביי דיר פאר א שמחה?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אט, אזוי — קלאפט ער מיר אויף די פליצעס — נור דאס וועט קאסטען א גאנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאגט דערבייַ הויך צום ווייב: — רייזע! וואו האסטו דאס גוטע גלעזעל בראנפען מיט'ן שטיקעל לעקאר, איך מאך דאך עפעס היינט א זוהן חתונה מיט גאט'ס הילף.

איך בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לוין. מען האט מיר א פאמעט הוט אנגעטהאן, אויף דעם וואגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעס ארויפגעזעצט. דער עולם איז געווען פרעהליך אזוי ווי מען פאהרט אויף א חתונה. א ביסעל בעזלופין, איז דער וועג אויך געווען א פרעהליכער. מען האט געזומען א ביסעל בראנפען. מיך האט מען נישט אויפגעהערט צו רופען „חתן", אזוי די מחותנים, אזוי די מחותנת'טעס.

מילא, וואס ארט עס מיך? בין איך מיר דערווייל א חתן, עס איז דאך נור ביז דער „גרענץ" — זאל איך נור אריבערקומען... איך זיץ מיר דערווייל און חזר מיר אלץ איין, ווי איך היים: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

נור פון פיעל חזר'ן פערגעס איך טהיילמאל דעם פאדערשטען, טהיילמאל דעם הינטערשטען נאמען, טהיילמאל מישען זיך מיין נאמען און יענעמ'ס נאמען אזוי צוואמען, אז עס איז מיר שווער ארויסצוקריכען. און אמאל דאכט זיך מיר נאר, אז איך בין שוין אוים „איך" געווארען. און אנגענומען אנ'אנדער פערזענליכקייט מיט אנ'אנדער מזל, אנדערע גליקען און אנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאך מיין „איך", צו מיין פאריגען מענש מיט מיין וועלטעלע... צום סוף האב איך נאר מורא. טאמער זאל זיך נישט מיין „שגיץ", בשעת מעשה איינשפארען, וועז מען וועט מיך פרענען ווי איך היים און נאר אנרופען א פרעמדען נאמען, אדער וויים איך וואס? פאר וואס דען נישט? וואס פאר א שייכות האב איך מיט'ן נאמען שמואל גאלדמאן? פאר וואס נישט יעקב שלייפמאן?

און אזוי ווי איך קלעהר פון יעקב שלייפמאן האסט זיך מיר אין קאפ ארייז א יעקב שלייפמאן, און ווי מיר נישט באין אופן ארויס פון קאפ, מיט איין ווארט: איך היים יעקב שלייפמאן, נייז, געוואלד, איך היים דאך נאר שמואל גאלדמאן, טענה איך צו מיר, און דער וואגען

— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערווייל פון „די לייטלאך".

— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיך יצחק עקספערירער און כדי איהם פון חשד ארויסצונעהמען געהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואר, — און באלד וועגדעט ער זיך צום פריץ:

— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען, און זיינע איניקלאך, און זיינע אור־איניקלאך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.

נו, אויף דיין געזונה, „פאן מלאדי", — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע געלד". גיב דער כלה צו בעהאלטען.

„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן" — חזר איך מיר דערווייל.

— עס איז דאך נאך א קעלבעל, עס וויסט דאך נאך פון גאר נישט, — פערענטפערט מיך ר' יצחק צוגעהמענדיג דעם רובל.

— איך חזר מיר. יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלד־מאן.

— האסטו נאר גארנישט ביי דיר? — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.

— ע, פריץ, דו בעליידיגסט מיך, זאגט צו איהם דער איד.

— הלעבען, פריץ, אין אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע. באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטל דערלאנגט.

— נו, קום חתן? ציהט מיך ר' יצחק.

דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט **איבער'חזר'ן.**

— נו, חתן! — ווי הייסט דו?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אז מען דארף נישט וויסט ער, בייזערט זיך **ר' יצחק.**

מיר קומען אן צום רויטען קלאטץ — פון דער צווייטער זייט קומט אהער דער עסטרייכישער; מיר גיבען איבער דעם סאלדאט דאס קוויטל, מען לאזט אונז אריבער.

נו, אט איז מען שוין אויפ'ן צווייטען זייט. מיר געהען אריין צום „עסטרייכישען". דארט איז ר' יצחק אין דער היים, רעדט אידיש ווי

— זעהסט, פאני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואס מיר מאכען היינט מיט גאט'ס הילף חתונה, דו מוזט מיט אונז פאהרען, מיר ריהרען זיך נישט פון ארט, — זאגט צו איהם ר' יצחק.

דער הויכער פריץ שטעהט און בעטראכט מיך פון קאפ ביז די פים, מיר אויף די ליפען איז אנגעגרייט, ווי עפעס א קוויט: יעקב שליפמאן — (נור געוואוסט האב איך, אז איך היים שמואל גאלדמאן).

— גאר א פיינער בחור, — זאגט צו מיר דער הויכער, דיקער פריץ, — דו האסט עפעס ליעב די כלה?

איך חזר מיר אין זיך: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

— ער שעמט זיך, — פערענטפערט מיך ר' יצחק פאר'ן פריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פריץ, איז דאך אנדערש ווי ביי אייך, ביי אונז זיצט דאך אזא בחור ווי ער אין „באזשניצע" און לערנט. —

— דער בעסטער לערנער אין שטאדט. פאר איהם פאסט ניט זעהן די כלה, די מאמע זעהט די כלה פריהער, דערנאך ערשט איז די חתונה — ערקלעהרט איהם רייזע.

— נו, יעצט חאטש מוז דער „יאסנע פאן" מיט אונז „זשידקעם" בראנפען טרינקען, אז גאט האט מיר שוין יא געהאלפען און דערלעבט חתונה צו מאכען א קינד, — זאגט ר' יצחק, אנגיסענדיג בראנפען.

— אז גאט האט אונז דערלעבט — העלט אונטער רייזע און טרעהרען הויבען אן איהר צו קאפען פון די אויגען. די אידענע געהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת — און פאלט ארויף אויף מיר, און הויבט מיך אן צו קושען, צו האלזען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איך דערשרעק מיך, און רוק מיך אב פון איהר, א שוואַרץ יאהר, די אידענע האט זיך געמוזט פערגעסען.

דער הויכער, שטארקער פריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א אידענע, — זאגט ר' יצחק.

— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.

— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).

איך האב בעמערקט איז די אידענעס אויגען הייסע טרערען און איך האב געצוויייפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.

און ר' יצחק שמייכעלט נאך: — הונדערט יאהר זאלט דו שוין לעבען דערפאר, פריץ לעבען, דער „חתן" טאנצט פאר פרייד. וואס ניין חתן? — וועגדעט ער זיך צו מיר.

„זאלסטו אזוי לעבען!" — טראכט איך מיר, און הויב מיר אויפ'ס ניי צו חזר'ן: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

די הערצער קלאפען אין אונז און ר' יצחק מיט רייזע'ן זיינען מלא שמחה.

מיר פאהרען דערווייל ווייטער, איך שפיעל דערווייל די ראלע אלס „חתן". ר' יצחק רופט צוואמען די גאליציאנער אידלאך און שטעלט מיך פאר פאר זיי. מען ווינשט מיר מזל־טוב, דער זיווג זאל „עולה יפה" זיין.

— און וואס וועט דער סוף זיין?

און כ'לעבען, איך האב מורא, טאמער איז דאס גאר נישט קיין שפיעל, קיין אנשטעל, א קשיא אויף גאליציע, מיר הערען זיך אזוי פיעל אן: אריינגעכאפט א מיידעל איז א קאטוילישען קלויסטער אריין. אבגע'שמד'ט און פערפאלען, א גויה'טע. באטש דער טאטע לויפט צום קייסער, די מאמע צום גלח — דאס מיידעל וויל ניט עסען קיין טרפה, און זאגט „מודה אני" — פערפאלען. גע'שמד'ט. ווער ווייסט, מען האט מיך אריינגענארט אין זאק אריין און געמאכט מיך פאר א „חתן". מען וועט מיר געבען א כלה — און גאה שריי „חי וקים".

און וואס וועל איך זאגען פאר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אן אויף א סטאנציע פון קראקוי. עס קומען ארויף יונגע לייטלאך — שבת'דיג אנגעטהאן, מלא שמחה. אין מיטען עפעס ווייבער.

— דא זיינען דא אונזערע מחותנים? — פרעגט מען אין דער לופט.

— פינסטער איז מיר! — רופט ר' יצחק אויס:

— טאטע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויכען סאמעט־הוט, מיט א נייער קאפאטע, און א נייעם שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהן, אז ער איז טאקי דער אמת'ער חתן.

אין בית־המדרש און כאפט פון דעם „עסטרייכישען" מיט'ן שפּיציגען בערדעלע א צינגערעלע.

— דאס מאך איך א האכצייט היינט, א חתונה הייסט דאס, מיט מיין עלטערען זוהן אין קראקוי — דערצעהלט ער איהם.

—שמואל גאלדמאן — רוף איך אויס מיין נאמען.

— דא דארף מען נישט — ציהט מיך ר' יצחק ביים ארבעל.

די באהן איז באלד ביי דער גרענעץ, גאליציאנער אידלאך איז צילינדערלאך. אלע טראגען זיי צילינדערלאך, אפילו שוין אבגעלעבטע. איינגעבוירענע, אבער דאך צילינדערלאך, אין א פראסטען מיטוואך. עפּעס זעהט עס אוים ווי חול־המועד, און איינער ניט דעם צווייטען אב כבוד און „שפּרעכען" זיך דייטש מיט א אידישען נוסח. אנשטאדט „הא? הא?" וואס איין איד פרעגט דעם צווייטען בשעת'ן ריידען, חאטש ער דערהערט וואס מען רעדט, איז ביי דער נוסח: ביטע, ביטע. אין מיטען דעם עולם דרעהט זיך א אידענע ארום מיט א גרויסען אלט מאדישען טייסטער מיט פערשיעדען־לענדיש געלד: — אפשר ברויכען זי עסטרייכישעס, רייטשעס, ענגלישעס, אדער דער־איבערייעס (רוסישעס)? — און איך דרעה מיך שוין פראנק און פריי ארום מיט מיין אייגענעם נאמען און מיט מיין אייגענעם „איך" און „אוים חתן" און קיינער זאגט מיר שוין נישט קיין ווארט...

איך האב מיר געקויפט א בילעט פאר „קרייצער" שוין מיט „קראנען" און בין מיר אין וואגאן אריין מיט די מחותנים.

— נו, „חתן" וועסט דו כאטש קומען אויף דער חתונה? — פרעגט מיך ר' יצחק.

— אודאי, וואס דען?

און איך ווייל מיר שוין דעם סאמעט־הוט אויסטהאן, ערשט עס קומט אריין דער אייגענער בעזונדער, שטארקער פּריץ אין וואגאן אריין, מיר בעהאלטען זיך צוריק — ער זוכט אונז אבער אויף:

— נו, ק'טשארטו, איך פאהר מיט אייך, זשידקעס, צו דער חתונה מיט — רופט ער זיך אן.

פינסטער איז מיר, פינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען גע־ווארען.

א אידישער נגיד.

1.

צוויי שטעדטלאך.

גאמבין אוז גאסטענין זיינען צוויי קלייגע שטעדלאך, וואס איינס ליגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאס לעצטע איז נאר א טפל, א צולייג צום ערשטען (כאטש גאסטענין זאגט דאס זעלבע אויף גאמבין). ווארים גאמבין איז א מקום, וואס ערציהט פרויענצימער, גאסטענין איז ווייטער א מקום, וואס איז מגדל מאנספערשוינען אוז גאט ברוך הוא האט זיך נעקלייבט צו בעשאפען איין שטעדטעל הארט נעבען די צוויי־טעכדי אזאידען זאלען זיך קענען צוזאמען משדך זיין (אין איין שטאדט א שדוך טהאן, וואס דארט זאל זיך דער חתן מיט דער כלה נעפינען, פאסט דאך נישט, זיי קענען זיך דאך נאר אמאל אין דער גאס צוזאמען טרעפען). אוז כאטש גאסטענין ערציהט דאך מאנספערזאנען, דאך איז עס נאר א צולייג צו גאמבין, וויל די יונגע לייטלאך קומען דאך צו די שוועהר'ס קעסט עסען, קומט אוים, אז גאסטענין ווערט וואס אמאל קלענער, גאמבין — גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאמבין צו גאסטענין איז פאראן א אידישע קרעטשמע, כדי הארט זאל זיין דער צוזאמען־פאהר פון ביידע צדדים. א בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאכט געווארען,

— וועה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר' יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואם שטעהט איהר יונגע לייטלאך? איהר זייט דאך חתן־בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר יצחק.

די בחורים שטעהען אוך נאפען.

— נעהמט איהם — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלאך.

די בחורים גיבען מיך א רינגעל ארום, מען גיט מיר אב „שלום עליכם" — איך לאז מיך: ווארט, איך וועל אייך שוין ווייזען, טראכט איך מיר.

שוויגערגערהייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן אויך די סטאנציע. איך כאפ מיין פעקעל, גיב מיך א לאז ארוים אוך כאפ א דראשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איך הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! בעפעהל איך נאך אמאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר' יצחק.

אוך וואם דער סוף איז דארט געווארען, וויים איך נאך נישט עד היום.

— פייגעלע! מיין מאנד!
— שמערל! מיין זעעלע!
א נעלִיעבטער מיט א נעלִיעבטע זיינען דאס, וואס לעזען ביידע שמר'ס ראמאנען.

2.

די שטעדטלאך צום נגיד.

דער מארק אין נאמבין איז מיט קלִיינע הילצערנע הייזלאך ארום נערינגעלט, וואס פון דערווייטענס זהען זיי אויס ווי קלִיינע שטיקלאך אבגעבראכענע פלויטלאך, און צווישען די שטיקלאך פלויטלאך פון איין זייט מארק קוקט א נעלב אבגעפארבט הויז ארויס העכער פון אלע, און דער נייער אנעשמירטער דאך גלאנצט מיט עזות אין דער גאס אריין. אויף א הילצערנעם אלט־מארישען גאניקעל, וואס הענגט אי־בער א נידריג געווילב, טאקי אין דעם זעלבען הויז זיצט שאשע, בערקע דעם נגיד־ם ווייב, א דיקע, בריטע פרוי אנגעטאן אין א בריט פארטוך, און דאס בונט שלִיסלאך, וואס איז אריינגעשטעקט אין דעם פארטוך, און די גרויסע גאלדענע באמבעס, וואס הענגען אראב פון די גרויסע אויערען, שאקלען זיך יעדע ווייַלע אזוי ווי נאר די אידענע בעווענט זיך. ביי איהר זייט אויף דעם גאניקעל שטעהט עפעס א

פון דער צווייטער זייט מארק פאר א ווייס־הויז, וואו עס גלאנצט אינגעל אנגעטהאן אין א לאנגע קאפאטע מיט א ספר אונטער'ן ארעם און ציהט זי ביי דעם פארטוך און קוויטשעט עפעס ווייענדיג.

זיך א שילד, שטעהען אייניגע פייער־קענדלאך מיט וואסער און עפעס א סטראשניק, עפעס א גוי מיט אבגעפוצטע שטיוועל און הויזען, מיט בלויע לאפאסען און א היטעל מיט לאמפאסען, דרעהט זיך אין מארק ארום.

אין מיטען גאס שטעהט א דראנג, אויפ'ן דראנג איז א ברעט אנ־געשלאגען מיט אבגעריבענע אותיות. ביים דראנג הענגט א לאנטערן מיט א פערויכערט גלעזעל, ביי דער לאנטערן שטעהט אן אבגעריסענער איד, מיט א צוריסען פערדרעהט היטעל, און קראצט זיך אין דעם

אז חתן כלה זאלען צווישען זיך א ווארט כאפען, און דארט שרייבט מען תנאים.

אלע גאמבינער אינגלאך האבען זיידעם און פעטערס אין גאסטענין, אלע גאסטענינער אינגלאך האבען באבעם און מומעס אין גאמבין, און אז איהר פאהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטעל אין צווייטען, זעהט איהר טהיילמאל ווי אינגלאך מיט אויסגעווייניגטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, א ברוגז זיך אודאי אין דער היים געמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עס קומט חול־המועד געפינען זיך גאסטענינער בעלי־בתים אין גאמבין — גאמבינער בעלי בתים קומען צו גאסט גאד גאסטענין.

דער וועג, וואס פיהרט פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאמבין: „דער גאסטענינער וועג", אין גאסטענין רופט מען איהם: „דער גאמבינער וועג", און אז ס'קומט שבת, געהען גאסטענינער בחורים אויף איין זייט וועג שפאצירען, גאמבינער מיידלאך אויף'ן צווייטען זייט שפאצירען, און ווען נישט דער תחום־שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען געטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגעשלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטענין אויף דעם „גאמבינער וועג" ארויס, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, אן אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור געהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק ארום, אויב עס געהט איהם, חלילה, נישט ווער נאך, און ער געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער ווערט אין קארזש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגעשלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטענינער וועג" ארויס, זי טראגט א גרין, לאנג קליידעל, מיט א זומער פאלדענדינען זשאקעט, און דאס מיידעל געהט ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהר, חלילה, נישט ווער נאך, און זי געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי ווערט אין קארדזש פון מענשען'ס אויגען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם" בעשווארען, און יענער האט איהם געווייזען פיעל טעפ רענדלאך, וואם דער אלטער אפטייקער האט אין אויוועז געהאט איינגעמויערט.

נעווענזען איז עס ארים אידיש געלד, פון קראנקע דערשלאגענע מענשען, וואם דער אפטייקער פלענט פון זיי די הויט רייסען, דורך דעם האט נישט דער אפטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זיינען נאר שומרים איבער דאם געלד.

דעריבער איז דאך שוין קיין וואונדער ניט, וואם בערקע איז א קארגער, אז ער האט קיין שליטה נישט אויף זיין אייגען געלד. טאקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאנצען הארצען וויל ער, מען זעהט דאך טאקי וויי ער וויינט פשוט מיט טרעהרען, בשעת יענער קלאגט זיך פאר איהם, נאר העלפען קאן ער דאך נישט... אז עס איז נישט זיין געלד.

און כאטש אין גאמבינען אליין איז בערקע אזוי שפל'דיג — טאקי ביי די גאמבינער בעלי־בתים — אבער אין דער פרעמד האלטען גאמבינער בעלי־בתים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאלצירען מיט זיין רייכקייט און בעריהמען זיך מיט זיין דארף „זאפאראווקע", וואם שם'ט אין די סביבות — און זאגט א גאמבינער בעל־הבית, אז א קוטנער נגיד איז רייכער פון בערקען, איז ער אייך גרייט א לעבעריגען אויף צו עסען.

גאמבין וואלט אויף בערקע'ס טויט ווי אידען וואלטען אויף משיח'ן, א פלייט צום בית עולם, דאם בית־המדרש — א דאך, די מקוה — א נייעם קעסעל, די שוהל — אן ארון: אלץ אויף בערקע'ס טויט, קוים מאכט בערקע „דאם עסק"... וועט שוין אויף אלעם קלעקען.

נאסטענין וואלט אויך אויף בערקעם טויט — אי וואם? נאר נישט! דאכט זיך אזוי גלאט וועט שוין ניט דורכגעהן: זיי זיינען דאך אויך אידען און דארפען אויך: איינס זייערע זיהן זיינען גאמבינער אייעדעמס, גאמבינער בעלי־בתים — זייערע מחותנים. וועז גאמבין שפאלט זיך איין: זיי קענען וואלטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי א בית־דין: ווי הייסט? זיי זיינען דאך אויך אריטע לייט — מאכט מען א פשרה: זיי וועלען אויך א חלק'ל קריגען — עם קומט זיי טאקי נישט — נאר גלאט, זאלען זיי וויסען, אז גאמבין איז גאמבין.

און בערקע נעהט דערווייל'ע ארום און לאכט.

נאר דער שרפה שיקען די ראשי־הקהל צו איהם: ר' בערקע קריין

שווארצען אבנעברענטען לייב, וואס קוקט ארויס פון דער צוריסענער קאפאטע, און דער איד שטעהט, קוקט אין גאס און לאכט.

א אינגעלע געהט דורך און שרייט: וועלווועל משוגע'נער! וועלווועל לאכט; באלד דערמאהנט זיך דאס אינגעלע, אז עס איז שוין שפעט, אייל'ט ער זיך אין חדר אריין.

אין מיטען מארק שטעהען א קופקעלע אידען, אנגעטהאן אין לאנגע קאפאטעס, מיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין ביכעל אריין.

פאר די געווע'לבלאך שטעהען וווייבער מיט שטריק־נאדלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וווינענדיג געשרייי פון קינדער: א חדר אודאי נישט וווייט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז זיצט בערקע, דער שטאדט־נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ'ן ים! איין גאט וווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צובראכענע אבגעריסענע פלויטלאך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אן איינגעלייגטער אויוועז דא. דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכצוגעהן, אייניגע וווייבער האבען שוין דארט, נישט דא געדאכט, ג'מפל'ט, וועז זיי זיינען אליין דורכגענאנגען. נאטע הירש דער וואסער־טרעגער האט דארט געזעהן אייער ליגען, מיינט ער, אז עס האט זיי וועד אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער כשר'ע מציאה, וואס נאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אוים: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשיערנע מענשלאך פליהען ארויס מיט א גרוים געלעכטער, און זיינען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהאן מיט „יענע לייט". דארט אין אפטייקערס הויז אויפ'ן אויוועז פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית־עולם גענהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס איז איהם נישט היים, ווינטער א לייכט כאלאטעל און ס'איז איהם נישט קאלט.

ער צו חאצקלען דעם בעל עגלה, וועז דער לעצטער נעהט פון א נעווע'לב ארויס און האלט אין האנד א קעסטל מיט שמירעכטם.

— זעהסט דאך, בערקע (אלע אין שטאדט דוצען בערקען), מען שמיערט דעם וואגען און מען פאהרט.

— וואוהין דאס?

— וואו דען, אז נישט קיין נאסטענין?

דערווייל קומען זיי אן צו חאצקעל'ס וואגען, איינגעשפאנט אין צוויי אויסגעמאגערטע נגאדעם. בערקע גענהט צו, קלאפט אויפ'ן פערד'ס רוקען, זאגענדיג צו חאצקלען.

— וואס מאכט דיין חיה עפעם? אוי, גאר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישען, חאצקל. און חאצקלם גנאדע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערען, הארכט אויס דעם שמועס — און פערקלעהרט זיך: מען מיינט זי אפשר?

חאצקל דרעהט אראב דעם ראד, שפארט אונטער דעם וואגען מיט'ן רוקען.

בערקע גענהט צו, שטעקט ארונטער דעם וואגען זיין דיקען שטעקען און וויל חאצקלען העלפען דעם וואגען אונטערהויבען. און פרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואס ער טהוט דא איצט חאצקלען, זאגט ער מיט בעהאלטענעם נחת:

— ווייסט וואס, חאצקל? איז זאכארעווקע זיינען דא נוטע פערד צו קויפען, פאהר ארויס און זוך דיר עפעם אוים א סחורה'לע פאר דיר, ער וועט דיר וואלווע פערקויפען, ברוך.

חאצקל ארונטער שטעקענדיג דעם קאפ אונטער דעם וואגען, דעם אקס שמירענדיג, ענטפערט איהם פון אונטער'ן וואגען:

—יא, ברוך. נאר נישט מיט איהם וואס צו מאכען, זיעבען און צוואנציג רובל שוין געוואלט איהם נעבען און ער וויל נישט הערען און נעדענקען.

— אזוי, וויל נאך נישט — וואונדערט זיך בערקע, הא, הא, הא, — ער קנייטשט איין דעם שטערען, און עס דאכט זיך, אז ער האט עגמת־נפש פון זיין רושאנדצע, וואס ער וויל קיין זיעבען און צוואנציג רובל נישט נעהמען.

— וואלסט איהם א בריווע אויסגעשריבען — רערט חאצקל פון אונטער וואגען ארויס.

— וואס איהר האט צו געבען, גיט שוין, מיר זיינען דאך אין אן עת־צרה, וועט מען שפעטער וועלווועלער לאזען.

נאר גענה אוך שמועס מיט א מענש, וואס האט קיין שליטה נישט אויף זיינע אייגענע געלד. ענטפערט ער זיי:

— דערווייל קיין גראשען געלד נישט, דערנאך וועט איהר צייט האבען.

פאר דעם האט מען איהם ג'קנס'עט. — זיך נישט צו ריהרען ביז פופציג רויטע וועלען נישט לייגען אויפ'ן טיש.

אוך דער גבאי פון חברה־קדישא בעוונדער מיינט, אז וויפיעל בערקע וועט געבען וועט מען אלץ נישט די מטה מיט'ן נייעם טוך בעדעקען.

אנדערע בעלי בתים האבען תרעומות; וואס זאל ער נעבאך טהאן, אז ער קאן נישט, אז ער האט קיין שליטה נישט?

3.

דער נגיד צו די שטעדטלאך.

בערקע איין איז זעהר א ווייכער מענש פון דער נאטור, א גוטער ברודער; האלט זיך נישט גרוים מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך א גאנצען טאג ארום אין דער גאס, אנגעטהאן אין אן אלטע פאפיעלאטע קאפאטע, אבגעלאקירט פון דער זון, מיט נייע בענדער אוך קנעפ בענעהט, דאס היטעל אויסגעריבען, האלט אן אלטען שטעקען אין האנד, וואס אויבען ביים אננעהמער איז ער גלאטיג, א סימן אז ער דיענט שוין לאנג זיין בעל־הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטרי־קענט געזיכט, אויף די קאלטע הארטע קנייטשען, וואס פאלטען זיך אין זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרוים רחמנות — ער זאגט מיט שרעק, ווי א כושל, יעדען ציטעריג „גוט מארגען", שמייכעלט צו אלעמען לייבליך אוך חנפ'עט אלעמען, ווי ער וואלט חלילה געברויכט יענעם'ס לאסקע, אוך קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.

— גוט מארגען, חאצקעל, וואס מאכסטו עפעס גוטס? זאגט

— איך האב דאך אויך א ווייב מיט קינדערלאך — בעט זיך בערקע און די קנייטשען פון זיין נעזיכט זעהען אוים ווי ווייננעניג.

— די צייט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.

— די צייט איז ביטער? — זאגט בערקע, פרעגענדיג דערמיט זרח'ן..

— הייסטו צושרייבען צום חוב — קרעכצע בערקע נאך א מאל.

— מילא וואס קען איך מאכען?

ביזט נעבאך א שלימזל'ניק — בעדויערט איהם בערקע, שטארק אבזיפצענדיג זיך.

זיי שמועסען ווייטער צווישען זיך.

באלד הערט מען פון גאניקעל שאשע'ס, בערקע'ס ווייב'ס קול:

— בערקע, דער מיטאג איז שוין פארטיג.

— האסטו ווייטער א געשעפט — פערענטפערט זיך בערקע פאר דאם קופקעלע אידען, און באלד דרעהט ער זיך אוים, זאגט עפעם אן אויסרייד און גענהט אהיים.

זיי קוקען איהם נאך.

באלד קומט בערקע אן פאר דעם שטעל גרינס, וואס איז פאר זיין הויז, נעהמט א רעטאך אין האנד, בעקוקט איהם פון אלע זייטען.

ער נעהמט א פיערער ארויס פון קעשענע און גיט איהם דער ארענע, וואס זיצט פאר דער שטעל.

די אידענע בעקוקט דעם פיערער און וואדפט איהם אין א קווארט אריין.

שוין אן אויסגעדונגענער פרייז.

בערקע נעהמט דעם רעטאך און גענהט מיט איהם אין הויז אריין.

— ווייטער גאלד אויסגענעבען — זאגט ער מיט א גאלעכטעריל צו דעם קרעמער, וואס שטעהט אויף דער שוועל פון דעם נעווילבעל, וואס איז אונטער זיין גאניקעל.

דער קרעמער קראצט זיך אין בערדעל קאלטבלוטיג.

— ער, ביטערע צייטען! — קרעכצט בערקע און נעהמט ארויס א פושקעלע מיט שמעק־טאבאק און איז מכבד חאצקלען, — עס זעהט אוים, אז בערקע איז זיך זעהר מצער דערויף.

דארט אין מיטען מארק שטעהען דאס קופקעלע אידען און קוקען אויף בערקען, ווי ער העלפט חאצקע פוהרמאן דעם וואגען אונטערשמירען, אוז זייערע פערטריקענטע ליפען, און דאס קלאפען מיט די שטעקענס אויף די שטיינער דריקט אוים עגמת נפש אויף זייער נגיד, וואס ווייסט נישט צו האלטען זיך בכבוד און ניט זיך אב מיט א לאדע בעלעגלה.

באלד קומט בערקע אן צו דאס קופקעלע אידען.

— גוט מארגען.

— גוט יאהר.

— וואס הערט מען נייעס? וועד האט אין זאכאראווקע נעקויפט?

— ער ווי נישט פערקויפען, אייערער — רופט זיך אן איינער פון די אידען.

— אווא, פאר דריי און פערציג אויך נאך נישט! וואונדערט זיך בערקע.

— און איף זאג דיר, אז עס וועט דיר באנג טהאן, בערקע — זאגט צו איהם איינער.

א צווייטער העלפט איהם מיט:

— וואהרט, בערקע! דו וועסט נאך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצט בערקע, מן הסתם ווי מען טייערער געבען. וועט א נאסטעניגער קויפען.

— און אונז דארף מען נישט לאזען לעבען, צובייזערט זיך שוין איינער.

— ער! — קרעכצט בערקע, און ווינקט צו א יונגען מאן פון דער קופע:

— זרח, זיי נאר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפעס ווי ווילענדיג בערקען איבערבעטען נאכט ער צו איהם נאך אמאל זיין אייגענעם גוט מארגען:

— שוין היינט מאנטאג, נעבטען נאך צייט נעווען, קרעכצט בערקע.

— גלויבט מיר, איך וויים דאס, און וואס קען איך טהאן?

שפּריט, נערייטעלט, און דאס האט מעהר אויסנעדריקט איהר פּער־דרוס, ווי די גרויע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זיא דאס נעזויכט אין די הענד בעהאלטען, קו־קענדיג אויף די פּלעשער פון שראנק.

— נאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט נעשריען, מען קען אלץ מאכען אין גוטען, האט זיך דער אלטער אנגערופען, אויפהויבענדיג זיך פון זיין פּאטער־שטוהל. ער גענהט צו צו דער טהיר, וואס פיהרט אין א צווייטען חדר און קלאפּט אן.

— נחום, זיי מוחל.

עס עפּענט זיך די טהיר, און נחום, א יונגערמאן פון א יאהר 20, בעווייזט זיך. זיין וויים געזיכט, וואס שיינט ארויס פון דעם שווארצען בערדעל, און די ווייסע אויסנעצוינענע נאז האבען צו וויסען גענעבען אז זיין הארץ קלאפּט.

— זאג נחום, זיי מוחל, אדרבה, דו ביזט דאך א בר אורין, אדרבה זאג, וואס פּהלט דיר ביי אונז?...

און די אלטע אויסגעלאשענע אויגען, וואס זיינען האלבלויך בע־האלטען אין די ווייסע ברעמען, שטארען נאך מעהר ארויס פון דעם אויסגעטריקענטען דארען פּנים, און עס דאכט זיך, אז אט פּאלען די אויגען ארויס און עס בלייבען איבער נאר א פּאר שווארצע טויטע לעכער.

— א, וויים איך וואס? בנונע מיר איז מיר אלץ איינס.

נחום'ס שטימע האט נעציטערט, און דעמאלס ווען ער האט נע־רעדט, האבען זיך די לעפּלען כשר'דיג איבער די אויגען אראבגעלאזט אזוי ווי זיי וואלטען עדות זאגען אויף דעם, וואס ער רעדט.

— נו? — האט זיך דער אלטער אנגערופען מיט א שטייגער, ווי ער וואלט געבעטען אום שלום ביי דער טאכטער.

— וואס, נו, — נאר נישט, איך וויל מיין געלד און וווייטער פּטור, איין מאל פּאר אלע מאל, איך בין א מענש פּאר זיך, וויל איך מיר לעבען פּאר זיך, וויל איך פּרואווען מיין מזל, טאמער וועט מיר גאט אויפּריכטען, שוין געניג געווען ביי אייך בין אהער.

די מאמע מיט דער טאכטער.

—און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסטו געהאט וועניג, — נא דיר נאך. א שהנע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפ! — האט בייל'ע געענטפערט דער טאכטער, אראבציהענדיג זיך דאס טיכל טיעפער איבער די אויערען. דאס געזיכט בעהאלטען אין די גע־רונצעלטע הענד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זיינען פערשטעלט מיט גרויע בייגען פאפיער און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.

דער אלטער ר' יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפ מיט דער לאנגער ווייסער בארד, און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפארט דורך דעם טרוקענעם, צו־זאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז, האסט חלילה נישט וואס צו עסען, וואס צו קליידען, אדער וואס? אדרבה פרעג דיין מאן, זאל ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פיר אלע מאל, איך וויל דאס מיניגע און ווייטער פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדן, — גיט מיר זיי! וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו מיר? גיט דאס מיניגע און לאזט מיר געהן.

— געהן, שמייען, וואו, אין דער ערד אריין? — האט זיך די אלטע בייל'ע צובייזערט, מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקנייטשטע גע־רונצעלטע הענד. איהרע טרוקענע איינגצויגענע און איינגעפאלענע ליפען, וואס זעהן אוים ווי א קנייטש אין געזיכט, האבען זיך פער־

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט הין און צוריק.

— בטלן, צו מיר האט ער נאר א פיסק, מיר קען ער נאר יאנעו, און האלט עם עפעם ביים טהאו, שטעהט ער ווי א גולם, — האט זיך שרה געבייזערט, אראבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאלדרעם פון די בעטען.

נחום האט זיך געשטעלט ביי דעם שראנק: שרה'לע, פערשטעהסט נישט, איך קען נישט, מיך וועט מען צום רבי'ן שלעפען — ער געהט צו נעהנטער צו איהר — ער וועט מיך פערקלאגען, אז איך וויל פון לערנען אבשטעהן. דו מעגסט, פאר דיר פאסט עס.

ער נעהמט זי אן ביי דער האנד.

זי שטופט איהם אוועק: גיה, שוטה.....

אין א פאר וואכען ארום.

דאס פערשטויבטע שווארצע שויפענסטער פון ר' דוד קובער־באכערס געוועלב איז היינט אבגעפארבען, אבגעוואשען און אויסגע־שטעלט מיט פערשיעדענע פרוכטען: א טהורם פאמעראנצען בעפוצט מיט נים, מאנדלען, עפעל און בארנעם פון בייד זייטען ציהט צו צו זיך יעדען פערביינגעהער, אזוי ווי די שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך פערשעהמט אין דעם איידעלען געזיכט פון דער יונגער ווייבעל, וואס שטעהט אויף דעם שוועל.

אויף די טהירען, אנשטאדט די פריהערדיגע פערשטויבטע שיל־דען מיט אבגעריבענע ווערטער, הענגען היינט א פאר נייע אויס־געמאלטע שילדען מיט פערשיעדענע פרוכטען, אונטען שטעהט אויפ־געשריעבען דער נאמען: נחום געלדמאן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך א פרוכט־האנדעל. אין אלטע פערשטויבטע קערב זיינען די פרוכטען, וואס קוקען ארוים פון דעם שויפענסטער, אזוי ווי דאס געזיכט פון דער אלטער אידענע, וואס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט א שילד: יעקב גאלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אזוי ווי גרייט מלחמה צו האלטען.

נחום האט געקוקט אויף זיין ווייבעלע. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פייערדיגע ברענענדיגע אויגען האבען זיך איהם נאך אמאל די לעפלען אראבגעלאזט איבער די אויגען און מיט א בעהאלטענעם נחת האט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האט געגעבען א קוק אויף איהם, האט זי די ליפען פערביסען.

— אבער דאך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווייל איז דאך נאכט, דערווייל לייגט מען זיך שלאפען, — האט דער אלטער געזאגט, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט.

די אידענע זיצט ביים טיש, דאם געזיכט מיט בויידע הענד פערשטעלט, און די טראטלען פון איהר הויב בעוועגען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינם געזאגט: מען בעט אויף קינדער — האט זי א מורמעל געטהאן, ניט אראבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויען בויגען פאפיער.

די טהיר, וואם פיהרט אין צווייטען הדר, האט זיך פערהאקט.

א „גוטע נאכט" האט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדיגען טאן.

— און איך זאג דיר, אז אלץ, אלץ איז פון זיין קאפ. אלץ ער, אלץ ער, — זאגט די אידענע מאכענדיג מיט די הענד, אזוי ווי מיט זיי וואלט זי דעם מאן עפעם וועלען נעבען צו פערשטעהן — זי האט נאר קיינמאל דעם שכל ניט געהאט דערצו.

— א, וואם דיר פאלט איין! דער אלטער בלייבט שטיל און אין א ווייל ארום זאגט ער וויעדער:

— וואם וועט מען איצט טהאן? עס קומט אוים גאר די קראם צומאכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאר אן, דו מיינסט טאקי, איך דארף זי? — די אלטע האט זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט. — אויף טויזענד כפרות דארף איך זי, איך וועל מיר אליין אויף קענען אן עצה געבען. דער אלטער האט אלץ געקרעכצעט.

די אלטע ציהט, שלעפט דעם קונה, מיט געוואלד נויט זי איהם — די יונגע ווינקט נאר.

די אלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שוויינט.

נאר שבת איז שלום.

שבת אין דער פריה, ווען אלע קראמען זיינען פערמאכט און א לאנג אויסגעצויגענער קול לאזט זיך הערען אין מיטען גאם: „אידען אין שוהל אריין"! געהט די אלטע אידענע ארוים פון איהר שטוב. פערבונדען דעם קאפ מיט א טיכעל, זי געהט צו איהר טאכטער'ס לאדען און קלאפט אן:

— שרה, מען האט שוין אין שוהל געופען!

עס גיהט דורך א יונגער מאן. די אלטע אידענע פון דעם אלטען געווען, לויפט איהם אנטקעגען, כאפט איהם אן פאר די הענד און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאן, דא, זייט מוחל, וואלווען און גוט. ערשט א נייעם סארט פון ווארשוי געבראכט.

דער יונגער מאן גיהט מיט דער אידענע — זי האלט איהם פעסט ביי דער האנד און שלעפט איהם — אט האט ער שוין זיין טריט אויף איהר שווען געשטעלט, און די אלטע אידענע האט א בליק געווארפען אהין צו דער טאכטער, ווי זאגענדיג: אהא, ווער איז שטארקער?

שרה'לע שטעהט פאר איהר געווען און קוקט מיט איהרע שווארצע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאן. זי מאכט א בעווענגונג מיט איהר האנד, ארויפנעהמענדיג זיך די הער.

דער יונגערמאן רייסט זיך ארויס פון דער אידענע און גיהט אהין צו שרה'לען.

די אידענע לויפט איהם נאך: זייט מוחל, א פרישען סארט — וואלווע, בחצי חנם.

— וואס פערדרעהט איהר מיר א קאפ, לאזט מיך אב! און דער יונגער־מאן גיהט נאך שרה'לען אין געווע'לב אריין.

— א בייזע פינסטערע נאכט צו דיין קאפ, חצופה, משומד'ת. אלע קונים נעהמט זי מיר אוועק — אויסגעריסען זאלסטו ווערען.

שרה'לע רופט זיך נאר נישט אן.

די אלטע גיהט צוריק און זעצט זיך אנידער אויף דער שווע פון איהר געווע'לב.

צוויישען דעם שווער און איידעם איז א גאנצע וואך שלום. אין בית־המדרש זיצען זיי ביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אמאל איבער א תוספת'ל, ווערען זיי באלד שלום.

צוויישען דער טאכטער און דער מאמען זיינען א גאנצע וואך מחלוקות.

שהנעם קאפּעל מיט די שהנע בארד. נאר ארום דעם אלטען איד אויף דער פאטאגראפיע האט געווימלט פון זיהן מיט טעכטער, מיט אידעמס און שניר, און איניקלאך און אור־איניקלאך. דער אלטער איד איז אויף דער פאטאגראפיע פערטרונקען געווען אין א ים פון קינדער און אייניקלאך, וואס איז פון איהם ארויסגענאנגען, און דער זוהן זיינער, רב אנשעל ליב, איז מיט די שהנע בארד זיינע געזעסען אליין, ביחידות און האט מיט מיר אזוי איינגעטענה'עט:

— איהר פרענט מיך פאר וואס איך קרעכץ, פאר וואס איך בין אזוי טרויעריג, פאר פרנסה, זאגט איהר, האב איך אויסגעזארגט, און אז איך קרעכצע, און אז איך קלאג, ווער זאל נישט קלאגען? — אזוי טענה'עט איהר צו מיר — נו, וואס זאל איך אייך ענטפערען? איך פרעג אייך, פאר וואס זאל איך נישט קרעכצען? וואס פאר א נחת האב איך פון מיין לעבען? קוקט זיך איין איז די פאטאגראפיע וואס הענגט איבער מיין קאפ (ער ווייזט מיר אן אויף דעם פאטער'ס בילד). איהר זעהט, מיין פאטער אין מיינע יאהרען האט שוין געהאט, אהן עין הרע, א פינף טעכטער אויסגעבען. און א זעקס שניר אין שטוב אריינגעבראכט. אז עס איז געקומען שבת נאכמיטאג, זיינען די שטובען ענג געווארען פון די פיעל אייניקלאך, וואס זיינען געקומען דעם זיידען גוט שבת ביטען. אז עס איז געקומען פסח צום סדר, ארער פורים צו דער סעודה, וועז מיר אלע מיט די ווייבער און די קינדער זיינען צום טאטען, עליו השלום, צוזאמענגעקומען, האבען די שטיבער ניט געסטייעט, אלע טישען זיינען צו ווינציג געווען. בענקלאך האט אויסגעפעהלט צו זיצען. די סערווירער מיט די כלי זמרים זיינען פון די שטובען נישט ארויס. און אייגענע שטוב הייב־אם געהאט... און ארבייט האט זי געהאט איבער'ן קאפ... אז גאט האט געהאלפען, מען האט נאך א וואלד געקויפט, האט מען נאך א קינד אויסגענעבען. א געשעפט געמאכט — א ברית געמאכט. געלד פערדיענט — נדן געגעבען. גאט האט קינדער געגעבען און פרנסה פאר זיי געגעבען. וואס מעהר ליבט אין בית־המדרש ארונטערגעשיקט, אלץ מעהר עשירות אין שטוב געווען. אין דער משפחה זיינען שטענדיג געווען שמחות: דא איז א אייניקל בר מצוה געווארען; דא איז ווער אין דער משפחה א חתן געווארען; דא איז מען געפאהרען א כלה זעהן — מען האט שטענדיג געשפיעלט, שטענדיג

די אַקאַדעמיע.

(א מאנאלאג פון א פאמער)

רב אנשעל ליב איז דער שעהנסטער איד פון דער שטאדט. דאס פערמעגנס — דער גאסטעניגער וואלד, האט נאך זיין פאטער געהערט — און די מויער אין שטאדט מיט די צוויי אפיציגעס האט ער זיך שוין אליין אויסגעבויט. קינדער, ווי יעדער איד וועז עס געהט איהם גוט, האט ער געהאט, אהן עין הרע, פיעל, א זעקס זיהז, און א זעקס טעכטער, פרנסה בריוח, א איד א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה.

רב אנשעל ליב'ס פאטער, ר' משה בער, איז אויך געווען א שעהנער איד, אפשר נאך א שעהנערער פאר איהם, א גרעסער תלמיד חכם, און געראוועגט אין חסידים־שטיבעל, און קינדער האט ער אויך נע־האט, אהן עין הרע, פיעל — א זעקס זיהן און זעקס טעכטער — פרנסה בריוח, א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה. נאר דער חילוק איז בעשטאנען אין זיי: וואס מעהר קינדער דער פאטער ר' משה בער האט געהאט, אלץ מעהר נחת האט ער דערלעבט. אלץ מעהר שמחות איז אין שטוב געווען. אלץ מעהר חתונות — מעהר ברית'ן. אבער וואס מעהר קינדער דער זוהן רב אנשעל ליב האט געהאט, אלץ מעהר צער, אלץ מעהר צרות, אלץ מעהר בזיונות האט ער פון זיי געהאט.

געטראפען האב איך רב אנשעל ליב'ן ביי זיך אין קאבינעט, ווען איך האב איהם בעזוכט, געזעסען איז ער מיט זיין שעהנע בארד און ווייסגעפרעסטען העמד אין דער פאטער־שטוהל, און איבער זיין קאפ האט געהאנגען זיין פאטער'ס בילד, רב משה בער, אויך אין זיין

שטעלט פון די סאמע אויסלענדישע אוניווערזיטעט, אז ער איז א פארטיגער דאקטאר, גמור וחתום, נור געלד צו פערדיענען. זאגט ער צו מיר: „טאטע, זאג מיר מזל טוב, איך האב דעם דיפלאם". זאג איך: „וואס וועל איך דערפון נחת האבען? מיין טאטע האט זיין ערשטען זוהן אויסגענעבען פאר ר' דוד קאליטערס טאכטער און איך האב זיך משדך געווען מיט דער בערנער אוניווערזיטעט און חתונה נעמאכט מיין בכור מיט א פאפיערענעם דיפלאם". זאגט ער צו מיר: „טאטע, וועסט נאך פון מיר נחת דערלעבען". זאג איך צו איהם: „וועז וועסטו, מיין זוהן, געלד פערדיענען?" זאגט ער צו מיר: „צו געלד, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, מוז איך נאך האלטען א „גאסודארסטוועגע" עקזאמען — און דאס איז זעהר א שווערע זאך, און דערנאך אפילו, אז איך וועל שוין האבען דורכגעמאכט דעם גאסודארסטוועגע עקזאמען — ווי איך אויך ניט געלד פערדיענען, דערפאר, וואס איך האב ניט געלערנט צו זיין א דאקטאר כדי א קאריערע צו מאכען, נור אלס חכמה. מיר אינטערעסירט די ווי־סענשאפט".

האב איך אויסגעהערט און געשוויגען.

מיט דעם צווייטען זוהן האב איך משדך געווען מיט די ליעזשער אוניווערזיטעט. ער איז אראבגעקומען א פארטיגער אינדזשענער פון ליעזש (א שטאדט אין בעלגיען). פרעג איך מיין זוהן: „האסט א דיפלאם? זאגט ער. „יא, טאטע, איך האב א דיפלאם". פרעג איך איהם: „וואס האסטו געלערנט? זוזינס, מיין זוהן?" זאגט ער: „טאטע, איך האב געלערנט בריקען צו סטראיען, ווי איבערצוא־ווארפען קייט־בריקען פון איין פעלז איבער דעם צווייטען, וואס מען דארף דאס וועז מען ווי אויסבויען אן אייזן־באהן". זאג איך צו מיין זוהן: „די מלאכה געפעלט מיר זעהר, זעהר א ניצליכע זאך. וועז וועסטו, מיין קינד, אנהויבען געלד צו פערדיענען?" ענטפערט ער מיר: „צו געלד פערדיענען, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, א גאסו־דארסטוועגע עקזאמען, דערנאך דארף מען ערשט געפינען די אונטער־נעהמער, וואס סטראיען באהנען. און אזוי ווי באהנען סטראיעט ביי אונז די רעגיערונג, מוז איך אנקומען אויף א רעגיערונגס־שטעל. און אזוי ווי די רעגיערונג נעהמט דאך נישט קיין אידען, וואלט איך זיך חלילה, בעדארפט שמד'ען, און אזוי ווי שמד'ען זיך, חלילה, וועל

שמחות געווען. און איך? נאט האט מיר אויך געהאלפען — ווי מיין טאטע, עליו השלום, זעקס זיהן און זעקס טעכטער — וואס פאר א נחת האב איך פון זיי געהאט? זיינען זיי קליין געווען, האבען מיר געהאט צרות בנימאזיע. אזוי ווי דאס האט נעמוזט פאקען, מאזלען, האבען צאהן־וועטהאג, אזוי האט עס געמוזט דורכמאכען די מכה פון דער גימנאזיע. נאט, וויפיעל ממון און דמים דאס האט אבגעקאסט! און בזיונות און פערשטערטע שבתים — זאל זיך איין נאט מרחם זיין. גוט, שוין דורכגעמאכט די גימנאזיע־קרענק. האט זיך אנגעהויבען די אוניווערזיטעט. מען נעהמט נישט צו, דוקא גאלדענע מעדאלען מוז מען האבען. הכלל, זיי האבען נישט נעקראנגען קיין גאלדענע מעדאלען, און אז מען קריענט נישט קיין גאלדענע מעדאלען, קען מען נישט לעבען.

— אט האב איך נישט געקראנגען קיין גאלדענעם מעדאל און דאך לעב איך מיט גאט'ס הילף — טענה איך צו זיי — און האב חתונה געהאט און האב קינדער און האב פרנסה מיט'ן רבונו של עולם'ס הילף. האסט נישט געקראנגען קיין גאלדענעם מעדאל, האב חתונה — טענה איך צו זיי. — ניין, און נישט אנדערש און נאר אין אוניווערזיטעט. אז נישט דא איז אין אויסלאנד, איז אין די הרי חושך, עם ועט זיך שוין געפינען.

הכלל, עס איז גאוואלען א געלויף פון מיין שטוב ארוים, ווי מען וואלט געוואלט געלאפען פון א מגפה, רחמנא לצלן. איז א שהנעם פריה־מארגען, איך קוק זיך ארום, איך האב נישט מיט וועמען צום טיש צו געהן. וועך עס איז געלאפען קיין בערן, וועך קיין פאריז. אייגער איז פערקראכען אין אזא שטאדט און אזא מדינה, וואס קיין מענש וויים נישט וואו דאס נעפינט זיך. און אלעם לויפט, פון גרעסטען ביז צום קלענסטען. דער איז שוין געפאהרען, דעם פאהרט היינט, דער וועט פאהרען מארגען. ביז צום קלענסטען, ביז צו די גימנאזיע — אלעם גרייט זיך אין וועג אריין, און אלעם לערנט און שטודירט. גאנץ דייטשלאנד, די גאנצע וועלט וועלען זיי אויסלערנען און אויסשטודירען און מיר אהער בריינגען — און דו, טאטע, שיק נעלד.

נאט האט נעהאלפען, ס'איז צוריקגעקומען דער ערשטער, מיין אדאלף, דער בכור, א פארטיגער דאקטאר, מיט א דיפלאם אויסגע־

זי? „טאכטער, ווילסטו דיך נעהמען צו נעשעפט?" „חלילה". שרייט זי אוים, „זי ווייל ניט זיין קיין קופטשיכא!" „צו וואס זשע האסטו, טאכטער, נעלערנט א דאקטאר אויף האנדעל?" „איך האב עס נעלערנט פאר א חכמה — היזנדעל! איך אנטלויף פון דיעזער „חכמה". וועז איך האב צייט, נעהם איך א ספר'ל אין האנד אריין, אוז זי לערנט א חכמה — האנדעל.

וועז עס קומט ביי מיר צו מיטאג, זעצט זיך אוועק בייַם טיש א נאנצע אקאדעמיע. דא האט איהר א דאקטאר אוז דארט א אינ־זשענער; דא א פילאזאפין אוז דארט א דאקטרין פון האנדעל. אלע חכמות, וואס זיינען נור אין דער וועלט, האבען זיי נעלערנט, אוז האבען דיפלאמען פון אלע אוניווערזיטעטען, אוז קיינם פערדיענט ניט קיין גראשען, אוז קיינם האט ניט חתונה. זיצט אויף מיינע כלייצעס אוז לעבט פון אריסען וואלד, אוז איך האב ניט וועד עס זאל מיר א קוביק חשבון מאכען פאר'ן וואלד אוז איך האב ניט קיינעם, וועד עס זאל מיר אין נעשעפט העלפען, דעם וואלד פיהרען, דעם וואלד, פאר וועלכען אונזער אלעמענס ארבייט איז נויטיג.

אוז אז איך קוק זיך אזוי צו אוז זעה די דאקטוירים מיט די אדוואקאטען, מיט די אינזשענערען אוז די פילאזאפען ביי מיין טיש אוז דאס יונגווארג, וואס וואקסט אויף — אום צו וועדען דאקטוירים אוז אדוואקאטען מיט דיפלאמען; וועז איך זעה, ווי פון קליינערהייט אן וואקסט מען ביי מיר אין דאקטאר אריין — פאלט אן אזא שרעק אויף מיר: צי בין איך, אן אריסער איד, מחויב אויסצוהאלטען — אז אקאדעמיע?

צי זיינען מיינע כחות דערויף? אוז אלץ פון וואלד! — אוז קרח'ס אוצרות וואלטען דען סטאיען?

איך דאך ניט, וועל איך אויך קיין רעגיערונגס־שטעל ניט קענען אנקומען. און אזוי ווי כ'וועל ניט קענען אויך א רעגיערונגס־שטעל אנקומען — וועל איך קיין געלד ניט קענען פערדינענען". פרעג איך מיין זוהן: „צו וואם האט עס דיר געטויגט אזא זאך צו לערנען? פארוואם האסטו עפעס ניט געלערנט אזעלכעס, פון וואם דו וואלסט יא געקאנט געלד פערדינענען?" ענטפערט ער מיך: „טאטע, איך האב ניט געלערנט קיין מלאכה, נור א וויסענשאפט — און די וויסענשאפט געפעלט מיר". האב איך וויערער אויסגעהערט און געשוויגען.

איז אראבגעקומען די עלטסטע טאכטער. פרעג איך זי: „טאכטער, מיט וועמען האב איך זיך משדך געווען?" ענטפערט זי מיר: „מיט די פאריזער סארבאנא, טאטע". זאג איך: „דער שידוך געפעלט מיר. וואם האסטו געלערנט, מיין קינד?" נעהמט זי ארויס א גאנצען בוך פראנצויזיש און ווייזט מיר: „דאס, טאטע, האב איך אנגעשריבען פאר מיין דאקטאר־עקזאמען". האב איך מיך דערשראקען: „דאס גאנצע בוך האסטו אנגעשריבען, טאכטער, אויך פראנצויזיש?" זאגט זי: „יא". „און וועט עס העלפען צו א שידוך, טאכטער?" פרעג איך זי. וועדט זי ברוגז און געהט ארויס פון שטוב. הערט איהר — צו ערשט, איידער דאס איז געפאהרען נאך אויסלאנד, האבען זיך נעשדך'ענט צו איהר יונגע לייט. די שדכנים האבען מיר די טהירען אבגעשלאגען. צייט זי איז צוריקגעקומען פון פאריז און מען האט געהערט, אז זי האט אנגעשריבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש — איז שטיל געווארען. די יונגע לייט וואם קומען אריין, האבען דרך ארץ פאר איהר, האבען מורא פאר איהר, די שדכנים מיידען מיך. און מיט אן אמת, מיט וועמען קען זי חתונה האבען, אז זי האט אנגעשריבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש. ווי געביל'דעט מוז שוין דער יונגערמאן זיין, וואם וויל מיט איהר חתונה האבען? מען האט מורא פאר איהר. און זי האט חתונה געהאט מיט'ן פראנצויזישען בוך.

אזוי איז אראבגעקומען אייניער א מאטעמאטיקער און איך האב ניט וויר עס זאל מיר איבערעבענען האלץ אויפ'ן קוביק, אלץ, זאגט ער, קען ער — נאר דאס וואם איך דארף האט ער זיך ניט געלערנט.

דערנאך איז אראבגעקומען א טאכטער, האט זי געלערנט אין לייפציג הויך־האנדעל. א דאקטאר צו זיין פאר האנדעל. פרעג איך

האט איהם דער מצבה קריצער, וועלכער איז געווען ביי אונז אין שטעטל א איד אן אברך מושלם, א טיטל געגעבען אויף זיין מצבה „בעל הגיון", וואס דאס הייסט, „דער מאן פון לאגיק". דער פעלדשער, וויעדער, אז ער איז פאראליזירט געווארען, האט ער אוועקגעווארפען די „נארישקייטען פון דער וועלט" און האט זיך געגומען פארבעריטען אויף יענער וועלט. גאנצענע טעג געזעסען און תהילים געזאגט, געשלעפט זיך מיט די קראנקע פיס אין בית־המדרש אריין און אוועק־געזעצט זיך ביים אויוועז. דרך ארץ געהאט פאר אידען וואס קענען לערנען, געלאזט וואקסען זיך א בארד. ער איז געשטארבען מיט געוויין. א מנין אידען האבען פאר איהם תהילים געזאגט.

דער מצבה קריצער, ביי וועלכען זיינע קינדער האבען פאר איהם א מצבה בעשטעלט, האט לאנג געזוכט פאר איהם א פאסענדען טיטל: ער האט אבער נישט געקענט געפינען. קיין בעל־תורה איז ער נישט געווען און קיין בעל צדקה אויך נישט. ענדליך האט ער אויסגעפונען פאר איהם א טיטל וואס פאסט איהם זעהר. ער האט איהם גע־רופען אויף דער מצבה „נח לבריות". עס הייסט א גוטער ברודער.

און ווי עס זאל נישט זיין, האבען די ביידע אפיקורסים ביים טויט זיך זעהר געשראקען פאר'ן יום הדין. דער דקדוק־מלמד איז נייגעריג געווען צו דערזעהן דעם „סוף כל הסופים", אום צו דערגעהן צום עצם התכלית, אויב עס איז טאקע עפעם דארט דא און דער „נח לבריות", דער פעלדשער האט זיך גלאט געשראקען פאר'ן מלאך הדומה מיט זיין פייערדיגע רוט. אז מען האט זיי ביידען אראבגעלאזט אין די קברים און די קינדער האבען נאר זיי קדיש אבגעזאגט און זיינען אוועקגע־גאנגען, האבען זיי ביידע געווארט מיט אונגעדולד אויף דעם מלאך וואס וועט קומען און פרעגען „מה שמך?" נור איך וויים נישט, צו דערפאר, וויל עס איז טאקע נאר נישט דא אויף יענער וועלט, צו וויל מען האט זיי געוואלט שטראפען פאר זייער אפיקורסות, האט מען אן זיי פערגעסען. קיינער איז נישט געקומען, קיינער האט זיי נישט געפרעגט „מה שמך" און מען האט זיי אין ערגעץ נישט געפאדערט צו קיין יום הדין. זיי האבען געווארט טעג, וואבען, חדשים — זיי האבען געזעהן, אז קיין ניי לעבען איז נישטא, איז זיי נאר נישט אי־בערגעבליבען, נור דאס גערעכטענים פון דעם אלטען לעבען וואס זיי האבען געפיהרט אויף ערד.

צוויי אפיקורסים.

(א הומאריסטקע)

אין דער שטאדט האט מען זיי ביידע געהאלטען פאר אפיקורסים. איינעם דערפאר ווא‌ם ער האט געהאט א חדר און האט געלערענט מיט די קינדער תנ"ך, דקדוק, געלעזען טרף־פאסולע ביכער, געוואלט ארויס־ווייזען אז אלע נסים פון דער תורה זיינען געשעהן לויט די נאטור און די וועלט פיהרט זיך מיט לאגיק. דער צווייטער איז געווען א פעלדשער־יונג, ביי וועמען אין שטוב האבען אינגלאך און מיידלאך געטאנצט אום שבת, און ער האט געהאט א געוואהנהייט צו קיצלען די וויבער אונטער'ן ארים ווען ער האט זיי באנקעם געשטעלט. און פערפיהרט דיענסט־מיידלאך. דערפאר אז זיי זיינען געשטארבען האט מען זיי ביידען בעגראבען אין שכנות ניט וויט פון פלויט, וואו מען בעגראבט געהאנגענע און גנבים.

פאר'ן טויט האבען זיי ביידע תשובה געטהאן. דער דקדוק־מלמד איז געווען אן ארימער איד, א מטופל מיט קינדער. ער איז געשטארבען צוויי מאל א טאג פאר א שטיקעל ברויט. ער האט זיך קיינמאל פאר קיינעם נישט געקלאגט און אויף קיינעם קיין תרעומות ניט געהאט, וויל ער האט אלעם ערקלעהרט דורך דעם שכל, על פי חכמת התבע. ער האט זיך אוי לאנג געהויקערט ביז אין א שעהנעם פריהמארגען האט ער זיך מעהר ניט געקענט אויפהויבען פון בעט. קיינער האט נישט געוואוסט דערפון. דאם ווייב האט איהם וויטער געשאלטען און ער איז געלעגען מיט דעם פנים אומגעקעהרט צו דער וואנד. מיט אמאל האט ער אנגעהויבען צו צוויפלען אין דעם לאגישען גראנק פון דער וועלט און געטראכט טאמער איז עס נישט על פי חכמת קטבע. געשטארבען איז ער מיט ודוי און מיט שמע ישראל, דערפאר

פערקעהרט, דער שכן זיינער, דער פעלדשער, האט זיך שוין געהאט וואס צו דערמאהנען. נעוועז איז ער אין די יונגע יאהרען א לעבע יונג. א פעלדשער אין א קליין שטעדטעל. א שעהנער יונג איז ער דאך מיט שעהנע וואנצעלאך, און הפקר איז מען, ערלויבט מען זיך וואס דאס הארץ גלוסט. געהט מען אין די זומערדיגע פארנאכטען אין די סעדער ארום, אין די גערטנער. טרעפט מען זיך דארט מיט די שטאדטישע מיידלאך, פערפיהרט מען א געשפרעך און מען בעהאלט זיך צווישען די שאטענס פון די בוימער ביז שפעט אין אבענד. מען זינגט לידער, שבת און יום טוב טאנצט מען. אין די פארנאכטען ווארט מען אף די געלייבטע אונטער די לאדען און מען פיהרט זיי אויפ'ן וועג ארויס, אמאל נחה'נ, און אמאל שרה'ן און אמאל גאר דעם שכן'ס שיקסע. און האט ער חתונה געהאט איז ער אויך ניט קיין פערפאלענער. פארקעהרט, ביי איהם אין שטוב קומען זיך צוואמען די לעבע יונגען פון שטאדט, כלי זמר, די משוררים און די קאמאשען מאכערס. מען זינגט ליעדער און מען טאנצט. אין אבענד שפיעלט מען אין קארטען, און אויך פורים מאכט מען גאר אידיש טהעאטער. און געהט מען צו א קראנק ווייבל און דער מאן איז ניטא, הייסט מען איהר שטעלען פאקעטען, לאזט מען אראף דעם העמד, קיצעלט מען אונטער די ארעמס, ווארט דאס ווייבל געזונד פון בלוייזען לאכען...

דעם פעלדשער איז אויך ווי דעם מלמד לאנגווייליג געווארען וואדטענדיג אויפן מלאך הדומה. ער האט נאך נישט געוואלט גלויבען, אז דער מלאך וועט ניט קומען פארערען זיי צום דין און אויך דער וועלט איז גאר ניטא מעהר נור דער זכרון אן דעם לעבען. ער האט נאך אלץ געהאפט, כאטש עם זיינען שוין דורכגענאנגען חדשים און קיינער איז ניט געקומען. מיט געוואלד האט ער פעריאגט פון זיך די עראינערונג פון דעם געוועזענעם לעבען; ער האט נאר געוואלט געדענקען פנז דעם תהילים זאגען און מלקות זיך שלאגען פון לייביש דעם שמש ערב יום־כפור. אבער דאס לעבען אין זיינע יונגע טעג איז איהם אליין געקומען צום זכרון און ער האט ליעב געהאט צו דערמאהנען זיך אן יעדער איינצעלהייט. אייניגע מאל האט ער שוין געהאט געוועקט זיין שכן דעם מלמד, און ער האט איהם געפרעגט:

— ר' מרדכי, וואס מיינט איהר, מען וועט נאר ניט קומען נאר אונז?

דער מלמד האט זיך געהאט וועניג וואס צו דערמאהנען. א לעבען האט ער געפיהרט אן ארימען, א טרוקענעם. אויפגעצויגען האט ער זיך ביי א טאטען א מלמד. אין דער היים האט אויסגעפעהלט שטענדיג דאס שטיקעל ברויט, און צו אכט, ניין יאהר איז ער אוועק אין די ישיבות לערנען. צוערשט האט ער נאך געהאט א גלויבען אין גאט, און געהאפט אויף משיח'ן און אויף א בעסערע וועלט, נור צייט ער האט אנגעהויבען צו לעזען די טריף־פסול ביכלאך, און איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די וועלט פיהרט זיך על פי חכמת הטבע, (פון דער נאטור) און דאס אויף דער צווייטער וועלט איז גאר נישט דא, נישט קיין שכר און נישט קיין ענש, און קיין משיח וועט ניט קומען, און קיין אנדער לעבען וועט נישט זיין — איז דאס לעבען זיינס גנווארען א אויסגערעכענטער, א טרוקענער. חתונה האט מען איהם געמאכט מיט א כלה וואס ער האט נישט ליעב געהאט. געטהאן דעם שדוך האט מען, ווייל עס איז געווען א אנהאלט, א רייכער שווער, ביי וועלכען ער האט געוואלט קעסט עסען — און זיך ארויפארבייטען אויף עפעס. דער שווער איז אבער ניט רייך געווען. געווארען איז ער א מלמד, נור געלערנט דקדוק, און יערעם יאהר א קינד געהאט, און קיינמאל קיין שטיקעל ברויט נישט — נור עס איז גאר נישט קשה געווען — ווייל אלעם האט ער זיך ערקלעהרט על פי חכמת הטבע, און מיט'ן הגיון איז ער דערגאנגען, אז עס דארף אזוי זיין. האט ער צו קיינעם קיין תרעומות ניט געהאט. און זיין יעצטיגער צושטאנד איז איהם אויך ניט קשה. נישט דער טויט, און נישט דאס לאנגע שווייגען נאכ'ן טויט, וואס ער ליעגט אין דער ערד, און דער שארבען וועלט וואס אמאל טריקענער. עס בעדארף אזוי זיין. עס איז על פי חכמת הטבע, און עס איז איז דעם גאנג פון הגיון, איז זיך גאר נישט דא וואס צו וואונדערען. און אייגענטליך בעדארף מען גאר שלאפען און גאר נישט פרעגען נור אויסגעשלאפען האט ער זיך און דער מלאך הדומה קומט נישט צו געהן און מען פיהרט נישט, נישט איז גן עדן און נישט אין ניהנום. בלייבט נישט איבער קיין אנדערע זאך, נור צו דערמאהנען זיך פון געווען לעבען. ער האט געדענקט דעם אינהאלט פון א פאר ביכלאך, וועלכע ער האט געפראווט איבערגעבען זיין שכו, כדי מיט איהם זיך דאס הארץ אויסצוריידען, נור דער פעלדשער האט וויניג אינטערעס ארויסגעווייזען צו זיי.

כלה, לאה'לע האט זי געהייסען, איז דאס נעווען א מיידעל. אבער ר' מרדכי, וועט ער שוין טאקע נישט קומען?

— ווער?

— דער מלאך, מיין איך.

— מען האט אייך נור אנגעשראקען מיט די באבע מעשות — הויבט דער מלמד אן אין דעם אפיקורסישען טאן.

— אויב אזוי ר' מרדכי... א צווייטע כלה האב איך געהאט, חנה'לע האט מען זי נערופען.

אבער באלד האבען זיך אויך נעענדיגט דעם פעלדשער'ס זכרונות אן זיין לעבען. נאך א יאהר אנדערטהאלבען, נאך דעם ווי זיי האבען זיך דורך א לאנגען ווינטער אויסדערצעהלט דאס גאנצע לעבען, אלעס נאר וואס דער פעלדשער און דער מלמד האט געוואוסט, נאך דעם ווי דער מלמד האט שוין געהערט דאס צעהנטע, דאס צוואנציגסטע מאל פון יעדער מיידעל וואס דער פעלדשער האט געקוישט, און דער פעלד־שער האט שוין געוואוסט פון יעדען גלאז בארשט, וואס דער מלמד האט געטרונקען, זיינען זיי ביידע שטיל געווארען, אויסנעדרעהט זיך אויף די זייטען און געלעגען. עס איז שוין ניט נעווען אן וואס זיך צו דערמאנען, וועגען וואס צו רעדען.

אזוי זיינען זיי אבגעלעגען ווינטערס און זומערס יאהרען לאנג. אין זומער האט די גראז צוגעדעקט, אין ווינטער די שנעע די צוויי קלייניע מצבה'לאך, און מען האט מעהר ניט נעוואוסט וואו עס ליענט דער „בעל הגיון" און וואו דער „נח לבריות". נור אינווייניג, אין דער ערד כאפט זיך פלוצלינג דער פעלדשער אויף נאך א צעהן, צוועלף יאהר שווייגען, און וועקט דעם מלמד:

— ר' מרדכי, איהר שלאפט?

ר' מרדכי רופט זיך ניט אב.

— וואס, איהר זייט טויב נעווארען?

דעם מלמד'ס אויער, וועלכער האט זיך נעהאט אבגעווענהנט פון קלאנג פון וואָרט, האט קוים דערהערט.

— וואס איז?

ר' מרדכי, האט איהר אמאל נעגעסען זויערע אוגערקעס?

— זויערע אוגערקעס?

— וועד זאל קומען, נאר? עס איז על פּי טבע, אז דער מענש שטארבט איז ער טויט. און נאך א טויטען קומט מען נישט.

— הייסט עס אייגענטליך, אז מיר האבען ניט אויף וואס צו וואַרטען?

— נאר נישט, פייבעל, נאר נישט, פייבעל.

נאך א פּאאר טעג שווייגען האט זיך דער פעלדשער וויעדער דערמאהנט אן די שעהנע טעג זיינע וועז ער האט גענדיגט די שענקערינס מיידעל פערנארט צווישען די קשאקעס אין שטאדט וואלד און ווי זיי זיינען ביידע געלעגען און געהערט דעם קוויטשען פון די זשאבעס. ער האט געבענקט נאך דעם לעבען און חשק געקראגען צו טהיילען זיך כאטש מיט דעם דקדוק מלמד מיט די פערגענגענעם וואס ער האט געגאסען אין יענער וועלט, רופט ער זיך אן:

— אי, ר' מרדכי, יענער לעבען איז גוט געווען. א שעהנע וועלט געווען. א שאד, געשטארבען, א שאד!

דעם דקדוק מלמד איז שוין אויך געווארען לאנגווייליג נאכצוקלעהרען וועגען דער לאגיק פון טויט. איהם האט זיך אויך פערבענקט נאך יענעם לעבען. נאך גרויסע זאכען האט ער נישט געהאט צו בענקען, אחוץ נאך א גלעזעל רויטען בוריקעס־בארשט וואס ער האט זעהר גערן געהאט, רופט ער זיך אפּ:

— נאך וואס בענקסטו דאס אזוינס, פייביש?

— און איהר, ר' מרדכי, נאך וואס?

— איך וויים, א גלעזעל רויטען בארשט.

— איך, א גלעזעל רויטען בארשט, א געבראטענער הערינג און נאך עפּעס, ר' מרדכי.

— וואס, נאך עפּעס?

— א, ר' מרדכי, נור שא, איהר מיינט טאקע, אז דער מלאך הדומה וועט שוין ניט קומען?

— ניטא קיין מלאך הדומה.

— און מיר האבען זיך בחינם געשראקען?

— נאראנים האבען זיך געשראקען; די חכמים האבען עס פריהער געוואוסט.

— הייסט עס, אז כען האט נעמענט. אויב אזוי, ווארט אויס, ר' מרדכי, וועז איך בין געווען א יונגער מאן האט איך געהאט א

פאריז.

(פאריזער בילדער)

אין דעם קאכעדיגען פאריז, אויף די גרויסע בולוואַרען, פאר דער טהיר פון אן ערשטע קלאסיגען האטעל, שטעהען א פאר יונגע לייטלאך, פיהרער און וואַרטען אפ די געסט, וואס וועלען ארויסקומען, זיי פאר־צולעגען פיהרען און ווייזען די „מערקווירדיגקייטען" פון פאריז.

צווישען זיך רעדען די פיהרער אידיש, און איינער א גאליציאַנער מיט א קוויטשענדיג קולכעל רופט זיך אפ צו א צווייטען, צו דעם „רוסישען":

— הער נור דו, ליטוואק, וועסט מיר געבען אפטרעט־געלד, וועל איך דיר געבען אן אינטערעסאנטען גאסט. נור א נאפאליאן (א צוואנציג פראנק שטיק).

— א נאפאליאן! גיב נור א קוק ווי דער גאליציאַנער וואַרפט זיך מיט נאפאליאנ'דלער!

— דארף מען נישט —זאגט דער פוילישער און וועַרט אנשוויגען.

— זאג שוין, זאג שוין, דו העכט איינער — וועַרט אונגעדולדיג דער רוסישער.

זיי זיינען דורכגעקומען אויף פינף פראנקען.

— גיב אריין — ווייזט ער איהם אויפ'ן האטעל — געקומען נעכטען ביינאכט, א רייכער „מאסקוויטש", אויסער רוסיש פערשטעהט ער קיין וואַרט נישט.

— און פאר דעם האסטו געגומען א פינפערל! — בייזערט זיך דער ליטוואק.

— גיב נור א קוק דעם ליטוואק חזיר — דיין נאספאדין וועט דיר בעצאהלען דערפאר, מאסקוויטשען האבען א סך געלד. זעה שוין, געה צו דיין מאסקוויטש.

און די זויערע אוגערקעס וואס דער פּעלדשער האט אמאל איז זיין יוגענד געגעסען — האט איצט אונטער דער ערד אויף דער צווייטער וועלט געדיענט פאר די צוויי גרויסע אפיקורסים אלס א וויכטיגעס לעבענס געשעהניש. און זיי האבען זיך אונטערגעהאלטען דאריבער אייניגע וואכען, און אפשר אייניגע מאנאט ביז זיי זיינען וויעדער אויף צעהנדליגע יאהרען פערשוויעגען.

נאר פון צייט צו צייט כאפט זיך וועד אויף און דערמאהנט זיך — א גלעזעל בארשט!...

— דאס זיינען בילדער, דארט זיינען דא „וסאקיא ראזניא קאר־מיני", זעהר טייערע, פון נאפאלעאן'ס צייטען — זאגט דער איד.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און קוקט איהם אן — „טי פאקאזשי מניע טשטא־ניבוד אינ־טע־רעס־נא־יע — דריקט דער גוי וויעדער דעם „אינטערעסנאיע".

דאס אידעל מאכט זיך נאך נישט פערשטעהן:

— אה, איד וויים וואו מיר וועלען געהן. מיר וועלען געהן אין נא־ציאנאל ביבליאטעק. אה, דאס מוז יעדער זעהען, וואס קומט נאך פאריז.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

— דארט זיינען דא, „וסיאקיא ראזניא קניגי" (פערשיעדענע בי־כער), אה, זעהר זעהר אלטע און טייערע. דארט זיינען דא אזעלכע ביכער, וואס אזא קליינס איז וועדטה טויזענד רובעל, פון נאפאלעאנען — זאגט דער איד, וואס האט ליעב אלעם וואס איז אין פאריז צוצורע־כענען צו נאפאלעאן'ען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי. טי מניע פאקאזשי טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע, טשאבי סטאילא סמאטריעט (עס זאל וועדטה זיין צו זעהן) — דריקט דער גוי.

דער איד מאכט זיך נאך נישט פערשטעהן:

— אה, יעצט וויים איד, וואס דער גאספאדין וויל זעהען — פאלט דער איד — אהא, יא, מיר וועלען וווייזען דעם גאספאדין דעם „אייפעל־טהורם".

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער גוי.

דאס איז אזא הויכער טהורם, וועז מען שטעהט אויף איהם, זעהט מען גאנץ פאריז און די גאנצע אומגעגענד. עס איז זעהר הויך ארויפ־צופאהרען, מ'פאהרט, מ'פאהרט זעהר הויד, פון נאפאלעאנען.

— ק'טשארטו! — שפייט אויס דער גוי און וועדט שוין בייז — ניעט, דו ביזט נישט קיין פאריזער, דו קענסט ניט פאריז. מען וועט זיך דארפען אומקוקען אויף אן אנדערען פיהרער. „מאסיע, מאסיע!" — שרייט ער צום שווייצאר און וויל אוועק.

— ניעט, גאספאדין, איך וויים וואס דער גאספאדין וויל זעהען, איך וויים. איך וועל דעם גאספאדין וווייזען וווי אזוי... און ער שפרינגט

דער איד, א מאגערס, א קליינס, אין גאנצען מיט א הארץ־פעהלער און א געשוואלענעם לעבער, מאכט זיך גלייך דעם קאפעלוש, א פערדרעה די וואנסעם מעשה פראנצויז און — אריין אין האטעל.

— „העי, מאסיע, וואו פארלע רים?" שרייט אויף איהם דער לאקיי

— דא איז דא א „מאסיע" וואס דארף האבען א רוסישען פיהרער.

פון סאלאן געהט ארויס א גרויסער רוסישער גוי, מיט א פאר בריטע פליצעס, בריטען קארק און א גרויסען בויך, אז דאס איידל זעהט אויס א קארליק געגען איהם — און דער לאקיי וויזט דעם גרויסען פריץ אויפ'ן אידל.

— ס'ע ט'ען רים, פארל רים! (דאס איז א רוס, רעדט רוסיש).

דער בריטער, הויבער גוי בעטראכט דאס אידל, ווי מען בע־ טראכט עפעס א חפץ וואס מען וויל קויפען, קראצט זיך מיט איין פינגער אין דער בארד און פרעגט איהם:

— טשטא, רוסקי?

— דא, גאספאדין, רוסקי.

— כא־רא־שא — ציהט אויס דער מאסקווער סוחר.

— נו, וואס קענסטו מיר אינטערעסאנטעס וויזען אין פאריז, טשטא־ניבוד אינטערעסנאיע?

— אה, איך קען פאריז גוט, פון שטענדיג אן דא געווען, כמעט דא געבוירען געווארען.

— טשטא, פראנצוז? — פרעגט איבער דער גוי.

— ניעט, ניעט, רוסקי, רוסקי — כאפט צוריק דער איד די ווערטער — נור שוין לאנג דא, איך קען פאריז גוט.

— נו, וואס וועסט מיר וויזען „אינטערעסנאיע" — לייגט דער גוי דעם אקצענט אויף דעם „אינטערעסנאיע".

דער איד האט באלד פערשטאנען, וואס דער גוי מיינט, ער האט איהם דערקענט אין די קליינע שווארצע אויגעלאך, וואס לויפען ארום, אין דעם גרויסען פנים מיט דער בארד, נור דער איד מאכט זיך ניט וויסענדיג, ווי ער וואלט מיט איהם אין שטעקעלאך געשפיעלט.

— דעם „לואוור", — יעדער עטראנזשעי (אויסלענדער) דארף זעהן דעם „לואוור" — זאגט דער איד. — זעהר אינטערעסאנט.

— טשטא עטא טאקאיע? — פרעגט דער רוס.

מ׳האט דערלאנגט שאמפאניער. דער גוי האט אננענאסען דעם איד: נא, טרינק, אינטערעסאנט. דער איד, וועלכער האט געהאט א געשווא־לענע לעבער און אלקאהאל איז געווען פאר איהם געפערליך, האט שוין געהאט אפגעמאכט מיט דער מאראם אז איהם זאל מען דערלאנ־גען אנשטאט א גלאז, א פערגלייזט טעפעל מיט מילך אז מען זאל נישט אנזעהן פון דרויסען וואם ער טרינקט, און דער איד האט זיך געמאכט אז ער טרינקט שאמפאניער און האט געטרונקען די מילך.

— שאמפאניער! — האט דער צוהיצטער גוי געשריען — פאר אלע, פאר זיי דרינען אויך! איך בעצאהל — האט ער ארויסגעווארפען דעם טיסטער מיט געלד.

— שאמפאניער — האט דער אידעל נאכגעשריען און מען האט איהם דערלאנגט נאך א טעפעל מיט מילך.

— א עטא טשטא? — פרעגט דער גוי, בעמערקענדיג זיין טעפעל.

— איך האב ליעב צו טרינקען שאמפאניער פון א טעפעל, נישט פון קיין גלאז, ס׳איז ביי מיר אזא געוואהנהייט.

— עי, יעוורעי, ניע מאשענימשאי! געגאר נישט, געגאר נישט — שרייט דער גוי און גיסט די מילך פון דעם טעפעל ארויס, געגאר נישט!

דער אידעל האט נעבאך ביטער אפגעקרעכצט, געגעבען א קרעכץ און געמאכט זיך טרינקען.

— טרינק, טרינק, געגאר נישט! — שרייט דער גוי און נויט איהם.

— איך טרינק דען ניט—שמייכעלט דער איד.—זאל נאר דער נא־ספאדין אזוי פיעל שטעלען, מען דארף מיך בעטען שאמפאניער צו טרינקען? — שמייכעלט דער אידעל גיט א קרעכץ און טרינקט.

— יעשטשא ראז! — שרייט אויס דער גוי — אויך דעם וואם ס׳טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב, נאך א הונדערטער — ווארפט ער פון טאש — יעשטשא ראז!

יעצט האט שוין דער גוי געגומען דעם קלייגעם אידעל צו זיך און געוויזען איהם וואם עס טהוט זיך אין דער צווייטער שטוב.

— סמאטרי, סמאטרי — שרייט אויס דער גוי און ווייזט איהם מיט דער האנד.

— אטשען, אטשען אינטערעסנא — קוקט דער איד אוועק און בע־האלט זיך אויסצושפייען.

אונטער צום גוי און רוימט איהם עפעס איין אין דעם אויער און גיט א וואונק מיט די אויגלאך.

— אזוי רעדט — זאגט דער גוי, דאס איז אינטערעסאנט. קום. פיהר מיר.

יעצט האט דאס אידעל אויסגעשפיגען און געמאכט א זויערע מינע און געברומט פאר זיך: „אוי, גוים, גוים, אלע וויל'ען זיי דאס זעהן. אלע!" און צום מאסקוויטש מיט א לאכענדיג פנים'ל: „עטא אינטערעסנא, אטשען אינטערעסנא!" — ווינקט דער איר מיט די אויגעלאך.

— פאיזשאיעם, בראט, פאיעזשאיעם, קלאפט דער מאסקוויטש דעם אידעל אויף די פלייצעם און זיי נעהמען א אטאמאביל און פאהרען.

— ווא אהין זאל ער פאהרען? — פרעגט דער גוי אונגעדולדיג.

— איך וועל איהם שוין זאגען — זאגט דער איר — זאל דער גאם־פאדין זיך נור פערלאזען אויף מיר. אלעס וועט זיין אין ארדנונג.

ער האט געזאגט דעם שאופער און זיי זיינען פערפאהרען אין איינע פון די שמוציגסטע, שענדליכע געסלאך אויפ'ן מאנמארטר, אפ־געשטעלט זיך פאר א פערדעכטיג הייזעל... אריינגעקומען, האט דער אידעל צוגערופען די „מאדאם", געשטאנען מיט איהר אין א ווינקעל און ג'סוד'עט זיך, דערנאך גענומען פון גוי א הונדערט־פראנקען שטיק און בעצאהלט, האט מען דעם אידעל אוועקגעזעצט ביי אן אפענעם פענ־סטער און זיי האבען אריינגעקוקט אין די צווייטע שטוב...

דער גוי איז געזעסען און איז געווארען צופלאמט, דאס פנים צו־קאכט ווי ביי אן עשיו, און דער אידעל האט זיך אוועקגעזעצט אן א זייט און געוואונקען צום גוי:

„א קאק אינטערעסנא, טשטא"! — און הינטען ארום אויסגעש־פיגען. געשפיגען און די אויגען פערמאכט, געקוקט אויף א זייט אויפ'ן באלקען, אויפ'ן וואנט און געשפיגען און גערעדט צו זיך: אנ'אומה, אנ'אומה!....

דער מאסקוויטש האט זיך צופלאקערט, און געגעבען א קלאפ מיט'ן האנד אויפ'ן טיש און געשריען:

— שאמפאנסקאיע!

און דער איד האט נאכגעמאכט מיט דער האנד און נאכגעשריען: שאמפאנסקאיע, מאדאם, שאמפאנסקאיע!

וויסע רויזען.

(ערצעהלונג)

אויף דעם בולוואר סט מישעל, אין קווארטאל, וואו עם קלאפט דאס לעבעריגסטע הארץ פון פאריז — זיין יוגענד, זיינען מיר געזעסען דרייי יונגע לייט פון אלטען אידישען פאלק, און מיר האבען געערדט פון דעם, אז די אלטע געטער שטארבען אפ און קיינע נייע ווערען נישט געבוירען. ארום אונז האט געווישט די יוגענד. יונגע לייט און יונגע מיידלאך, צוזאמענגעקליבען פון אלע עקען וועלט, מיט ליידיגע קע־שענעם און מיט רייכע הערצער, דרעהען זיך אויף דעם בולוואר און זיי קאכען און ברומען, לאכען, רעדען — און זשוזשען, ווי די ביהנען וואס ארום די רויטע ווארימע בלומען. בבל"ם שפראכען וועלט גערעדט און דאך פערשטעהט זיך גוט מיט אנאנד אלעם, וואס קומט דא אהער, ווייל זייער אינציגע שפראך איז די ליעבע, וועלכע אלע פערשטעהען. און אין דעם טייך פון ליעבע, זיינען מיר געזעסען די דריי אידישע יונגע לייט און האבען געערדט פון די אבגעשטארבענע געטער. אידישע יונגע לייט האבען צו פיעל ג'ירש'ענט פון זייערע זיידעם זייער אמונה און האבען תמיד צו טהאן מיט זייער גאט: קריגען זיי זיך ניט מיט איהם, בענקען זיי נאך איהם. און אויך דא, וואו די יונגע מיידלאך, געהיילט אין זיידענס, צווישען אונז הונגעריגע און דארשטיגע, (הונגעריגע נאך עסען און דארשטיגע נאך ליעבע), מיט זייערע אונטערגעפארבטע אויגען און בעטלען עסען און נאכט לענגער, זיצען מיר און רעדען וועגען די געטער.

— מען קען נישט וויסען וויי גאט ווירקט — עס קען זיין זיצען מיר דא אויף סט. מישעל — צווישען די פאריזער מיידלאך און דער גאט

— ניע מאשענישטשאי! — שרייט דער גוי — סמאטרי, סמאטרי — אוך רוקט דאס אידעל נעהנטער צו.

— ווישו, ווישו — קאק אינטערעסנא — אוך עס נודיעט איהם.

דערנאך, ווען ער האט מיט'ן גוי אפגערעדט אויף מארגען נאך א אינטערעסאנטע זאך צו ווייזען, איז דער איד בעקומענדיג זיין לוין, אהיים אוועק צום ווייב מיט די קינדער אויף מיטאג. עס איז שוין נאכט געווארען אוך די קינדער וועלכע זיינען פון שוהל א היים געקומען האבען זיך ביים טיש אויסגעזעצט. זיצענדיג ביי זיין טיש מיט די קינדער אוך ווייב, דערמאהנט זיך דער איד אן זיין פרנסה, קרעכצט ביטער אפ אוך זאגט פאר זיך:

— א שווערע פרנסה, שווער קומט אן דאס שטיקעל ברויט, ווייב, שווער....

מען דיר אין דער וואכענם אויך ניט צולאזען, א אידיש קינד, די קעלנער וועלען פעריאגען, אנדערע וועלען צונעהמען דעם פלאץ, צינד איך אהן די שבת־ליכטלער אין דער היים אוז לויף מיט דעם קייבירעל ארויס.

— אוז שבת אין דער פריה?

— וואס זאל איך טהאז? איך מוז נאר די קינדער אליין אויפ־וועקען, אז דער עלטערער זאל גיהן צו דער ארבייט אוז די אינגערע אין די שוהלען ארייז. איך זעה ווי ער נעהמט, מיין עלטערער בחור, די כלים אוז נעהט צוועק, אוז איך האב איהם נאר אליין גיווועקט. וואס זאל איך טהאז, ניט וועקען? וועט ער דאך די שטעלע פער־לירען.

— האט איהר גאר ניט מורא פאר דער צווייטער וועלט?

— אודאי האב איך מורא. עס גיהט א שרעקליכער יום הדין: א ראש השנה, א יום כפור; נאר איך וועל איהם זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט, אז איך וועל אהין קומען: טאטע, א איד איז שווער צו זיין אין אזא גרויסע שטאדט ווי פאריז. דא קען ניט יעדער אייגער פערגיגען זיך צו זיין א איד. א ראטשילד יא, ער האט אן אייגענע שוהל ביי זיך אין הויף, פאר זיך אליין. ווילסטו אז איך זאל א איד זיין, טו גיב מיר פרנסה, אז איך זאל נישט דארפען ארומגיהן מיט מיין קייבערל צו די גויים אויף דער גאס, בלומען פערקויפען. מוז איך וויעדער ארומגיהן מיט מיין קייבערל אוז שבת פערקויפען, קאן איך קיין איד נישט זיין, אז וואו איך וואהן איז ניטא קיין שוהל, נאר א קירכע להבדיל, אוז וויל איך גיהן א מאל אין שול ארייז אויף רוע דריוווערי מוז איך סיי ווי סיי נעהמען א טראמוואי, איידער פאהרען שבת, וועל איך ליעבער אין גאנצען אין שוהל נישט גיהן. אזוי ווערט מען פערגוויישט, מען ווייסט ניט פון קיין שבת, פון קיין יום טוב. א איד זיין אין פאריז איז א שווערע זאך אוז אויך א טהייערע זאך, אוז אז ארימאן קען זיך ניט ערלויבען דערויף. דאס וועל איך זאגען דעם רבונו של עולם אויף דער צווייטער וועלט.

די אידענע האט נעענדיגט מיט א זיפץ אוז געוואלט שוין אוועקגעהן. צום סוף האט זי אונז אנגעבאטען די בלומען, זיי זיינען געווען וויסע אונשולדינע רויזען אוז האלטענדיג די פאנטשקעס אין דער האנד, בעטראכט זי די בלומען אוז זאגט מיט א קרעכץ:

פון אברהם ווירקט דא דורך אייגעם פון זיינע אגענטען אוך דער סט. מישעל קריגט דורך איהם אנ'אנדער פנים.

— דורך דעם גאט פון אברהם?

— יא.

— ווילט איהר זיך איבערצייגען א קלייניגקייט, אט וועט איהר באלד זעהן, זאגט מיין פרוינד.

— ?

— ווארט א מינוט.

גיט א ווינק — עס ווייזט זיך פאר אונז די פרוי מיט דעם קארב בלומען. וואס פערקויפט אונז יעדען טאג פאר די פראנצויזישע מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז אוך הערען אוים אונזער געשפרעך אויף א שפראך וואס זיי פערשטעהן נישט אוך עס איז זיי גאנץ גלייכגילטיג וועגען וואס מיר רעדען אוך ווארטען נור אז מיר זאלען זיי צו אבענד־ברויט בעטען.

די פרוי הויבט אן צו אונז רעדען פראנצויזיש.

— שאדט נישט, זאגט דער יונגער מאן צו איהר, וועלכער האט זי צוגערופען, — איהר קענט רעדען מיט אונז אידיש.

די פרוי קוקט זיך מיט מורא ארום אוך פרעגט אויף אידיש:

— אידען?

— זייט איהר א אידיש קינד? — פרעגען מיר זי אלע — אוך מיר האבען ביז אהער ניט געוואוסט.

— א געוועזענע — ענטפערט די אידענע פערשעהמט.

— וואס, ג'שמד'ט? — פרעגט איינער פון אונז.

— חלילה, — שפייט אוים די אידענע. אלע שונאי ישראל, אזוי נעפאלען זאל איהר שוין זיין?!

— נור פאר וואס רופט איהר זיך א געוועזענע?

— וואס דען בין איך, א אידיש קינד? — קרעכצט די אידענע — איך פערקויף אין שבת אוך האנדעל אין שבת אוך וויים ניט פון קיין יום־טוב, פון קיין שוהל נישט, פון קיין תחינה זאגען, מיט וואס בין איך א אידיש קינד?

— פאר וואס? פרעגען מיר.

— פאר וואס? וואס זאל מען טהאן. דער מאן איז אוועק, איבערגעבליבען מיט די קינדער אליין, מען דארף דאך די שוואלבען ברויט געבען, געהען דאך אין שוהל. געה נישט שבת ארויס, וועט

מיר געהייליגט, ריין און אונשולדיג, און איך דאנק גאט איבער דעם שבת, וואס לייגט זיך ווי א זיסער תאוה'דיגער ווינד איבער סט. מישעל.

אזוי בענשט די אידענע שבת־ליכט מיט איהרע ווייסע רויזען אין דעם סט. מישעל.

און ווער ווייסט, אויב איהר שבת איז נישט ביים גאט פון אברהם אנגענומען ווי א הייליג געבעט, און ווייפיעל נשמות זי דערהייבט מיט איהר קדוש השבת.

— וועז ניט די רויזען, וואלט איך גאר ניט געווען געוואוסט, אויב עס איז היינט שבת אדער א וואכען טאג.

— די רויזען? ווי הייסט די רויזען?

די אידענע ווערט פערשעהמט און זאגט מיט א נידריגע שטים, ווי זי וואלט מורא געהאט, אז די מיידלאך, וואס זיצען נעבען אונז זאלען ניט הערען איהר סוד:

— יא, די רויזען, זעהט איהר, א גאנצע וואך פארקויף איך רויטע רויזען — און פרייטאג אבענד האב איך מיר אבגעמאכט, זאל איך נור פערקויפען וויסע רויזען, דאס איז מיין סימן, און דורך דעם דערמאהן איך מיר, וועז איך קוק אויף די וויסע רויזען, און וויים, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — איך וויים, ווי זינדיג איך בין.

מיר האבען זיך ארומגעקוקט אויף סט. מישעל. אויף אלע מיידלשע ברוסטען האבען וויסע רויזען געבליהט, אין די הענד וויסע רויזען און ווי אונשולדיגע יונגע טייבעלאך, האבען די וויסע רויזען אויסגעלויכטען פון די געפארבטע געזיכטען, — פון די לאכענדע, פערשארטע אויגען, פון די טאנצענדע בעווענגליכע הענד — און געהאלפען מיטווירקען און מיטציהען אין די וויכע ארעמס פון די יונגע פאריזער מיידלאך.

— נו, זאגט מיין פרייגד, וועז די אידענע איז אוועק — איז עס נישט וואהר, וואס איך האב געזאגט אז דער גאט פון אברהם ווירקט דורך איינעם פון זייגע אגענטען, אפילו דא, אויף סט. מישעל, אין ברענענדען קעסעל פון זנות און תאוה — פון יוגענד און לעבע. אומעטום איז דא גאט, אומעטום ווירקט ער — הינטער ארום. איז עס ניט אין דער שוהל, איז עס אין דער גאס, אין נעהיים, דורך איינעם פון זייגע אגענטען.

און פון דעגסמאל אן, וועז איך געה אויפ'ן סט. מישעל און דערזעה די וויסע רויזען אויף די ברוסטען פון די מיידלאך, וויים איך, אז עס איז שבת אויף דער וועלט — ריין ווערען מיר דאן די זנות־מיידלאך, ווי צניעות'דיגע אידישע כלות, אויף וועלכע עס רוהט דער חן פון שבת. איך האב דאס געפיהל, אז איבער סט. מישעל פאכען וויסע, אונשולדיגע טויבען מיט זייערע פליגלען, א ברכה פון קדוש השבת האט אויסגעשפרייט זיינע פליגעל איבער דעם רוישענדען לעבען און אלץ ווערט

געווארען א משפחה'דיגער, און איהם ארויסשיקען פון שטוב איז שוין געווען אונמעגליך.

דאס איז ניט געווען א קליין הינטעלע, א אונבעהאלפענס, וועלכעס מען האט ליעב דערפאר, ווייל מען האט דארוף רחמנות. ניין. דאס איז געווען א גרויסער שטארקער הונד, א געמישטער בערנאנדינער, שוין ניט קיין יונגער, האט שוין געמוזט פיעל דורכמאכען אין זיין לעבען, ווארים זיין בעל הבית איז געווען אן אוואנטוריסט און האט דורכגעריזט מיט זיין הונד פראנקרייך, און איז געווען מיט איהם איבער ימים און איבער וועלדער.

דער הונד האט זיך אויך ביי זיין נייעם בעל־הבית, ביי מיר, געזוכט צוערשט עהרליך צו פערדיענען זיין שטיקעל ברויט, מיט דעם וואס ער האט געוואלט ניצליך זיין אין דער בעל־הבית'ישקייט. אבער ער האט זיך ביי מיר גאר ניט געקענט ניצליך מאכען. צו היטען איז ניט געווען וואס. מיר האבען געוואהנט אין א קליינע ארימע הייזקע, און עס איז ניט געווען וואס צו גנב'ענען. און אריינגעקומען זיינען צו מיר אויך נור היימישע בעקאנטע און פריינד, צווישען וועלכע דער הונד האט צוערשט בחנם געזוכט א פיינד, אויך וועלכען זיך ארויפ־צואווארפען. אבער נאכדעם ווי ער האט א פאאר מאל געקריגען קלעפ דערפאר וואס ער האט מיר פעריאגט מיינע פריינד, מיט זיין האסטיגען בילען, האט ער זיך איינגעשטילט און בעקאנט געווארען מיט מיינע פריינד. אויך געיעג האב איך איהם ניט געגומען, קיין גנבים, אויך וועמען אנצופאלען, האט ער ניט געהאט — איז איהם קיין אנדער זאך ניט איבערגעבליבען, ווי נור צו שפיעלען זיך מיט מיין קינד, וועלכער איז אייגענטליך געווען זיין אייניציגער פריינד און האט אויך איהם אויפגעפאסט. ער איז געווארען זיין שפיעל־קאמעראד. עס איז געווען א רחמנות צו קוקען, ווי דער שטארקער גרויסער הונד גיט זיך אב מיט אזעלכע נארישקייטען, ווי ציהען מיט'ן עק א גאנצען קאסטען מיט קעץ, אין וועלכען מיין אינגעל האט איהם איינגעשפאנט ביים עק. ער האט געדולדיג איבערגעטראגען די חרפה. וועלענדיג זיך מיט עטוואס ניצליך מאכען און עהרליך פערדיענען זיין עסען — האט ער מיטגעמאכט די אלע קינדערשע נארישקייטען, צו וועלכע מיין אינגעל האט איהם געטריבען. און עס האט אויסגעזעהן ווי אן ערוואקס־סענער ערנסטער מענש פערקויפט קינדישע שפיעלצייג צוליעב פרנסה.

א הינטישע נשמה.

(א מעשה מיט א חונד).

אין די נאכבארשאפט, הינטער פאריז, וואו איך האב געוואהנט בעפאר דער קריעג האט אויסגעבראכען האט זיך געוואלגערט א הונד, וועלכער איז מיר נאכגעלאפען יעדעס מאל וועז ער האט מיך דערזעהן. געוועז איז עס דער הונד פון אונזער'ן א שכן, דעם געדטנער וועלכער איז נעשטארבען אהן יורשים. די רעגיערונג האט צוגענומעז זיין פערמעגען, אבער ניט בעזארגט זיין יורש, דעם הונד. דער הונד האט געפונעז פאר נאטירליך צוגעהן צו מיר, אלס צו דעם נאהענטסטעז שכן, אז איך זאל איהם צונעהמען.

אבער איך האב קיין גרויסעז חשק ניט געהאט אריינצונעהמען אין מיין הויז נאך א לעבעדיגע זאך. א לעבעדיגע זאך קען אוועק־שטארבען. דאן האט מען א צובראכען הארץ. פלעג איך דעם הונד פון דער שוועל אוועקיאגען.

האב איך אבער א אינגעל, איז ער א פריינד פון אלעם לעבעז'יגעז. אלע הינד, אלע קעץ און אלע פייגעל זין דער נאכבארשאפט קענעז איהם און ער קען זיי ביים נאמען. און אוידער איך האב זיך ארומ־געקוקט, איז מיין זוהן אריינגעריטעז אויפ'ן הונד'ס רוקען אין מיין הויז אריין. ער האט איהם ערגעץ־וואו פערשטעקט אין געהיים אין דער קיך, אז איך זאל ניט וויסעז. דערנאך, אז איך בין געוואהר ג־ווארעז פון דעם הונד, איז ער שוין געווען ביי מיר אין הויז א מיט־נליעד, אלע האבען זיך שוין געהאט צוגעוואהנט צו איהם. ער האט זיך שוין געהאט אריינגע'גנב'עט אין אונזער לעבעז אריין. ער איז

נור מיין אינגעל האט איהם פערשטאנען, און ארומכאפענדיג דעם הונד ביים קאפ האט ער זיך אננעהויבען מיט איהם צו קוליען איבער'ן גראז, און זיי האבען ביידע געשריען:

— האב־האב, האב־האב.

און זיי האבען ביידע זיך פערשטאנען.

פון גאר ניט האבען וואס צו טהאן, איז דער שטארקער הונד פעט געווארען, און פויל. איבריגענס האט שוין די עלטער געפאדערט דאס איהריגע, און ניט האבענדיג מיט וועמען זיך צו שפיעלען דעם ערשטען האלבען טאג, ווען דער אינגעל איז אין שולע, איז דער הונד געלעגען און געשלאפען. נור קוים איז געקומען דריי א זייגער, ווען די קינדער געהען פון דער שולע, האט מען דעם הונד שוין מעהר אין שטוב ניט געקענט איינהאלטען. ער האט גאריסען די וועגד, די טהיר, מען האט איהם נעמוזט אויס דער שטוב לאזען. דער הונד איז געלאפען צו דער שולע, אוועקגעלעגט זיך פאר דער שוועל פון דער שולע און אבגעווארט ביז דער אינגעל וועט ארויסקומען. אזוי איז עס געווען יעדען טאג. מיין אינגעל האט איהם שוין אננעטראפען ביים ארויסגאנג און איז אהיים געקומען צו לויפען. און אזוי ווי דער הונד איז געווען פערנומען טראגענדיג אין מויל די שול־ביכער, האט מיין אינגעל פאר איהם געבילט, ארויסגעלאזט די פריעדען־נעשריייען. אזוי זיינען זיי געלאפען איבער דער גאס פון דער שולע אהיים, צוואויסענדיג געבען, אז דער האלבער פרייער טאג איז אננעקומען.

דערנאך האבען זיי זיך ביידע ארומגענומען און אננעהויבען קוליען זיך איבער'ן גראז, ביז זיי זיינען מיעד געווארען, אוועקגעוועצט זיך אין א ווינקעל פון גארטען.

און אז איך האב געזהן, ווי זיי זיצען אין א ווינקעל פון גארטען און רעדען צווישען זיך, האט זיך מיר געראכט, אז דער הונד איז אן אלטער וואנדערער, וועלכער האט זיך אויך זיינע לעצטע טעג אבגעשטעלט ביי מיר אין הויז און דערצעהלט מיין קינד פון אלעם וואס ער האט דורכגעמאכט דורך זיין רעש'דיג לעבען.

און עס איז מיר קיין וואונדער ניט געווען וואס א הונד קען דערצעהלען...

טהיילמאל שלעפענדיג מיט'ן עק דעם קאסטען מיט די קעץ און נעדולדיג פערטראגנדיג די שמיץ פון דער בייטש, מיט וועלכער מיין אינגעל האט איהם נעשלאגען, איז ער ערנסט געווארען. זיינע אויגען האבען זיך האלב פערגלייסט, די גרויסע אויערען האבען זיך איהם אראבגעלאזט און ער האט פערריסען מיט די דעליקאטע פייכטע נאז אין דער הויך. אין זיין בליק איז דענסטמאל נעלעגען א פערר־אכטענדער, פילאזאפישער שמייכעל צו אלעמען און צו אלצדינג, ווי ער וואלט זאגען: איך וויים ווי נאריש איהר זייט' נור איך טהו עס וויל איך וויל פון אייך אייער ביסען ניט אומזיסט — איך וויל מיר איהם פערדיענען מיט אלע נארישקייטען.

איבריגענס איז ער געווען זעהר גוט פרייגד מיט מיין קינד. א הונד איז אויך ניט מעהר ווי א לעבעדיגע זאך, און ער האט אונזער פערשאלטענע נאטור צונויפצוואוואקסען זיך מיט לעבעדיגע נפשות. און קוים האט ער זיך צוגעוועהנט צו מיין אינגעל, האט ער איהם ליעב געקראגען. מען האט זיי תמיד געזעהען צוזאמען. אלעם וואס ער האט מיין אינגעל ניט געקענט אבריייסען פון הונד. אלעם וואס ער האט געהאט אויפ'ן הארצען, האט מיין אינגעל קיינעם ניט פערטרויט, נור זיין פרייגד דעם הונד. קוים איז ער נור אהיים נעקומען פון דער שולע האט ער זיך מיט'ן הונד ארומגעוואלגערט איבער'ן גרינעם פעלד פאר מיין הויז און האט אין דעם הונד'ס אויער אריינגערעדט:

— דו ווייסט, דער לעהרער האט אויף מיר היינט געשריעז, און ער האט געזאגט, אז ער וועט שרייבען דעם טאטען.

אדער, אז איך פלעג אוועקפאהרען פון דער היים און א לאנגע צייט נישט שרייבען, און דער אינגעל האט דערפיהלט מיין וויב'ס טרויעריגקייט, האט ער דעם הונד דאס דערצעהלט:

— דו ווייסט, דער טאטע איז אוועקגעפאהרען, קומט ניט אהיים, שרייבט ניט קיין בריף, די מאמע איז זעהר טרויעריג.

און דער הונד, דערהערענדיג דאס, האט געקוקט אויף איהם מיט האלבע, פערגלייסטע אויגען, אראבגעלאזט די אויערען און אויסנע־שטעלט די נאסע דעליקאטע נאז, און אננעהויבען פלוצלינג צו בילען:

— האב־האב, האב־האב. ווי ער וואלט זיך עפעס אויף וועמען זיך בייזערען.

איבערגעבליבען, האבען זיך געריכט אויף שלעכטע טעג און ניט נעוואלט נעהמען אויף זיך נייע פליכטען צו א לעבעדיגע זאך, וואם מען דארף געבען עסען, וועו מען ווייסט אליין ניט צו מען וועט האבען פאר זיך אליין דאם שטיקעל ברויט. איהם מיט מיר מיטנעהמען, האב איך ניט געקענט. איך האב ניט נעוואוסט וואוהין צו נעהן מיט מיין פאמיליע אין וואוהין דער גורל וועט מיך פערטראגען אין די טרויערינע טעג. און יוי אזוי זאל איך נאך מיט מיר מיטפיהרען אן איבערינע לעבעדיגע זאך, וואם בעדארף זיין פלאץ אוו זיין עסען? איך האב מיר ניט געקענט קיין עצה געבען. אוועקגעהן אוו איבערלאזען דעם הונד אין פערשלאסענעם הויז, האב איך אויך ניט געקענט—דער הונד האט יעדען אוינענבליק דערמאהנט, אז ער איז א לעבעדיג נפש אוו ער גהערט צום הויז. ער האט נעהאלטען אין איין ליענען אין ווינקעל אוו געקלאגט, געקלאגט מיט זיין הארצריייסענדען הינטישען שטום־לשון: וואו וועל איך מיך אהינטהאן? וואו וועל איך מיך אהינטהאן?

מיר האבען אבנעלענט די רייזע אויף א טאג, אויף צווויי, עם האט אבער שוין ווייטער ניט געקענט דויערען. די דייטשען האבען זיך געטראגען מיט א שטורם, אוו די פאניק איז וואם אמאל גרעסער נעווארען. אוו איך האב זיך דעם אבענד געקריגט מיט מיין פרוי, אוו געשריגען אויף מיין אינגעל, פארוואס זיי האבען אריינגענומען דעם הונד אין שטוב אריין.

— מיט קיין לעבעדיגע זאך טאר מען זיך ניט פערבינדען. א לעבעדיגע זאך וואקסט זיך צו צו א צווייטע לעבעדיגע זאך, ווי פייער מיט פייער אוו וואסער מיט וואסער, אוו מען קען זיך דערפון ניט אבשיידען, — האב איך נע'טענה'ט צו מיין פרוי.

דער הונד איז דעם אבענד שטיל נעווארען. ער איז נעלענען אין א ווינקעל, האלב פערנלייסט די אויגען אוו צוגעהערט זיך צו דעם געשפרעך וואם מיר פיהרען. ער האט פערנומען די בייזע בליקען, וואם מיר שיקען אויף איהם: וואם צוליעב איהם מוזען מיר דא פערבלייבען אין דעם פערשלאסענעם ארט, אוו נאך חלילה צו די דייטשען אריינפאלען — אוו אין דעם אבענד איז דער הונד נאר אנדערש נעווארען. ער האט איינגעשטילט דאם ביילען, נעלענען א גרוויסע צייט אוו פערנומען נעווען אין הינטישע פילאזאפישע נאכ־דענקען. דערנאך האט ער זיך אויפגעהויבען, צוגענאנגען צו מיר, גע־

אין א שעהנעם טאג האט אויסגעבראכען די מלחמה. און די דייטשען האבען זיך ווי א בייזער שטורמווינד געטראגען נאך פארן. און אינאיינעם מיט דער איבריגער בעפעלקערונג איז אויך אונז די פאניק בעפאלן, און מיר האבען זיך געהיילט צו פערלאזען דאס ארט וואס איז געשטאנען אין געפאהר אריינצופאלען צו די דייטשען. דער הונד האט דערפיהלט, אז עפעס וואס האט פאסירט איבער דער וועלט. ער איז אויך אנגעשטעקט געווארען מיט דער אלגעמיינער אונרוהיגקייט, און דער הונד איז געלאפען פון מיר צו מיין פרוי, פון מיין פרוי צו מיין קינד, האט אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין, און געפרעגט: „וואס?" קיינער האט איהם ניט געקענט זאגען, וואס עס איז געשעהן, און אפילו וועו מ'וואלט איהם שוין יא געקענט צו פערשטעהן געבען, האט קיינער צו איהם קיין צייט ניט געהאט. אז מיר האבען אנגעהויבען איינפאקען די זאכען (עס איז שוין די העכסטע צייט געווען. די דייטשען זיינען געווען צוואנציג מייל פון דארף), איז דער הונד נאך מעהר אונרוהיג געווארען. ער איז גלאפען פון איין ווינקל צום צוויי־טען. צו יעדען צוגענאנגען, גלעזגט זיך אונטער די פים און גענשמעקט, און גענפרעגט מיט די אויגען. צום סוף האט ער זיך אוועקגעלעגט ביים קאסטען, ביי וועלכען מיר זיינען גענשטאנען און גענפאקט, אריינגעלייגט דעם קאפ צווישען די פים און אנגעהויבען צו קלאגען מיט אזא ריהרענדען שטומען גענווין, אז עס האט דאס הארץ צושניטען. מען האט דאס דייטליך גענקענט הערען, ווי דער הונד רעדט אויף זיין לשון: „וואס וועט מיט מיר דער סוף זיין? און וואו לאזט איהר מיך?" מיר האבען ווייטער נארניט גענקענט טהאן. איך האב גענומען דעם הונד ביים קארק און ארויסגענאנגען מיט איהם צו שכנים, און גענבעטען זיך מען זאל דעם הונד צונעהמען. דער הונד האט גענוואוסט וואוהין און צו וואס איך פיהר איהם, און צו יעדען שכן צו וועלכען איך האב איהם אריינגענפיהרט, האט ער זיך אונטערגערוקט, גענקוקט אויף איהם מיט בעטענדע הינטישע אויגען, גלעזגקט איהם די פים, ווי ער וואלט זיך בעטען: „נעהמט מיך צו, נעהמט מיך צו, איך וועל עהרליך דיענען..." נור קיינעם איז ניט דער קאפ גענשטאנען צום הונד. די מעהרסטע איינוואהנער האבען אייגענפאקט זייער האב און גוטס און פערלאזט דאס דארף פאר די אימה פון די דייטשען, וואס איז זיי בעפאלען. און די וואס זיינען

א פערשוואנדענער מאן.

(ערצעהלונג).

אין די גאלעריע פון די פערשוואנדענע מענער איז געווען אנ־
געגעבען זיין בילד, א סימפאטיש־אינטעליגענט געזיכט פון א אידישען
ארבייטער, דארונטער איז געווען צוגעשריעבען: „פנחס גאלדמאן,
קומט פון שטעדטעל קאלושין, אין פוילען, אבט יאהר אין לאנד, פיער
יאהר פערהיראט, איבערגעלאזט א ווייב מיט צוויי קינדערלאך, וועלבע
געהן אויס פאר א שטיקעל ברויט. וועד עם ווייסט פון איהם דער
זאל צו ווייסען געבען". דאם געזיכט פין דעם געזוכטען מאן איז מיר
פארגעקומען בעקאנט, און איך האב זיך אויף דעם בילד מעהר אב־
געשטעלט ווי אויף די אנדערע. איך האב מיך ניט געקענט דערמאהנען
וואו איך האב דעם יונגענמאן בענגענט. נאר מיך האט זעהר פער־
וואונדערט, וואם דער יונגערמאן, וואם האט אזא בליק, ליידענד
געזיכט, מיט גרויסע דערשראקענע אויגען (איך האב עם געדענקט פון
פריהער), זאל האבען אזא פערשטיינערט הארץ און איבערלאזען א פרוי
מיט צוויי קינדער און ניט זארגען פאר זיי. איך האב איהם באלד
פערגעסען. נור איינמאל, אין א פארנאכט, ארויסגעהענדיג פון מיין
וואהנונג אויף אן אייזנאכען שטענגעל, וואם פיהרט אויסער דער
שטאדט ארויס, האב איך בענגענט א מענשען גענענדיג אייזנאכ,
אין א זייט, קוקט זיך מיט שרעק אום, אויב מען גענט איהם ניט
נאך, און קוקט מיך אן מיט בעטענדע, חשד'יגע אויגען. איך האב
איהם באלד דערקענט. איך האב זיך אויף דערמאהנט פון וואנען
איך קען איהם. אז דאם איז דער זעלבער יונגערמאן וואם זיין בילד
איז געווען אין די גאלעריע פון פערשוואנדענע מענער, וועלבען איך

לעקט מיר די האנד, בעשמעקט מיר און אוועקגענאנגען. צוגענאנגען צו מיין פרוי און דאס זעלבע געטהאן. לענגער זיך אבנעשטעלט ביי מיין פרוי, געקוקט איהר לאנג אין די אויגען אריין, בעטענדיג זיך עפעס. מיין פרוי האט איהם געגלעט איבער'ן קאפ, איז ער צופריעדען געווען און איז אוועקגענאנגען, צוגעקראכען צו מיין שלאפענדען אינ־געלע, איינגעקארטשעט זיך אין א ווינקעלע פון זיין בעט און לאנג געלעגען.

צו־מארגענס אין דער פריה, אז איך האב זיך אויפגעכאפט, האב איך געפונען דעם הונד אויסגעצויגען מיט אלע פיער אויף דער שוועל פון מיין טהיר, דעם קאפ ארייגעשטעקט אין דער שווערער טהיר פון קארידאר, און ביי די זאוויעסעם זיך פערטשעפעט און צוגעריסען דעם האלז.

דער הונד האט זיך דאס לעבען גענומען, — האט עס מיר נע־געבען א שוידער איבער די ביינער.

זיינע אויגען זיינען ניט געווען פערמאכט, נור געשוואלען און ארויסגעזעצט, אין זיינע שווארצ־אפעל האט זיך מיין פנים אבגע־שפיעלט, און עס האט זיך מיר געדאכט, אז דער הונד זאגט צו מיר: „דיך בעפרייט!"

און איך מיט מיין גאנצען מענשען שטאלץ בין פערשהמט גע־ווארען פאר א טויטען הונד.

איך האב ארויסגענומען די צייטונג און איהם געוויזען די אנאנסע פון זיין פרוי.

— שוין געזעהן — האט דער יונגערמאן אבגעשטופט מיט דער האנד — מיין קינד רופט מיר, פרעגט אויך מיר, איך וויים... — און דער שמייכעל איז ניט אראב פון די ליפען.

— וואס, עס איז ניט וואהר?

— יא, עס איז וואהר. מען האט בעצאהלט, האט מען געדרוקט. נור ניט מיין וויב האט עס געשריעבען און ניט מיין קינד פרעגט נאך אויך מיר.

— עס איז ניט אייער פרוי און אייער קינד?

— אין אמעריקא האט מען ניט קיין וויב, אוו מען האט ניט קיינע קינדער — האט דער יונגערמאן אבגעענטפערט קורץ און שארף.

— עס איז דאך אזוי פיעל מענשען...— וויל איך זאגען.

— אזוי פיעל מענשען... איך בעט אייך, — וועגדעט זיך צו מיר דער יונגערמאן, אז איהר ווילט אנווייזען אויף מיר וויזט אן. עס איז וואהר: איך בין אנטלאפען פון מיין וויב און קינד. איהר האט עס רעכט צו טהאן אלס אנשטאנדיגער מענש. איך בין א פערברעכער נאכ'ן אמעריקאנעם געזעץ. אז איהר ווילט עס ניט טהאן, טא לאזט מיך צורוה.

דעם טאג האב איך מיט איהם מעהר ניט גערעדט. מיר האבען זיך אבער געטראפען טאג־איין, טאג־אויס. איך האב אויך איהם ניט אנגעוויעזען, און ער האט אויפגעהערט מורא צו האבען פאר מיר. מיר פלעגען זיך בענגענען וויי גוטע אלטע בעקאנטע און פערפיהרען געשפרעכען וועגען אלעס אין דער וועלט, נור ניט וועגען זיין פרוי מיט די קינדער. עס האט זיך ארויסגעוויזען, אזוי וויי זיין געזיכט האט עדות געזאגט אויף איהם, אז ער איז זעהר אן אינטעליגענטער יונגערמאן, א בעלעזענער, און ער האט מיר נאך מעהר פעראינטערעסירט. און איינמאל וועז איך האב אין די צייטונג וויעדער געלעזען א הארץ־רייסענדע אנאנסע וועגען די קריטישע לאגע פון זיין פרוי מיט איהרע קינדער, האב איך בעשלאסען צו פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך און, וויי וויט מעגליך מיט גוטען צו ווירקען אויף איהם, אז ער זאל צוריקגעהן צו זיין פאמיליע און וויעדער זיך אויפשפאנען

פלעג צייטענווייז בענגענען אויף דעם איינזאמען שפאציער, וואס איז וויסט פון מענשען, און וואס ביז איצט האב איך נאר ניט אין בעטראכט גענומען.

און כדי ניט איבערצושרעקען דעם אנטלאפענעם, האב איך איהם דאם מאל ניט מעהר אנגעקוקט ווי אן אנדערם מאל, און איך האב איהם דורכגעלאזט ווי אונבעמערקטערהייט.

אין א פאאר טעג ארום האב איך וויעדער אין די צייטונג געלעזען אן אנאנם פון דער פרוי פון דעם יונגענמאן: „פנחס, קום אהיים. פארוואס ביזטו אוועק פון מיר? דאס קינד ווייניט און פרעגט וואו איז פא, און איך וויים איהם ניט וואס צו ענטפערען". איך האב ביי מיר בעשטימט, אז איך וועל דעם יונגענמאן די צייטונג וויזען מיט דער אנאנם. איך האב די צייטונג צו מיר גענומען און בין ארויסגענאנגען אין דער בעשטימטער שטונדע אויף דעם שפאציער, וואו איך פלעג איהם בעגעגענען. ער איז נעזעסען אויף א שטיין, אין מיטען פעלד, און איז געווען פערטיעפט אין א בוך. איך האב שוין פריהער אייניגע מאל איהם בעגעגענט לעזענדיג, און ס'האט מיך נאך מעהר פערוואונדערט, וואס אן אינטעליגענטער מענש, וועלכער האט די בעסערפענישע ביכער צו לעזען, קען איבערלאזען א פרוי מיט קינדער און זיך מיט זיי ניט אינטערעסירען. איך האב זיך אונטערגענג'ענג'עט הינטער איהם, ער זאל מיך ניט בעמערקען, און געשטעלט זיך הינטער זיינע פלייצעס און אויסגערופען:

— פנחס גאלדמאן!

ער האט זיך מיט שרעק אומגעקוקט, בעמערקט מיך, א שמייכעל איז פערגליווערט געווארען אויף זיינע ליפען און האט געזאגט קאלט, מיט פעראכטונג:

— איהר האט דאך מיר שוין לאנג נאכגעשפירט. פארוואס האט איהר ניט ביז איצט אויף מיר אנגעגעבען? נעהמט מיך, איך בין גרייט.

— איך האב איך ניט נאכגעשפירט, און איך בין אויך ניט געקומען איך צו ארעסטירען, עס איז ניט מיינע ביזנעס. נור איך האב אייך געוואלט וויזען אן אנאנם וועלכע וועט אייך פעראינטערעסירען, און וועלכע איהר האט וואהרשיינלעך ניט געזעהן.

נאנצען טאג שווערען יאר. בעטראכט עם גוט. בעטראכט מיין לע־
בען און מיין פאטער׳ס פאמיליען־לעבען און איהר וועט פערשטעהען.

— איך האב חתונה געהאט, — הויבט אן דער זונגערמאן, מיט א
טרויעריגען, ניעדערגעשלאגענעם טאן — ווי אלע אנדערע היינטיגע
יונגע לייט, אוים ליעבע. מיין פאטער אין קליינעם שטעדטעל,
דארט אין דער היים האט ניט חתונה געהאט אוים ליעבע. איך
געדענק ווי מיין מאמע א קראנקע, וועלכע איז אבגעלעגען איהר
נאנצען לעבען אין בעט, פלעגט צייטענווייז לאכען אוים מיין טאטען,
וועז ער איז אהיים געקומען פון מארק א מיעדער שלעפענדיג די זעק
מיט ווייץ: „ער האט זיך דאך געדונגען מיט׳ן טאטען וועגען נדן.
ער האט נעקריגען נדן מיינע קראנקע פיס — א שהנעם נדן, וואס?"
מיין פאטער האט ניט געקענט מיין מאמען פאר דער חתונה, זיי האבען
חתונה געהאט, ווי מען פלעגט חתונה האבען ביי אידען אין קליינע
שטעדטלאך — ווייל טאטע־מאמע האבען זיך אויסגעלויבען צוויישען
זיך אין נדן. א שעה פאר דער חופה האט מיין זיידע געוואלט אהיים
שלעפען דעם חתן מיין טאטען, דערפאר, וואס צום נדן, וועלכען מיין
מאמע׳ס פאטער האט צוגעזאגט האט נעפעהלט צוואנציג רובל. פאר
די צוואנציג רובל האט מען געוואלט דעם שידוך אבלאזען און איך
וואלט נאר ניט געווען געקומען אויף דער וועלט — אלץ צולויעב
צוואנציג רובל. דאכט זיך, וואס קען זיין פאר א לעבען צוויישען
א פאאר פאלק, וואס האט זיך קיינמאל ניט געהאט געקענט, נור
האבען חתונה געהאט וויל מיין זיידע, מאן מאמע׳ס פאטער האט
צוגעלעגט די צוואנציג רובל צום נדן? וואס פאר א צוזאמענלעבען,
וואס פאר א בשותפות׳דיגעם קען זיין צוויישען אזעלכע צוויי מענשען?
און דאך—

א וואך נאך מיין טאטע־מאמע׳ס חתונה האט זיך ארויסגעוויזען,
אז דאס ווייבל איז א קראנקע — מען האט מיין טאטען אבגענארט.
מיין מאמע איז איהר גאנץ לעבען אבגעלעגען אין בעט. מיין זיידע,
מיין פאטער׳ס פאטער איז געקומען צו פאהרען, פרובירט ווירקען אויף
מיין טאטען, אז ער זאל זיך גט׳ן, ווייל מען האט איהם אבגענארט. מיין
פאטער האט אבער געענטפערט, אז נאך דער חתונה איז עם שוין זיין
מזל, זיין גורל. און ניט נור האט מיין פאטער נערולדיג געטראגען זיין
גורל, ניט נור איז מיין פאטער געטריי געבליבען מיין מוטער זיין גאנץ

אין דעם כאמוט אריין שלעפען דעם יאך פון לעבען. וואס ער האט אזוי עקשנות'דיג פון זיך אבגעווארפען.

דאס מאל, אז איך האב איהם געוויזען די צייטונג מיט דער טרויעריגער אנאנסע איז ער ניט אזוי אויפגעבראכט געווארען ווי פריהער. עס האט זיך בעמערקט אין איהם שוין לענגסט א פערלאנג אויסצורעדען זיך פאר מיר. ער האט די אנאנסע דורכגעלעזען מיט הארץ־קלאפען איז רויט געווארען, דערנאך בלייך, פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד און אן א זייט פערבויגען דעם קאפ.

איך האב זיך אבגעדרעהט פון איהם כדי איך זאל איהם ניט שטערען.

פלוצים האט ער אויסגעדרעהט זיין קאפ צו מיר, און מאכט צו מיר אזוי:

— איהר מיינט דאך אוודאי, אז איך האב אזא פערשטיינערט הארץ, וואס מיך ארט ניט מיינע קינדער'ס געווין?

— ניין, אזוי מיין איך ניט. געווים האט זיך געטראפען מיט אייך אדער מיט אייער פאמיליע אן אויסערגעווענליכע פאסירונג, וואס האט אייער הארץ אזוי פערשטיינערט.

— איהר מיינט א טראגעדיע, א דריטע פערזאן אריינגעמישט זיך. מיין פרוי אדער איך אונגעטרייי געווארען?

— יא, — שאקעל איך מיט'ן קאפ.

— ניין, ניט פון די אלע זאכען. קיין אויסערגעווענליכע פאסירונג האט זיך אין מיין פאמיליע ניט געטראפען. דאס וואס איז געשעהן צווישען מיר און מיין פרוי געשעהט ביי ניינציג פראצענט פון די פארלאך וואס האבען חתונה. נור אנדערע האבען אפשר קיין צייט ניט אדער וויליען זיך אליין ניט אבגעבען דין וחשבון פון זייער לעבען. איך האב געוואנט אריינצוקוקען אין דעם לעבען פון היינטיגען אידישען ארבייטער ביי אונז אין אמעריקא, און איך גלויב, וועט אנ־דערע וואלטען דאס געטהאן וואלטען זיי געהאנדעלט אזוי ווי איך.

— וואס איז געשעהן?

— נאר ניט איז געשעהן. נור בעטראכט גוט מיין לעבען, ניט מיין לעבען אין שאפ ביי דער ארבייט—דאס איז א זאך פאר זיך—נור מיין פריוואט־לעבען, ביי מיר אין דער פאמיליע, וועז איך קום שוין אהיים פון דער ארבייט. דאס איז דאך די נאנצע בעצאהלונג פאר דעם

איינס צונויפגעוואקסען, משפחה'דיג ווי איין קערפער, ווי איין לעבען מיט איין נשמה.

יעצט נעהמט מיין לעבען.

איך בין פריה אוועק פון דער היים. נעמוזט פאר זיך אליין זוכען א שטיקעל ברויט צו פערדינען. קיין בעשטימטע מלאכה ניט נעקענט. אלעס פערטיג נעווען צו טהאן. ארומנעוואלגערט זיך אין דער וועלט ביז איך האב זיך דערשלאגען קיין אמעריקא. דא האב איך נעטהאן וואס אלע יונגע לייט טהוען: נעארבייט אין שאפ, נעקראנען עטוואס געלד. אויסגעלערנט זיך פלעכטען קאפעלושען און נעמאכט א לעבען ווי ווייט איך האב נעקענט. ווי ווייט צייט נעהאט האב איך זיך צו א ביכעל צוגעכאפט. קיין פרייגר, קיינע איינענע, א חוץ „שאפ ברידער", „יוניאן ברידער", „סאסייעטי ברידער" האב איך נישט נעהאט. א סך ברידער, נאר נישט קיין פרייגר! איך האב זיך דערמאנט אן מיין טאטען'ס הויז און געבענקט נאך א פאמיליע, נאך אייגענע. אבגעארבייט א פינף, זעקס יאהר, אבגעשפארט עטליכע דאלאר, געמיינט איך האב מיליאנען, געוואגט צו קלעהרען וועגען חתונה האבען. נעזוכט האב איך, פערשטעהט זיך, נישט קיין געלד, נור דעם מענשען, דעם פרייגר. געוואלט האבען א משפחה און איך האב עם אויך געפונען. א „סאסייעטי ברודער" האט מיר א זונטאג געבראכט א היים צו זיין מוטער און דארט האב איך „זי" געטראפען. זי איז געווען א הויבע מיידעל, א בלאסע מיט דערשראקענע אויגען ווי ביי א הירש, גערעדט מיט שרעק, מיט הארץ־קלאפונג אביסעל. זעלבסט־פערשטענדליך האב איך זיך איינגעליעבט אין איהר, אפשר רחמנות נעקראגען, ווער קען זיין גלייכגילטיג צו א מיידעל מיט בלייכע באקען און דערשראקענע אויגען, ווען איהר זייט א בחור, זוכט א שידוך, און האט א פאאר הונדערט דאלאר אין די בענק.

באלד ביים אנפאנג האבען מיר איינער דעם צווייטען אבגענארט. איך האב איהר געזאגט, אז איך פערדינען מעהר ווי עס איז אין דער ווירקליכקייט. איך האב געבארגט ביי פרייגר דזשולערי, א גאלדענעם זיינערי, א בריליאנטענעם רינגעל. נאך וואס איך האב דאס געטהאן? ווייל איך האב געוואלט מאכען מעהר איינדרוק, געוואלט איך זאל אויסזעהן מעהר „גליק", כדי מען זאל זיך נאך מיר מעהר יאגען. זי האט מיר אויך געזאגט. געזאגט אז זי ארבייט ניט אין קיין שאפ, נאר

לעבען, ווי א אידישער מאן קען נור זיין געטרייַ זיין ווייב, נור ער איז געווען פערליבט אין מיין מאמען, אין זיין קראנק ווייב, וועלכע ער האט קיינמאל ניט געוואלט אן אנגענטהאנענע, א געהענדע, א לאכענדע. עס האט מיך שטענדיג גריהרט וען איך האב געזעהן ווי מיין טאטע פלעגט צוגעהן צו מיין מאמע'ס בעט בעפאר ער האט פערלאזט די הויז, מארגענס, און זי פרעגען מיט צערטליכקייט: „שרה'לע, ווילסט עפעס?" אדער ער פלעגט זיך אויפכאפען פריהמארגענס, מאכען פלינק דעם אויוואן, כדי אבצוקאכען א ביסל וואסער פאר מיין מאמען. אהיים געקומען אין מאכען א גליקליכער אוו געזעהן די מאמע ארויסקוקענדיג פון בעט איז געווען א מעקלער ביי די פויערען — האט ער פריהער ניט געוואלט עסען, ביז מען האט צוגערוקט דעם טיש צו דער מאמע'ס בעט. ער האט זיך געזעצט אויפ'ן ראנד פון בעט און די מאמע האט געמוזט מיט־עסען ביים טיש.

שבת אין דער פריה בעפאר ער איז אוועק דאוונען, האט ער איהר געהאלפען די שבת־הויב אנטהאן, און אז ער איז אהיים געקומען פון דאוונען א גליקליכער אוו געזעהן די מאמע ארויסקוקענדיג פון בעט אין איהר שבת־הויב, האט ער גליקליך געשמייכעלט: „גוט שבת, שרה'לע!" און איז א גוטער געווען א גאנצען טאג.

איהר גאנץ לעבען איז מיין מוטער אבגעלעגען אין בעט. זי האט געהאט שוואכע פיס און ניט געקענט גיהן. שבת נאכמיטאג, אז די זון האט אריינגעשיינט אין די פענסטערלאך, האט דער טאטע צוגערוקט דער מאמע'ס בעט צום פענסטערל, אז זי זאל זעהן די שפאצירענדע און מיט־לעבען. אין דער וואכען האט ער נעביך קיין צייט ניט געהאט. דאס אלעם האט ער געטהאן ניט אוים ליעבע — ווי האט מיין פאטער, וועלכער איז געווען א פרומער איד געוואוסט פון די זאכען, — נור אוים צוגעבונדענקייט צו דער פאמיליע. א פאמיליע איז געווארען אן אייגענע צווישענגעוואקסענע זאך, ווי דער בוים דא. אט איהר זעהט דעם בוים? — ווייזט ער מיר אויף אן אלטען אויסגעוואקסענעם דעמב מיט צודרעהטע צונויפגעוואקסענע צווייגען — זעהט, ווי זיי האלטען זיך אלע אינאיינעם, אלעם וואקסט ארויס פון איין שטאם, פון איין בוים־שטאם, אזוי איז געווען מיין פאטער'ס פאמיליע — דער טאטע, די מאמע, די קינדער — אלעם איז געווארען

זיך געהאלטען אין איין דינגען. מיין ווייב האט געזאגט אז א מאן וואס פערדיענט אכטצעהן דאלאר א וואך איז א שלים'מזל'ניק, א נאר־ניט, יערער באי פערדיענט היינט אכטצעהן דאלאר א וואך. און איך האב גע'טענה'ט, אז א פרוי מוז צוהעלפען א מאן. איך האב געמוזט אבגעבען דין וחשבון פון יעדען גראשען וואס איך האב אויס־געגעבען. איך האב זיך אפילו ניט ערלויבט אויסטרינקען א גלאז ביער.

און באלד איז מיין שטוב געווארען צוטהיילט אין צוויי פארטייען.

איין פארטיי מיין ווייב מיט מיינע קינדער (איך האב שוין צו יענער צייט געהאט צוויי), און די אנדער פארטיי — איך. מיין ווייב און די קינדער האבען מיר געהאלטען פאר א פערד, וואס געהט ניט גוט. פאר א קלאנעדיגע בהמה וואס גיט ווינציג מילך. און איך האב זיך אויף געהאלטען פאר א בהמה וואס מען גיט ווינציג עסען, און מען וויל זי זאל האבען כח וואס מעהר צו ארבייטען... ווארום אין אמת'ן מיט וואס בין איך געווען מעהר פון א בהמה? אין דער פריה האב איך זיך אויפגעכאפט מיט טאג צוגליך, מיט געוואלד איבערגעריסען דעם שלאף פון מיינע אויגען, און זיך געלאזט אין א „על" געפאקט מיט ארבייטער פון די בראנקס וואס האבען זיך געשלעפט דאון־טאון צו דער ארבייט. איינער איז געזעסען אויפ'ן צווייטען און אויף אלע פנים'ער איז נאך געלעגען די צערטליכקייט פון שלאף. אייניגע פון זיי האבען נאך געכאפט א ביסעל שלאף אין קאר. אזוי האבען מיר זיך געשלעפט ביז צו אונזער געפענגנים, דעם שאפ, אין וועלכען א גאנצען טאג האבען מיר געגעסען אין זיך דעם שטויב פון שטרוי. אין אבענד, אז גאט האט געהאלפען, און עס האט זיך נאך געמאכט א שעה „אווערטיים", ווער איז נאך געווען אזוי גליקליך ווי איך... נאכהער זיך וויעדער געשלעפט אין דער איבערגעפאקטער קאר, וועלכע האט געשטיקט פון ענגשאפט, פון דעם מענשען'ס שוויים, אהיים גע־קומען א מיערער, א דענערווירטער. נישט געהאט קיין צייט צו א קינד א וואכט אויסרייזען, א שמייכעל צו טאהן. ווי אזוי זאלען מיינע קינדער מיך פיהלען, פערשטעהן, אז איך האב קיינמאל קיין צייט ניט געהאט אפילו זיי אנקוקען? און וועך רעדט נאך וועגען ליעבע! איך האב קיין צייט ניט געהאט מיין וויב א צערטליך וואכט צו זאגען. צו א צערטליך וואכט דארף מען צייט, דארף מען שטימונג, דארף מען מוטה. א געפאלענע, אויסגעארבייטע בהמה, קוים דעם עסען אריינ־

אין סיזאן העלפט זי אביסעל אויס איהר שוועסטער אין דעזיינינג. דער־נאך בין איך געווארען אז דאס שאפ האט פון איהר דאס גאנצע חיות ארויסגעצויגען. און דאס גאנצע שעכטיגקייט, ניין ניט קיין שעכטיגקייט ניר גלייגילטיגקייט וואס זי האט ארויסעווייזען צו מיר, דורך אונזער גאנצען לעבען איז געווען נקמה נעהמען פון מיר, פון איהר מאן. פאר איהר יונגענד און איהרע פרישע טעג וואס זי האט בעגראבען אין שאפ. נור וועגען דעם שפעטער. הכלל, זי האט מיר גענארט אזוי ווי איך זי. ביז נאך דער חתונה האב איך ניט געוואוסט אז זי האט אינגערע שוועסטער, שעהנערע און געזינטערע פון איהר. מען פלעגט זיי פון הויז ארויסשיקען וועז איך פלעג אהין קומען. די קליידער און די העטס וואס זי האט געטראגען איז אויך ניט געווען איהרע נאר געבארגטע. נאר דאס איז א קליניגקייט... מיר האבען חתונה געהאט. דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה, האבען מיר נאך געשפיעלט דאס פערליעבטע פאאר־פאלק ווי חתן־כלה. און דאס איז טאקע אפשר געווען דאס גליקליכסטע יאהר אין מיין לעבען. זעלבסט־פערשטענדליך, האב איך זי ניט געלאזט נעהן ארבייטען. איך פערדיען דאך עפעס מיינע „דרייסיג" דאלאר א וואך, אזוי האב איך דאך איהר נשאגט. אין אמת'ן האב איך אבער פערדיענט אכטציהן דאלאר אין סיזאן. פלעג איך פון די בענק ארויסנעהמען צעהן דאלאר א וואך, צו לייגען צו די ווידזשעס און עס אהיים ברענגען. זי האט מיך אויך געהאלטען אין איין נארען, געפוידערט זיך די בלייכע באקען הינטער מיינע פליציעס, און נע־האלטען זיך אין איין גרויסען, אז דער סיזאן וועט קומען וועט זי ארויס־העלפען איהר שוועסטער, די „דעזיינערין", און פערדיענען איהרע דרייסיג־פערציג דאלאר א וואך. דער „סיזאן" איז אבער ניט געקומען, קיין שוועסטער א „דעזיינערין", איז אויך ניט געווען. מיר האבען געוואוסט אז מיר זאגען אייגער דעם אנדערען לייגענס, און מיר האבען עס אנגעהאלטען. נאר באלד איז געקומען דאס ערשטע קינד און מיר האבען אויפגעהערט צו זאגען אייגער דעם אנדערען לייגענס. דאס גלעלר אין באנק האט זיך געענדיגט. מיין ווייב האט שוין געוואוסט אז איך פערדיען ניט מעהר ווי אכטציהן דאלאר א וואך, האט זי זיך שוין אויפגעהערט צו שעהמען זיך פאר מיר מיט איהרע בלייכע באקען, האט זיך שוין ניט בעריהמט מיט איהר שוועסטער די „דעזיינערין". צווישען אונז האט זיך אנגעפאנגען א וואכעריגער לעבען. מיר האבען

די וועלט! מאכען זיי נאך בעקוועהם, אליין אוועקגעהן? ניין! האט מיר די וועלט בעשאפען, לאז זי מיר טראגען. נור ווייטער שלעפען דעם יאך אין וועלכען זיי האבען מיר איינגעשפאנט, ווי? איך ניט. איך האב זיך „צוברייקעווענט". אבגעשטעלט זיך אין מיטען אוז ווי? ווייטער ניט געהן, לאזען זיי מיר שלאגען מיט בייטשען — איך ווי? ווייטער ניט געהן.

איך בין א בהמה ווי? איך אויך האבען אן עקשנות!

דער יונגער מאן האט אבגעהאקט אין מיטען, אוז האט מיך אנגעקוקט מיט גליהענדע אויגען, ווי ער וואלט מיר געווען געהאלטען פון די וואם האבען איהם איינגעשפארט אין יאך פון לעבען אוז איז גרייט געווען ארויפצופאלען אויף מיר אוז נעהמען נקמה פון מיר. אבער איך האב איהם גלייך געקוקט אין די אויגען אריין. איך האב איהם פארשטאנען אוז איך האב זיך אנגערופען צו איהם:

— אבער וואם איז זי מיט די קינדער שולדיג? די נאטור האט זי בעשאפען מיט מוטערשאפט אוז זי גלערענט ווי אזוי צו קעמפפען פאר איהרע קינדער, זיי צו ערציהען, אוז זי טהוט עם ווי וועיט זי קען עם.

— יא, איך וויים אז זי איז ניט שולדיג, — קיינער איז ניט שולדיג, מיר אלע זיינען שולדיג. זי איז א מיערע, זי גהאט אויפ'ן וועג אוז פאלט, לייגט זי ארויף די הענד אויפ'ן צווייטען מיערען וואם גהאט נעבען איהר. איך וויים עם. דער שאפ האט פון איהר דאם לעבען ארויסגענומען, איהר יוגענד, איהר קראפט. זי איז מיער אוז זי האט געזוכט א מאן ביי וועמען זי זאל זיך אויסרוהען פון דער ארבייט פון שאפ. זי האט מיך גענומען. זי האט רעכט. אבער איך האב דאך אויך רעכט צו סטאפען אזא לעבען. אראבצוואוארפען די הענד פון מיינע מיערע פלייצעם. צו וואם אזא לעבען? וואם פאר א טעם האט עם? אוז וואם פאר א נוצען וועט עם ברענגען? וועמען? מיינע קינדער? איז דען ניט גלייכער אז איך ערציה זיי גאר ניט צו אזא לעבען. פיעל דענקען אזוי ווי איך, נייניציג פראצענט פון אונזערע אידישע יונגע לייט לעבען אזוי ווי איך, נאר זיי האבען קיין מוטה ניט אז ענדע צו מאכען פון אזא לעבען. איך האב דעם מוטה גהאט אוז איך האב עם נעטהאן.

געכאפט און זיך אנידערגעלייגט א טוידטער אויפ'ן בעט, מיט די שטי־
וועל. טהיילמאל אז די נאטור האט געפאדערט — געקראכצן ווי א
בהמה... קיינמאל קיין צערטליך ווארט ניט געזאגט... ניין, ניין, ניין.
איך בעשולדיג ניט מיין ווייב וואס זי האט מיר געהאלטען פאר א
בהמה, וואס ארבייט אפ פאר'ן עסען... איך בין אנדערש ניט געווען.
דאס לעבען האט מיר אזוי געמאכט.

לעבע איז א גרויסע זאך. א מענש קען אהן ליעבע ניט לעבען,
נור א טייערע זאך. עס פערלאנגט צייט, און א ארבייטער קען זיך
ניט ערלויבען אזא לוקסוס... עס קאסט צופיעל געלד.

נור דאך האב איך זיך געהאט א אייגען ווייבעלע; א היים. מיין
אייגענע היים נאך דער ארבייט. א פערטעל, א האלבע שעה האב איך
זיך געפונען צווישען מיינע אייגענע, צווישען מיין משפחה. נור
באלד איז אויך מיין היים צושטערט געווארען און מיין גאנצעם לעבען
איז געווארען איין „שאפ".

מיט די אכטצעהן דאלאר א וואך האבען מיר קיין לעבען ניט געקענט
מאכען. רעכט איז געווארען טהייערער, די קינדער האבען בעדארפט
דאס זייערינע. איך האב זיך געשטריטען נעגען דעם. ניט געוואלט
מיין הויז צושטערען. באלד האב איך אליין צווישען מיינע „שאפ־
ברידער" געזוכט בארדערס. מיין הויז איז פול געווארען מיט פרעמדע.
איך האב שוין ניט געגעסען מיט מיין פאמיליע, איך האב שוין ניט
געשלאפען מיט מיין פאמיליע. איך האב שוין געגעסען אין דעם
„שאפ", איך האב שוין געשלאפען אין א „שאפ", מיין היים, מיין
פאמיליע איז געווארען א שאפ. איין גרויסער טרויעריגער שאפ. וואו
איך בין געגאנגען איז מיר דער שאפ נאכגענאנגען. אפילו אין די פער־
בארגענסטע סודות וואס א מאן האט מיט זיין ווייב... אומעטום האט
זיך דער שאפ אריינגעריסען. מיין לעבען איז געווארען איין גרויער,
גרויער טאג. אין דער וואכע, אום שבת, אום יום־טוב, שטענדיג שאפ,
אהן א יום־טוב, אהן א אברוה.

איך בין געווארען א בארדער ביי מיין ווייב און קינדער, אהנע
האפנונגען אמאל אן אייגענעם לעבען צו פיהרען. ביז מיר איז מיאום
געווארען אזא לעבען צו פערטראגען. איך האב עס געוואלט סטאפען,
אויפהערען. אלעם זאל געשעהן, נאר ניט דאס. אן ענדע צו מאכען
פון מיין לעבען? איך האב וועגען דעם אויך געקלעהרט. ניין, א מכה

אין טוידט. אין דעם ערשטען טאג פון אונזער לעבען האבען מיר שוין דעם געדאנק פון טוידט. דאס איז די צוקונפט... אזוי געהן מיר נאר דעם געזאנג, ביז מיר געפינען זיך פלוצלינג אין מיטען דעם טוידט, און מיר קוקען זיך אום וואו איז עס די צוקונפט געווען, וואס מיר הערען זינגען וועגען איהר.

דער יונגער מאן איז פערשוואונדען געווארען פון דעם איינזאמען שפאציער, איך האב שוין לעצטענס געהאט פערגעסען אן איהם. ביז פלוצלינג האב איך איהם בעמערקט אין א פול־געפאקטער קאר פון „על", וועלכע איז געלאפען מיט ארבייטער צו דער ארבייט. ער איז געווען איינגעזאלצען ווי א הערינג צווישען די ארבייטער, און דער שלאף איז נאך געלעגען אויף זיינע אויגען. באלד איז די קאר פערשוואונדען, דורכגעלאפען פערבי מיר ווי א חלום, און מיר האט זיך עס געדאכט אז די גאנצע קאר איז פול געווארען מיט אזעלכע יונגע לייט. אלע זיינען געווען עהנליך אויף איהם. נייז, אלע זיינען געווען ער, מיט די זעלביגע טרויעריגע בליכע געזיכטער, מיט די פער'חלום'טע אויגען וועלכע ווילען זיך נאך ניט שיידען מיט'ן שלאף. און אלע פיהרען זיי א אונזיניג לעבען, אהן א טעם און אהן א צוועק, ווייל זיי ווערען געיאגט פון דעם געזאנג וואס דער טוידט שיקט פאראויס פאר זיך — די צוקונפט!

— אן איהר וועט עס אויך ניט טהאן. איהר האט זיך נאר א ביסעל צובריקעווען. באלד וועט איהר אליין געהן ווי דער אקס איז כאמוט אריין אן וועט ווייטער שלעפען דעם יאך, איהר קלעהרט שוין וועגען דעם — האב איך איהם געזאגט.

דער יונגער מאן איז בלייך געווארען, דערשראקען האט ער אנגעכאפט מיין האנד?

— פון וואנען ווייסט איהר אז איך קלעהר אזוי?

— פון אלע אייערע רייד. אלע אייערע רייד זיינען מיר געווען א פערענטפערונג פאר וואס איהר האט דאס געטהאן. איהר קלעהרט יעצט וועגען דעם ווי ווייטער צו פיהרען דעם לעבען, וואהרום וועז איהר וואלט ניט געטראכט וועגען דעם, וואלט איהר ניט גערעדט וועגען דעם.

— יא, איך האב בעשטימט ביי זיך אנצופאנגען אויף דאס נייי, שוין זייט א פאאר טעג זאג איך מיר, אז דאס איז אפשר די שולד פון די גרויסע שטאדט. מען האט קיין צייט ניט אין א גרויסער שטאדט אויף א פערזעלכען לעבען. די גרויסע שטאדט איז אייז גרויסער מארק, אלעס לעבט אויף דעם מארק. אומעטום אין די גאס, אין שאפ, אין קאר, אין דער היים. איך האב בעשטימט, איך וועל פרואווען איבערפאהרען אין א קליין שטעדטעל, וואו דער רעש איז ניט אזא גרויסער, אן איך וועל זיך פרואווען איינהערען אין געזאנג פון מיין פערזעלכען לעבען אין א קליינעם רוהיגען ארט. איך האב וועגען דעם מיין וויב געשריעבען. אבער פון וואנען וווייסט איהר דאס? אן וואס איז דאס? זייט איך בין אוועק פון דער היים אן בעשטימט אן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען — קומט מיר אלץ אויפ'ן זינען ארויף פערשיידענע פראיעקטען ווי אזוי צו ענדערען מיין לעבען, ווי צו געפינען א בעסערען אויסוועג. אזו מיין נאנצע בעקאנטשאפט מיט אייך איז געווען נור צוליעב דעם, וואס איך האב אייך געוואלט פרעגען אן עצה, אז איך האב בעשטימט צו ענדיגען.

— יונגער מאן, איהר וועט ניט פאהרען — האב איך איהם געזאגט קלאפענדיג איהם איבער דער פלייצע. —— יעדער פון אונז זאגט זיך דאס זעלבע, אן מיר האלטען אין איין זוכען אויסבעסערען, אז מיר שטעלען זיך פאר אז אין דער צוקונפט וועט אלעס זיין בעסער, דאס נארט אונז אזוי דער לעבען. דאס איז דאס געזאנג וואס מיר הערען, וואס דער טוידט שיקט פאר זיך צו אונז אום אונז אריינצוארע

אומזיסטינע געלעגענהייט, וואס דער קליינער שמעון פאקט זיך אויף יענער וועלט, מיט איהם א תפלה'לע מיטצוגעבען צו די איהריגע...

איך וויים ניט, אויב דער קליינער שמעון וועט ריכטיג אויספיהרען די שליחות וואס די לעבעריגע האבען איהם ביים לעצטען אבשייד פון זיי מיטגענעבען. נור געהערט די שליחות האט ער נעווים. וואורום אז דער קליינער שמעון האט דערהערט די וועדטער פון עלטסטען זוהן: „טאטע, זארג דיך ניט, ווי וויל מיך אראנדושעמענטס פאר דער מאמען", האט א לייכטער שמייכעל א שווער געטהאן אויף זיינע בלייכע געשטארבענע ליפען, און די גרויע שטייפע האאר פון די וואנסעם האבען זיך בעוואויגען — און אזוי מיט דעם שמייכעל איז ער אריין אין גרוב אריין. וואורום דער קליינער שמעון האט זיך געמוזט דערמאנען אין די אפטע פערשפרעכונגען פון זיין זוהן, וועלכער איז געווען „גוט אף":

— „טאטע, זארג זיך ניט, ווי וויל מיך אראנדושעמענטס".

געבראכט האט דער קליינער שמעון פון זיין קליין שטעדטעל אין פוילען קיין אמעריקא זיין שער מיט די אויסגעדארטע הענד, זיין שמייכעל אויפ'ן פנים, זיין ווייב נעכע, אן אויסגעדארטע געטרייע חבר'טע, זיינע צוויי יונגען, אנשעל און נאטע, און אוועקגעשטעלט זיך ארבייטען. שטענדיג געארבייט. האט ער ניט געהאט וואס צו ארבייטען, איז ער טרויעריג געווען, איז איהם לאנגווייליג געווען — האט ער זיך געהאלטען פאר א איבריגען. שבתים און יום־טובים זיינען דורכגענאנגען איהם אין לאנגווייליקייט און בענקעניש נאך דער אר־בייט, אזוי ווי די שער און די נאדעל זיינען געווארען א טהייל פון זיין קערפער און וועז ער האט זיי ניט געהאט, האט איהם עפעס געפעהלט און אהן זיי האט ער ניט געקענט לעבען.

אין דער וואכענס ביי דער ארבייט האט ער געבענקט נאך שבת. אז דער שבת זאל קומען — וועט ער זיך אויסרוהען. נור קוים איז דער שבת געקומען און דער קליינער שמעון האט זיך גוט אויסגעשלאפען האט ער זיך שוין ארומגעדרעהט פאר לאנגווייליקייט און ניט געהאט וואס מיט זיך צו טהאן. קיין בעקאנטע, קיין פרויינד האט ער ניט געהאט. ער האט געקוקט אין הימעל אריין, געוווכט א שטערען.

— וואס קוקסטו, וואס אייליסטו דיך אזוי? — האט נעכע געפרעגט.

א שטיל׳ער גארטען.

(ערצעהלונג)

וועז דער קליינער שמעון איז געשטאנדען האבען זיינע צוויי זיהן, — נאטע און אנשע׳ל — געשוואנדען ביים קבר, אז זיי וועלען דער מאמע ניט פערגעסען, און זיי וועלען תמיד אין פאטער גערעדט אזוי לאנג ווי זיי וועלען לעבען.

— דו זאדג דיך ניט, טאטע, האט דער עלטערער נאטע אריינגעשריען אין קבר אריין, „ווי וויל מיך אראנדזשמענטס פאר דער מאמע" —

די שוועגערין, נאטע׳ס ווייב, האט דאס דערהערט איז זי געוואדען מעהר דרייסט צום טויטען ווי זי איז געווען ביז איצט, און זי האט דערפאר פון שווער פערלאנגט:

— איהר זאלט זיך לויפען און מיהען פאר מיין אייניציג קינד, אייער אייניקע׳ל.

נור זי האט נאך ניט געדויזשעט אויסצורעדען דעם גאנצען שפרוך האט איהר שוין פערכאפט די צווייטע שוועגערין, אנשע׳ל׳ס ווייב.

— וואס עפעס פאר איהר אייניציג קינד אליין? — פאר אל׳ע זיינע קינדער, פאר אל׳ע זיינע אייניקלאך זאל׳ ער זיין א מליץ יושר.

— און ניט נור בלויז פאר זיינע קינדער אליין, נור פרעמדע קינדער אויך — פאר די גאנצע וועלט, פאר אל׳ע יונגע לייט, וואס וועלען בעדארפען איצט אין פייער געהן. אוי, אוי, אז מען זאל׳ זיי פערזעהן, אז די קוי׳ל זאל׳ זיי מיידען— איז א פרעמדע אידענע, וועלכע האט זיך פונקט געפונען אויפ׳ן גוטען ארט — צוגעקומען צום אפענעם קבר און אריינגעשריען, ווי זי וואלט זיך געוואלט בענוצען מיט דער

— אפשר וועסטו טרינקען א גלעזעלע רויטען בוריקעם־בארשט? האסט דאך דאס שטענדיג אזוי גערן געהאט. דער מאמע'ס א גלעזעל בארשט.

— און דו, טאטע, ארבייסט נאך אלץ אין ברוקלינער שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען!

— ער האט שוין טאקע קיין כח ניט. ביי נאכט קרעכצט ער א נאנצע נאכט אויף די זייטען — דערצעהלט די מאמע.

— נו, טאטע, זארג דיך ניט, „ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס". איבערדעדען מיט אנשעל. אויף די אלטע יאהרען וועסטו ניט דארפען ארבייטען.

דער קליינער שמעון האט געשמייכעלט — דאס זעלבע גוטע בלייכע שמייכעלע, וואס עם האט יעצט געשוועבט אויף זיינע ליפען, וועז מען האט איהם־אין דער ערד אריינגעלענט.

און עם איז דורכגענאנגען וויעדער א האלב יאהר, און מען האט קיין קינד אין די אויגען ניט אנגעזעהן. געוואהנט האט מען ווייט איינם פון אנדערען. און האט מען זיך געקליבען צופאהרען זעהן אן איניקעל, האבען די אלטע פערבלאנדזשעט אין וועג.

— א, שוין וואלטען אויף פסח, חול המועד וועלען מיר צוגעהן זעהן די איניקלאך.

און וויעדער אין א האלב יאהר ארום האט זיך א זוהן אריינגעבאפט:

— נו, טאטע, דו ארבייסט נאך אין שאפ?

— וואס זאל מען טהאן? מען מוז דאך מאכען א לעבען, דער מאמען פרנסה געבען.

— זארג דיך ניט, ווי וויל מייק אראנדזשעמענטס...

און באלד וויעדער פערגעסען געוואלטען, ביז די קינדער האבען געהערט, אז דער טאטע איז געשטארבען.

זיין טויט איז געווען שטיל אזוי ווי זיין לעבען, פערגעסען. נאך זיין לויה איז נאכגעפאהרען איין וואגען, די אלמנה מיט די צוויי קינדער און די צווייי שניר, און זיי האבען דעם טאטען מיטגענעבען די שליחות אויף יענער וועלט, דערפאר וועלען זיי מאכען „אראנדזשמענטס" פאר דער מאמע.

— עס ווילט זיך שוין צוריקגעהן צו דער ארבייט. א צו לאנגער שבת.

אזוי האט דער קליינער שמעון אבגעלעבט זיין לעבען. די קינדער זיינע זיינען פריה אוועק פון הויז, געוארגט פאר זיך אליין, איבער־געבליבען אליין מיט נעכע'ן — א געטרייע אויסגעהארעוועטע אידענע. אין די אבענדען, סאי זומער און סיי ווינטער זיינען זיי ביידע אב־געזעסען אין די „קיטשען". דער פארלאר איז געווען שעהן אויפ־גערוימט, און בעדעקט מיט פיקטשורס, אבער קיינער האט איהם ניט געזהן ביי טאג, אין איהם איז מען נור געשלאפען. געוואהנט האט מען אין קיטשען ביים קיכל — געזעסען און געשוויגען, טהייל מאל האט מען זיך דערמאהנט אן א בעקאנטען פון דער היים פון קליינעם שטעדטל.

— דו געדענקסט דעם לאנגען שמואל פון דער היים? האט דער קליינער איד פלוצלינג געפרעגט זיין ווייב.

— דעם, וואס די טאכטער איז אוועק מיט א סאלדאט?

— יא.

— וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן לאנגען שמואל?

— גלאט אזוי.

אדער מען האט זיך דערמאהנט אן א געשל פון שטאדט:

— דו געדענקסט דאס אונטער־געשל איז דער היים?

— וואו די מוהמע ברכה האט געוואהנט?

— יא, דארט וואו דאס קליינע פלומפעל איז געשטאנען און שבת נאכמיטאג איז מען געגאנגען מיט דער שעפ שעפען פריש וואסער.

— יא, וואס האסטו זיך עפעס דערמאהנט אן קליינעם אונטער־געשל?

— גלאט אזוי.

טהייל מאל האט זיך א זוהן דערמאהנט אן טאטע־מאמע און שפעט אין אבענד פלוצים אומגעריכט אריינגעפאלען אין קיטשען אריין.

— גיב נאר א קוק ווער עס איז דא! נאטע איז דאך דא! אויף משיח'ן וואלט איך זיך ניכער גאריכט. וואס מאכט מען? וואס מאכט דאס ווייב און די קינדערלאך?

— אלל־דייט.

פרעמדע אידען אויף איין טהייל סעמעטערי אוּן זי איז געלעגען צווישען פרעמדע וויבער אויף אן אנדער טהייל סעמעטערי.

פערגעסען זיינען די אלטע געווען ביי זייער לעבען אוּן פערגעסען זיינען זיי געווארען ביי זייער טויט. זייערע קברים זיינען באלד פערטראגען געווארען צווישען ים „פערגעסענע" ווי זיי זיינען אוּן זיי האבען קיינעם ניט געהאט, נור דאס שטיקעל הימעל איבער זיך, אוּן דאס קלייגע בערגעל ערד וואס זיי האבען פערמאגט אויף זיך.

אבער מעהר האבען זיי ניט בעדארפט. אין ווינטער זיינען די קברים געווארען צוגעדעקט מיט א דעק פוּן שנעע אוּן זיינען אבגעווישט געווארען פוּן דער ערד, אבער ווען דער ליעבער זומער איז נעקומען אוּן די זון האט אויפגעדעקט די אויבערפלעכע פוּן דער ערד פוּן שנעע־דעקע, זיינען די צוויי קברים אויך ענטפלעקט געווארען. דער ווינד האט געבראכט אויף זייערע בערגלאך זוימען־שטויב פוּן בלומען אוּן גרינסען, וועלכע עך האט אראבגע'גנב'עט פוּן די רייכע קברים אוּן איינגעפלאנצט אין די בערגלאך פוּן די ארימע. בייטאג האט די זוהן צואווארימט, צוהיצט אוּן ענטבלויהט די שטויבלאך בלי־העכטס, אוּן בייגאכט האט דער רעגען זיי טיף אין דער ערד פער־פלאנצט, אוּן דער טהוי, פריה אוּן שפעט, האט זיי בעוואסערט. אוּן איבער דעם קבר פוּן קלייגעם שמעון מיט זיין ווייב נעכע, כאטש צו־שיידט אוּן צואווארפען אויף צוויי בעזונדערע פעלדער, האבען גע־בליהט מיט געלע פעלד־בלומלאך בלויע וואסער־לילייען, מיט ווייסע האניג־קעפלאך, מיט יאשמין אוּן מיט בלויע אויגלאך. די קברים זיינען פערוואנדעלט געווארען אין שטילע בליהענדע גערטנער, וועלכע קיין אויג האט ניט בעמערקט נור זיינען בעוואכט אוּן אבגעהיט גע־ווארען פוּן די שטילע בעהאלטענע האנד פוּן דער נאטור.

טהייל־מאל האבען זיך די ברידער, נאטע אוּן אנשעל, צופעליג בע־גענענט אין א געפאקטע קאר פאהרענדיג פוּן דער ארבייט, אדער אין א האל פוּן א מיטינג.

— האללא, נאטע!

— האללא, אנשעל!

— מען דארף אמאל ארויסגעהן צו די אלטע אויף דער סעמע־טערי זעהן וואס זיי מאכען! האט אייז ברודער געזאגט.

— מען דארף, איי עם רעדי. נעקסטען זונטאג איבער א וואך.

די אלטע נעכע איז געשטאנען ביים קבר, זי האט געווויינט, קיין שליחות, אז ער זאל זיך לויפען און מיהען פאר איהר, האט זי איהם אויך ניט בעפויל׳ען. זי איז געשטאנען א שטומע די גאנצע צייט און געזעהן ווי די צוויי גוים שיטען צו איהר קליינעם שמעון. נור נאך דעם ווי מען האט שוין איבער דעם קליינעם שמעון אלע אבגעזאגט, אלעם וואס איז איהם געקומען לויט דעם דין, האבען זיך אלע אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, און זי איז שטעהן געבליבען ביים קבר און אויסגעשטרעקט די הענד, און די קינדער האבען זי אוועקגענומען ביי די ארימס און געזאגט צו איהר: קום, מאמע! האט זי זיך נאאיוו ארומגעקוקט מיט איהרע אויסגעלאשענע אויגען, וועלכע האבען דעם גלאנץ געהאט ווי די אויגען פון א שטומע בהמה, און געפרענט:

— וואו?

האבען זי די צוויי זיהן אוועקגעפיהרט פון קבר און געזאגט צו איהר:

— זארג דיך ניט, מאמע, „ווי ווייל מייך אראנדזשעמענטס".

פון קבר האבען זיך ביידע זיהן געריסען איבער דער מאמען. יעדער איינער האט געוואלט, אז די מאמע זאל זיצען ביי איהם שבעה. געבליבען איז זי ביים עלטערען, ביי נאטען, וועלכער איז געווען א סייל׳סמען און האט געהאט איין קינד און איז געווען בעסער אב פון אנשעל׳ן. נאך די ערשטע אכט טעג איז די מאמע געקומען צו נאסט צום צווייטען זוהן. אזוי האט זי זיך א פאאר וואכען ארומגעוואלגערט פון איין זוהן צום אנדערען, ביז מען איז זי געגאנגען אריינגעבען אין אנשטאלט פאר אלטע לייט. נור איידער די קינדער האבען געמאכט „אראנדזשעמענטס" די מוטער צו בעזארגען אין אן אנשטאלט, איז זי שטיל׳ערהייט אוועקגעגאנגען צו איהר מאן.

א קבר אין שכנות ביי איהר מאן איז שוין ניט געווען. שוין געווען פערנומען. און איבערהויפט איז דער טהיי׳ל סעמעטערי, וואו דער מאן איז געל׳עגען, געווען צו טייער פאר א אידענע... האט מען זי בעגראבען אויף א נייעם טהיי׳ל סעמעטערי, וואו ס׳איז געווען וויייט פון שטאדט און עס האט נעקאסט ביל׳יג א קבר. זיינען דאס אלטע פאאר געל׳עגען צוטהיי׳לט נאכ׳ן לעבען: ער איז געל׳עגען צווישען

מילך.

(אַ בילד)

אז מירעלע איז אריינגעקומען אין די הויכע חדשים, האט זי דערפיהלט ווי איהרע בריסטען ווערען שטייפער, אנגעפילטער, און א זעטיגקייט שטעכט איהר אין די ווארצלען. זי האט געפרואווט אנגעהמען מיט איהרע צווי ווייכע הענד איהרע א ברוסט און אויף דעם ווארצעל איז געבליבען הענגען א טראפען מילך... זי האט זיך דערשראקען דערפאר. זי האט קיינעם ניט פערטרויט, אז זי טראגט. כאטש דער מאן, די מוטער און די גאנצע משפחה האבען שוין לענגסט געוואוסט דערפון, און ג'סוד'עט זיך אין די אויערען, און גלאכט און געפרעהט זיך אין די ווינקעלאך.

עס איז געווען דער ערשטער טראגען נאך דער חתונה. מירעלע איז נאך א קינד געווען צו דער חתונה, קוים אכטצעהן יאהר אלט. דער חתן האט זיך דוקא איינגעשפארט, אז ער ווי‌ל נישט ווארטען, און איהר מאמע, אן אלמנה, האט קיין אנדער עצה נישט געהאט.

דאם כלה ווערען, חתונה האבען און טראגען איז אויף איהר אלוא געקומען אזוי פלוצלינג, אזוי געשווינד, איינס נאכ'ן אנדערען, אז זי האט קיין צייט ניט געהאט זיך אריינצוטראכטען אין איהר לאגע און געפינען זיך דערינען. און ביז איצט, ביז צו דעם מאמענט, ווי זי האט בעמערקט מילך אין איהר ברוסט, האט זי זיך געשעהמט מיט איהר חתונה האבען. זי האט געקלעהרט, אז אלע ווייסען דאס וואס זי האט אבגעטהאן מיט איהר חתן, מיט איהר מאן, נאכדעם ווי זיי האבען חתונה געהאט... אלע ווייסען, וואס חתונה האבען איז

מיר'ן זיך טרעפען ביי ברוקלין ברידזש צוועלף בייטאג. ווילסט? האט דער צווייטער געזאגט.

— אלל־רייט, פון נעקסטען זונטאג איבער א וואך, געדענק.

די ברידער האבען געוואוסט, אז זיי וועלען זיך ניט טרעפען און זיי זיינען ניט געגאנגען אויך, געווען נויטיגערע זאכען. אזוי זיינען דורכגעגאנגען יאהרען און טאטע־מאמעס קברים זיינען געווען בעהאלטען פון יעדען לעבעדיגען אויג, און געבליהט זיך אין דער שטיל — שטילע נארטנער...

אמאל, אמאל האט זיך געמאכט, אז איינער פון די ברידער האט זיך פערוואנדערט אויף דעם בית־עולם מיט דער לויה פון א סאסייעטי־מאן (האט געדארפט שטראף בעצאהלען, ווען ער וואלט ניט געקומען), האט ער זיך דערמאהנט אן טאטען'ס קבר. זומער איז עס געווען, איז ער עס געגאנגען אויסזוכען, לאנג, לאנג האט ער געזוכט צווישען די פערוואקסענע גרעזער דעם טאטען'ס קלייניע מצבה. אז ער האט עס געפונען איז ער שטעהן געבליבען אן ערשראקענער און א פערוואונדערטער: וועלכע געהיימע האנד האט פערפלאנצט אין דער שטיל דעם נארטען אויפ'ן פאטער'ס קבר?

און ער האט ניט געוואוסט אז דער שטילער ווינד און די גוטע מאמע ערד האבען אפילו אן דעם קלייניעם שניידערי'ל ניט פערגעסען.

פאר קיינעם ניט — פאר איהר. איהר מילך פאר איהר קינד. זי האט דערזעהען, אז עס איז דא געשעהן א וואונדער, וואס גאט טהוט מיט יעדע יונגע מאמע און שיקט אריין מילך אין די בריסטען פון די מוטער בעפאר דאס קינד ווערט נאך געבוירען, און זי איז אויך פון די מוטערס, און גאט האט מיט איהר אויך דאס וואונדער געטהאן. איז זי גליקליך און שטאלץ געווען דערויף. עס איז איהר שוין יעצט ניט אנגענאנגען דעם מאן'ס שמייכעלע, דער מוטערס סור'ען זיך אין די ווינקעלאך און די מענשען'ס בליקען. זי בעווייזט זיך שוין אין גאס. קיינער איז איהר שוין נישט אנגענאנגען. זי האט געפיהלט, אז עפעס וואס איז מיט איהר געשעהן, וואס שטעהט העכער פון דער גאנצער וועלט. און זי דארף קיינעם ניט — נאר זיך מיט איהר גליק....

פלעגט זי זיך איינשליסען אין איהר צימערל אויף שעה'ן לאנג, ארויסנעהמען די בריסטען, דריקען מיט די פינגער און בעטראכטען דעם טראפען מילך וואס בעווייזט זיך אויף דעם וואַרצעל, פערזוכען מיט די ליפען דעם טעם דערפון — אך, ווען זי וואלט געקענט קושען די בריסטען — האלזען איהרע בריסטען...

און דערנאך פלעגט זי ארויסקומען פון איהר שטיבעל, א שטאלצע, פאראוים וווייזענדיג איהר בויך, איז געגאנגען פאמעלאך, פאמעלאך, אז עס זאל איהר נאר ניט געשעהן: ווען זי האט זיך אוועקגעזעצט — האט זי געזאגט מיט א רוהיגע שטאלצקייט:

— מאמע, דערלאנג מיר דאס פוסען־בענקעל.

זי האט געפיהלט אז זי איז איצט די מאמע און אלע בעדארפען זי בעדיענען....

נאר לאנג פרעהען זיך מיט איהר קינד איז מירעלע'ן ניט באשערט געווען. נאך צוויי וואכען, קוים וואס זי האט צייט געהאט גוט זיך אנצוקוקען אין איהר קינד'ס פנים'ל, איז דאס קינד געשטארבען. עפעס וואס איז געשעהן דערמיט און עס איז ניט געווארען. מירעלע האט ניט פיעל געטרויערט נאך'ן קינד. זי האט עס ניט געדענקט, וואַרים דאס קינד האט געהאלטען אין אייז בייטען זייז צורה. יעדען טאג האט עס אנדערש אויסגעזעהן, און זי האט ניט געהאט קיין בילד דערפון. איבריגענס האט זי די מאמע געטרויסט דערמיט, אז זי

אזעלכעס... עס שטעהט אויפ'ן שטערן אנגעשריבען. און אז זי האט זיך פריהמארגענס אנגעטהאן אין שלאפ־ראק, האט זי זיך נע־שעהמט אריינצוקומען אין שטוב אריין, וואו די מאמע האט נעוואלט אויף איהר מיט'ן אנבייסען. די מאמע, די דיענסט־מיידעל, אלע וויסען דערפון...

נאך מעהר האט זי זיך געשעהמט וועז זי האט אנגעהויבען צו טראגען. א לאנגע צייט האט זי קיינעס ניט אויסגעזאגט דערפון. כאטש די מאמע האט נוט דעם חשבון געהאלטען... אז עס האט זיך אנגעהויבען צו ווייזען, האט זי געפראוואוט פארשטעלען מיט דעם, וואס זי האט נאר געטראגען בריטע שלאפ־קאפטענס, און אז איינמאל האט זי די מאמע אין א ווינקעל גענומען, און נעזאגט איהר מיט פרייד אויפ'ן פנים אוז מיט טרעהרען אין די אויגען: „קינד מיינס! נחת וועל איך דאך דערלעבען פון דיר", אוז איז ארויפגעפאלען אויף איהר האלז מיט קושען אוז טרעהרען, איז מירעלע רויט געווארען ווי א שטיק פייער, ארויסגעמאכט זיך פון דער מאמעס ארעם, איז אריין צו זיך אין שטוב אריין, פערמאכט זיך אוז קיינעס ניט נעווארט זעהן. איהר מאז, וועלכער איז נעווען א בוכהאלטער אין א נעשעפט אוז איז שפעט אהיים נעקומען פון דער ארבייט, האט מירעלען ניט נעפונען בייס טיש, אוז אז ער האט נעוואלט אריינקומען צו איהר אין צימער, האט ער נעפונען די טהיר צוגעשלאסען, האט די מאמע נעזאגט:

— לאז. זי איז דאך א קינד, שעהמט זיך נאר.

אוז זיי האבען ביידע אנגעהויבען צו לאכען.

מירעלע האט אין דער צווייטער שטוב מיט די פים נעטופעט. האבען דער מאז אוז די מאמע געבעטען זיך:

— קינד, מירעלע, נערענק אין גאט, נעהם עפעס אין מויל.

— עס איז דאך א מענשליכע זאך. דיין מאמע האט זיך אויך נעשעהמט — האט די מאמע אריינגערעדט דורך דער טהיר.

אבער מירעלע האט ניט נעוואלט דעם אבענד צום טיש קומען...

יעצט, מיט אמאל, ווי זי האט דערפיהלט די מילך אין די בריסט, האט זי זיך אויפנעהערט צו שעהמען... פערקאהרט, עס איז איהר עפעס קלאהר נעווארען, אז א גרויס גליק איז איהר געשעהען אוז זי בעראדף מיט דעם שטאלצירען. אבער דאס גליק איז פאר איהר אליין

קינדער אין די וועגעלאך, איז איהר מיט אמאל עפעס אזוי מאדנע געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפען. זי איז רויט געווארען. די ברידסטען האבען זיך אנגעהויבען אנצופילען, צו שטארקען זיך, און שווער צו ווערען. די מילך האט נעשטאכען אין דעם ווארצעל און געוואלט ארויס...

זי איז צוגענאנגען צו א קינדער־וועגעלע, נעבען וועלכען א יונגע מאמא איז געזעסען און געשטריקט עפעס. עס איז געווען א שעהנער זונען־טאג נאך מיטאג. דאס קינד איז געלעגען האלב אויפגעדעקט און געשפילט זיך מיט די נאקעטע הענטעלאך. זי האט נעקוקט אויפ'ן האלב־נאקעטען קינד, בעטראכט זיין ווייך מיילכעל, די רויטע ליפעלאך און דאס נאם צינגל, און זי האט מיט אמאל דערפיהלט אן אהן־אויסגעהאלטענעם פערלאנג צוצולייגען דאס קינד'ס מיילכעל צו איהר שוועשענדיגע בעשווערטע בריסט. עס האט זיך איהר גע־דאכט ווי דאס נאנצע בלוט אין איהרע אדערען שטראמט אריין אין איהרע בריסט און עס ווילל ארויס פון איהר, און דאס מיילכעל קען עס ארויסציהען מיט אזא גליק, אז עס ווילט זיך אויסגעהן אבי צו האבען דאס גליק. עס איז איהר ווארעם געווארען, דאס הארץ האט איהר אנגעהויבען צו קלאפען, העגד און פים צו ציטערען און א שעהמווידיג געפיהל האט זי ארומגענומען. צום סוף האט זי עם דאך ניט געקענט איינהאלטען. טרעהרען האבען ארויסגעשפראצט פון איהרע שעהנע פויל אויגען, און זי האט אנגעכאפט די יונגע מאמע וואס איז גע־זעסען אויף דער באנק און איז געווען פערטיעפט אין איהר שטריקען. זי האט זי אנגעכאפט ביי די העגד און געזאגט מיט א ציטערענדע שטימע:

— אה, וואס פאר א שעהן קינד! לאזט מיר קושען אייער קינד.

די מוטער האט אנגעקוקט מירעלען און דערזעהן די טרעהרען אין איהרע אויגען, און ווי איין פרוי די צווייטע, האט זי מיט אמאל אלעם פערשטאנען. זי האט ארויסגענומען איהר קינד פון ווענעל און אריינגעלענט עם אין מירעל'ס ארם.

מירעל האט נעקושט דאס קינד, דאן האט זי נעווארפען א שטומען בעטענדען בליק אויף דער יונגער מוטער.

די יונגע מוטער האט לייכט נעשמייכעלט און געשאקעלט מיט'ן

קאפ.

מיט'ן מאן זיינען יונג, און זיי וועלען באלד קענען פערריכטען דעם היזק.... נור עס איז איהר א שאד געווען די מילך. בריסטען האט זי געהאט פולע. די מילך האט איהר געשטאכען אין דעם ווארצעל, און אז זי האט זיך בעוואויגען האבען די שווערע בריסטען איהר וועה געטהאן און קיינער איז ניט געווען, ווער עס זאל די מילך אויסזויגען... דורך די צוויי וואכען וואס דאס קינד האט געוויגען איז מירעלע שוין געוואהנט געווארען, אז וועז די בריסטען הויבען אן איהר שווער צו ווערען — האט זי צוגענומען דאס קינד צו זיי — און וועז דאס קינד האט געזויגען, האט זי דערפיהלט א דערלייכטערונג. זי האט דערפיהלט ווי דאס מיילכעל, וועלכעם זויגט אין זיך די מילך אריין, טהוט איהר גוטס. און זי גיט זיך איבער דעם מיילכעל מיט'ן גאנצען וויללען, און זי האט דאס געפיהל געהאט ווי א גרויס שטיק לעבען פון איהר געהט איבער צום צווייטען, און דאס האט איהר גוט געטהאן... זי האט געבענקט נאך אזא מיילכעל וואס זאל פעסט ארומקלאמערען זיך ארום איהר ברוסט, און אריינזויגען אין זיך איהר מילך־קראפט, און זי זאל ווייערער געפינען די בערוהיגונג און גליק וואס זי האט געפיהלט, וועז דאס קינד האט געזויגען.

דאס אבציהען מיט די פינגער, אויך מיט א גלעזעל, וואס דער דאקטאר האט איהר פערשריעבען, האט זי ניט בעפריעדיגט. זי האט בעראפט, אז אין דער צווייטער קראפט, וועלכע ציהט פון איהר די מילך אפ, זאל ניט זיין א טויטע מעכאנישע זאך, נור א לעבעדיגער וויללען... מיט ענערגיע, מיט א קאפריז, וואס וועז עס וועט וועלען זאל עס א סך אין זיך אריינזויגען מיט ענערגיע, און וועז עס וועט וועלען זאל עס גאר ניט וועלען זויגען — זי האט בעראפט די בעפריעדיגונג און געבענקט דערנאך, ווי מען בענקט נאך לעבען...

די מאמע האט זי געטרייסט, אז די מילך וועט איהר באלד פערשווינדען אוים די בריסטען, און זי וועט ניט מעהר ליידען, אבער דאס האט זי גאר ניט געוואלט, די מילך אין איהרע בריסטען, דאס איז געווען איהר גליק — און זי האט עס געוואלט אבהיטען — זי האט נור געזוכט א מיילכעל, און די בענקשאפט נאך א מיילכעל האט זי מעהר געפיינינגט און בעגליקט ווי די בענקשאפט נאך'ן מאן....

די בענקשאפט האט זי געיאגט אין די גאס אריין, אין די געטנער, וואו קלייע קינדער האלטען זיך אויף. וועז זי האט דערזעהן קלייע

שטיל, א מענש וועלט געבויטן.

(א בילד)

אין דעם באַארדינג הויז וואו מיסעס ראזענצווייג איז געשטאנען איבער'ן זומער, האט מען זי נאך געפונען מיט איהר מיידעלשען נאמען, בעסיע עפשטיין, ווארים ערשט אין פאריגען זומער איז דאס יונגע קוים צוואנציג יעהריג מיידל דא געווען מיט איהר פאטער און זי האט געהאלטען אין איין טאנצען מיט די באיעם, אז מען האט זי ניט געקענט אפרייסען. און דער פאטער האט זיך געהאלטען אין איין סוד'ען מיט מיסטער פלייישמאן, מיט דעם אייגענטהימער פון האטעל „לינקאלן" וועגען א שידוך פאר זיין טאכטער, (וואריס מיסטער פלייש־מאן האלט ניט בלויז א באַארדינג הויז, נאר איז אויך א שטיקעל שדכן, און צו איהם קומט מען ניט אזוי זיך אויסצורוהען, ווי מעהר א שידוך צו טהאן). און דאס יאהר איז דאס מיידעל שוין געקומען אלם א ווייבעל, אלם מיסעס ראזענצווייג.

זי איז געקומען מיט איהר מוטער, און די פרויען וועלכע האבען געבראכט זייערע טעכטער צו פלייישמאנען שרוכים צו טהאן, האבען זיך געקענט אויף ווייבערשע זאכען, און זיי האבען זיך געזוד'עט אין די אויערען: אז דער האטעל וועט זיך באלד פערמעהרען מיט נאך א בארדער וואס וועט ניט קומען מיט דער באהן צו פאהרען...

געקוקט האבען זיי דערביי אויף מיסעס ראזענצווייג, און גע־מיינט האבען זיי דערמיט זי, כאטש קיינער האט ניט פערשטאנען וואס די ווייבער מיינען דערמיט, וואַרום מען האט אויף מיסעס ראזענצווייג גאר ניט אנגעזעהן...

מיט א פלינקע פרייד האט מירעלע פלינק אויפגעעפענט איהר קאפטענדיל און איהרע פולע בריסט אריינגעשטעקט אין דעם לעבעדיגען קינד'ס מיילכעל.

און זי האט זיך אין נאנצען איבערגעגעבען צום קינד....

מיט דאנקבארקייט האט מירעלע אנגעכאפט דעם קינד'ס מוטער'ס האנד און געקושט זי.

די יונגע מוטער האט אנגענומען מירעלע'ס קאפ. די צוויי מוטערס האבען זיך אין די אויגען אריינגעקוקט. זיי האבען זיך פערשטאנען און צוקושט זיך.

און פון דעמסמאל האט זיך מירעלע יעדען טאג ארויסגע'נגב'עט אין דעם שטאדט'ס גארטען. דארט האט שוין געווארט אויף איהר די מוטער מיט'ן קינד און זי האט זיך איבערגענעבען איהר גליק.

א לאנגע צייט האט מירעלע אויפגעהאלטען די מילך אין איהרע בריסטען אין געהיים פון דער מוטער און מאן....

און אן אנשטאנדינער מענש איז ער נעווען, מיסטער פלויישמאן, א מיטגליעד אין פערשיערענע סאסייעטים, און שבת און יום־טוב מיט דער ווייב אין ציליגדער הוט געגאנגען דאוונען אין שוהל אריין איבער איסט בראדווי. — אז אלע זאלען זען — האבען די פאטערס איהם אנפערטרויט זייערע טעכטער אין באארדינג הויז איבער'ן זומער, און נעווארסט, אז מיסטער פלויישמאן וועט אויפפאסען, אז די מידלאד זאלען מיט די באיעם נישט ווייט פערגעהן, נאר „דושאסט" אזוי פיעל, וויפיעל עס איז נויטהיג פאר דער פארטי...

דורך דעם האט א גאנצען טאג אין פלויישמאן'ס באארדינג הויז ניט אויפגעהערט צו שפיעלען און די מיידלאך מיט די באיעם צו טאנצען. האט מען ניט געטאנצט, האט מען אין קארטען געשפיעלט — מיט איין ווארט, מען האט זיך געהאלטען אין איין אמוזירען. די בארדערס האבען זיך נענוי אלע געקענט פון פריהערדיגע יאהרען, וואס זיי פלעגען פערקעהרען ביי פלויישמאנען. און וויל זיי פלעגען זיך אינטערעסירען אייגער מיט'ן אנדערען צולויעב שדוכים, האט אייגער פון אנדערען נעווארסט ניט בלויז זיין געשעפט און געלד אנגעלעגנע־הייטען, נאר אויך פון די אינטימסטע פאמיליען סודות... אין באארדינג הויז פלעגען זיך געפינען בחורים וואס זיינען נעווען פראפעסיאנאלע שדוכים זוכערס, און אוים נעווארהנהייט, אדער נעטריבען פון האפנונג פלעגען זיי יאהר איין יאהר אוים פערפאהרען צו פלויישמאן'ען: עס וועט זיך דאס יאהר עפעס מאכען... אדער א טאטע וועלכער האט זיך שוין האלב מיאש נעווען צו זוכען אייניקלאך פון זיין טאכטער, האט זיך די לעצטע פראבע נעמאכט אין פלויישמאן'ס באארדינג הויז. ביי פלויישמאן'ען האט יעדער צד געקענט נעפינען א פאסענדען צה, די עקזעמפלארען זיינען נעווען אזוי פערשיעדענארטיג, האט זיך פאר יעדען געקענט טרעפען עפעס פאסענדעס, אזוי ארום איז פלויי־מאן'ס באארדינג הויז איבער'ן זומער נעווארען א ווירקליכער יאהר־מארק פון שידוכים....

אז בעסי עפשטיין (אזוי האט זי געהייסען מיט איהר מיידלשען נאמען) האט זיך נעהאט פריהעריגעס יאהר געוויזען אויף דעם מענש־ליכען מארק, האט זי ארויסגעפונען א סענסאציע. זי האט מיט איהר ערשיינען אבנעצויגען א סך חתנים פון אנדערע כלות. ארום בעסי'ן האבען זי די יונגע לייט גערעדט ווי די ביהנען ארום א פעטע בלום...

און די פרויען האבען רעכט געהאט. מיסעס ראזענצווייג איז שוין טאקי נעווען אין די הויכע חדשים, כאטש זי האט געקענט איהר טראגען אזוי קונציג בעהאלטען.

די מאדע איז איהר צו הילף געקומען, עס איז פונקט נעווען דער סטייל פון טראגען ברייט־געשניטענע קליידלאך און זשאקעטען מיט ברייטע קראלינען. מיסעס ראזענצווייג האט זיך נעשעהמט מיט איהר טראגען, וואהרום די מעהרסטע נעסט וואס האבען זיך געפונען אין דער בארדינג הויז זיינען נעווען איהרע בעקאנטע, וועלכע האבען זי נעקענט אלס מיידעל. מיט די באיעם האט זי געטאנצט פארזינען יאהר, און מיט די מיידלאך האט זי נעשטיעפט און נעשפאט פון די באיעם. איז עס איהר אביסעל אונאנגענעהם נעווען. זי האט זיך נאך נעהאלטען ווי זי וואלט נעווען א מיידעל, געטאנצט און בעי־וואנען זיך, כאטש די מוטער האט זי נעהיים און יעדעם מאל דערמאהנט:

— בעסיע, נעדענק, גיב אכטונג וואס דו טהוסט! האט זי די מוטער ארויסגערופען און אוועקגעשלעפט פון טאנצען וועז בעסיע האט זיך פערגעסען.

מיסעס ראזענצווייג פלעגט פערשעהמט ווערען: יעדעם מאל, וען די מוטער האט זי דערמאהנט, איז א רויטליכקייט נעקומען איבער איהר פנים, ווי זי וואלט עפעם זעהר א שעהמעדיגע זאך נעטהאן אזן האט זיך ברוגז'דיג אוועקגעזעצט ביי דער מאמען אין א ווינקעל אזן צוגעקוקט ווי אנדערע טאנצען...

אין באארדינג הויז ביי מיסטער פלייישמאן איז זעהר פרעהליך אזן לוסטיג צוגענאנגען, וואהרים ווי שוין נעזאגט איז מיסטער פלייש־מאן נעווען אן אנגענעהמער מענש, א מאדערנער מיט א שעהן בערדעל אזן א שעהן בייבעל, פאר יעדען נעהאט א גוט וואהרט, איז נעווען א נרויסער „עדמיירער" פון פרויען, נעקענט זיי אונטערהאלטען מיט נלייכווערטלאך אזן זיי האבען איהם זעהר נעגליכען.

נאר אם מעהרסטען האט זיין באארדינג הויז נע'שם'ט דערמיט, וואס דאהרטען וועהרען מיידלאך שנעל כלות, אזן נעפינען זייער גליק. וואהרים מיסטער פלייישמאן, וועלכער איז נעווען אין ווינטער צייט א שדכן, האט זומער אין זיין באארדינג הויז איינגעלאדען די יונגע לייט, וואס עס האט זיך איהם נעראכט, אז ער האט עפעם פאר זיי פאסענד...

אין די פארנאכטען אין די ווינקלאך... איהר האנד האט יעדעם מאל אן אנדער בחור געגלעט, און זי גערופען מיט איהר מיידעלשען נאמען בעסי, און עם זעהט אוים, אז בעסי האט געגליכען זיך צו פערגעסען אז זי איז שוין א וויבעל. זי האט נעלאכט און געפרעהט זיך מיט די בחורים. נור טהיילמאל, אז די בחורים און די מיידלאך זיינען געשפרונגען אראב פון די טרעפלאך, איז בעסי געגאנגען פאמעלאך. געלאסען, קיינער האט עס ניט בעמערקט... און טהיילמאל ווען בעסי האט זיך פערגעסען און געלאזט זיך אין א פלינקען טאנץ מיט א באי, האט זי די מוטער דערמאנט — נעדענק אין גאט, בעסי, איז א שטילע פערשעהמטע רויטליכקייט געקומען אויף איהר צארט געזיכט, און בעסי האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקל און צוגעקוקט ווי די פארלאך טאנצען...

נור קיינער, א חוץ די געניטע אלטע מאמעס האבען אין דעם קיין בעזונדערע זאך ניט בעמערקט, און עס איז קיינעם נאר ניט איינגעפאלען...

נור איינמאל, אין א זונטאג צום סאפער, ווען אלע גענסט אין באארדינג הויז האבען זיך אויסגעפוצט אין די שענסטע פיינסטע קליידער, וואס זיי האבען נור געהאט אין זייער גארדעראבע, און דער טאנץ־מייסטער (וועלכער איז א גאנץ יאהר א ראזירער אין דער שטאדט, אין באארדינג הויז איז ער א טאנץ־מייסטער) האט ארויסגענומען פון זיין קאסטען א שטיקעל ניו יארקער פראק, ווארים אין אבענד האט געוואלט זיין דער גרויסער טאנץ, איז מיסעם ראזענצווייג, וועלכע אלע זיינען געווען געוואהנט, אז זי זאל ארויסנלאנצען מיט איהר טו־אלעט פון אלע מיידלאך — געקומען צום טיש אין א ווייסען לויזען טולענעם נאכט־קאפטענדעל און א לויז ברייט זיידען קלייד, געגאנגען איז זי פאמעלאך אין דער שטיל, און אוועקגעזעצט זיך מיט איהר מאמע ביי איהר טישעל. ביים טיש האבען עם נאך וועניג מענשען בעמערקט, נור נאכ'ן טיש, ווען די געסט האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען אין זאל ארויז, ווען דער גראמאפאן האט שוין געשפיעלט און דער טאנץ־מייסטער אין זיין פראקעל, מיט די דינע פיסלאך, האט שוין געווארט אויף די טענצערינס — איז בעסי ארויפגעקומען אין זאל ארויז אנגעלעהנט אויף דער מאמע'ס ארעם, געגאנגען פאמעלאך, טריט ביי טריט, איהר קאפ האט זי געהאלטען שטאלץ אין דער הויה.

זי האט ארויסגערופען צו זיך קנאה פון די אנדערע מיידלאך, נור זי האט פאר קיינעם ניט מורא געהאט. זי איז נעווען שעהנער, פליגקער. נעשיקטער און בע'חן'טער פון אנדערע כלות, און גערוימט האט מען זיך אין אויער, אז זי האט מעהר געלד אויף פון אנדערע כלות. בעסי האט אם מעהרסטען גענאנצט פון אנדערע מיידלאך. בעסי האט זיך אם בעסטען אמוזירט, און בעסי'ס הענד און ארעמס זיינען געפלויגען פון איין בחור צום צווייטען. אלע האבען געמיינט, אז בעסי וועט געווים פון באארדינג הויז ארויסגעהן א כלה — ערשט דער סיזאן האט זיך נעענדיגט און פליישמאן, דער נעניטער שדכן, האט ניט נעקענט אנרופען קיין נאמען און האט זיך ניט געקענט אבשטעלען אויף קיין איין יונגעמאן, וועלכער זאל האבען בעסי'ן געפעלען. אויך דאם יאהר זיינען זיך אייניגע יונגע לייט צונויפגעפאהרען צו פליישמאנ'ען מיט'ן נעראנק צו בעגעגענען די פאר־א־יאהריגע בעסי — ערשט די בעסי איז געקומען א חתונה־געהאטע. די יונגע לייט זיינען געבליבען ווי אבגעשמיסענע, און ניט נור בלויז די יונגע־לייט, נור פליישמאן, דער שדכן, האט ניט געוואוסט פאר וואס בעסי איז פער־פאהרען צו איהם נאכדעם ווי זי נויטהיגט זיך שוין ניט אין קיין שידוך.

בעסי האט זיך געהאלטען ווי א מיידל. דער מאן איז ניט נע־ווען. ער פלענט קומען איין מאל אין צוויי וואכען אויף א זונטאג, און איז ער נעקומען, האט מען איהם אויך ניט אנגעזעהן, א מיערער, א קליינטשיקער, א שטילער (עפעס א מאנופעקטשורער פון צאהן־שטעכערם), איז ער געשלאפען א גאנצען זונטאג, און די באיעם האט־בען זיך נעשארט ארום בעסי'ן ווי פאריגעם יאהר. אויסערליך האט זיך בעסי גאנץ וועניג נעענדערט. זי איז נעווען דאם זעלבע מיידל מיט דעם ריינעם מיידלשען פנים ווי פאריגעם יאהר. נאר אין די אויגען האט זיך געהאלטען א פערשטיקט פייערל, וואס האט צו ווייסען נעגעבען, אז דאס מיידל האט שוין גענאסען פון דעם ערדישען גליק... און דאס בעוואוסטזיניגע, פערשאיטע פייערל האט צו זיך נאך מעהר צונעצויגען די יונגע לייט... דאס טראגען, ווי שוין געזאגט האט בעסי נעקענט קונציג בעהאלטען, אז נור געצעהלטע האבען נעוואוסט דערפון. די יונגע לייט האבען זיך בעצויגען צו איהר ווי צו א מיי־דל, האבען איהר קאמפליימענטען געזאגט, בעהאלטען זיך מיט איהר

אויף איהר בויך, ווי זי וואלט געוואלט עפעס בעשירמען אזן בעשיצען.... דער יונגערמאן האט געקוקט אויף איהרע הענד, געזעהן דאס פערשהמטע שמייכלען, בעמערקט דעם וויסען לויזען קאפטען — אזן פון אלעס שוין געוואוסט. א רויטער שטראם בלוט האט איהם מיט אמאל געגעבען א שלאג אין פנים אריין. עס איז געווען, ווי ער וואלט געשטאנען פאר עפעס פרעמדעם אזן אונבעקאנטעס. אזן א שרעק איז איהם בעפאלען וואס ער איז צוגעגאנגען צו איהר אזוי פריי אזן בעריהרט זי מיט זיינע הענד, פונקט אזוי ווי איינער פאלט אריין מיט א פערשיים לאכען אין א פרעמד טעמפעל אזן געפינט ארום זיך מענשען בעטען.... דער יונגערמאן האט זיך טיף פערבויגען פאר בעסי'ן אזן איז אוועק.

פון דעמסמאל אן האבען די יונגע לייט אויסגעמיעדעזן בעסיען, זיי האבען איהר שוין מעהר ניט גערופען מיט'ן מיידעלשען נאמען בעסיע עפשטיין, נור מיסעס ראזענצווייג. קיינער האט ניט געוואגט צוצוגעהן צו איהר אזן איהר האנד צו בעריהרען ווי אמאל. מען האט זי נור פון דערווייטענס מיט עהרפארכט געגריסט. ארום איהר איז שטיל געווארעזן. עס איז געווען ווי מען וואלט עפעס מורא געהאבט צוצוגעהן צו איהר. איהרע שטארקסטע אנהענגער, פרייגד, וועלכע זיינען אמאל אויסגעמיעדעזן, אזן וועז מיסעס ראזענצווייג האט זיך אין זאאל געוויעזען, האט דער זאאל זיך געקענט ווי פערהילכט וועדען פון לאכען אזן רוישען, איז באלד שטיל געווארעזן. איינציגווייז האבען זיך די יונגע באיעס מיט די מיידלאך אריינגעשארט פון זאאל אזן זי געלאזט אליין מיט די אלטע ווייבער.

מיסעס ראזענצווייג איז אויך מיט אמאל געווארעזן א גאנץ אנדערע. זי האט זיך אליין געהאלטען פון דערווייטענס פון אלע, איינזאם שפאציערט אויף בעזונדערע וועגעלאך, אנגעלענט אויף איהר מוטער'ס ארימס. מיט'ן טראגען האט זי זיך ניט מעהר געשעהמט, פערקעהרט א געווייסער שטאלץ איז געלעגען אין איהר יונגען מיידעלשען קאפ, וועז זי האט פערביי שפאציערט די באיעס אזן געשיקט די בויך פאראוס פאר זיך.

אזן וועז די באיעס האבען זי געזעהן פון דערווייטענס אנקומען. האט איינער צום צווייטען געזאגט:

— שווייגט שטיל, מיסעס ראזענצווייג געהט.

און א מיידעלשע אונשולדיגע פערשעהמטקייט האט נעריטעלט איהרע צארטע מיידעלשע באקאנט. די האאר זיינען איהר נעוועזן פערקעמט ווי ווען זי איז נאך נעווען א מיידעל, האלב אין שרינט, אין רונדינען גאקס, און איהר דינער איידעלער נאקען און קאפ זיינען נאך נאנץ מיידעלש נעווען. איהר בויך האט זי פאראויסגעשיקט פאר זיך, מיט א נעוויסע שטאלצקייט און רוהיגקייט, ווי זי וואלט נעווען שטאלצירט דערמיט, וואס די נאטור האט בעשאנקען זי מיט דער גרעסטער אוז שטאלצער אויפנאבע — א מענש צו נעבוירען... אוז מען האט ניט נעווואוסט וואס עס האט ארויסגעפופען די צארטע רויטלעכקייט אויף איהר פנים, צי די ארימע שעמוועדיגקייט וואס אלע ווערען נעווואהר, אז זי האט איהר אונשולד פערלארען, צי די צנועות'דיגע בעשיידענ־ הייט פון א קעניגין (ווען זי טהוט צום ערשטען מאל אן די קרוין אויפ'ן קאפ) איבער די עהרע וואס מען האט איהר צוגעטהיילט אז זי זאל א מענש געבוירען...

דאס פרויען־אויג, וואס איז מעהר עמפפינדליך אויף פרויען־ צארטקייט, האט גלייך בעמערקט בעסי'ס ענדערונג, און א סוד'ען אוז א מורמלען איז ארומגענאנגען אין זאאל פון איין פרוי צו דער צווייטער. די באיים האבען עס באלד ניט בעמערקט, און ווען די ערשטע פאארלאך האבען זיך גלאזט וואלצירען, איז א יונגערמאן, וואס איז נעווען בעסי'ס אן אנהענגער נאך פון די מיידעלשע יאהרען און אלע האבען געמיינט, אז איהם וועט ווערען אנפערטרויט בעסי'ס גורל, צוגענאנגען צו איהר און געזאגט מיט זיין געוואהנטען טאן:

— בעסי, דער וואלצער קומט מיר, איהר האט מיר פערשפראכען, און נעוואלט זי ארומנעהמען ביי דער טאליע, צו העלפען איהר אויפ־ שטעהן.

די הייטלעך פון בעסי'ס אויגען האבען זיך אראבגעררוקט איבער איהרע אויגען־אפפל, און א צנועה'דיגער, פערשעהמטער בליק האט זיך ארויסגעריסען מעהר פון איהרע שווארצע געריכטע ברעמען איידער פון איהרע פערשלאסענע אויגען. זי האט גארניט געזאגט, נור אויף איהרע ליפען איז ערשיענען א לייכט שמייכעל, ווי א ווינטעל וואלט עס ארויפגעבלאזען, און זי האט איהרע מיידעלשע לייכטע הענד פערלענט

די טויז פיק.

(ערצעהלונג)

מיין פרויינד'ס פרוי בערטהא זילבערשטיין איז קיינמאל ניט געווען סאר מיר אנדערש נור די פרוי פון א פרייגד, וואס מען עהרט אין איהר ניט נור בלויז איהר אייגענע מענשליכע ווירדע, נור אויך דעם מאן'ס כבוד, און די קינדער'ס רייגקייט... איך האב געוואוסט אז זי איז א שעהנע. דאס געזונדהייט פון איהר בלוט, וואס האט ארויסגעשפריצט פון איהרע לעבנליכע באקען, האט אזוי אנגענעהם געגליעט דאס אויג ווי א אויסגעשטאנענער עפעל, אדער א האדטע, רייפע בארנע אויפ'ן בוים... דער רונדיגער רוקען און די אראבפאלענדע פליייצעם וואס האבען שטענדיג ארויסגעקוקט פון איהר ווייט אויסגעשניטענע רעפארם־קליידער האבען פרעהלאך גענאכט יערעם הארץ, און ארויסגערופען אזעלכע אנגענעהמע היימישע געפיהלען, ווי עס רופט ארויס א לייכטענ־דער לאמפ דורך א פענסטער אין א טונקעלע נאכט... נור דאס אלעס האב איך ערשט שפעטער ערפאהרען. מיין פרייגד'ס פרוי איז פאר מיר ניט געווען קיין פרוי, נור בערטהא, בערטהא זילבערשטיין, סאלאמאן'ס ווייב.

און עס האט אויך אנדערש ניט געקענט זיין. האט איהר אמאל געזעהן א פרוי, וועז זי שוואנגערט? א פרוי, וועז זי זויגט איהר קינד? אדער א פרוי, וועז זי שפיעלט זיך מיט איהרע קינדער ביי א היימיש בערעקטען טיש, אין איהר ווארימער שטוב, אין א קאלטע ווינטער־נאכט?... די פרוי וועלכע איהר האט געזעהן אין איהר נאקעט־וויי־ליכעם וועט קיינמאל, קיינמאל ניט ארויסרופען ביי אייך קיין שלעכטע געדאנקען. און ווי פערדארבען איהר זאלט ניט זיין — וועט דער

א מיידעלשע רויטליבע פערשעהמטקייט האט געציגט איהר פנים און מיט א שטאלצען קאפ ווי א יונגע קעניגין איז זי פאר די באיעם פארביגענאנגען און קוים זיי געגריסט מיט איהר שטאלצען קאפ....

און ניט נור צו מיסעם ראזענצווייג האט זיך געפיהלט אזא בעציהונג, נור אויך צו מיסטער ראזענצווייג. וועז ער איז דעם נעקסטען זונטאג אין בארדינג הויז אראבגעקומען איז ער שוין ניט גענאנגען שלאפען אויף א לאנגען טאג, ער איז גענאנגען שטאלץ ביי זיין ווייבס זייט, די אויגעלאך האבען איהם שווארץ געפינקעלט און ער האט צו אלע קרום געשמייכעלט, און די באיעם האבען איהם שוין ניט גערופען מיסטער צאהנשטעכער — נור ער איז מיט אמאל אין זייערע אויגען געווארען: — מיסטער ראזענצווייג!

בין דאנקבאר געווען מיין פריינד'ס פרוי, פאר די גוטע און ריינע נעפיהלען וואס זי האט ערווארטעט אין מיר...

איין מאל אין אבענד, אין א שבת אויף דער נאכט, בין איך אריינגעקומען צו די זיבערשטיינס אין שטוב אריין. עס איז געווען ווינטער. אין דרויסען האט דער שנעע געשיט געשמאק, און אינגלאך און מיידלאך האבען זיך געטראגען מיט די שליטענס איבער דער ברוק פון דער גאס; אין שטוב ביי די זיבערשטיינס האב איך נעפונען א היימישע געזעלשאפט. מען האט געטרונקען טהעע, געגעסען קעגדים און געשפיעלט אין קארטען. עס זיינען געווען א צוויי־דריי גוטע פריינד, סאלאמאן'ס קאלעגען פון געשעפט. בערטהא איז מיטען צווישען זיי. די נעזעלשאפט איז אזוי געווען פערטיעפט, פערטרונקען אין די קארטען, אז זיי האבען צומאל ניט בעמערקט מיין אריינקומען. סאלאמאן, דער בעל הבית, איז געזעסען אהן א ראק, דער גרויסער שטארן, וואס האט פערכאפט זיין ליסינע האט געשוויצט און ער איז געווען אזוי פערקאכט אין די קארטען, אז ער האט געהאלטען אין איין אריינאנעז זיין פרוי אין געלד, און אז ער האט עס געוואונעז פון איהר, האט ער אזוי טריאומפירט דאריבער, ווי ער וואלט געלד ארויסגעקראגען פון זיין ערגסטען שונא. בערטהא האט מיך בעמערקט, און האט זיך אבגערופען:

— הענרי, זעצט אייך אוועק נעבען מיר, עס גיהט מיר ניט היינט

— אפשר וועט איהר מזל'דיג זיין.

— וואס עפעס מזל'דיג פאר דיר, ער וועט פאר זיך מזל'דיג זיין, געבען קארטען — האט דער מאן געזאגט.

אין א פאאר מינוט ארום בין איך שוין אריינגעצויגען געווארען אין'ם שפיעל, און געווארען פערקאכט דערינען, ווי א טראפען זידענדיג וואסער פאלט אריין אין א קאכעדיגען טאפ. מיר האבען געשפיעלט אין אקע, און איינער האט דעם אנדערען אונטערגעיאגט ווי מיר וואלטען מורא גיהאט, א מינוט ניט צו פערלירען פון שפיעל.

נור איך בין ניט געווען מזל'דיג, ניט פאר מיין שבן'טע און ניט פאר מיר. אונז בויידע איז עס ניט געגאנגען. קארטען האבען מיר נעקראגען מעהרסטענס שלעכטע, ניט אינטערעסאנטע, „שראנעס", און האבען מיר אמאל געוואלט שפיעלען — האט זיך אונז דוקא ניט איינגענעבען: האט דער צווייטער דוקא א בעסערע קארט נעהאט.

אנבליק פון א פרוי, וועז זי זויגט איהר קינד ארויסרופען אין אייך נור איידעלקייט, אוז עפעם א מענליכע מיטלייד צו איהר, איהר וועלט איהר פרייגד אוז איהר זייט בעריט זי צו בעשיצען...

בעלטהא זיבערשטיין האב איך געזההן אין איהר וויבליכע מיסיאן. איך האב געזההן וויז זי האט זיך איינגעארדענט איהר הויז, מיט וואס פאר א ליעבע זי האט אויפגעבויט איהר קליינע היים. יעדען אבענד, וועז איך בין אריינגעקומען צו די יונגע פאאר נאך זייער חתונה, האב איך געפונען עפעם נייעס, אדער א נייע בילדעל אויך די וואנד, אדער א נייע אויסהעפטאצ אויפן טיש, אדער א נייע פלאנץ אין א וויגקעל פון צימער. זי האט געהאט די אייגענשאפטען אויסצוגיסען פון איהר וועזען אויך אליעם, צו וואס זי האט זיך צוגעריהרט, אוז די וואריאציעט פון היים וואס זי האט געשאפען איז שוין נענוג געווען זי אוועקצושטעלען אין מיינע אויגען פאר אזא ריינקייט, אז יעדער שליעכטער גערענק וואס וואלט מיר איינגעפאלען אין מיין קאפ וועגען איהר האט נור גערעט ארויסרופען א געפיהל פון שהם אוז פערדרוס... איך האב זיך שוין דאן צוגעוועהנט צו איהר אזוי, אז איך האב זי בעטראכט, ווי מען בעטראכט א שוועסטער, א טאכטער, א מוטער — אבער קיינמאל ניט ווי א מאן בעטראכט א פרוי...

איך פלעג אפט אריינקומען צו בערטהא'ן אין שטוב, וועז מיין פרייגד סאלאמאן איז ניט געווען אין דער היים. סאלאמאן איז געווען א רייזענדער פאר א גרוים האלסייל געשעפט, פלענט זיך זאמען אין וועג וואכען־לאנג. אז איך האב בעזוכט די זיבערשטיינס האב איך געטראפען בערטהא'ן אדער זי האט געזויגען איהר ניי־געבוירען קינד אדער זי האט עם געבאדעז. אוז די מוטער וועלכע איז געווען אין וווייסען אנגעטהאן, מיט ארויפגעקאשערטע ארבעל, מיט דעם וווייסען הויבעל אויפ'ן קאפ — אוז דאס נאקעטע קינד וואס איז געלעגען נעבען איהר אוז די קלאהרע, ריינע, וווייסע קינדערש־וועש וואס איז געווען פערשפרייט ארום איהר — דאס אלעם האט בעשאפען ארום בערטהא'ן אזא מוטערליכע צערטליכקייט, אז מען האט געפיהלט אין איהר נאהענטקייט אייד עלער אוז ריינער, אוז עם האט ביי מיר, ביי דעם אלטען בחור, וועלכער האט זיך געהאלטען אין איין וואריאציע אין פרעמדע נעצען — ארויסגערופען די גרעסטע אכטונג אוז די ריינסטע געפיהלען, אוז איך

איינמאל האבען מיר ביידע געשפּיעלט נעגען איהר מאן. דאס שפּיעל האט זיך זעהר אנגענעמען און אריינגעיאגט אין געלד אריין. דער מאן האט נעהאט אויפ'ן טיש מלכות, זי א קאליר און איך צוויי טייז; איך האב געוואלט אפּשרעקען מיט מיינע טייז און אריינגעיאגט אין געלד; דער מאן, זעהט זיך אוים, האט נעהאט א גוטע קארט, מלכות, און ניט געלאזט זיך אפּשרעקען. ער האט געוואַרפען מיט געלד. איך האב אנגעהויבען צו צוויפּלען און געוואלט אוועקגעהן, נור זי האט מיך ניט געלאזט.

— לאזט אייך ניט, הענרי, — איהר מיט אייערע טייז אנטלויפט געגען זיינע מלכות? שעהמט אייך, איך וועל געבען דאס געלד: די פינף מיט נאך צעהן! — און אין דעם דערפיהל איך, ווי עפּעס ווארימעס ריהרט אן מיין קניע, איך לייג צו מיין האנד, און דערשפּיר איהר האנד. זי שטעקט מיר עפּעס איין. איך דערטאפּ א קארד אין מיין האנד. איך האב איהר מורא צו קוקען אין די אויגען אריין. דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען צו קלאפען, און די הענד צו ציטערען — איך קוק אין מיינע קארטען — איך האב א דריטע טויז — די טויז פיק — און מיט איין קלאפ אבגענומען פון מאן ניט נור דאס געלד וואס איך האב געהאט פערלארען, נור אויך וואס זי האט געהאט פערשפּיעלט דעם אבענד.

— חא, חא, חא — האב איך דערהערט איהר לאכען און פרייד, נור אין איהר לאכען און פרייד האב איך אויך געהערט, ווי איהר הארץ האט געקלאפט.

איך האב איהר געקוקט אין די אויגען אריין. אין איהרע אויגען האב איך מיט אמאל בעמערקט א גאנץ אנדער ליכט, וואס איך האב עס ביז איצט ניט געזעהן, עפּעס א פערשאַרט פייערל האט זיך ארונטגערוקט אין איהרע אויגען־ווינקלעך און ארויסגעשטראהלט, פערלאנגענדיג עפּעס צוויישען די הערלאך פון איהרע הייטלאך. איך האב בעמערקט אין די ליכט בלוט פארבען פון איהר פנים, א ציטערען, אזא עם איז מיר געווען, ווי אלעס אין איהר ווינקט און איז פול מיט געהיימניסע. איהרע צייהן ציטערען און ווינקען, איהרע פינגער ציטערען און ווינקען — אלעס האט זיך אין איהר מיט אמאל געענדערט, און איך האב זי געזעהן אין א גאנץ אנדער ליכט...

איך האב א פאר וואכען אויסגעמיעדען איהר הויז, אוים שרעק. זי, זעהט זיך אוים, האט זיך מיט מיר אויך ניט געוואלט בענענען;

— דער ווינקעל איז ניט מזל'דיג, הענרי, אנטלויף פון איהר — זאגט דער מאן.

— אפילו צו ווייסען די קאפאטע צו פערשפיעלען, בלייב איך אויף מיין פלאץ — רופ איך אוים. גיב קארטען.

אפשר וואלט נאר א יושר געווען, אז מיר זאלען שותפות מאכען: צוויי שלים מזל'ניקעם, — רופט זיך אפ בערטהא.

— איך בין גרייט.

— צוויי קבצנים געהען טאנצען — לאכט דער מאן.

מיר האבען געוואלט שותפות מאכען, אבער די מעהרסטע פון עולם האבען פראטעסטירט. עס וועט ניט זיין אינטערעסאנט.

— דאן דארף מען זיי צוזעצען אין אנדערע ווינקעלאך. שותפים זיצען ניט צוזאמען.

— וואס, איהר האט מורא פאר שקרות?

— נייז, נור עס פיהרט זיך שוין אזוי.

און דאס האבען מיר ניט געוואלט. עס איז געווען, ווי מיר וואלטען אייגער מיט דעם אנדערען סימפאטיזירט. אונזער ביידענם שלים־מזל, דאס וואס איז אונז ניט געגאנגען אין די קארטען — האט אונז ביידע דערנעהענטערט, און מיר האבען זיך ניט געוואלט שיידען. ביים טיש איז עפעם אויסגעקומען ווי צוויי פארטייען. איין פארטיי, די גלויקליכע, דאס איז געווען דער מאן מיט זיינע פריינד, און די אנדערע פארטיי, די אונגליכליכע — בערטהא און איך. און צוויישען אונז ביידע איז געווארען א שטילע, ניט אבגעזערטע פערבינדנים: מיר האבען אייגער דעם אנדערען די קארטען געווייזען; אז זי האט געשפיעלט האט מיין הארץ געקלאפט און איך האב דוקא געוואלט, אז זי זאל געווינען, און דאס זעלבע איז געווען, וועז איך האב געשפיעלט. — אפט איז מיר אויסגעקומען צו שפיעלען געגען איהר מאן, ניט נור האט זי מיר געהאלפען צו שפיעלען, געגעבען עצות, איינגעשטעלט געלד פאר מיר, נור וועז דער מאן האט וויעדער אמאל שלימליך געוואונען, האט זי איהם אנגעקוקט בייז מיט פיינדשאפט, ווי ער וואלט די מיאום־טע זאך געטהאן.

— שאדט ניט, הענרי, דעם וואס עס געהט ניט אין קארטען — געהט אין ליעבע — האט זי מיך געטרייסט, און מיר האבען זיך וויעדער געגומען געשמאק צום שפיעלען

זי האָט אויסגעמיעדעז מיין בליק ווי איך איהרען, נור אין דער לופטען האָב איך דערפיהלט ווי איהרע צייהן און הענד ציטערען.

— אה, איהר זייט עס, הענרי, איך האָב זיך אזוי דערשראָקען, — האָט זי געזאגט מיט האַרץ־קלאָפענישׂ.

— פאַר וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — האָב איך אויך געפרעגט מיט האַרץ־קלאָפענישׂ.

— נאָר ניט, אייך ניט געזעהן אזוי לאַנג.

מיר זיינען געזעסען א לאַנגע וויילע מיט ציטערענדע הערצער, און אויסגעמיעדען זיך די בליקען. מיר האָבען מיט די צינגער גע־בלאַנדזשעט אין פרעמדע וועלטען — און עס האָט זיך ניט געקלעפט איין וואָרט צום אנדערען.

פלוצלונג האָט זי זיך אָבגערופען מיט שרעק:

— עס איז געווען די טויז „פיק".

— יא, — האָב איך געענטפערט.

— מען זאגט, עס איז די קאַרט פון טויט — האָט זי זיך אָבגע־רופען, און איך האָב געזעהן, ווי איהרע שוואַרצע האָהר פאַלען אראָב איבער איהר קאָפ מיט טרויעריגקייט.

— זי איז אויך די קאַרט פון ליעבע — האָב איך אבגעענטפערט.

— עס איז אַלץ איינס, — האָב איך געהערט אין דער שטיל איהר שטימע.

א לאַנגע וויילע האָבען מיר געשוויגען, דאַן האָט זי זיך פלוצלונג אָבגערופען:

— הענרי, איך בעט אייך, קומט ניט מעהר.

— פאַר וואָס?

— איך וויים ניט פאר וואָס, נור קומט נישט, איך קען אייך ניט זעהן זייט דענסטמאל.

— וואָס האָב איך אייך שלעכטעס געטהאָן? — שמייכעל איך.

— איך האָב מורא, הענרי, איך וויים ניט וואָס עס איז גע־שעהן, נור זייט דענסטמאל בין איך ניט רוהיג, איז מיר עפעס — און זי איז ארויפגעפאלען פלוצלונג אויף מיין האלז און זיך צוואוויינט.

איין וואָפע פערמאָגט די פרוי, וואָס איז שטאַרקער פון מאָן'ס באגעהר — און דאס זיינען טרעהרען. — איך האָב איהרע טרעהרען ניט

זי האָט אויסגעמיערען די געזעלשאפט, אין וועלכע זי האָט מיך גע־קענט טרעפען. נור מיך האָט עס ניט געלאָזט רוהען מעהר. איך האָב קיין רוה ניט געהאט ביי־נאכט אויף מיין געלעגער. איך האָב זיך ניט געקענט מעהר מיט פלייס איבערגעבען צו מיינע געשעפטען. איך האָב זי געזוכט שטענדיג אין דעם סוד'דיגען לויכט וואס האָט דענסטמאל פערהערליכט איהר אויג. איך האָב געזוכט, ווי דאָס רויטליכקייט פון איהר פנים ציטערט. און אוועק איז פון איהר די רייגע ווייבליכע אונשולד, אין וועלכע איך האָב זי שטענדיג גע־זעהן. איהר זויגען דאָס קינד, איהר באדעזן דאָס קינד האָט אין מיר שוין אנדערע געדאנקען ערוועקט... דער רונדער רוקען און די אראב־פאלענדע פלייצעס האָבען מיך גערופען ווייטער, און איך האָב געזעהן דאָס געפיהל, ווי דאָס רויטליכקייט, וועלכעס האָט דענסטמאל גע־ציטערט אויף איהר פנים, איז אויסגעגאסען אויף איהר גאנצען גאקעטען קערפער; איהר קערפער איז אין בלוט פערגאסען און ער ציטערט...

איך האָב פיינט געקראגען מיין פרייגד און איהם אויסגעמיערען. זיין גליקליכע וואַרימע היים האָט שוין ערוועקט אין מיר קנאה: פאר וואס קומט עס איהם? איך האָב זיך שוין אין מיינע געדאנקען גע־מאסטען מיט איהם און זיך געפונען פיעל מעהר וועדטה צו געניסען דאָס גליק מעהר פון איהם. — און איך האָב אזוי לאנג ניט רוהען גע־קענט, ביז איך האָב אויסגעזוכט א גינסטיגע געלעגענהייט, און בין אריין צו איהר אין שטוב, וועו דער מאן איז אין דער היים ניט געווען.

געפונען האָב איך זי, ווי אימער, בעשעפטיגט מיט איהרע קינדער. זי האָט געבאדעט איהר קליין יונג מיידעלע, נאר דאָס נאקעטע קינד, און די רייגע וויסע קינדער־וועש וואס האָבען שטענדיג ערוועקט אין מיר אזעלכע היימישע בענקענדע געפיהלען — האָבען יעצט אין מיר גאנץ אנדערע געפיהלען ערוועקט. איך האָב געקוקט אויף דער מוטער, און, זעהט זיך אוים, אז זי האָט אויך געמוזט דאָס זעלבע לעצטענס איבערלעבען וואס איך. עס איז אוועק פון איהר יענע רוהיגקייט און זעלבסט־פערשטענדליכקייט, וואס זי האָט שטענדיג געהאט, וועו איך האָב זי איבערראשט מיט א בעזוך אין מיטען העלען טאג. זי האָט זיך דערשראקען, איז רויט געוואַרען ביי מיין אריינקומען;

דער מאַנעטישער.

(ערצעהלונג)

אז איך בין אהיים געקומען אין אבענד אויף מיין וואהנונג, וואס איך האָב געהאט ביי א פרוי אן אלמנה, האָב איך דערהערט טריט אין נעבענצימער, וואס איז מיט מיר אין שכנות. איך האָב זיך גע־פרעהט, וואס די פרוי האט שוין אבגעגעבען דאס לעדינע ציממער, אז זי וועט מיר מעהר ניט פערקלאָגען דעם קאָפ. איך האָב זיך ניט אינטערעסירט ווער מיין שכן איז, איך בין זעהר וועניג געוועסען אין דער היים. פריה אַרויסגענאנגען און שפעט אהיים געקומען אוז מיט מיינע שכנים וועניג פערבראכט. איך האָב זיך שוין געקליבען צו פערלאזען מיין שטוב, ערשט די פרוי קלאפט אין מיין טהיר:

— מיסטער נאָלדשטיין, טהוט עס מיר צוליעב, קומט אריין אין קיטשען אויף א גלעזעלע טהעע, איהר וועט זיך בעקענען מיט אונזער נייעם באָרדער.

די אלמנה האָט געהאט צוויי טעכטער, איינע אן עלטערע מיידע וועלכע איז געקומען פון דער היים שוין אן ערוואקסענע, און צוליעב עפעם אן אורזאכע האָט זי זיך ניט געקענט צופאסען עפעם א שידוך און איז געבליבען א „פערזעסענע": און איינע א יונגע, וואס איז גע־קומען פון דער היים נאָך נאָר א קינד און דא האָט זי זיך ערצוינען. די צוויי שוועסטער זיינען געווען וויט איינע פון די אנדערע, וויי וואלטען געקומען פון צוויי בעזונדערע וועלטען. די עלטערע, וועלכע איז דא באלד צו דער ארבייט געגאנגען, האָט זיך ניט געקענט אויס־לערנען קיין ענגליש, האָט געלעזען אלץ די אידישע ביכלעך, איז ge־וועז צוריקגעהאלטען, שעמעווריג. און ווי אלט זי איז ניט געווען האָט זי זיך יעדעם מאל נאך געריטעלט אין דער געגענווארט פון א

געקענט אויסשטעהן ; איך האב איהר צוגעזאגט, אז איך וועל זי מעהר ניט בעזוכען.

א לאנגע צייט האב איך מיין וואָרט געהאלטען, נור פערגעסען זי האב איך ניט געקענט. איך האב פון דאן אן זי ניט מעהר געקענט זעהן אין מיין געדאנק אזוי ריין און אונשולדיג ווי איך בין געוואהנט געווען, עס פערפאלגט מיר איהר ווייבליכעם און זינדיגעם. איך האב פערדרום פון דעם — נור איך קען זיך ניט העלפען, דערמאן איך זיך אן איהר, שוועבט אויף פאר מיינע אויגען עפעס ריינעם און אויך זינדיגעם. — דאס מוטערליכע צערטליכקייט האט זיך אויסגעמישט אין איינעם מיט ווייבערשעם, בעגעהרענדעם, ווי צווישען אונז וואלט געווען געשעהן עפעס א וויכטיגע פאסירונג.

אין געזעלשאפט האב איך זי נאך געטראפען א פאר מאל. נור יעדעם מאל איז עפעס געווען פיינליכעם — אונאנגענעהמעם אין אונזער בענעגען זיך. זי איז רויט געווארען און האט אויסגעמיעדען מיין בליק, און געפיהרט אן אונאטירליכען געשפרעך. מענשען האבען דאס בעמערקט און אנגעהויבען זיך צו סוד'ען. איך האב שוין אין גאנצען אויסגעמיעדען זי צו טרעפען, דאס האט נאך מעהר אריוסגערופען פערדאכט.

אין א געוויסע צייט ארום בין איך געוואהר געווארען, אז זי איז זיך צונאנגען מיט איהר מאן. איך האב אויך מעהר קיין רוה ניט גענעמען. עס איז געווארען אויסגעמעקט אין מיר א ריין און א קלאהר געפיהל, וואס איך האב געהאט צו א פריינד און צו א פרוי, און וואס דאס געפיהל האט מיך געמאכט בעסער און איידעלער.

צווישען אונז איז דורכגעלאפען א טויז „פיק".

דערצעהלט האט ער ליגענס אויף וואס די וועלט שטעהט: אז ער האט שוין געהאט אן אויגענע ביזנעס אין די סאוטה פאר די שווארצע", נור מען האט איהם אנגעזעצט און ער האט געמוזט אווק; אז ער איז געווען א סיילעסמאן אין א גרויסען „דרייי־גודס" סטאר: יעצט פערקויפט ער „רושלערי" אויף אויסצאהלען. נור פון זיין ענגליש רעדען האט מען אנגעזעהן, אז דער יונגער מאן האט ניט גע־מוזט פיעל פערקעהרען אין ענגליש־שפרעכענדע קרייזען, און אז ער געפינט זיך איבערהויפט ניט לאנג אין לאנד. און כאטש די פרויען די מאמע מיט די טעכטער, האבען גלייך דערפיהלט, אזוי ווי איך, אז דער יונגער מאן זאגט ליגענס, דאך זיינען זיי אין איין פערטעל שעה אלע דריי געווען פערליעבט אין איהם. די אינגערע האט שוין אבגעלעגט דעם ווייזיט, וואס זי האט געוואלט מאכען צו א חבר'טע, און איז געבליבען דעם אבענד אין דער היים. ביי דער עלטערער האט־בען די אויגען אנגעהויבען צו גליהען, רויטע בלוט־פלאמען האבען געשלאגען אויף איהר פנים.

— שאדט ניט, מיט מיר קען מען אלצדינג רעדען. איך בין א מענש אן אפענער, וואס אויף דער לונג דאס אויף דער צונג. פארוואס איך האב ניט התונה געהאט, פרעגט איהר. אהא, עס האבען זיך מיר שוין געמאכט רייכע פארטייען, פיינע פארטייען, פארטייען וואס ווען איך וואלט געוואלט, וואלט איך היינט צו־טאג געווען דער אייגענ־טהימער פון א גרויסען ביזנעס, פון א פינף־פלאריגען דריי־גודס כטאר. עס האט זיך אין מיר פערליעבט מיין פרינציפאל'ס טאכטער — ניט ער א קרעכץ אב, און פערגליימט די שענע אויגען זיינע — אין סט. לואים, וואו איך בין געווען א סיילעסמאן. איין־איינציגע טאכטער פון א רייכען מאן. אהא, איך וואלט שוין היינט גוט אב געווען. גוט אב.

— פאר וואס האט איהר טאקע דאס ניט געוואלט, אן איינציגע טאכטער פון אזא רייכע ביזנעס? — פרעגט די מאמע.

— איז שוין דא א „ריזאן" דערביי, איז שוין דא.

— די כלה איז איהם אודאי ניט געפעלען, אל בעטש יו, די כלה — זאגט די מאמע צו די שווייגענדע און ערנסט־זיצענדע טעכטער.

— זעהט איהר, איהר האט געטראפען. ביי מיר איז די פוירסט זאך — די גוירל — ווארפט ער זיין ווייכען בליק אויף דער אינגערער

פרעמדען בחור. און כאטש איהר פנים איז שוין געווען אויסגעלאשען, צוקנייטשט, איינגעצויגען, ווי אן עפעל וואס ליגט לאנג אין דער וואר־ רימקייט, האט זיך דאך אין איהרע אויגען אויפגעהאלטען א טהוי־ רייע אונשולד, זיי זיינען בעהויכט געווארען מיט א מיידעלשע קלאהרקייט, און טהיילמאל, וועז עם האט זיך אין איהר דערוועקט איהר מיידעלשער חלום, האבען די אויגען געקרינגען די הערשאפט אי־ בערען פנים, און עס איז געווען ווי זי וואלט צוריק א יונג מיידעל גע־ ווארען. די שוועסטער איהרע, פערקעהרט, כאטש זי איז נאך יונג גע־ ווען, איהרע באקאנט רונדיג, רייך, פרישׁ, דער שניט פון איהר מויל שארף און די האאר האבען פון איהר שטערן ארויסגעשפראצט מיט שטארקייט, מיט חוצפה — דאך האט זי אין די אויגען בעהאלטען א מיערקייט און זיי זיינען טהיילמאל ווי אויסגעלאשען געווארען...

די מוטער האט, זעלבסטפערשטענדליך, אלע איהרע נייע באר־ דערס איינגעלאדען אין אבענד אין קיך ארייז אויף טהעע אדער אויף אבענד־ברויט ניט בלויז אוים ריינע מענשליכע געפיהלען, נור זי האט אויך געהאט אן אויסרעכנונג דערצו.

אין קיך האב איך שוין געפונען דעם נייעם בארדער. עס איז גע־ ווען א לוסטיגער יונגער מאן, אפילו שוין ניט קיין יונגער. אזעלכער, וואס די ווייבער רופען א שעהנער. שווארצע געדיכטע האהר מיט ווייב בע „מאנעטישע“ אויגען, א פנים א נארישׁ, א נאר ניט זאנענדעם. אזעלכעם, דאכט זיך, וואס קען אם בעסטען דיענען פאר אן אדווער־ טייזינג פיגור אין א שאו־פענסטער פון א מענליכען קליידער־סמאר. א פעטער נאז, מיט צוויי גליך־גשעניטענע ליפען, די נאז אביסעל פערלענגט, און דאס האט צוגעגעבען זיין שטים א ווייענדיג־הייזערינגען קלאנג, וואס געפעלט אזוי פרויען. דער בארדער איז באלד בעפרייני־ דעט געווארען מיט דער משפחה, אין א פערטעל שעה ארום איז ער שוין א היימישער געווען אין זיין נייעם פלאץ מעהר פון מיר, וואס איך האב דארט געוואהנט שוין אייניג יאהר. נעריהמט דעם בארשט, וואס די אידענע האט נעמאכט. דערנאך האט ער געזאגט א גוט וואר־ צו דער עלטערער — אז זי האט שעהנע הענד, ווי זי וואלט קיינמאל ניט נעארבייט, און דערבי האט ער נעקוקט מיט זיינע „מאנעטישע“ אויגען צו דער אינגערער.

איך בעראַרף אייך ניט זאָגען, אז איך האָב דעם יונגען מאַן פיינט געקראָגען — ווי א שטיק אונרייניעס, און איך האָב ניט געקענט פערשטעהן פאר וואָס די פרוי, ביי וועלכע איך האָב געוואָהנט, וואָס איז דאכט זיך געווען זעהר קלוג, האָט ניט איינגעזעהן די פאַלשקייט פון דעם מענשען, וועלכע איז געלעגען פון אויבען אויף.

אין א פאַר טעג ארום איז דער יונגער מאַן געווארען אזא היימישער אין שטוב, אז עס האָט זיך געדאכט פאר א פרעמדען, אז דער יונגער מאר איז דער בעל־הבית פון שטוב. אז איך בין איין אבענד אהיים געקומען, האָב איך דערפיהלט די ריחות פון פערשיידענע עסען וואַרג וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון דער קיך, וואָס מען האָט ביז איצט אין דער שטוב ניט געהערט. עס האָט געשמעקט מיט נעבראָטענס, מיט אנגעריישטע קאשע, מיט עפעל סאוס, און איך בין געוואָהר געווארען פון אלע לעקעריין וואָס דער יונגער מאַן האָט ליעב. דאָס גאנצע הויז האָט נעלעבט פאר דעם יונגען מאַן. הענרי האָט מען איהם גערופען, און פון פריה־מארגען אז האָב איך שוין נעהערט וואָס הענרי האָט ליעב צו עסען. — אז דו וועסט אהיים קומען, זאלסטו ניט פערגעסען מיטצוברענגען באיענעז, — דו ווייסט דאָך, אז הענרי האָט גערן מאיענעז, אין אלע עסענס האָט ער גערן מאיענעז — האָט די מוטער אננעזאגט די עלטסטע טאכטער — און דו, בערטהא, געהסט אַדורך דעם דייטשען נראַסער, קויף מיט פראַנקפורטערס — האָט די מאמע אננעזאגט די אינגערע.

איך בעראַרף אייך אויך ניט דערצעהלען, אז ניט נור בלויז האָבען זיך ביידע טעכטער געהאלטען אין איין פוצען פאר דעם יונגען מאַן, נור אפילו די מאמע, די טרויעריגע אלמנה, וואָס צעהן יאָהר זייט איהר מאַן׳ס טויט האָט זי, דאכט זיך, קיין שפּיענעל ניט בענוצט, האָט אויך מיט אמאל אננגעהויבען צו בענוצען וועיבערשע כלי זיין: ווי בונטע בענדער אין די האָהר, אויפפאלענדע קאפּטענדלעך: און די עלטערע טאכטער, דאָס צנועה׳דיגע מיידעל, וועלכע האָט שטענדיג געהאט ווי פערגלייווערטע טרעהרען אין די אויגען, און די אונמוטה און דער וועהטאג איז געלעגען אויף איהר פנים — איז מיט אמאל א גאנץ אנדערע געווארען. איהר פנים האָט זיך געהאלטען אין איין „רויטלעך", איהר קלייד ונג איז יעצט געווען זארגפעלטיג צוגעפאסט צו איהר טאַליע, איהר בעוועגונג יונגער, פלינקער. איבער דעם גאנ־

— איך קוק ניט אויף קיין נעלד, נעלד איז ביי מיר גאר ניט. די מעין טהינג איז ביי מיר דאס מיידעל: אז דאס מיידעל זאל מיר נעפעלען, קען איך מיט איהר חתונה האבען אזוי ווי זי שטעהט אזוי נעהט. איך האב, נאט צו דאנקען, צוויי נעזונדע הענד מיט צעהן פינגער, און וועז דאס מיידעל וועט מיר נאר נעפעלען אזוי, אז זי זאל מיר זיין „א ריכטינע בענלייטערין אין מיין לעבענס־וועג". — דריקט ער מיט די האנד די אינגערע און קוקט דערביי מיט די נלאטיג־פייכטע אויגען אויף די עלטערע — וועל איך מיר שוין מיין שטעלע אין לעבען איינגעהמען, וועל איך שוין צו עפעס קומען.

— האט זיך אייך נאר ניט ביז יעצט נעמאכט א מיידעל, וועלכע זאל אייך האבען נעפעלען? — זי איז אודאי נאך נאר ניט נעבוירען נעווארען — וואס? זאגט די מאמע.

— איך זוך ניט קיין שעהנע און אויך ניט קיין יונגע, רויטע בעקעלאך איז ביי מיר נאר ניט, היינט אנגעשמירט — מארגען נישטא — קוקט ער ערנסט און טרויעריג אויף דער עלטערער. איך זוך א בעל־הבית'ישע קינד, פון א פיין הויז ארוים, א מיידעל וואס זאל זיין א גוטע באלעבאסטע, א גוטע מאמע צו מיינע קינדער, און א גוטע פרוי צום מאן; אז איך וועל אהיים קומען זאל איך נעפינען מיין שטיבעל, מיין היים, וואראם, גוט, אנגענעהם — א טרייע פריינדין אין מיין לעבענס־וועג — קוקט ער מיט זייער נלאטיגע וועכע אויגען אויף די עלטסטע — דאס זוך איך, און, אז איך וועל נעפינען, וועל איך ניט פרעגען אויף קיין נעלד, ניט אויף קיין יאהרען — אויף נאר ניט. אודאי אז עס זאל זיך מאכען און דאס מיידעל זאל נאך דערצו זיין א יונגע, מיט רויטע שעהנע בעקעלאך, און מיט אן אמעריקאניש ערציהונג, גוט ענגליש רעידען, וואראם א ביזנעס־מאן בעדארף האבען א פרוי וואס רעדט א „נייס" ענגליש — דריקט ער פעסטער די האנד פון די יונגע און קוקט איהר אין די אויגען אריין. — אבער עס מאכט ניט אויס, אז ניט ענגליש, קיין בוך־קיפינג וועט זי ביי מיר ניט דארפען פיהרען; זאל זיך מיך טרעפען א מיידעל פון דער היים, א היימישע, א גוטע, א בעל־הבית'ישע מאכטער, וואראם א ווייב זאל מען זיך נור נעהמען א היימיש מיידעל — קוקט ער מיט די אויגען אויף דער עלטערער.

דאָס די נאַכט־גאַסט, וואָס שטערט מיין שלאָף, צי די עלטערע, צי די אינגערע. נאָר חושד געווען האָב איך אַלעמען, אַ קשיא אויף ווייבער?...

אין די בליקען פון די מיידלעך, ביי די עלטערע, ווי ביי די אינגערע, האָט זיך אריינגע'גנב'עט עפעס חוצפה'דיגעס און פרעכעס, וואָס גאָר עפּיהל פון גליקזעליקייט וואָס זיי האָבען געגאַסען וואָלט זיי מער זיכערקייט אין לעבען געגעבען... איך האָב אַבגעמאַכט מיין מיינונג אַ שמועס צו טהאָן מיט דער מוטער און זי אויפמערקזאָם צו מאַכען אויף דער געפאַהר וואָס זי קען ברענגען אויף די קעפּ פון איהרע ביידע טעכטער מיט איהר אונפאַרזיכטיגקייט. איבערצוצייגען איהר, אַז דער יונגער מאַן איז אַ שארלאַטאַן און מיינט ניט ערנסט, האָב איך די מוטער אויפמערקזאָם געמאַכט, אַז דיר „מאַגניפיסענט" מאַכט חן'דעלעך צו ביידע טעכטער און פערפיהרט ביידע.

— און מיר דוכט זיך, אַז עס איז שוין צו שפּעט אויך, וואַרים ביי אייער „מאַגניפיסענט" איז ביי־נאַכט אונרוהיג, און איך קען ניט רוהיג שלאָפען, — האָב איך דער פרוי געגעבען צו פערשטעהן.

— וואָס זאָגט איהר? אַ בראָך איז נאָך מיינע יאָהרען, וואָס הער איך? וואָס זאָגט איהר, וואָס?

איך האָב די אידענע אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג. האָט זי ווירקליך ניט געזעהן, וואָס עס געהט פאָר? און איך פרעג זי מיט פערוואונדערונג:

— און איהר האָט עס ניט געוואוסט? וואו זיינען אייערע אויגען געווען ביז יעצט? איהר זייט דאָך, דוכט זיך, אַ קלוגע אידענע און ווייסט אַלצדינג, און דאָס וואָס געהט אייך אָן אַם מעהרסטען האָט איהר ניט געזעהן?

— וואָס זאָגט ער? מענש, וואָס זאָגט ער? עס קומט אַ יונגער מאַן, אזא שעהנער, אַ פיינער, און רעדט אזוי זים, אזוי אנגענעהם, אז עס איז א פערגעניגען איהם צו הערען. ער איז דאָך אזוי „מאַנעטיש", אז עס איהם אויסצוקושען אלע זיינע ביינער — עס איז דאָך אַ פערגעניגען צו זיצען מיט איהם און צו הערען איהם רעידען.

— אז עס איז אַ פערגעניגען — האָט איהר דאָס פערגעניגען געהאט, און אז אייך איז ליעב, איז מיר ניחא, — זאָג איך און ווילּ שוין אוועקגעהן.

צען הויז איז געקומען ווי א בעפריאונג, א בעלעבונג, עס איז אראָב פון דער הויז דער אונמוטה, וואָס האָט בעהערשט די שטוב זייט איך האָב זי געקענט. די פענסטער און די פֿאָלס זיינען רעגעלמעסיג געוואָרען געוואַשען. פֿארהיינגלעך האָבען היימישער און וואַרימער געמאַכט די שטובען, דאָס מעבעל אָבגעווישט, געפינקעלט; עס האָבען זיך שוין געוויזען פרישע בלומעלעך אין די סואוועניער־גלעזער, אין וועלכע עס האָבען ביז יעצט אלטע פאָפירענע צווייגלעך געשטעקט. עס זיינען פערשוואונדען די שפינען וואָס האָבען געפלאָכטען זייערע נעצען פאר די פליגען אין די ווינקלען פון די שטובען. איז דער הויז האָט אריינגעשיינט די זון. און אז איך בין אין אבענד אהיים געקומען, האָט פון דער קיך, אין איינעם מיט די געשמאַק פון די עסענוואַרג אויפגעהיצט דאָס פרעהליכע לאָבען פון מיידעלשע שטימען...

איך האָב ווירקליך ניט געקענט פערשטעהן די פרוי מיט איהרע טעכטער. עס האָט מיך זעהר פערדראָסען אויף די פרוי, וואָס זעהט ניט אויס, ווי דער יונגער מאן נאָרט זי אפּ, און צום ענדע וועט ער דאָך ביידע איבערלאָזען און אוועקגעהן. איך האָב זיך צוריקגעהאלטען פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, ווייל איך האָב זיך ניט געוואלט אריינמישען אין די פערזענליכע אנגעלעגענהייטען פון מיין ווירטהין. מיין ווירטהין האָט מיך ניט איין מאל געצויגען ביי דעם צונג:

— איז ער ניט א „מאַנניפיסענט" יונגער מאן, אט אונזער נייער באַרדער — עס איז דאָך א פערגעניגען צו רויידען מיט איהם, ניט וואָהר?

— איך האָב ניט דאָס גליק געהאט פיעל צו פערברענגען מיט מיין נייעם שכן, דורך דעם האלט איך זיך צוריק פון צו מאַכען יעדע בעמערקונג, — האָב איך קלוג אָבגעענטפערט.

— וואָס דען, ווי איהר, וואָס האלט אין איין בלאָזען פון זיך מיט אייערע ביכלעך. א יונגער מאן איז לוסטיג, לעבעדיג, אויפגערוימט, ניט ווי איהר, א געפרוירענער הוקען, — האָט די אידענע גזאגט צו מיר מיט א גוטמוטהיגען געבייזער.

נאָר דאָס לוסטיג און דאָס לעבעדיגע איז שוין אָבער צופיעל געוואָרען. אין דעם שכנות'דיגען צימער מיינעם איז ביינאכט געוואָרען אונרוהיג... איך האָב עס ניט געקענט דערגעהן, וועלכע איז

האלטען אין איין בעדויערען, און די טאכטער האט זיך געהאלטען אין איין קריענען, אז זי בעדארף ניט קיין רחמנות. פון דעם „מאנעטישען" איז, זעלבספערשטענדליך, קיין ווארט ניט מעהר געדרעט געווארען. נור טהיילמאל, וועז די מאמע פארקלעהרט זיך, זאגט זי מעהר מיט נייגעריגקייט ווי מיט כעס:

— א מענש רעדט אזוי גלאטיג, אזוי שעהן, אז עס איז א פערגע־ניגען...

דאס לעצטע ביסעל רויט בלוט, וואס דאס מיידעל פערמאגט, שלאגט ארויס אויף איהר פנים ביי די ווערטער, ווי די לעצטע רויטע שטראהלען וואס די זונן שיקט וועז זי געהט אונטער.

איך האב זיך קיינמאל ניט געקענט מוחל זיין וואס איך האב פערטריבען די פרייד פון דער שטוב. און זיי — די פרויען, די טעכטער מיט דער מאמע, האבען מיר עס אויך ניט געקענט מוחל זיין. איז זייערע בליקען האב איך דערפיהלט דעם פערדרום אויף מיר, אוז איך האב מיין לאנג יאהריגע בארדערשאפט פערלאזען...

— וואס זאגט איהר? וועמען איז ליעב? וועמען איז זיס? ביטער איז מיר, נישט זיס. אז ער האט בעראַרפט צוברעכען הענד און פיס בעפאר ער איז אריינגעקומען אין מיין הויז אריין. איך געה ארויף, מאך איך דארט א תל פון זיינע זאכען. ניט איין מינוט מעהר אין מיין שטוב! וואר האט זיך געזאלט ריכטען, א מענש רעדט אזוי שעהן, איז אזוי גוט ליעבליך צו אלעמען, אז עס איז א פערגעניגען... געה, רעכען זיך — א מענש איז אזוי „מאנגעטיש"... — וואר האט זיך געזאלט ריכטען, וואר?

אין אבענד אז דער יונגער מאן איז אהיים נעקומען, האט ער געפונען זיינע זאכען ארויסגעשטעלט אין קארריידאר און דאס צימער פערשלאסען, אין די קיך זיינען געזעסען ביידע טעכטער און האבען געווויינט.

— איך וויל זיין טריפה פרצוף ניט אנקוקען, איך וויל איהם מעהר ניט זעהן — האט די מאמע נעשריען פון די פערמאכטע קיך — א מענש רעדט אזוי שעהן, אזוי גלאטיג, איך וויל איהם ניט מעהר אנקוקען.

און די אידענע האט די קיך פערשלאסען מיט'ן שליסעל ניט נור בלויז פאר איהרע טעכטער, נור פאר זיך אליין אויך...

אין די שטוב פון מיין ווירטהין איז וויעדער טרויעריג געווארען. די געשמאקע ריחות פון מאיענעז און געבראטענעם זיינען פערשוואונדען. אין די אבענדען איז אין די שטובען פינסטער נעווען. דאס פרעהליכע לאכען האט זיך שוין מעהר ניט געהערט. וויעדער האבען די שפינען געוועבט זייערע פליגנעצעז אין די פאפירענע בלומען, וואס זיינען געשטאנען אין די סאווניר גלעזער. א טרויער און א אומעט האט ארומגעכאפט דאס גאנצע הויז. די יונגערע טאכטער האט זיך ארויסגענ־גנב'עט און איז אין די אבענדען פערשוואונדען.

אין די נעז בעלויכטענע קיך זיינען געזעסען די מאמע מיט די על־טערע טאכטער. אוועק איז דער לעצטער מיידעלשער בליק, וואס האט זיך אזוי לאנג אויפגעהאלטען אין די אויגען פון די עלטערע מיידעל... מאמע און טאכטער זיינען עהנליך געווארען; די מאמע האט זי נע־

מיט א גלעזעלע אנגענרייט, און פערוואונדערט זיך, וואס די ארטיגע מאכט גיט וועניג אכטונג אויף אזעלכע געפאהרען — אז אזא פרוי קען שטעהן אין מיטען גאס צווישען מענשען. עס איז דאך אזוי ווי א גרוב אויסגעגראבען אויף א וועג וואו מענשען גיהן פערביי

ער איז אריין צו „לאפט" אין קענדי כטאר און געקויפט א פונט „קערשען", און אראבגעלאזט זיך אין לאך פון סאבווויי — וואו ער איז פערטרונקען געווארען אין שטראם וואס שטראמט נאך דער בראנקס.

אז אדאלף איז אריינגעקומען אין לאנגען קאררידאר פון זיין היים, האט ער געפונען דעם דייניג רום אין פיסטערנים, האט ער גערופען דורכ'ן קאררידאר:

— העלאא בעססי!

— קום אריין, דא, איך בין ביי דער בייבי.

אדאלף איז אריין אין ליכטיגען ריינעם שלאפצימער, א היימישׂ קייט און א וואריקייט האט איהם ארומגענומען פון די ליכטיגקייט. דאם וויבעל זיינס האט ער געטראפען שטילען דאם קלייניע קינד, און דער איננעל, „ליטטל פעטי", האט זיך געשפיעלט מיט'ן בער אויפ'ן דיוואן. אויף דעם בריטען, גרויסען בעט איז געווען פערווארפען געוואשענע וועש, וועלכע די פרוי האט געהאלטען אין פארנאנדערלעגען אין דעם אפענעם שיפלאד.

— גיב איהם ניט קיין שאקאלאד, פלייען, ער האט בויכווהטאג,

— האט דאם ווייב געוואונקען אויפ'ן איננעל.

אבער „ליטטל פעטי" האט שוין בעמערקט די „טשערריס" וואס דער פאטער האט געהאלטען אונטער'ן ארעם, און אננעהויבען זיך צו רייסען.

— נור איינע, עס וועט איהם נארניט שאדען. ער האט אזוי גערן.

— מאכסט איהם קאליע, אדאלף, ער וועט ניט וועלען דערנאך די מילך טרינקען.

„ליטטל פעטי", וועלכער איז מיט זיינע דריי יאהר געווען אזוי פעט, אז עס האט זיך געדאכט, אז די מוטער האט איהם אננעלאדען מיט פלייש, צו פערזארגען איהם מיט שפייז אויפ'ן לעבען לאנג, האט געמוזט פאר די שאקאלאד טשערי אויסטרינקען צוויי גלעזער מילך און אויפעסען אן איבריג טעלערל מיט קאשע, און דערנאך ערשט פאר

דער רויטער העט.

צייט א פּאאר וואכען האט זיך אדאלף לעווינשטיין געפונען אין א נערוועזען און אונרוהיגען צושטאנד. די אורזאכע דערפון איז געווען אזא קלייניע און אזא אונאנגענעהם־העסליכע, אז עס איז געווען א שאנד וועמען צו פערטרויען, אפילו דעם נאהענסטען מענש. אמאל ארויס־געהענדיג פון זיין אפיס אויף בראדוויי, אין א פארנאכט, האט אדאלף בעגעגענט אין א ווינקל גאם שטעהן א טונקל ברונעטע פרוי אין א רויטען העט אנגעטהאן. עס האט זיך איהם געווארפען אין די אויגען דער רויטער העט פונדערווייטענס, און פערטראכט האט ער אבּ־געשטעלט זיין בליק אויף דער פרוי, גאר ניט קלעהרענדיג דערביי. זיין בליק האט זיך בעגעגענט מיט א פערשייטען, פערפיהרערשען בליק פון א גאסען פרוי, וועלכע האט איהם איינגעלאדען צו איהר טונקל־ברוינעם קערפער מיט א פריינדליכען פרעכען שמייכעל. אדאלף האט אויסגעמיעדען איהר בליק און איז ווייטער געגאנגען זיין וועג. ער האט געפיהלט, אז די פרוי קוקט איהם נאך, און געטראכט, אז עס איז געגוג ער זאל זיך אומקוקען וועט ער ווידערער בעגעגענען איהר בליק, און וועז ער ווייל, געהט זי נאך נאך איהם, און אז ער האט די מעגליכקייט צו זיין מיט אן אנדער פרוי, מיט א גאנץ נייער פערזאן, וועלכע ער קען ניט, און דערגעהן די גהיימנים פון א גאנץ אונבעקאנטען וועזען...

אדאלף האט, פערשעהמט פון דעם גדאנק, זיך פערוואונדערט וואס איהם איז עפעס פלוצלונג אזעלכע אונאנגענעהמע גדאנקען געקומען אין קאפ אריין, און געטראכט זיך: ווער וויסט אויף וואס פיר א גהיימע אנשטעקענדע קרייגק די פרוי איז קראנק. זי זהט אזוי אוים, האט ער זיך געטראכט. און אדאלף האט געהאט דאס געפיהל ווי א פלעשעל סם אויפגעפראפט שטעהט אויף א גערעקטען טיש

דער פרוי —נאך וועלכער זיין גאנצער נאקעטער לייב האט יעצט נע־ציטערט... עס איז נעווען — ווי די קראנקהייטען קוקען ארויס פון איהרע אויגען און זיי ציהען צו זיך מיט א זיסען אנציהענדען בליק, ווי זיי וואלטען איינגעלאדען פערטרונקען צו ווערען אין זייער טיעפע־ניש... עס איז נעווען א טהיי׳ל פון די רייצענדע געהיימניסע, וועלכע ער האט נענאוסט צו ענטפלעקען. און מיט דער גאנצער פאנטאזיע און געפיהל פון א יונגען, געזונדען, ענערגישען מאן האט ער זיך איבער־געגעבען אין די געהיימניסען פון דער זינדיגער גאסענ־פרוי...

ער האט זיך אויפגעכאפט פריהמארגענס א פערשעהמטער און א בעליידיגטער. נעבען איהם איז נעלענגען אין צווייטען בעט זיין יונגע פרוי מיט׳ן קינד ביי דער זייט. דאס צימער איז נאך פול גע־ווען מיט יענעם פערזענליכען היימישען ריח וואס א שלאף־צימער האט פאר יעדען מענשען. דאס צימער איז געווען אנגעוואלפען מיט גע־וואשענע געפערסטע וועש, מיט פערזענליכעם. דאס קינד האט נענא־רעט זיין פנים׳ל אין די מוטער׳ס נאקעטע ברוסט, און די מוטער, א שלאפענדע, ווי א שוואבע פויגעל, האט זיך איבערגענעבען אין גאט׳ס רשות, אין גאט׳ס חסד... דאס געזיכט איהרס איז געווען ווי פון א קליין אונבעהאלפען קינד. איהר קינדישער דינער האלז האט זיך געצויגען אין די אדערען, האבען געארבייט אין איהם, ווען דאס קינד האט זיך ביי איהר געשטילט. איהרע האהר, וועלכע האבען זיך ארויס־געריסען פון איהר זיידענער שלאפהויב, האבען זיך פערוואלפען אי־בער איהר יונגע דינע ברוסט, וועלכע האט נאך געדארפט האבען א בעשיצער. אלעס אין דער שטוב איז געווען אזוי פערזענליך פערבאר־גען — זיינס — אז ער וואלט געווען געהאלטען פאר׳ן גרעסטען פערברעכען ווען א פרעמד אויג וואלט געוואגט אריינצוקוקען דערי־נען... און ווי אזוי האט ער אין דער שטוב פון זיין נאקעט ווייב אוז נאקעט קינד — אין זיין הייליגקייט, אין זיין פערזענליכע זויבערקייט — געקענט האבען אזעלכע געראנקען? ווי אזוי האט ער געקענט די פרוי, בעלאדען מיט זינד, מיט גאס, מיט קרענק, אריינברענגען כאטש אפילו אין זיין פאנטאזיע, אין זיין געדאנק נור, אין דעם שלאף־צימער וואו זיין ווייב און קינד געפינען זיך?...

דעם נעהן שלאפען. א צו הויבער פריין פאר א שאקאלאד אפילו פאר א קינד.

— און וואס מאכט די בייבי?

— אזוי ווי איך. דו וויסט דאך, אז ווען איך פיהל זיך גוט, פיהלט זיך די בייבי גוט, שלאף איך ניט — שלאפט זי אויך ניט. עס איז, ווייל זי אויך עסען. האב איך ניט קיין גוטען טאג — האט זי אויך ניט.

— זי נעהרט זיך מיט דיין שפייז, — האט אדאלף געלאכט און געקושט די פרוי אויף דעם מיט בלויע אדערן דורכגעצויגענעם הארץ. ער האט מיט זיין באק אנגעריהרט דער בייבי'ס נעזיכטעל און דער־פיהלט דעם זיסען טעם פון זיין פרוי'ס מילך, וועלכע האט זיך געהערט פון קינד... און א רייניקייט האט איהם ארומגענומען. ער האט דאס געפיהל, ווי ער האט זיך נערעטעט פון א גרויס אונגליק און געפינט זיך וויעדער אין א קינדערשער זויבערקייט אין וועלכער זיין היים, זיין וואהרעמע היים האט איהם אריינגעבראכט...

בייגאכט, ווען אדאלף האט זיך געפונען מיט זיין נאקעט לייב אליין, איז איהם וויעדער געקומען אויף די נעדאנקען די טונקעל־ברונעטע פרוי מיט'ן רויטען העט, וועלכע ער האט געטראפען אין עק פון גאס היינט פארנאכט. ער האט יעצט ערשט בעמערקט דעם ריין פון איהר נעהיימען פערפיהרערישען בליק, וועלכער קומט פון בלויז אבגעפארבטע אויגען, וואס זעהען אויס ווי אונטערגעשלאגען... ער האט יעצט ערשט דערפיהלט דעם פערצויבערטען ריין, וועלכער ליעגט אין אזא פרוי, און מיט דער גאנצער זיסקייט פון דער תאוה האט ער זיך איבערגענעבען מיט'ן געפיהל און נעדאנק צו די אוצרות פון די פערבאר־גענע נעהיימניסען וואס ליגען בעהאלטען אינ'ם וועזען פון א זינדיגע פרוי... עס האט איהם נערייצט די טונקעל ברוינע פארב פון איהר הויט, די פערפיהרערישע קרענקליכע אויגען, און מיסטענס דער רויטער העט. דער רויטער העט אויף איהר קאפ, האט זיך איהם אויסגעוויעזען, איז א טהייל פון איהר ליב... אומזיסט האט ער זיך אליין געפרופט אבשרעקען מיט די אנשטעקענדע פערבארגענע קראנקהייטען וואס קוקען ארויס פון די אויגען פון דער פרוי. די פערבארגענע קראנק־הייטען זיינען געווארען א טהייל פון די זיסקייטען פון די תאות פון

די האַלען, אין די מאווינג פיקטשורס — וועו עס האָט זיך דערהערט יענער וואונדערבארער דופטיגער געשמאק — איז ער ווידער אונרוהיג געוואָרען און געציטערט. ער האָט געוואוסט, אז אויפ'ן עק גאס, ביים קענדי סטאָר פון „לאָפט" שטעהט זי אין א רויטע העט, און וועו ער וויל נור, גיט ער א גאה ארויס, א וואונק צו איהר, און זי געהט איהם נאָך אין דעם קליינעם איטאליעניישען רעסטאָראָן וועלכער גע־פינט זיך אין דער זויט־גאס, ער טרינקט רויטען איטאליענישען וויין, ביז עס ווערט טונקעל־פינסטער, דערנאָך גענאנאיבער אין דעם קליי־נעם גאסען־האָטעל — און עס ענטפלעקט זיך פאר איהם אלע פער־באָרגענע גהיימניסע, אלע זיסקייטען, וועלכע עס שטעקט אין דעם טונקעלען בויגזאמען קערפער פון דער פרוי...

ער האָט געציטערט. דער גערַאנק, אז אלעס וועגדעט זיך נאָר אין איהם, אז עס ליגט אין זיין וויל, אז זי וואָרט אויף איהם, אז ער קען אלעס, אלעס אויספיהרען וועו ער וויל נור — דער גערַאנק האָט איהם גערייצט, געיאָגט. ער האָט זיך געפיהלט שוואָך און האָט מורא גהאָט פאר זיך.

ער איז געווען א ריינער מענש, קיינמאל ניט בעזעסען א צוויי־טע פרוי חוץ זיין אייגענע, צו וועלכער ער איז געקומען מיט זיין נאנ־צער בחור'שער ריינקייט. פון היי־סקוהל אן האָט ער גהאָט אמבי־ציעס עפעס צו ווערען אין לעבען. אוו די אמביציעס האָבען איהם געטריבען אן אנשטענדיגער מענש צו זיין, אז קיין פלעק זאל ניט זיין אויף זיין רעקארד — וועו ער וועט איהם דערפען פאר זיין קאריערע. ער האָט זיך אבגעגעבען מהר מיט ספארט איידער מיט לִיבע, ניט אוים נאטירליכע נייגונג, נור אוים אויסגערעכענטקייט. ער האָט פריה חתונה גהאָט, אוו ענגומען א יונגע אונענטוויקעלטע טאכטער פון א בעוואוסטען געזעלשאפטליכען טהוער, האָבענדיג אין זינען זיין קא־ריערע. ער האָט ליעב גהאָט זיין פרוי — וויל ער האָט קיינמאל קיין אנדערע פרוי ניט בעזעסען, אוו איז געוואָרען א מוסטער פון א מאן אוו א פאטער. אבער אלעס איז געווען אויסגערעכענט, אוו די אויסגערעכענטקייט איז געוואָרען ביי איהם אזא געוואָהנהייט, אז ער האָט שוין ניט געוואוסט דערפון, ער האָט געמיינט, אז עס איז נאטירליך...

אז ער איז געפֿאהרען צו זיין בעשעפֿטיגונג, האָט זיך איז איהם ערוועקט די גאנצע ענערגיע זייַנע וואָס האָט איהם מיט אזא קראפֿט געשטויסען אויפֿ'ן וועג פון זיין קאריערע. ער האָט זיך מיט דעם גאנצען געדאנק איבערגעגעבען צו זיינע אמביציעס וועגען די צוקונפֿט. גור טאקע די געדאנקען וועגען זיין צוקונפֿט האָבען איהם געשמיסען ווי מיט שטעכעדיגע ריטער איבער זיינע זינגדיגע געפיהלען. ווי אזוי האָט ער געקענט, ער, א יונגער, פעהיגער לאָיער, וועלכער האָט אמביציעס גאָר אין גיכען צו ווערען א ריכטער איבער מענשען — ווי אזוי האָט ער געקענט האָבען אזעלכע זינדיגע געדאנקען? ער, וועלכער גלויבט אזוי שטאַרק אין א געזונדען, מענשליכען מאָראלישען לעבען — און דאָס איז זיין גאנצער פונדאמענט, דאָס איז זיין גאנץ פערמעגענס, מיט דעם קומט ער ארוים אויפֿ דער פלאַטפֿארמע פאר זייַנע וועהלער און רעדט וועגען די נויטוועגדיגקייט אבצוהיטען די מאָראל; ער, וועלכער הייסט זיך אויסקלייבען פאר א ריכטער, וויל ער וועט שטעהן ווי א סאָלדאט אויפֿ דער וואַך פון „מאָראל" — ער טראָגט זיך ארום מיט אזעלכע אונריינע געדאנקען און געפיהלען.

דעם ערשטען האלבען טאָג, וועו די זון האָט נאָך אריינגעשיינט אין די פענסטער פון זיין אפּים, איז ער בעפרייט געוואָרען פון זייַנע זינדיגע געדאנקען. ער האָט געארבייט א גאנצען טאָג זעהר ענערגיש. דורכגעקוקט אייניגע זעהר ערנסטע „קייסעס", וועלכע ער האָט צו פערטהיידיגען, דיקטירט בריעף, אינטערעסירט זיך מיט א יתומים־אנשטאלט פון וועלכער ער איז געווען וויים־טשערמאַן, האָט אנגענומען אייניגע אויפֿדונגען צו קומען אויפֿ גרינדונגס־פערזאַמלונגען פון וואויל־טהעטיגע געזעלשאפטען, דורך וועלכע ער האָט געהאָפט צו געווינען פאָפולאריטעט ביי די מאַסען. נור קוים איז געקומען פארנאכט און אין זייַנע פענסטער האָט אנגעהויבען אריינצודרינגען דאָס עלעקטרישע ליכט, וועלכעם האָט זיך אנגעצונדען איבער בראַדווי, און אין אייַנעם מיט'ן ליכט יענער וואַרעמדיגער רוישענדיגער ברום וואָס עס הערט זיך פון „בראַדווי" וועו די טויזענדער און טויזענדער יונגע מיידלעך און יונגע לייט פערלאָזען די אפּיסעס און פילען אן די גאס — וועו עס האָט זיך דערהערט דער דופט פון ניו יאָרקער פארנאכט, וועו פון די הונדערטע רעסטאָראַנען שמעקט ארוים געקעכטס, און די עלעקטרישע לאמפען הויבען זיך אן אנצוצינדען איבער

גאריג געמאכט ביז נאכ'ן עסען. ביים עסען האט ער איהר געגעבען רויטען וויין צו טרינקען וואס ער האט געהאט אין שטוב און קיינמאל ניט גענוצט. די פרוי האט זיך פערוואונדערט און גלאכט:

— וואס איז דאס?

— דאס איז צו בעניסען די מתנה, וואס איך האב דיר געקויפט.

אז די נייגעריגקייט האט די קליינע פרוי געמאכט נערוועז און אינטערעסאנט, האט ער אויסגעפאקט די רויטע העט און איהר אנגעטהאן אויפ'ן קאפ:

— דאס איז פאר דיר.

אבער די פרוי האט איהם אויסגלאכט:

— א רויטע העט פאר מיר? אך, וואס פאר א געשמאק. די פארב פאסט זיך פאר א ברונעטע — כא־כא...

און ווירקליך איז די קליינע פרוי ארויסגעפאלען פון דער רויטער פלאמענדער העט. זי האט אויסגעזעהען אין איהר ווי א קינד וואלט זיך פערשטעלט, און אראפ האט זיך איבערצייגט אין זיין טעות און זיך פערשעהמט.

ער האט אנגעהויבען דער פרוי אהיים צו ברענגען יערעם מאל אנדערע מתנות, און אלץ אזעלכע מתנות וואס די פרוי איז ניט גע־וואהנט געווען דערצו. אדאפ איז געגאנגען אין די גרויסע סטארם און אהיים געקויפט — זיידענע אונטערווועש, מיט קאקעטיש־פער־שלייערטע שפיצען, פערשיעדען־פארביג, שוואַרץ, העל, רויט. די פרוי האט פערוואונדערט בעטראכט די אונטערווועש, וועלכע האט זיך גאר ניט געפאסט פאר איהר. פאר איהר רוהיגעם וועזען און קליינע קינדישע פיגור האט זיך געפאסט בעל־הבתי'שע, געשלאסענע העמדער, אלעס וואס עס האט געהאלפען אין דער פרוי ארויסצוברענגען א צניעות'דיגען כאראקטער און נעגעבען איהר פיגור א שטילעז, רוהיגען אויסזעהן. אבער די צניעות'דיגקייט אין זיין פרוי האט איהם אויפ־געהערט אנצוגעהן. זי איז איהם ניט געפעלען און זי האט איהם ניט גערייצט.

אבער וואר קען זאגען? פילייכט איז עס געווען זייז אינערליכע רייזנקייט, וועלכע האט געטריבען אדאלפ'ן צו זיין זויבערעם לעבען, און דאס האט אים אזוי ערציטערט פאר די זינדיגע געדאנקען...

ער האט מורא געהאט אז ער זאל ניט שוואך ווערען. ער איז אריין צו זיין פרוינד דעם לאיער גליקשטיין, וואס האט געוואהנט מיט אים אין איין ענענד, און ער האט געווארט אויף אים אז זי־ בעריגע האלבע שעה ביז יענער איז פארטיג געווארען מיט זיין אר־ בייט, כדי אינאיינעם מיט אים אהים צו גען. דורכגעהענדיג דעם ווינקל גאס האט ער בעמערקט די פרוי אין רויטען העט שטעהענדיג מיט א הויכען מאנספערשוין; זיי רעדען בייזד זעהר פערטרויט און שמייכלען זיך אין די אויגען. עס האבען זיך אים גוט איינגעגעסען אין געדאנק די רויטע אבנעפארבטע ליפען איהרע, און דער קרענק־ ליכער בליק פון די בלויע געפארבטע אויגען, קוקענדיג גליך אין פנים אריין דעם מאנספערשוין. זי האט פערוואדפען דעם געלען פוקסענעם פוטער־קאלנער איבער איהר האלז, און ער האט בעמערקט איהר בלייכע אויסגעדארטע האנד. אויף אדאלפ'ן האט די פרוי אין רויטען העט גע־ מאכט נאך א שטארקערען איינדרוק. דאס וואס זי האט נערעדט מיט א מאנספערשוין און איז דערנאך פערשוואונדען מיט אים אין דעם קלייגעם איטאליענישען רעסטאראן — דאס האט אים נאך מעהר געצויגען און נאך מעהר גערייצט אין דער פרוי...

ביינאכט האט ער זיך ווידער אבגעגעבען צו איהר אין די גע־ דאנקען. ער האט זיך ניט געקענט העלפען. זיין אייגענע פרוי האט אים מעהר ניט גערייצט. ער האט געקוקט אויף איהר ניכטער און פרוינדליך. פרוינדליך און ניט מעהר, און טהיילמאל מיט רחמנות, וואס זי איז אזוי דין און מאגער, און איהר האלז איז אזוי שוואך און די אדערען ציהען זיך דורך איהם — ווי ביי א קליין שוואך קינד...

און איינמאל איז איהם עפעס אייגנעפאלען. ער האט געזוהן אין א פענסטער פון א גרויסען מאגאזין א רויטע העט, ער איז אריין אין מאגאזין און געהייסען זיך איינפאקען די רויטע העט, בעצאהלט און אהיים געבראכט. די פרוי איז נייגעריג געווען צו זעהן וואס ער האט איהר געקויפט. ער האט זי ניט געלאזט אויספאקען און זי נייי־

בען — אבער די רויטע העט האט נעפלאמט אין די פערנעבעלטע פארנאכטען פון די טויזענד־קעפיקע מאסע פון בראדווי אוז געצויגען צו זיך...

ער האט קלאהר אוז דייטליך געוואוסט זיין אונגליק, אוז זיין ווילען איז געווען דאגעגען — אוז דאך האט זיין ווילען איהם נעשלעפט נאך דער „רויטער העט" וואס האט געוואונקען פון די קעפ אוז געצויגען צו זיך מיט א זיסען, זיסען טעם פון קרענק אוז זינד...

די אנגסט פאר זיין קאריערע מעהר ווי די פורכט פאר זיין אי־
נערליכער רייניקייט האט איהם שוין יעצט אבנעהאלטען אויסצופיה־
רען זיינע זינדיגע גדאנקען. אבער אין דער פאנטאזיע האט ער
זיך אין גאנצען איבערנעבען צו זיינע ניט רייניע געפיהלען. ער
האט אננעהויבען צו פיהלען, אז עס איז דא עפעס א העכערע מאכט
איבער די מענשען און זי נויט דעם מענשען צו טהאן זאכען וועלכע
ער ווי׳ ניט און טאר ניט. ער האט אננעהויבען אייניצוזעהן, אז די
מענשליכע טהאטען הענגען ניט אב פון מענשליכען ווילען, נור פון א
נעהיימער אונזיכטבארער קראפט, וועלכער מיר אלע זיינען אונטער־
געווארפען, און ער אליין איז שוין אויך אונטער דער מאכט. זי
הערשט איבער איהם, און וועז ער בעגעהט דאך ניט די טהאט, איז עס
ניט אוים אינערליכער שטארקייט, נור אוים אויסערליכע שוואכקייט,
אוים פורכט פאר זיין קאריערע.

ער האט זיך אננעהויבען צו שרעקען פאר די אונזיכטבארע
מאכט, וועלכע הערשט איבער איהם און וועלכע קען איהם דיקטירען
מארגען צו טהאן אזעלכע זאכען, אז עס זאל איהם ברענגען פאר׳ן
שטוהל פון ריכטער, איהם, אדאלף לעווינשטיין, וועלכער האט די
אמביציע אליין גאר צו ווערען אין גיכען א ריכטער, און ריכטען
מענשען מיט דער מאס פון מענשליכע גערעכטיגקייט — ער וועט
זיך געפינען פנים צו פנים מיט׳ן געוויס.

און ווי אזוי איז עס געשעהן? וואס איז געשעהן? דאכט זיך,
אט ערשט האט ער נעהאט א יונגע, ליעבע פרוי, צוויי קליינע קינדער,
א רייניע, א זויבערע היים, א ריין געוויסען, א פעסטע מאראל, אן אונ־
בעפלעקטען רעקארד — וואס איז געשעהן? ער האט געזעהן א פרוי
אין א רויטער העט אויף דער גאס, און ער האט פערליבט זיין זוי־
בערקייט. עס קען זיין, ער וועט אהיים ברענגען א מיאוס׳ע קראנק־
הייט, אין זיין שלאף־צימער אריין, אנשטעקען זיין קליינע רייניע פרוי,
אנשטעקען זיינע קינדער — זיין גאנצע קאריערע וועט ער אונטער־
נאבען מיט זיינע אייגענע הענר, זיין געוויסען פערפלעקען, און זיין
גאנץ לעבען פערניכטען.

ער האט געקעמפפט נעגען די נעפיהלען מיט דעם, וואס ער
האט זיך אליין פארנעשטעלט זיין צוקונפט אין די שווארצעסטע פאר־